

barbaros baykara

DERSİM

1937

2. BASKI

Institut kurde de Paris

PRE 742

Institut kurde de Paris

OFFERT
PAR
JOYCE BLAU

Institut kurde de Paris

DERSİM 1937

2 nci baskı

BARBAROS BAYKARA

Belgesel Roman Dizisi : 4

DERSİM 1937 : 1'inci baskı. Kasım 1974.

2'nci baskı. Ocak 1975

Yayın hakkı : **Akyar Yayınları**

Editör : **Süleyman Akyar**

Kapak düzeni : **Yüksel Ertan**

Kapak baskı : **Uysal Ofset**

Dizgi : **Gül Matbaası**

Baskı : **Dilek Matbaası**

GENEL DAĞITIM :

AKYAR YAYINLARI

Vilâyet karşısı, Güncer Han - Kat: 2 — İst.

P.K. 765 - Sirkeci — İstanbul

Ö N S Ö Z

Yazar Barbaros Baykara'nın son eseri olan, **DERSİM 1937** adlı eserle karşınıza çıkıyoruz. Eserlerinde genellikle tarihin sosyal olaylarına eğilen Barbaros Baykara bu defa 1937 Seyid Rıza isyanına değiniyor. Bir roman üslûbu ile belirtilen **DER-SİM 1937**'de Baykara, olayın iç ve dış nedenleri üzerinde ve genellikle genç Türkiye Cumhuriyetine kurulan tuzakları aydınlığa çıkarıyor.

Yazar bu eserine başlamadan önce, 1937 tarihli gazeteleri tek tek incelemiş ve bu tarihteki gazetelerin olayları verişlerindeki ayrıntıları tespit etmiştir. Yazar bu arada **EYLÜL 1937** tarihli Cumhuriyet gazetesinde Seyit Rıza'nın genç karısı Besi ile ilgili bir yazıya tesadüf etmiştir. İşte Cumhuriyet gazetesindeki bu yazı romanın en renkli kişilerin den biri olan Besi'yi ortaya çıkarmıştır.

Seyit Rıza'nın olduğu kadar Dersim aşiretleri üzerinde de bir otoriteye sahip olan Besi'nin kişiliğine de yer verilmektedir bu yazıda...

Çok güzel ve çekici bir kadın olduğu kadar güzel silah kullanan ve kan içici bir dişi... Bağımsız Kürt devleti kurulması yolundaki fikirlerini eylemle besleyen bu kadının bir fanatik alevî olduğu da kanıtlanmış durumda...

1937 Dersim isyanı hakkında zamanımıza kadar çok şeyler söylenmiş ve çok yazılar yazılmış-

tır. Hattâ bazı yazarlar Dersim 1937 isyanına jandarma zulmünün sebep olduğunu, bu yöredeki insanlara bir çok haksızlıklar yapıldığını dahi yazabilmişlerdir.

Bütün bunlar yazılmış ve söylenmiştir.

Fakat Türkiye'nin Antakya meselesi ile meşgul bulunduğu ve Antakya'yı emperyalizmin pençesinden koparıp alacağı günlerde patlak veren bu olayın dış nedenleri üzerinde kimse derinliğine inmemiş ve isyanın meydana getirdiği sonuçlar üzerinde dramatik tahliller yapılmıştır.

Ve hattâ isyancıların Elâzığ Ağır Ceza Mahkemesinde devam eden duruşmalarında bahis konusu edilen İzzettin Efendi üzerinde de durulmamıştır.

Ancak isyanın Fransa'nın teşviki ile yapıldığı yolunda kuvvetli kanıtlar vardır ve Dersim isyanı bu yönü ile değerlendirilmelidir.

DERSİM 1937 romanı dolayısıyla bir konu üzerinde durmakta fayda görüyoruz. O da, devletin uyanıklığı meselesidir. 1937 DERSİM isyanı derinliğine incelenirse karşımıza uyanık ve çok güçlü bir devlet çıkar. Bu devlet, kendisine kurulan iç ve dış tüm tuzaklara rağmen, uyanık ve güçlü oluşu nedeniyle ile vatanın bütünlüğünü korumayı başarmıştır. Devlet her meselenin içinden olduğu gibi Dersim 1937'den de güçlü ve sağlıklı çıkmıştır.

Devrin Başbakan İsmet İnönü'nün «Sel Hareketleri» olarak nitelendirdiği karşı hareket de Dersim'i islah, imar, kalkındırma ve mütegalibeyi cezalandırma hareketi olarak değerlendirilmelidir. Gerçekte sel hareketleri Dersim halkına karşı değil, bölge insanların insafsızca sömüren şeyh ve ağalara yönelikti. Ancak bir kısım halk asırların

oluşturduğu bir cehalet ve geri kalmışlık içinde asayiş mufrezelerinin arkasından gelen imar mufrezelerinin yaptıkları yolları açtıkları okul ve kışlaları göremezlerdi.

Bu nedenle de, Dersim insanı, kendisini ağaların sultasından kurtarmak isteyen devletle karşı karşıya gelmiş ve bir yerde de ezilmiştir. Bunda di-ni inançların da rolü büyük olmuştur.

Roman, ayrıca Dersim insanının doğa ile içiçe olan yaşantısını da okuyucuların gözleri önüne sermekte ve bu özü sözü doğru, dürüst, alışkan insanların geri kalmışlıklarındaki nedenleri de belirtmektedir.

Grev Kazanı, Kanayan Toprak, Nefret Köprü-sü (Şirzi), Son Oyun, Kostantiniye Alındı eserlerinin yazarı olan Barbaros Baykara'nın son eseri olan DERSİM 1937'yi de begeneceğinizi umar işle-rinizde başarılar dileriz.

AKYAR YAYINLARI

BU ROMANIMI, OKUMAMDA VE TÜRK KÜLTÜRÜ İLE YETİŞMEMDE, EMERİ BULUNAN BAMB EMERLİ MALİYE MEMURU NURETTİN BAYKARA'YA İTHAF EDİYORUM.

BARBAROS BAYKARA

1 Kasım 1974

GİRİŞ

1936 YILI mayıs ayının serin sabah günlerinden biri. Kızıl Dağ'ın zirvesinden doğmakta olan güneş, kırmızımtırak buğular halinde çevreye yayılıyordu.

Zirvede kar lekeleri parıldıyordu. Dağlardan Dersim'in taş yapısı evlerinin üzerine ışık huzmeleri yayılıyordu yavaş yavaş...

Ağaçlarda filizler kabarmaktaydı. Böcekler, kuşlar, bitkiler ve tüm yaratıklar sevişmeye hazırlanıyorlardı. Dere yataklarında sular şırıldıyor, milyonlarca çiçek fışkırıyordu eriyen karlardan. Dağ, taş kekik kokuları ile sarmaş-dolaş kucaklaşırdı buralarında...

Kamber, yer yatağından doğrularak başucundaki tabakadan bir sigara çıkarıp yaktı. Dumanını içine çekip duvarda asılı, kız gibi gösterişli mavzerine doğru üfledi. Silâh Dersim'de hayatın ayrılmaz bir parçasıydı. Cumhuriyet onüç yaşına girmişti amma, Dersim'de onun en ufak bir parçasından eser bile yoktu.

Bunu düşünürken güldü.

Yirmi iki yıl önce Şirzi katliâmında tatlı canını kurtarıp Haydaranlı Aşiretinin reisi Kamber olabileceğini aklının ucundan dahi geçiremezdi.

Eğinli Vartangil'in Levon'u mâzinin derinliklerinde bir kırıntı gibi kaybolmuştu.

Ermeni tehcir kabilelerinin arşınladığı uçsuz bucaksız Anadolu yollarında yitirdiği anası, babası ve kardeşleri gibi...

Bitişik evin kümesindeki horoz ondan önce uyanmıştı gayri. Ritimli bir sesle ötüp duruyor ve yeni bir hayatın başladığını insanlara haykırıyordu.

O gün hayat, doğanın içinde yeniden başlıyordu amma, beş yıl önce yitirdiği karısı Fatma'nın acısı ile kor düşen yüreğindeki acı her geçen gün daha artarak dünyasını karartıyordu onun...

«— Of anam» diye iç geçirerek sigarasının dumanının hırsla ciğerlerine çekti.

Okul, doktor, öğretmen ve ilâç'ın giremediği Dersim'de cahil bir ebenin elinde kalmıştı karısı. Karısını yitirmişti amma, sürüp gitmişti dağlarda nâmı...

Munzur'un, Sultanbaba dağlarının hüküm dinlemez taçsız kralıydı Kamber Ağa...

Yerinden kalktı ve pantolonunu 45 yaşının umulmayan çevikliği ile ayağına geçirdi. İşlemeli bir işliği sırtına giydikten sonra duvarda asılı bir fesi başına geçirdi ve üzerine beyaz ipekli puşuyu sararken, duvarda asılı fötr şapkaya baktı ve gülmüseddi.

Seyid'in, aşiret reislerinin, kolbaşlarının evlerinde de, fötr şapka ve kasket bulunurdu amma, onlar bunu Dersim'e jandarma kumandanı, vergi memuru geldiğinde göstermelik giyinirlerdi. Günlük hayatlarında da, Kürt giysilerini kullanmakta ısrarlı bir itina gösterirlerdi.

«— Hisso! Hisso!»

Odanın kapısı hafifçe açıldı ve yanaşması Hisso saygılı bir tavırla içeri girdi. Adam elli yaşının üzerinde olmasına rağmen hareketleri seriydi. Onbeş yıldanberi de, Kamber'in yanaşmalığını yapardı.

«— İyi günler Hisso!»

Hisso sağ eli üste gelmek üzere ellerini bağlamıştı.

«— İyi günler her daim beyimizin olsun.»

Kamber iri bıyıkları ile oynayarak konuştu.

«— Karnım acıktı, tedarikini yap ta getir.»

Hisso saygılı tavrını bozmadan çıkıp gideceği sırada Kamber seslendi:

«— Seyise de ısmarla, atının tımarını yapıp tez hazır tutsun.»

Hisso az sonra bir tepsi ile geri döndü. Geniş kemikli çıplak ayaklarının ucuna basa basa tepsiyi masanın üstüne gürültüsüz bıraktı.

Kamber tepsinin üzerindekiyle söyle bir bakınca keyifle gerindi.

Ayrandan ayrılınca dağın sert havasına dayanamayarak sertleşen çökeleği hergün yese, doyamazdı tadına...

Hele yanında kehribar bürünümlü çiçek kokan bal ile has buğday unundan yapılmış taze ekmek de bulunursa...

Dersim'de buğday pek bulunmazdı. Seyitler, ağalar, beyler için Eğin'den, Arapgir'den takasla alınırdı buğday. Eğin'in, Arapgir'in çarşılarına belli zamanlarda katırlarla, tereyağ, çökelek, bal, tulum peyniri ve kavurma götüren Dersimliler bunları buğday, gazyağı, kibrit, tütün, şeker, kumaş ve kundura ile değiştirirlerdi.

Takas genellikle kaçakçılarla yapılır, Şam'dan getirilen ipekli ve silâhlar da Dersim'e taşınırdı bu yolla...

Hisso, bembeyaz buğday ekmeğinin üzerine sürdüğü çökeleği balla örttükten sonra dişleyen Kamber'e iç çekerek baktı.

Fukara Dersim halkı genellikle kılğıl denilen darı ekmeğine ayran kurusunu katık ederdi kendine. Kılğıl ekmeği de, insanın barsağında alçı gibi sertleşir, dışarı çıkarken de, adamın kıçını yırtardı.

Kamber «Durdu Kadının açtığı hamurun üstüne yoktur.» diye düşündü. Evin yemeklerini ve orta işlerini Durdu Kadın yapardı. Kocası ve iki oğlunu seneler önce eşkıyalıktan dönerken jandarmalar vurup öldürmüşlerdi.

Yangın yerini andıran kırış - kırış suratı içinde gözleri alev alev kinle yanardı. Gerekli olmadığı zamanlar konuşmaz, birşeyler emredildiğinde başını sallardı sadece. Sessizliği içinde benliğinde sakladığı kin Dersim'e jandarma geldiğinde depresirdi.

«— Cenderme! Cenderme!» diye mırıldanır, gözleri mum ışığı gibi anlamsız yanıp sönerdi. Kamber, Durdu kadının hizmetini beğenirdi amma, yüzünü görmemek için de pek rastlaşmak istemezdi. Çirkinliğin bir simgesi olan bu kadınla karşılaşlığında içini sıkıntılar basar, bakışlarını ondan kaçırırdı.

Şeytanların bu kadının ruhunu kaçıracak, kupkuru bir beden bıraktığına inanırdı Kamber...

Elinin tersi ile yağlanan bıyıklarını silerken Hisso'nun ayağına geçirdiği yepyeni çarıkları bağlamasını dalgın seyretti. Evden çıkıp avluda seyisin

tuttuğu beyaz atına binerken belindeki tabancasını şöyle bir yokladı.

Avlunun dışında da on atlı o'nu bekliyordu. Çevik bir hareketle atını mahmuzladı. Toprak yola çıktığında atlılar o'nu takip ettiler ve ayaklarının dibinde yemlenen tavuklar çığlık çığlığa kaçıştılar. İki yüz metre ötede şatoyu andıran üç katlı, taş yapısı bir evin önünde atından indi.

Binanın önünde bekleyen silâhlı nöbetçilerden birine atını teslim ederken sordu:

«— Seyid Rıza Efendimiz kalktılar mı?»

Nöbetçi Kamber'in karşısında saygıyla eğildi.

«— Besi Hatun, Seyid hazretlerinin sizi beklediklerini, az önce ısmarladı ağam.»

Besi'nin adının anılması ile içi titredi. Bir heyecan dalgası ile ayakta sallanırken güçlükle toparlandı. Şatonun kapısından girince eşikte çarıklarını çözüp çıkardı.

Bir mâbet sessizliği içindeki taş evin gıcırdayan tahta merdivenlerini ibadete gider gibi ayaklarının ucuna basarak çıktı. İkinci kat sofasına çıktığı anda da, çivilenip kaldı.

Heyecandan boğulacak hale gelmişti. Karşısındaki dişi mahlûkun güzellik ve azameti karşısında bir kez daha érimişti.

«— Hoş geldin Kamber Ağa, hanemize şeref getirdin.»

Ellerini karnının üzerinde birbirine kavuşturdu. Bütün Dersim'in taptığı ihtiyar Seyid Rıza'nın karısı Besi'nin karşısında saygıdan da ötede anlamlı bir hisle başını eğdi.

Besi mutlak anlamı ile bir dağ dilberiydi. Seyid Rıza'yı avucunun içinde oynatan bu fettan, fü-

sunlu dağ dilberinin cesareti bütün Dersim'de dil-
lere dstandı. Güzelliği ve cesareti kadar da, silâh
kullanmakta kazandığı ün herkesi korkudan titre-
tirdi.

Bu kadında, acıma ve merhamet duygularının
zerresi bulunmadığını da, Kamber görgüsü ile bi-
lirdi. Mantığının oluşturduğu bir sezgi ile hayran-
lığını gizlemeye çalışarak Besi'ye baktı.

Başındaki gümüş taç'ın çevresindeki ziynet al-
tınlарının kenarlarından sarkan parlak siyah zülüf-
ler Besi'ye ihtişamının da çok ötesinde bir manza-
ra vermişti.

Üzerindeki Şam kotnisından üç etekli bir enta-
ri, kısa ve gümüş sırmadan işlemeli bir cepken var-
dı. Ayaklarındaki Erzincan kunduraları, başındaki
taç'ın üzerinden geçirdiği ağır ipek puş endamlı vü-
cunun bir kısmını kaplamıştı.

Uzun kirpiklerinin altında pırıl pırıl parlayan
simsiyah gözlerini Kamber'den ayırmadan sordu:

«— Tedarikin tamam değil mi?»

Kamber bir korkuya dönüşen hayranlığının
etkisi ile başını «evet» der gibi salladı.

Hayranlığından da ötede, büyülendiği bu ka-
dından korkuyordu Kamber...

Boyasız güzelliği yanı sıra keskin zekâsı ile
Seyid Rıza'yı büyüleyen bu dilber, iki yıl içinde
tam sekiz kişinin kanına girmişti. Üç ay önce de,
Arapgir'den atla geçerken kendisine ağzının sula-
rı akararak hayran hayran bakan garip bir çobanı
tam alnının orta yerinden mavzerle mıhlamıştı.
Dersim anlayışına göre genç çobanın suçu ağırdı
ve cezası da ancak ölüm olurdu.

Dersim inanışlarına göre Besi, Seyid'in karısı-
dır ve o'na hayran bakışlar bile tevcih edilemez.

Besi ne kadar genç olursa olsun en yaşlılar bile o'na ancak ana gözü ile bakabilirlerdi.

Dünyadan habersiz garip çobanın, Besi'nin arkasından arkadaşına:

«— Üle Kürd avradına bak!» diye yüksek sesle lâf atması da, hayatına mal olmuştu.

«— Beni takip ediniz Kamber Ağa. Seni Seyidimizin huzuruna çıkaracağım.»

Hayranlığından bembeyaz keşilen dudakları titreyen Kamber genç kadını ayaklarının ucuna bası bası takip etti. Evin üçüncü katına çıktılar ve Besi, bir oda kapısına parmağının ucu ile üç defa vurduktan sonra, kapıyı açtı.

Duvarları nadide halılarla örtülmüş büyük odada yine halılar serili bir sedirin üzerinde Seyid Rıza bağdaş kurmuştu.

Orta boylu, uzun çehreli ve karga burunlu bir ihtiyardı. Göbeğine varan uzun sakalı ve gür kirpikleri arasında kaybolan yorgun gözlerini açarak Kamber'e baktı.

Başındaki 12 dilimli yeşil kalpak Seyid Rıza'nın mânevi havasını daha da arttırıyordu.

Sonra dudakları hafifçe aralandı.

Kamber koşup Seyit'in önünde diz çöktü ve eteğini üç defa öptükten sonra doğruldu, geri geri üç adım yürüdü.

Sonra sağ ayağını, sol ayağı üzerinde hafifçe temas ettirerek, sağ eli üstüne gelmek üzere ellerini göğsünün üzerinde birbirine bağladı.

Aleviler bunu «özünü dara çek» diye tanımlar ve Seyitlerinin, Dedelerinin karşısında buldukları sürece izin verilene dek bu saygılı durum-

larını bozmazlardı. Bu durumda Hazreti Ali'nin mânevi huzurunda olduklarına inanırlardı.

Kamber de insanın iliklerini donduran bir sessizlik içinde bir süre darda kaldı. Sonra Seyit Rıza'nın titrek sesi duyuldu:

«— Dar'dan in Kamber!»

Sol ayağını ağırlar sarmalayan ve artık ayakta durmakta zorluk çeken Kamber tekrar iki ayağı üzerine geldi ve Seyit Rıza'nın işareti ile karşısında diz çöküp oturdu.

Besi bir âbide gibi ayakta dimdik duruyordu.

Kısa süren bir sessizliği takiben Seyit Rıza lâfa girdi.

«— Melun Kırgan aşiretinden Abbas Ağa adamları ile bugün Eğin'den Erzincan'a geçecekler. Tedarikin tamam mı?»

«— Bütün tedarikim tamamdır Seyit Hazretleri, merak buyurmayın.»

Bu kan dâvasının konusu, Kamber için yabancı değildi. Üç yıl önce bir kız anlaşmazlığı nedeni ile Kırganlı aşireti Seyit Rıza'nın ilk karısından olan oğlu Baba'yı öldürtmüşlerdi. Bu olay Seyit Rıza'yı çok sarsmış ve kinle dolmuştu bütün benliği...

Kırganlıların üzerinden ölüm ve felâket bir karsırga gibi geçmiş ve üç yıl içinde de, otuz adamlarını pusuya düşürülerek teker teker öldürülmüşlerdi.

Bu kadar adam kurban vermelerine rağmen hâlâ Baba'nın kan bedelini ödeyememişlerdi. Kırganlılar...

Seyit'in işareti ile Kamber ayağa kalkarken, Besi söze karıştı:

«— Seyit hazretleri izin buyurursa, bu hesaplaşmaya ben de katılmak isterim.»

Kamber bu yırtıcı ve kan içici kadına göz ucuyla baktı. Kartal bakışlarını kudretli kocasına dikmiş izin istiyordu.

Kısa bir sessizliği takiben Seyit Rıza sakalını avuçlayarak düşündü.

Bir defa «hayır» dese ikinci kez izin istenemezdi. Buna imkân vermemek için Besi tekrar konuştu:

«— Senin yeminin, senin ahdin benim şerefimdir. İzin buyur da, gideyim efendimiz.»

Seyit Rıza ise meselenin başka yönünü düşünüyordu. Bir aksilik olur da, Besi jandarmanın eline düştüğü takdirde soluğu üç ayaklı sehpanın yanında alırdı. İşlediği cinayetler nedeni ile aranıyor-du. Dersim'e jandarma ne zaman gelse, o da genç karısını kutu deresinin yalçın mağaralarında saklanmaya gönderirdi.

Fakat Besi'nin üzerine varmadı.

«— Kendine mukayyed ol!» dedi o kadar...

Kamber gerisin geriye dönerek Seyit Rıza'nın odasından çıktıktan sonra, yine parmaklarının ucu-na basa-basa taşlığa indi.

Kapı eşliğinde çarıklarını giyip, sıkıca bağladıktan sonra dışarı çıktı. Çaresiz Besi'yi bekleyecekti. Yeleğinin cebinden çıkardığı köstekli saate baktı.

Sekize geliyordu. Yirmi dakika sonra da, Besi geldi. Giysilerini değiştirmiş ve bir dişi savaşçı görünümüne bürünmüştü.

Başına beyaz ipekliden bir puş sarmıştı. Üzerindeki salto da, siyah çuhanın üzerinde sırma ve çeşitli desenlerle işlenmişti.

Beline sardığı acem şalı ile ayağındaki üç beşli kutni ipekli entari bu kadını vahşi güzelliğinin doruğuna yükseltmişti. Belindeki şalın ucundan bir hançer kını sarkıyordu. Ayağındaki yemenilerin üzerinde uçar gibi yürüyordu.

Sağ elinde tuttuğu mavzeri beyaz atının görsişli eyer takımının terkisine soktuktan sonra, hayvana bir çekirge çevikliği ile sıçradı.

Sonra, Dersim'i geride bırakarak dörtnala Munzur dağları istikametinde yol almaya koyuldular. Dağ taş kekik kokuları ile sarmalanmıştı. Çevrenin sarp kayalı uçurumlu görünümü insanın tüylerini ürpertiyordu.

Kamber bir ara atının yürüdüğü dar patikanın üzerinden yan gözle uçuruma baktı. Sarp kayalar göz alabildiğine dalga dalga yamaca doğru iniyordu. Aşağılarda nehir bir sicim gibi ipince görünüyordu.

Bir ara atının ayağının sürçmesi ile aşağı yuvarlanacağını düşündü. Aşağı varana kalmaz param-parça olurdu. Ancak bir atın geçebileceği dar bir patikadan Munzur'un yamaçlarına doğru iniyorlardı. Fırat'ın bir aslanın kükreyişini andıran uğultusu da o ölçüde artıyor ve tabiatın sessizliği içinde insanı büyüüyordu.

Arkasından atını sürmekte olan Topal Memo bir türkü söylemeye koyulmuştu.

**«Beledir oğul beledir
Şimdiki zaman beledir.
Almış yâri dizine
Hem öpir hem söyletir.»**

Bu anda Besi birden atını durdurup başını geriye çevirdi.

Memo'ya sert bir nazar attı o kadar...

Memo'nun zifti andıran sakallı çehresi daha da karardı ve önüne baktı. Kamber, Besi'nin yüzünde bir hiddet dalgasının gelip geçtiğini gördü. Toplulukta otoritesini bozacak hiç bir davranışa izin vermezdi.

Tekrar atlarını sürüp yol alırlarken, Kamber kadının vahşi güzelliğini düşünerek içini çekti. Ancak eyleme geçmese bile, bu kadına ait düşleri daha tüylerini diken diken ediyor ve dehşet içinde bırakıyordu o'nu...

Buna ait en küçük bir şüphede dahi lâf ettirmezler, parça parça ederlerdi.

Yol üzerinde küçük bir köyde durup mola verdiler. Köy Demenan aşireti reisi Cebrail'indi. Besi'yi ve peşindeki silâhlı adamları gören köylüler onları ağır layabilmek için parçalanıyordular sanki...

Gelenleri bir kaynağın başına halı sererek misafir ettiler. Üstlerinde de, onları güneşten koruyan bir çardak vardı.

Besi halının üzerinde bağdaş kurup oturduktan sonra yanbaşında el-pençe divan dikilen köy ihtiyarlarından birine seslendi.

«— Hele sen de nefeslen Cafer Dede.»

Bembeyaz sakalı karnına kadar uzanan Cafer Dede, ihtiyarlığın oluşturduğu titrek hareketlerle diz çöktü. Hemen o'nun yanı başına da, Kamber diz çöküp oturdu. Kadının bakışlarından kendini korumak için gözlerini başta taraflara kaçırıyordu.

Besi bir Kürd kadınının tas içinde uzattığı ayranı alırken sordu:

«— Ey söyle bakalım Cafer Dede. Umumi siyaset durumu nasıl. Senin kulakların uzundur.»

Cafer Dede'nin gözleri biran parlayıp söndü. Sağ eliyle sakalını sıvazladıktan sonra anlatmaya koyuldu.

«— Alamanlar, Capanlarla bir olup Fransızları titretmeye başlamışlar. Ruslar da dış biliyorlarmış. İspanya yahudileri de, birbirine girmiş. İngiliz kralı Atatürk'e misafir olmuş. Seferberlikte biz İngilizlerle olsaydık, biz üste çıkardık. Çünkü İngilizler kurnaz adamlar, dünyayı parmaklarında oynatıyorlar. Zaten ata sözüdür. Akıl istersen Frengistan. Güzel istersen Gürcistan, Eroğlu er istersen Türkistan »

Cafer Dede daha devam edecekti amma, gözü Besi'ye takılınca suratı zelzeleye tutulmuş gibi karıştı birden...

«— Uşaklıktan ruhunuzu, benliğinizi kaybetmişsiniz koca bunak! Eroğlu er istersen! Kürdistanında bulunur!»

Cafer Dede, Besi'nin bakışları arasında eriyerek kendi kendini savunmak istedi.

«— İrkımız Hazer Türklerinden gelir. Kitaplar böyle yazar. Büyüklerimiz de, böyle söyler. Yakın zamanda başka söylenmeye başlandı.»

Bunu söylemişti ki, mermiyi alınının tam orta yerine yedi.

Kamber, üstüne devrilen Cafer Dede'yi tutacak oldu. İhtiyarın başından akan oluk gibi kan, Kamber'in dizini bir anda kızıla boyamıştı. Besi'nin elindeki mavzerin namlusundan çıkan dumanlar çardağa doğru yükseliyordu. Kamber bakışlarını kucağındaki, gözünü kan dalgasının kapadığı ceset ile Besi'nin vahşi bakışları arasında bir süre gezdirdi.

İçini ürpertiler basmıştı.

Bir ara yirmi üç yıl önceki Şirzî katliâmını andı bir kez (*).

Bütün kötülükler ve bölünmelerin kökünde yabancı parmağı olduğunu sonraları anlamıştı amma, insanların kemikleri bile kalmamıştı bu topraklarda.

Henüz onüç yaşında olan körpe Cumhuriyetin de palazlanmasına imkân vermeyeceklerdi. Durum bunu gösteriyordu.

Besi birden mavzerine dayanarak ayağa fırladı. Çevresindeki yoksul köylü kadınları, erkekleri tam bir teslimiyet içinde başları eğik beklesip duruyorlardı. Çocuklar ise köşe bucak kaçmışlardı.

«— Bu adama Seyit hazretlerine karşı geldiği için ceza verilmiştir.»

Köylülerden hiç bir ses çıkmadı. Boyun bükmüş dinliyorlardı.

Besi sesini daha da yükseltti.

«— Hazreti Ali hürmeti için, on iki imam adına bu adam öldürüldü. Buna itirazı olan var mı?»

Göğüsleri üzerinde ellerini bağlamış olan köylüler «hâşâ» diye mırıldandılar.

Kamber içinden «itiraz kimin haddine» diye düşünmüştü ki, bakışları ölünün soğuk çehresi ile karşılaştı. Senelerce önce öldürdüğü Hafız Ağa'nın kanlı simasına baktığında da ürpermişti (*).

Benliğini saran korkuyu yenmek için üzerini kanıyla ıslatmakta olan cesedi birden itiverdi. Cafer Dede'nin cansız bedeni yüzüstü düştü. Başı kaynağın içine girdi ve kıpkırmızı kesilen sakalı akan suyun içinde dalga dalga temizlendi.

Kamber yerinden doğrulup, kaynağın buz gibi

(*) Nefret Köprüsü (Şirzî)

sularını avuç avuç yüzüne çarptı. Karpuz çatlatan soğuk suyun etkisi ile kendine bir nebze gelebilmişti.

Pınarın başında doğrulup Besi'ye baktı.

Boyasız vahşi güzelliğini başına sardığı ipekli puşu arasından sarkan simsiyah saçları simgeleştiriyordu. Bir an bir şehvet dalgası benliğini sarmalayarak titredi. Mantiğından oluşan korku ile bundan da kurtuldu. Felâketi olurdu sonra...

«— Artık yola koyulsak mı?»

Kamber dalgın başını salladı. Besi bu defa köylülere döndü:

«— Cebrail Ağa'ya olanları anlatırsınız. Jandarma sorarsa biz buradan geçmedik. Bizi de görmediniz.»

Köylüler korkunun ağır bastığı bir saygıyla başlarını salladılar.

Cafer Dede Seyit adına öldürülmüştü. En ufak bir tepki göstermeye dahi hakları yoktu. Atlılar uzaklaşana dek saygılı tavırlarını bozmadılar.

Kamber ise Avaz mevkiine gelene kadar konuşmadı. Gözlerinin önünde işlenen cinayetten sonra Şirzi katliâmını tekrar hatırlamıştı. Hayaletler halinde sağa-sola savruluyordu düşleri. Dipsiz bir gecenin içinden tandık simalar, gölgeler kayıp geliyordu.

Hafız Ağa'yla Mustafa Efendi, Artin Efendi ile Halıcı Nubar... (*)

Mezarlarından göz kırpyorlardı sanki Kamber'e...

«— Ne o Kamber Ağa dalıp gitmişsin?»

«— Hayra yoruyorum Efendim.»

(*) Nefret Köprüsü (Şirzi)

Besi'nin sorusunu savuşturduktan sonra silkinip başını kaldırdı. Avaz'da, demir mağara mevkisine varmışlardı. Burası ancak iki atın yanyana geçebileceği elli metre uzunluğunda bir geçitti. İki tarafında da, sarp kayalar vahşi bir görünüm içinde göğe tırmanıyorlardı.

Besi kayalıklardan sağ tarafını Kamber'e gösterdi.

«— Kamber Ağa, sen beş adamla bu yönde püsuda dur. Karşı tarafı ben tutacağım. İlk ateşi ben yapana dek ateş etmek yok.»

Kamber anlamsız başını salladı.

Beş silâhli ile birlikte atlarından inip, gemlelerinden tutarak yamacı tırmanmaya başladılar. Tırmandıkları yamaç çok dik ve yalçın olduğundan zaman zaman tökezleyerek düşüyorlar ve toz-toprak içinde kalıyorlardı. Tırmandıkları yöreden kesif bir toz bulutu zirveye doğru yükseliyordu. Bir düzlüğe vardıklarında Kamber toz-toprak içinde soluyordu. Olduğu yerde hareketsiz kalarak bir süre soludu. Artık yaşlandığını ve tez yorulduğunu düşündü. Senelerce önce aynı yerde nice soygunlar yapmış, sayısız kervanlar vurmuşlardı.

Adamlarına doğru seslendi.

«— Alışan atları mağaralardan birine çek, ortalıkta görünmesinler. Memo sen de çevreden hayvanlara ot topla. Açlıktan neredeyse ölecekler.»

Mavzerini eline alarak yola hâkim bir kayanın arkasına dar attı kendini. Yola 20-30 metre yükseklikte geçite hâkim bir yerdı burası. Ölesiye de yorgundu. Cebinden mendilini çıkararak suratını terden temizlemeye çalıştı.

Sonra renkli desenlerle, süslü sigara kutusundan bir tane çıkarıp yaktı.

Vartangilin Levon, Şirzi köprüsündeki hesaplaşmadan kelleyi kurtarabilmişti amma, Kamber olarak ta ne günler görecekti? Şimdiden bunun hesabını yapıyordu.

Topal Memo'nun ayağını sürüyerek yaklaştığını görünce düşlerinden sıyrıldı.

«— Hayvanların otlarını verdin mi Memo?»

Memo boynunu bükerek tatlı tatlı gülümsedi.

«— Sen tasalanma ağam. Hayvanların otunu da suyunu da tedarik ettik.»

Memo büyük bir kayanın arkasında mevzilenen adamların yanına yürüyordu ki, Kamber durmasını işaret etti.

«— Sen benimle kal Memo. Birlikte çene çalarız.»

Memo mavzerinin namlusuna dayanarak Kamber'in yanına çöktü. Şartların elverişsizliğine rağmen saygılı durumunu bozmamaya gayret ediyordu.

«— Senelerce önce Eğin'e Hafız Ağa'yı vurmaya gittiğimizde de, böyle bir-kaç lâf etmiştik Memo.»

Memo'nun gözleri yanıp söndü.

«— Nasıl hatırlamam.»

Sonra Kamber'e göz kırptı.

«— Anca o sıra anlayamadığımız seninle.»

Kamber dudaklarını ısırarak gülümsedi.

«— Hatırlarsın, ben sana darmadağın olacak ve bir kez daha ezileceksiniz demiştim.» (*)

Memo mânalı bir şekilde başını salladı.

— «O zamana dek hiç bir şey olmadı ağam. Eski tas eski hamam!»

(*) Nefret Köprüsü (Şirzi)

Kamber güçlükle tutabiliyordu gözyaşlarını.

«— Felâket günü yaklaştı Memo! Hem de çok yakın!»

Memo bilgiç, bilgiç başını salladı.

«— Ağzını hayra aç ağam. Seyidimiz, ağalarımız başımızda. Allah hepsinin ömürlerine ömür katsın.»

Kamber yılan tıslaması gibi güldü.

«— Cumhuriyet bugüne dek, ayak bağlarını temizledi. Hem de teker teker. Kendi düzenine ters düşen bu düzeni de temizleyecektir. Defteri dürülecek bu düzenin.»

Memo anlamamazlıktan geldi.

«— Seyidimizi Ankara'daki hükümet el üstünde tutuyor bey. Gaymagamı da, cenderme gumananı da Dersim'e vardıklarında seyidimizin evinde misafir kalmaz mı? Bilmez gibi konuşuyorsun beg.»

Kamber içini çekti. Felâket orta yere çıkmış nâra atıyordu amma, bu cahil insanlarda bunu görececek göz neredeydi.

Memo içini çekerek devam etti.

«— Senelerce içimizdesin beg. Seyidimiz, ağalarımız bizim için ekmek ve sudan da önde gelir. Ağasız, begsiz Dersimlinin namı mı olurmuş.»

Sonra başını kaldırıp Kamber'e gücenik baktı.

«— Başkası söyleseydi bunları, iyi gözle bakmazdık. Amma senin ekmeğini yedik, eyiliğini gördük. Bunun için dinledim. Yine de böyle uğursuz lâfları başka yerde söyleme.»

Kamber, Memo'nun darmadağınık olmuş tek tük saçlarına ve dikilmiş sakallarına baktı. Gözleri yuvalarından uğramış hali ile sanki başka dünyalardan gelmiş yaratığı andırıyordu. Oysa mantığını boğarak inanmak istemiyordu gerçeğe...

Kamber sessiz sessiz düşünmeye koyulmuştu ki, Memo devam etti.

«— Yetişmiş iki oğlum var. Sanır mısın ki, onların eşkiya olarak hayatını sürdürmesini isterim. Amma biz Dersimliler, ağasız, begsiz sudan çıkmış balığa döneriz. Sen de bunları bilirsin ağam. Amma yine de yararı deşersin.»

Gecenin karanlığı sarmalıyordu kayaları. Uzaklarda bir çakal uluyordu zaman zaman. Sessizlik bir veba salgını gibi çöküyor ve yalnızlık kahredici bir hal alıyordu.

Kamber yerinden kalkarken mırıldandı.

«— Dışarda bir nöbetçi bırak. Diğerleri mağaraya girip dinlensinler.»

Adımlarını sürüyerek mağaraya girdi. Bir köşeye otları yığarak çöktü birden. Alışan da mağaranın önünde ateş yakıyordu. Diğerleri kendi köşelerinde büzülmüşlerdi. Kimi horluyor, kimi sessiz düşünüyordu.

Memo ise yanık sesle bir türkü döküyordu. Kamber dalmış dinliyordu. Memo'nun yanık sesine dağlar dayanmaz, yanar kül olurdu.

Koyunlar bile gözünün yaşını tutamazdı.

Bu saf insanlar Türkiye'de feodalitenin son kalmıntısı olan ağalarının peşinde yeni çıkmazlara saf saf gidiyorlardı.

Birden dehşetle irkildi.

Kendisi de bu selin içinde sert bir kayaya vurana dek sürüklenecekti. Önsezisi ile Dersim insanının bir felâkete doğru sürüklendiğini anlıyordu.

Eğın ve Arapgir'den getirttiği günü geçmiş gazetelerde okudukları ile Seyit Rıza'nın sağ kolu Alişer'in Suriye'ye gidişi arasında mantığı ile irti-

bat kuruyordu. Türkiye boğazlar konferansında bütün emperyalist devletlere meydan okumuş ve boğazlar statüsünü dilediği biçimde kabul ettirmişti. Fransız boyunduruğundaki Hatay'ın anavatana kavuşması gün meselesiydi. Cumhuriyet hükümetinin doğu vilâyetleri için bir ıslahat programı hazırladığı haberleri de Seyit Rıza'nın kulağına iyiden iyiye kar suyu kaçırmıştı.

Ve bu haberler arasında Seyit Rıza'nın sağ kolu, akıl hocası Alişer Suriye'ye gitmişti. Bu seyahatin kaçakçılık maksadı ile olmadığını ve politik dümenlerin döndüğünü Kamber mantığı ile çözüyordu.

Kendisi içinde yapacak hiç bir eylemi yoktu. Şirzi katliâmından canını kurtarıp Dersim'e kapağı attığından bu yana yıllar geçmişti (*). Bütün yakınları öldürüldüğü için yeniden topluma ayak duramazdı. Çaresiz Dersim'de kalacaktı.

Cumhuriyet devrinde bile yaşamlarını eşkiyalıkla sürdüren Dersim insanı, Seyitlerinin, Ağalarının, Beylerinin kulu kölesiydi. Yaptığı soygunlarda ganimetin ana payını bunlar alırlardı.

Cumhuriyet idaresi de o güne kadar Dersim'in üzerine ciddî olarak eğilmemişti. Dersim aşiretlerinden biri soygun patlattığı zaman, her zaman ki yasak savma işlemi bir kez daha tekrarlanırdı.

Elâzığ'dan hareket eden jandarma birlikleri Pertek köprüsünün öte başındaki Hozat'a kadar biraz silâh toplar ve geri dönerdi.

Gerçekte jandarmalar meseleyi kökünden halledecek tedbirler yerine, şöyle bir seyahat yaptıktan sonra yerlerine dönerlerdi.

(*) Nefret Köprüsü (Şirzi)

Ve Dersim'de, yeniden ateşi sönmesin diye kül-
lenen bir mangal gibi, içi korlu bir sessizlik baş-
lardı.

Dersim'de ev yoktu ki, iki çakmaklı tüfek, bir
kağ martini ve bir kağ ta mavzer bulunmasın.

Jandarmalar gelince, köylüler önce çakmaklı
tüfekleri teslim ederlerdi. Sonra jandarma köylüle-
ri sıkıştırır, döver, söver, onlar da, yemin billâh
başka silâh olmadığını söylerlerdi.

Kamber bunu hatırlayınca gülümsedi.

Hiç çekinmeden korkmadan yemin edebilirler-
di. Zira Alevî inanışında Sünnülere karşı yapılan
yeminin bir değeri olmazdı.

Jandarmalar çok sıkıştırıp ta bıçak kemiğe da-
yanınca martinileri sakladıkları yerlerden çıkarıp
verirlerdi.

Ama ne kadar dayak atılırsa atılsın, ne ka-
dar küfür edilirse edilsin, Dersimliyi kessen keçeye
sararak toprağa gömdüğü mavzerlerini çıkarıp
vermezdi.

Mavzerler Dersimlinin doğa ile içiçe olan ya-
şantısında, evlâdından daha önemli bir yer işgal
ederdi.

Bir ayak sesi duyarak başını kaldırdı. Memo
tatlı bir gülümseme ile yanına gelip çökmüştü.

«— Civardan ot toplayıp ateşi tazeledim ağam.»

Kamber derin bir iç geçirdi.

«— Ot dedin de hatırladım Memo. Bizim Der-
sim'in orman mahsulleri çok zengindir. Amma Elâ-
zığ ağaç bakımından fukaradır. Bunları Elâzığ'a
satabilsek, toptan kalkınır şu Dersim.»

Memo'nun yarı aydınlıktaki gözleri cam gibi
parlıyordu.

«— Ben de biyol düşünmedim değil. İki oğlum göndersem ormana, kessinler odunu. Sonra odunları yük yük götürüp Elâzığ'da satsınlar. Topumuz kalkınırız.»

«— Niçin yaptırmıyorsun Memo? Evlâtlarının her an azrailin soluğunu enselerinde duymaları daha mı şerefli?»

Memo inilti gibi içini çekti.

«— Elâzığ'a odun satmaya gidemezler. Bilirsin ağam, Dersim'de ektiğimiz karaburun tütününe iyi para veriyorlar. Amma şehire nasıl gitsinler? Birini cenderme eşkiyalıktan arar. Diğeri de asker kaçağı. Şehre indiler mi cenderme de yakalarına yapıştır.»

Oysa Kamber de bilirdi bunları. Lâf olsun diye dinlemişti Memo'yu... Tekmil Dersimli eşkiya ve asker kaçağı olduklarından pazarlayamazlardı ürünlerini.

Dersim bu karakteristik bünyesi ile kendi kaçağı içine çekilmiş miskin bir kaplumbağaya benziyordu.

Kamber'in üzerine bir ağırlık çöküyor ve uyku vücuduna doğru yayılıyordu. Ağustos böceklerinin ritimli sesleri o'na bir ninni gibi geliyordu.

Doğum sırasında yitirdiği güzel karısının hayali ile tatlı bir duygu benliğini sarmalarken bıraktı kendini...

Sabahın ilk ışıkları kırmızımtrak buğular halinde Munzur'un zirvesinden eteklerine doğru süzülürken Kamber yerinden doğruldu.

Yanı başındaki mavzeri alıp mağaradan dışarıya vardığında, gece ayazı nedeni ile bütün vücudu taşlaşmıştı sanki. Belki on defa zıplayarak vücudunu yumuşatmaya çalıştı.

Bir kayanın ardında nöbet tutmakta olan Alişan onu görünce saygı ile yerinden doğruldu.

«— Hazreti Ali hürmeti için, iyi günler senin olsun ağam.»

Bunu söylerken, darı ekmeğinin üzerine sürdüğü çökeleği de ona uzatıyordu.

Kamber sevgi ile Alişan'ın omuzunu sıktı.

«— Kötülüklerin senden uzak durmasını dileirim Alişan.»

Kırk yaşını çoktan aşmış bulunan Alişan'ın da yüzü Dersimliler gibi kırış kırıştı. Saçı sakalı iyice uzadığından birbirinden seçilemiyordu. Üzerindeki rengi kaybolmuş ışık belki on yerinden delikti ve kıllı vücudu dışardan görülüyordu.

«— Senin oğlan ne yapar Alişan?»

Alişan dudaklarını ısırıldı.

«— Yirmisine vardı amma, Koçuşağı aşireti, kızı oğluma vermek istemez. Daha kol'a çıkıp mal, para sahibi olmamış. Bunu bahane ederler.»

Kamber kol'a çıkmanın eşkıyalık, çapulculuk olduğunu bilirdi. Dersim'de ötedenberi kol'a çıkmayan gençlere aileler kız vermezlerdi. Çünkü Dersim'de başka geçim kaynağı olmadığından kol'a çıkmayan erkek karısını, çocuklarını geçindiremezdi.

Cumhuriyet onüç yaşına girmişti, amma, bu yasa Dersim'de geçerliydi.

Birden kanı çekilmişçesine heyecanlandı.

Besi karşı yamaca saplı kayaların birinin üzerinde dişi bir kurt gibi ayakta duruyordu. Çiçek ve kekik kokularını getiren sabah rüzgârının etkisi ile başındaki ipekli puş dalga dalga titriyordu. İşlemeli cepkeni doğmakta olan güneşin kırmızımtırak

buğuları içinde o'na daha da anlamlı bir azamet veriyordu.

İçinden kopan fırtınanın etkisi ile mantığı bir kez daha alt-üst oldu Kamber'in... Bir şehvet dalgası sardı bütün benliğini ve derin bir nefes alarak içindeki şeytanı boğmaya çalıştı.

Benliğinde amaçsız ve âni bir öfke patladı. Bu kadının karşısında her zaman yenik düşüyordu. Bir ara gözleri Besi'ninki ile karşılaştı. Bütün gücünü gözlerinde toplayarak karşı yamaca baktı, baktı...

Besi kıpkırmızı kesildi ve gözleri çakmak çakmak oldu.

Kamber yine yenikti. Bakışlarını kaçırırken hırsından da dudaklarını ısırıyordu. Alişan'ın seslenişi ile düşlerinden sıyrıldı. Eğin yolundan dört atlı geliyordu. Dört katır da yedekleri vardı. Çevik bir hareketle kayanın arkasına gizlenerek mavzerinin emniyetini açtı.

Karşı yamaca bir göz atınca Besi'nin de pire gibi kayanın arkasına gizlendiğini gördü. Kadının güneşte parlamasını diye çamura buladığı mavzerinin namlusu da zar-zor seçilebiliyordu. Nefesler kesilmiş ve gözler yola çakılı bir durumda kurbanlarının geçide girmesini beklediler.

En öndeki fötr şapkalı palabıyık babayiğit, gösterişli bir adamdı. Atının üzerinde bir türkü çağırıyordu. İri cüssesine rağmen dağ keçisi gibi gevrek bir sesi vardı.

**«Dağ başında çetene
Kokladım dane dane
Ellerin yâri gelmiş, indi dudum
Nerde benim divane»**

Geçide girdiği sırada türküyü kesti. Şüpheli bakışlarla yalçın kayaları dikkatle süzdü. Çevrede uçan arı ve böceklerin vızıltısından başka bir ses duyulmuyordu. Aşağılarda bir aslanın homurtusunu andıran Fırat'ın sesi yankılanıyordu.

Adamın şüphesi dağıldığından atını tekrar sürdü. Tam önlerinden geçeceği sırada Besi'nin saklandığı kayanın ardından bir silâh patladı. Öndeki fötr şapkalı göğsünü tutarak düştüğü sırada, Kamber de tetiğe asıldı ve o'nun arkasındaki genç te alnını tutarak düşüp kaldı.

Yamaç silâh sesleri ile yankılanıyordu artık. En sondaki atından atlayıp bir kayanın arkasına gizlenmeyi denemişti amma, daha iki adım atmadan sırtına yemişti kurşunları...

Silâh sesleri kesilince Kamber, başını kaldırıp baktı. Dördünün de işi bitikti. Ürken hayvanlar sähipsiz alabildiğine koşuyorlardı.

«— Memo koş hayvanları çevir» diye haykırdı.

Memo iki adamı ile birlikte kaçan hayvanları tutmak için atlarının bulunduğu yöreye doğru koştu. Kamber de iki silâhlıyı gözcü bırakarak yamaça doğru koştu.

Karşı yamaçta da Besi arkasında iki silâhlı Kürd ile birlikte yola iniyordu. Avını kovalayan bir kaplan gibi hırslıydı. Bir ara koşarken kaldırdığı toz bulutundan o'nu tanıyamaz oldu. Sağ eliyle sımsıkı kavradığı mavzeri başı hizasında tutarak tökezlene tökezlene yamaç aşağı koşuyordu.

Kamber yola indiğinde mavzerini doğrultarak biran durdu.

Oyuna gelebilir kurşunu da, alnının tam orta yerine yerdi. Dördü de upuzun yatıyorlardı. Yavaş-

ça yaklaşip en diptekinin vücudunu mavzeri ile dürttü. Gözleri açık bir durumda dünyasını değiştirmişti. Diğer ikisi de ahrete postalanmışlardı.

Ancak az önce türkü çağırın palabıyık can çekiyordu. Fötr şapkası da yanına düşmüş ve ters dönmüşü.

Besi kinli bakışlarla can çekişen adamın yanına silâhını üzerinden ayırmadan yaklaştı. Bütün vücudu kinle titriyordu. Ayağının dibindeki fötr şapkaya kuvvetli bir tekme savurduktan sonra vahşi bir sesle haykırdı.

«— Başına fötr geçirdin de, kendini adam mı saydın karı kılıklı herif!»

Ürkmüş kuş yavrularına benziyordu Kırganlı.

Kapanmakta olan gözlerini Besi'ye çevirerek birşeyler söylemek istedi, ancak başaramadı.

Besi yılan tıslamasını andıran bir sesle «melon» diye mırıldandı. Sonra hançerini kınından sıyırdı, elindeki pırl pırl çelik parçası ile kurbanının yanına çömeldi.

Kin'in oluşturduğu acemilikle ilk darbeyi boynula kulak arasına vurabildi.

Biranda fışkırdı kan ve Besi'nin başındaki pusu kırmızıya boyandı. Ufacık ve biçimli elindeki hançer, hızlı ve kuvvetli darbeler halinde indi üst-üste...

Kamber durmadan inip kalkan hançeri görüyordu sadece. Gördüğü manzara karşısında yüreği hamur gibi yoğrulmuştu. Kırganlının vücudu birkaç kez çırpındıktan sonra kaskatı kesilmişti.

Besi bir süre daha cesede pamuk çuvalına vurur gibi vurdu vurdu...

Sonra ucundan kanlar damlayan hançerini

elinden bırakmadan doğruldu. Soluk soluğa kalmıştı. İfadesiz gözlerini Kamber'e çevirdi.

«— Öteki itler gebermiş mi?»

Kamber «evet» anlamında başını salladı. Kendisi de çok insanın kanına girmişti amma, tanık olduğu tedhişten, ölümden daha çok korkuyordu artık.

Az sonra Memo da hayvanlarla çıka geldi. Bakışlarını yerdeki cesetlerden kaçırmaya çalışarak getirdiği hayvanları gösterdi.

«— Hayvanları eksiksiz getirdik ağam. Katırlarda halı ve ipekli yüklü.»

Besi halı ve ipekli yüklü katırların üzerinde pek durmadı. Kana bulanmış olan başındaki puşuyu sarıp, tekrar düzelttikten sonra «gidelim ağalar» diye mırıldandı.

Ganimet at ve katırları yedeklerine alarak dönerlerken, Kamber tedhişin amansız ve yıkıcı olduğunu düşünüyordu.

Ancak tedhişin gerçek nedenini biliyordu ve aklına getirdikçe de kendi âkıbetini düşünüyor ve dünyası kararıyordu o'nun...

Seyit Rıza ile Kırganlılar arasındaki kan davasından da ötede önemli bir düşmanlık belirmişti.

Kamber biliyordu ki, Kırganlılar Bağımsız bir Kürd devleti kurulması yolundaki sinsi çalışmalara karşı çıkıyorlardı.

* * *

BİNBAŞI Kemal, yakıcı sıcağın etkisi ile kokmaya yüz tutmuş cesetlere şöyle bir göz attıktan sonra tiksinierek yüzünü buruşturdu. Yanında bulunan Rüstem Çavuşa havada uçan akbabaları gösterdi.

«— Leş kokusu aldılar!»

Cesetlerden palabıyık olanının yanına varınca kendi kendine söylendi:

«— Basit bir soygun değil bu! Korkunç bir kin! Korkunç bir kin!»

Kalbura dönen cesedin her tarafında kurtlar kaymıyor ve tahammülü imkânsız bir koku baş dündürüyordu.

«— Cesetleri dezenfekte ettikten sonra, arabayla Eğin'e taşır, sahiplerine teslim edersiniz.»

Rüstem Çavuş sıcağın buharlaşan terini mendili ile silerek: «Kırganlı aşiretine mensup bunlar» diye mırıldandı.

Binbaşı Kemal cevap vermeden bir kayalığın gölgesine doğru yürüdü. Delik deşik edilmiş Ferhat Ağa'nın cesedini hemen tanıdı. Ara sıra Eğin'deki karakola uğrar, karşılıklı sohbet ederlerdi.

Kendisi de kumandanlığa bir ay önce atanmıştı. Daha önceki kumandan Nuri Beyin Kürd beyle-

rinden hediyeler aldığı hemen hemen bütün çevre halkının dilinde dolayıyordu. Bölgedeki çapulculuk olayları da önlenememişti. Zaman olmuyordu ki, bir kervan soyulmasın, yahut yolcu otobüsü تنها bir köşede durdurulup yolcuları don gömlek bırakılmasın.

Soygunlar önlenememişti amma, Binbaşı Nuri Bey ve çevre idarecileri karun kadar zengin olmuşlardı. Yapılan her soygun onların da servetlerine servet katıyordu.

Binbaşı Kemal genç cumhuriyetin devrimci kalfalarından biriydi. Kurtuluş Savaşının bütün safhalarına katılmıştı. Vatan ve millet sevgisinin doruğuna varan bu insan, bu sevgisini devrimci fikirlerle süslemeyi başarmıştı.

Genç cumhuriyetin gözü, kulağı, dili ve eylemiydi Binbaşı Kemal... Eğin ve çevresi kumandanlığına bu vasıfları nedeni ile atanmıştı. Selâhiyetleri de genişti. Lüzumu halinde ilçelerdeki memurları da görevlerinden alabilecekti.

Bu sırada bir jandarma yanına gelip selâm çaktı. Avucundaki o'na uzatıyordu. Alıp bakınca zehir gibi gülümsedi. Bir Erzincan kundura topuğuydu.

«— Tahmin etmeliydim. Besi canavarının işi bu.» diye homurdandı.

Ayakkabı topuğunu cebine koyduktan sonra, bir sigara çıkarıp yaktı. Önemli gelişmeler oluyordu Dersim'de... Canavar yakında ininden çıkacaktı.

İktisadî dertleri ortadan kaldırmaya, silâh toplamaya ve halka iş bulmaya başladıkları gün canavar ininden çıkacaktı.

Adı gibi bunu biliyordu Binbaşı Kemal.

İşini bitirdikten sonra kendisine doğru yürümekte olan Rüstem Çavuş'a seslendi:

«— Sen beş adamla birlikte cesetleri Eğin'e taşırsın. Biz bölükle birlikte Dersim'e uzanacağız.»

Sonra askerlere atlarına binmelerini emretti. Kendisi de atına sıçradıktan sonra Hozat istikame-tinde yol almaya başladılar. Uçurum kenarındaki dar yolda birerli kolda ağır yol alabiliyorlardı. Yolun hemen kenarında sivri kayalar ve meşeler dalga dalga dere yatağına kadar uzanıyordu. Sessizliği zaman zaman çalılıkların dibinde sevimli olan kekliklerin ritimli sesleri bozuyordu. Aşağılarda Murat suyu kayalara şamar vura vura hızla akıp gidiyordu.

Bir dere yatağına indikten sonra ,sık meşelikler arasında yarım saat daha yol aldılar. Artık Murat suyunun köpüklü şelâleler halinde akışını daha net görebiliyorlardı.

Yolları üzerinde 50-60 hanelik bir köy görünmüştü. Üzüm bağları ile çevrelenmiş ve yeşilin her tonu içinde şirin bir yerdi. Köyün Demenan aşireti beyi Cebrail'in olduğunu, askerlerden biri söyleyince başını salladı.

Toz-toprak içinde köye girdikleri sırada gözleri çapaklı, çıplak çocuklar kaçışan tavukların çığlıklarına uyararak köşe bucak sindiler.

Bu sırada beş-altı köylü Binbaşının karşısına çıkarak ellerini göğüslerinden başlarına götürerek selâmladılar.

Binbaşı da «selâm ağalar.» diye karşılık verdi. Vücudu ter içinde yüziyordu sanki. Ölesiye

yorgundu. Köylülerin gösterdiği kaynağın başına dar attı kendini...

Çardağın altına çökünce «dünya varmış» diye düşündü.

Ancak bir meseleye kafası takılmıştı. Bunu düşünürken yanına gelen çavuşun kulağına kimseye duyurmadan fısıldadı.

«— Dinlenme bahanesi ile köy çevresine yayılm. Silâh kaçırmazınlar.»

Çavuş emrini uygulamak üzere yanından ayrılırken, doğrulup berrak bir görünüm içinde pınardan fışkıran suyu avuç avuç yüzüne çarptı. Buz gibi suyun etkisi ile ferahlamıştı. Suyu yüzüne çarparken pınar kenarına halı seren köylülerin de hareketlerini yan gözle izliyordu. Korku ve endişelerini misafirperverlik gösterileri ile saklamak ister gibi bir halleri vardı.

Halının üzerine oturup bir sigara yaktıktan sonra, ayakta el pençe divan bekleyen köylülerden birine sordu.

«— Cafer Dede ile Eğin'de tanışmıştık. Hoş sohbet bir zattı. Kendisi yok mu?»

Yaşlı köylünün uzamış saçı ve sakalı arasında kaybolan gözleri yanıp söndü.

Dudaklarını ısırıp yutkunduktan sonra:

«— Sabah çevre köylerini ziyarete çıktık. Döndüğünde selâminizi ulaştırırım.» diye kekeleydi. Dayak yemiş gibi bir hali vardı.

Bu sırada genç bir kız maşrapa içinde ayran getirmişti. Köylü: «Halis yayık ayranı binbaşım. İç bakalım, bir daha bizi unutulabilir misin?» diye lâfı değiştirmek istedi.

Binbaşı Kemal onu duymadı bile. Gözü kızın üzerindeydi. Orta boylu zayıf, güzelin de ötesinde şahaneydi. İri siyah gözleri ve uzun kirpikleri ile süslediği çehresini değme ressamlar çizemezdi. Ağız ve burnu bir bibloyu andırıyordu.

Çift at kuyruğu şeklinde biçimli bir şekilde bağlanan simsiyah saçları topuklarına varıyordu.

Binbaşı gayesiz bir ıslık koyuverdi.

«— Bu cennet kaçkını da kim, ağalar?»

Genç kızın bardağa ayran boşaltan elleri titre-di bir kez. Kulak uçlarına kadar kızarak ürperdi. Soluğu kesilecekti nerdeyse...

Ayrarı bardağa koyduktan sonra başını kaldırıp Kemal'e kaçamak bir bakış fırlattı.

Zayıf, uzun boylu, kartal bakışlı binbaşının, karşısında erimişti. Sonra bakışlarını yerden ayır-madan saygılı bir tavırla geri geri çekilip gitti.

Binbaşı bir ceylani andıran genç kızın büyüle-yici güzelliği karşısında donup kalmıştı. Tatlı duy-gular başından ayak uçlarına kadar sarmalıyordu bedenini...

Köylülerden biri o'nun merakını gidermek istedi.

«— Haydaranlı Hızır Ağa'nın küçük kızı Nahi-de. Köyümüzde halasının yanında misafir kalıyor. Size hizmet etmesini münasip gördük.»

Binbaşı Kemal cevap vermedi. Kırk yaşına ka-dar nice kadın ve kızlarla aşk hayatı yaşamıştı amma, hiçbir dişinin karşısında böylesine çarpılma-mıştı.

Birden kendini sıyırdı düşlerinden. Ayakta el-pençe divan bekliyen köylülere baktı.

«— Eh, tatlı tatlı konuşmaya devam edelim

ağalar. Misafirperverlik gösterdiniz. Ayranınızı da içtik. Beni uğraştırmayacağınızı umuyorum.»

Köylüler yıldırım çarpmış gibi bakıştılar. Binbaşı Kemal gülümsedi.

«— Köyde ne kadar silâh varsa hepsini istiyorum.»

Kanlarını donduran bir sessizlik içinde cevap vermeden bakıştılar. Ayran ikramından sonra böylesine bir çıkış beklemiyorlardı.

Hele ağa kızının hizmetinden sonra, akıl almaz bir işti bu...

«— Niçin cevap vermezsiniz ağalar? Devlet sizlerden silâhlarınızı ister. Niçin susup kalırsınız?»

İçlerinden biri çaresizlikle ellerini yana açtı.

«— Burası fukara köyüdür binbaşım. Bir kaç çakmaklı tüfek dışında silâh ne arar burada?»

Binbaşı Kemal zehir saçar gibi güldü.

«— Ben çakmaklı tüfekleri istemiyorum. Martiniler de sizlerde kalsın. Bunlarla ava çıkarsınız. Ben keçeye sarıp toprağa gömdüğünüz mavzerleri istiyorum.»

Lâfını tamamlamadan karşıdan gelen Nahide'ye baktı. İkinci kez ayran getiriyordu. Binbaşının sert bir tonla erkeklere çıktığını duyunca olduğu yerde çakılıp kaldı.

Binbaşı da köylülere son ihtarını yapıyordu.

«— Sizler şimdi çekilin, aranızda bir karara varın ve mavzerleri uslu uslu getirip teslim edin. İşe dayak, küfür girerse ayıp olur.»

Nahide'nin elindeki ayran tası ayaklarının dibine düştü birden. Binbaşuya kartal gibi gözlerini dikmiş öfke ve hayranlık karışımı bir bakışla süzüyordu.

Köylüler yarı bitkin çekilip gidince, kendisine bakan kıza seslendi:

«— Döktüğün ayran için üzülme. Hayır vardır bu işte...»

Genç kızın gözlerinden alevler saçıldı birden.

«— Burada durduğun sürece hiç bir işte hayır olmaz binbaşı. Biraz sonra garip köylüleri dövüp söveceksin. Neresinde hayır arıyorsun bu işin?»

Binbaşı Kemal hayranlığını saklamaya çalışarak karşılık verdi.

«— Bunu babana sor. Sor bakalım, niçin bu mazlum, itaatli insanları koyun gibi güder? Niçin insafsızca sömürür bu fukara insanları?»

Genç kızın öfkeden vurun delikleri kabardı. Sonra hızla geri dönerek koşup uzaklaştı. Çardağın altında yalnız kalan Binbaşı Kemal, kızın büyüleyici güzelliği karşısında etkilenmişti. Dalgın dalgın arkasından baktığı bir sırada beş metre ötesinde bir çocuk gördü. Beş-altı yaşlarında sıska, karnı şişkin ve ayakları çıplaktı. Gözlerini ok gibi yanbaşında duran sığır derisi kırbaça dikmiş kıpırdanmadan duruyordu.

Binbaşı tatlı tatlı gülümseyerek kırbacı eline aldı ve çocuğu daha da imrendirecek tarzda dizine iki defa vurdu. Çocuk kırbacın cazibesi ile iki adım daha yaklaştı.

«— Bu kırbacı sana verebilirim.»

Çocuğun gözlerinde bir ışık yanıp söndü.

«— Cafer Dede'nin nereye gittiğini söylersen, bu kırbacı sana vereceğim.»

Çocuk kaba etine quvaldız sokulmuş gibi irkil-di. Kaçmak için geri dönüyordu ki, zeki binbaşı «kimseye de söylemem.» diye lâfını tamamladı.

Çocuk biran bocaladıktan sonra kuru bir sesle «öldü» diye mırıldandı.

Binbaşı Kemal kırbacı uzattı birden. Çocuk elini uzattığı anda da, birden geri çekti.

«— Kim öldürdü?»

Çocuk gözleri korkudan yuvalarından fırlayarak karşılık verdi.

«— Besi! Besi! Besi!»

Benliği bir heyecan dalgası ile çalkalanırken, kırbacı kapan çocuğun koşarak uzaklaşmasını dalgın seyretti.

Cafer Dede çevrede yaşayan insanların öz be öz Türk olduklarına inanırdı. Bu görüşünü de tarihî gerekçelere dayandırır, Kürt diye toplumdaki koparılmak istenen insanların folklorunu, yaşantılarını, âdetlerini eleştirir, Türklerle aynı düzeyde olduğunu belirtirdi.

Cafer Dede, köylülerle yaptığı konuşmalarda Türk-Kürt ayırımının kökeninde yabancı parmağı olduğunu anlatmaya çalışırdı. O'na göre Kürt denilen insanlar Hazer Türklerinin bir kolundan başka bir şey değillerdi.

Aralarında kürtçe konuşarak yanına gelmekte olan köylülere muzip bir gülüşle baktı. Arkalarında yürüyen bir genç te kucağında 5-6 tüfek taşıyordu. Önüne bırakılan tüfeklere önem vermeden baktı.

«— Ben çakmaklıları istemiyorum ki. Avda, dağda bayırda kullanırsınız bunları.»

Köylüler ezik bir tavırla «emrettiniz getirdik efendimiz» diye mırıldandılar.

«— Ben çakmaklı tüfek istemedim. Keçeye sarıp toprağa gömdüğünüz mavzerleri istiyorum.»

Adamlar tüfekleri alıp geri götürecekleri sırada da taşı gedigine koydu.

«— Ayrılırken Cafer Dede'nin mezarını bir yol gösterin de, başucunda fâtiha okuyayım.»

Tüfekleri kucaklamış bulunan delikanlı korkudan kucağındakileri bırakıverdi. Hepsinin de rengi kaçmış, esmer çehreleri daha da kararmıştı.

Binbaşı birden ayağa fırladı. Bakışları yırtıcı bir kartalı andırıyordu.

«— Olur mu ağalar olur mu? Cafer Dede'nin kaatili dama girmeden cenazesi mezara girer mi?»

Benliklerini saran korku daha da artmış yutkunup duruyorlardı. Yaşlı olanı «o nasıl söz ağam?» diyecek oldu.

Binbaşı daha fazla beklemedi. Tüfekleri kucağından atan delikanlının kirden simsiyah kesilmiş mintanının yakasından tutarak sille-tokat açıklığa doğru sürükledi. Sahneyi gören askerler koşup geldiler.

«— Yıkın şu herifi»

Üç asker güçlü kuvvetli delikanlının kollarına girerek çelmelediler. Karşı koyacak hiç bir harekette bulunmuyordu. Şartsız bir teslimiyet içinde başına gelecekleri bekliyordu. Çıplak ayaklarını kaldırıp bir tüfeğin kayışına geçirerek sardılar.

İki yana açılan kollarına da, oynatmaması için, iki asker postalları ile bastılar. Yine de hiç bir direnmede bulunmuyor, şartsız bir teslimiyet içinde yalvarıyordu.

«— Ben senin nokerinem
Ben senin gûlâmınam
Ben senin at uşağınım
Ben senin hizmetkârınım.»

Bu sahne karşısında Binbaşı Kemal benliğinden tağan merhamet duygularını mantığının içinde boğmaya çabalıyordu. Dokunsalar ağlayacaktı.

Devlet ile ağa arasında ezilen Doğu Anadolu insanının tipik bir örneği idi, falakadaki delikanlı.

Başucuna gelerek sert bir sesle sordu:

«— Baka delikanlı, Cafer Baba'nın mezarını göstermezsen bu falakadan ancak cesedin iner. Seni konuşturacağım. Kararlıyım buna.»

Delikanlı ürkek bir kuş yavrusu gibi yalvarıyordu.

«— Kıyma ağam, hiç bir şey bilmiyorum.»

Artık çare kalmamıştı. Binbaşı Kemal kuru bir sesle «başlayın» dedi.

Asker elindeki sopayı hızla delikanlının tabanlarına indirdi ve boğuk bir feryat kulakları tırmaladı. Meydana bakan evlerin birinden cırlak bir kadının sesi beddualar savurdu.

«Ocağınız yıkıla!»

«Torba takıp dilenesiniz inşallah!»

Diğer evlerden de ulumayı andıran ağıtlar göğe yükseliyordu. Ancak delikanlı yediği darbelerden tabanları şiştikçe tüm cesaret kesiliyor ve konuşmuyordu.

Binbaşının gözü birden on metre öteden falaka sahnesini izleyen Nahide'ye takıldı.

Bakışlarında bir tiksinti ve öfke taşıyordu. Delikanlı duyduğu ıstırap nedeni ile haykırdıkça, Nahide'nin de vücudu sinirli sığırayışlarla sarsılıyordu.

«— Söyle ulan gebereceksin!»

«— Bilmiyorum ağam, bilmiyorum!»

Darbeler daha da sıklaştı. Ancak delikanlı ar-

tık bağırmıyordu. Ayakları tahta kesilmiş, acı duymuyordu artık. Falakada, berber koltuğundaymış gibi duruyor, tabanlarına inen sopaya kayıtsız bakıyordu.

Binbaşı askerlere durmalarını işaret etti.

«— Kaldırın bu herifi, artık konuşmaz.»

Kurtuluş Savaşında Yunanlılara esir düştüğünde kendisi de askerî bilgiler hakkında konuşması için falakadan geçmişti. Beş-on darbeden sonra ayak uyuşur, ağrı sızı duymazdı insan... Tecrübesi ile bilirdi bunları...

«— Yürütün şu herifi de ayağına kan oturmasın. Gangren olur sonra.»

İki jandarma, delikanlının kollarına girerek yürütmeye çalıştılar. Tabanı yere bastığı anda, yediği sopadan daha fazla ıstırap duyan adam tekrar feryada başladı. Fakat iteleye kakalaya toprak üzerinde yürütüp keçi gibi zıplattılar.

Hiç bir sonuç alamayan Binbaşı Kemal hırsından kuduruyordu. Birden çılgınlar gibi delikanlının ihtiyar babasının yakasına yapıştı.

«— Cafer Dede'yi nereye gömdünüz diyorum!» İhtiyar panik halinde yakarıyordu.

«— Bilmiyorum ağam bilmiyorum. Kurbanın olam, bilmiyorum.»

İhtiyar köylüyü askerlere doğru iterek bağırdı.

«— Yıkın şu herifi, ben konuşurmasımı bilirim.»

Köylüyü bir çelmede toprağın üzerine sırtüstü uzatmışlardı ki, acı bir çığlık koptu.

«— Bırak ihtiyarı binbaşı. İstedliğini ben söyleyeceğim sana.»

Nahide gözleri alev alev yanarak o'na bakıyordu.

«— Gelin deresinde meşe ağacının dibine gömdüler. İstedğini aldın, haydi var git.»

Falakaya yatırılmakta olan ihtiyar bütün bütün çökmüştü.

«— Niçin söyledin? Sopayı sen mi yiyecektin?»

Binbaşı da çavuşa seslendi:

«— Başçavuş, Eğin'e iki adam sal. Savcıyı, hükümet tabibini alıp gelsinler. Mezarı açıp tesbit yapsınlar. Köyün ileri gelenlerini de, hemen tutukla.»

Gözleri alev alev yanarak meydanda birikmiş olan köylülere doğru bağırdı.

«— Bu taptığınız, uşaklık ettiğiniz insanların halini gördünüz. Devletin karşısında hiç bir güçleri yoktur. Bu adamlara kölelik yapmayın.»

Tutuklanan ağalardan ikisi askerlere diremiyorlardı. Onları, halkın önünde küçük düşürmek için hışımla bağırdı.

«— Sürükleyin bre!»

Asırlarca taptıkları, uğrunda öldükleri insanların sürüklenerek götürülüşlerini, köylüler hayretle izliyorlardı. Ağalar bir ahıra kapatıldıktan sonra, Binbaşı Kemal başçavuşa emrini verdi.

«— Ben Hozat'a gidiyorum. Köyden kimse ayrılmasın. Savcı gelince ifadelerini alır.»

Köyde on asker bırakıp ayrılacağı sırada yanına zayıf bir ihtiyar yanıştı. Üstü başı lime lime dökülüyor ve derisi görülüyordu. Zayıflıktan kemik-

leri sayılan kapkara göğsünü açıp binbaşıya gösterdi. Türkçeyi yarım-yamalak konuşuyordu.

«— Bu aç, bu doycak. Devletin efendimiz olmasını isteriz. Devlet efendimiz olursa karnımız doycak.»

Binbaşı Kemal, yarasına bıçak salınmış gibi gerindi. Birşeyler söylemek istedi ihtiyara... Ancak daha erkendi. Bir gün gelecek bu saf ve herşeye inanan insanlara özgür olduklarını müjdeleyecekti. Buna inanıyordu.

Böyle düşündüğü sırada iri bir taş kulağını sıyrarak beş metre ötesine düştü.

Yanındaki asker:

«— Vay kızılbaş kancık!» diye tüfeğini kaldıracığı sırada eliyle önledi.

Nahide koşarak meşeliklere doğru uzaklaşıyordu.

Onunla fazla ilgilenmedi, atına sıçradı ve peşindeki askerlerle birlikte Hozat'a doğru yol almaya başladılar.

Uçurum halindeki dağları geçerek iki saat sonra Hozat'a vardıklarında, Kemal üniformasının içinde terden yüzüyordu. Dersim'in ilk evleri görüldüğünde, kerpiç evin önünde taşla darı ezen kavruk bir kadın çocuğunu kucaklayıp evine kaçtı.

Önüne çıkan iki köylüye Seyid Rıza'nın evini sordu. Köylüler korkuyla karışık saygıyla başlarını eğdiler.

«— Götürelim kumandan.» dediler.

Çıplak ayakları sıcak ve toprağa basmaktan yer yer yarılmış olan köylüler yol göstermek için atların önünde koşuyorlardı. Önlerinden geçtikleri

ahır bozması tek katlı, geniş bir yerde ateşin üzerindeki kazanda birşeyler eritiliyordu.

«— Ne yapıyorlar burada?» diye merakla köylüye sordu.

Koşmakta olan köylü adımlarını yavaşlatmadan cevap verdi.

«— Çan döküm yeri kumandan. Davarlarımızın boyunlarına takarız.»

Dersim'in sırtını dayadığı Kızıldağ eteklerinden duyulan yeknesak çan sesleri ile gülümsedi. Hayvanlarının boyunlarına takacakları çanları da Erzincan'dan getirecek değillerdi ya...

Seyit Rıza'nın şatoyu andıran taş yapısı evi uzaktan görüldüğünde, köylüler onları bırakıp döndüler. Her nedense eve yaklaşmak istemiyorlardı. Binbaşı Kemal kapının önünde iki silâhsız adam görünce gülümsedi. Casuslarından bu evi silâhlı adamların beklediğini öğrenmişti. Seyit hazretleri herhalde sıradan bir Dersimli gibi görünmek istiyordu.

Kapıya yaklaştıkları sırada adamlardan biri koşup içeriye haber verdi. Binbaşı daha atından inmeden Seyit Rıza yanında hiç tanımadığı üç kişi ile birlikte dışarıya çıkmıştı. Başında bir fötr şapka, üzerinde de vücuduna pek uymayan iğreti bir ceket vardı. Adamları da başlarına birer kasket geçirmişlerdi. Şapkalarını çıkararak binbaşıyı selâmladılar.

Binbaşı selâmlarını alıp, ellerini sıkarken gösterdikleri aşırı saygının gerisinde bir kuşku ve korkunun gizlendiğini sezinlemişti.

«— Fakirhaneye buyurun binbaşı. Bir nebze nefeslenirsiniz.»

Evin ikinci katında her tarafı nadide halılarla döşenmiş büyük bir odaya girdiler. Binbaşı Kemal'i yine üzerinde yumuşak halılar bulunan bir sedirin üzerine oturtuktan sonra, Seyit Rıza da yanına bağdaş kurup oturdu. Adamları ayakta, kasketleri elinde bekleyip duruyorlardı.

Seyit Rıza'nın hafif bir baş işaretiyle onlar da diz çöküp oturdular.

Söze nereden başlayacağını kestirmek için habire sakalını sıvazlayan Seyit Rıza, kısa bir sessizliği takiben adamlarını tanıtmak gereğini duydu.

«— Değerli dostumuz Alişer, oğlum Hüseyin ve yakınımız Kamber.»

Üçü de, sağ ellerini üç defa alınlarına götürerek binbaşısı selâmladılar.

Binbaşı Kemal, sağ başta duran Alişer'in gözlerinde parıldayan kini saklamak için bakışlarını kaçırdığını sezinledi. Kamber'in ise süklüm-püklüm bir hali vardı.

Konuşmayı Seyit Rıza açtı.

«— Gazi Paşamızın sıhhat haberlerini getirdiniz inşallah.»

«— Çok şükürler olsun, milletimizin başında. Vatani bir baştan bir başa imar ediyor. Fabrikalar, okullar, hastahaneler kuruluyor, vatanın dört bir köşesini demiryolları ile örüyorlar.»

Seyit Rıza, «Allah başımızdan eksik etmesin.» diye mırıldandı. Bunu söylediği anda Binbaşı Kemal, Alişer'in bu dileğe katılmadığını saklamak için başını önüne eğdiğini farkettiler.

Fakat artık daha fazla bekleyemezdi. Seyit ve adamlarını şaşkırtıcı bir ustalıkla konuya girdi.

«— Cafer Dede'nin cenazesine katıldınız mı?»

Soru ile beraber elektrik şokuna uğramış gibi titrediler. Seyit Rıza Kamber'e kaçamak bir bakış fırlattı.

Kemal devam etti:

«— Öldüğünü çok geç haber aldım. Cenazesinde bulunamadığım için çok üzgünüm.»

Seyit Rıza'nın dudakları hafifçe titredi.

«— Öldüğünü bilmiyorduk. Bu kara haberi sizden öğrenmiş olduk.»

Bunu söylerken binbaşının gözlerinin içine kaçamak bakışlar atıyor, arkadan gelecek fırtınayı sezinlemeye çalışıyordu.

«— Besi Hatundan bir haber var mı?»

Seyit Rıza: «Bildığınız gibi adının karıştığı bazı vukuatlardan sonra kendisinden aylardır haber alamıyoruz.» diye kesik kesik mırıldandı.

Bunu söylerken de, sanki yüreğine mızrak saplanmış gibiydi.

«— Suriye'ye geçtiğini sanırım binbaşı.»

Odaya giren genç bir kız, bakraç taslar içinde ayran getirmişti. Binbaşı lâfı gediğine koymak için ayranların içilmesini bekledi. Tatlı ve nefis yalık ayranını midesine indirdiği sırada da darbeyi nereden vuracağını tespit etmişti.

Cebinden çıkardığı siyah kundur topuğunu, Seyit Rıza'ya uzattığı sırada zehir gibi gülümsedi.

«— Avradınız, Avaz mevkiindeki katliâma yetişebilmek için topuklu kundurunu bile ayağından çıkartmamış. Çok aceleye gelmiş iş.»

Seyit Rıza'nın yüzü zelzeleye uğramış gibi titredi.

«— Bu kundurlardan Erzincan'da binlerce yapılır.» diye karşı koymak istedi.

Sinsi sinsi gülüyordu binbaşı...

«— Yerinde buyurdunuz seyit hazretleri. Erzincan'da binlerce yapılır bu kundurlardan. Ancak Cebrail'in köyündeki çardağın altında Cafer Dede'yi alınının orta yerinden mihlayan Besi de bir taneydi. Cinayetin sebebi de Türklük-Kürtlük meselesi. Bir gün sonra da Avaz mevkiinde Kirganlıların defteri dürüldü.»

Bir sineğin uçuşunun tayyare gürültüsünü andırdığı bir sessizlik odayı sarmaladı. Kimse kımıldamıyor, kimse de ses etmiyordu.

Sessizliği bozan binbaşı kısa kesti.

«— Besi'yi isterim. Hem de diri.»

Seyit Rıza sakalını sıvazlarken dudaklarını ısırmıyordu.

«— Söylemiştim. Aylardır görmüyoruz. Ancak bir nasihatçı çıkarır, hükümete teslim olmasını söyleriz.»

Konuşacak bir konu kalmamıştı artık. Binbaşı Kemal gitmek üzere doğruldu.

«— Ben dönüyorum. Besi'yi saklamaktan vazgeçeceğini umuyorum.»

Seyit Rıza'nın gözleri anlamsız yanıp söndü ve susup önüne baktı.

Binbaşı kapıya çıktıklarında dört askerin, dört katırı yularlarından tutmuş olduklarını hayretle gördü.

«— Kimin o katırlar, niçin tutuyorsunuz?» diye seslendi.

Askerlerin cevap vermesine imkân bırakmadan Alişer karşılık verdi.

«— Seyit Hazretlerinin sizlere küçük bir armağanı kumandan. Halı, ipekli kumaş ve tulum peyniri ile kavurma var, yük yük...

Bunu söyledikten sonra binbaşının yüzüne bakarak göz kırptı.

«— Ve 500 altın.»

Zihni iflâs etmişti Binbaşı Kemal'in..

İçinden: «Bu memleket batar» diye düşündü. Karşısındaki zeki bakışlı, keçi sakallı, otuzbeş yaşlarındaki adama anlamsız bir bakış fırlattı. Karşısındaki sinsisi sinsisi gülüyordu. Üstelik tavus kuşu gibi kabarmıştı.

«— Seyidimiz dostlarına karşı çok cömerttir kumandan.»

Kemal'in ise garip bir ürperme dolaşıyordu vücudunda...

Hırsla askerlere doğru bağırdı:

«— Bırakın o katırları!»

Çeliği andıran bakışlarını Seyit Rıza'ya çevirerek bağırdı:

«— Ben Nuri Beye benzemem Seyit Hazretleri!»

Seyit Rıza, Binbaşı Kemal'in gözlerinde korkunç bir ışığın yanıp söndüğünü görecektik kadar vakit bulabilmişti ancak.

Askerlerle birlikte uzaklaşan binbaşının gözlerinde, onüç yıldır uykularını kaçıran cumhuriyeti görerek dünyası bir kez daha kararmıştı.

Kükürt gibi sapsarı görünüm içindeki çehresi- ni adamlarından saklayarak şatosundan içeri girdi. Alişer, oğlu Hüseyin ve Kamber onu takip ettiler. Odasına çıktığında sedirin üzerine kendini dar attı.

Adamlarına oturmalarını işaret ettikten sonra mırıldandı.

«— Galiba bu defa işi sıkı tutacaklar. Adam kendinden çok emindi.»

Alişer söz istedi.

«— Tam ihtilâl sırasındır Seyit Hazretleri. Hü- kümetleri şu sırada Antakya meselesi ile meşgul bulunuyor. Boğazlar konferansından sonra Avrupa- lılar Türklere diş biliyor. İhtilâl ateşini biran önce yakarsak bütün Avrupa bize arka çıkar. Şam'da görüştüğüm İzzettin, İngiltere ve Fransa'nın bize yardım edeceğini açıkladı. Ayrıca milletler cemiyeti- ne meseleyi götürecekler. Avrupa gazetelerinde de, lehimize yayın yapacaklar.»

Seyit Rıza kendini düşünmeye zorlamak için alnını ovalıyordu.

«— Şeyh Said'in sonunu hepimiz biliyoruz. İs- yan bastırılıp yakalandıkları zaman kimse arka çıkmadı, onlara. Soluğu darağacında aldılar. Ben bu adamlardan korkuyorum. Kıvılcımın üzerine bile kova kova suyla gidiyorlar.»

Alişer itiraz etti onun bu sözlerine...

«— Montrö boğazlar konferansında istedikleri- ni kabul ettirdiler. Şimdi de Antakya meselesinde Fransızları karşılığında almış durumdadır. Kuvvet- li olduğumuzu anladıkları zaman bütün devletler bize sahip çıkacaklardır. Hükümet kuvvetlerini bir

yıl meşgul edersek Kürt devleti de kurulur. Bu sarp dağlar ve aşılmaz geçitlerde beş yıl bile dayanabiliriz. Bu geçitlere düzenli ordular giremez.»

Kamber bu sırada söze karıştı.

«— Şeyh Said'in isyanı başlattığı yer Suriye hududuna çok yakındı. Buna rağmen çevrildiler ve yardım alamadılar. Doğu Anadolu'nun göbeğinde ve dağlarda nasıl ve ne şekilde yardım alacağız?»

Alişer kayıtsız omuz silkti.

«— En büyük kozumuz, şu aşılmaz dağlar ve sarp geçitlerdir. Bilirsin, kutu deresinin iki yamaçına ikişer adam diktik mi, koskoca orduları durdurur.»

Sonra gözleri çakmak çakmak yanarak mırıldandı:

«— Aşiret halinden devlete dönüşeceğimizi ve bir Kürt devletinin kurulacağına dair inancımı muhafaza ediyorum.»

Kamber'in başından aşağı bir kova sıcak su boşaltmışlardı sanki. Şirzi katliâmında öldürülen insanların yürek paralayıcı feryatları yeniden kulaklarında yankılar yapıyordu.

Seyit Rıza birden Alişer'e sordu:

«— İzzettin, Suriye'den ne zaman gelecek?»

«— Gelecek ay Dersim'de olması lâzım Seyit Hazretleri. Söz verdikleri silâhların bu günlerde huduttan geçirilmesi gerekir. Dağlarda kullanabileceğimiz hafif makineli tüfek, mavzer, el bombaları ve bol miktarda mermi...»

Yüzü birden yumuşadı Seyit Rıza'nın...

«— Yine de tedarikli ve temkinli olalım. Başta Kırganlılar ve bazı aşiretlerle olan kavgamız

beni çok düşündürüyor. Bunların hükümete yardım etmelerinden korkarım.»

Alişer, saygılı tavrını bozmadan karşılık verdi:

«— İsyanın hedefi Kürt devleti olursa, aşiretler arasındaki bütün ayrılıklar ortadan kalkar. Önce bu aşiretlere kadın elçiler gönderir, durumlarını tartarız. Fakat herşeyden önce aşiretler arasında bir birlik kurmamız gerekecek. Sen Kamber, aşiretlere teker teker haber sal.»

Seyit Rıza o'nun sözlerini tamamladı.

«— Aşiretlerle ilk toplantımızı Munzur sahilinde yapacağız. Gerekli kararları aldıktan sonra yeminleşiriz.»

Sonra ayağa kalktı.

Sağ elinin başparmağını dikerek teker teker üç adama uzattı ve çekerek öptü. Kamber bunun alevilerce bir takdis işareti olduğunu biliyordu.

Dışarı çıktığında başı zonkluyordu. Mümkünü yok kendini çekemezdi bu işten.

«— Ya devlet başa, ya kuzgun leşe!» diye düşündü.

Atına binip evine doğru gittiği sırada aşiretine mensup Hasan'ın küçük boyda bir tabutu kucağında taşımakta olduğunu gördü. Arkasından saçını başını yolan karısı ile beş-altı kişilik bir cemaati geliyordu.

Perişan kıyafetli adam kucağındaki tabutla birlikte ağlar gibi baktı Kamber'e ve selâm vermeye davrandı.

«— Yoluna git Hasan Ağa, başın sağolsun.»

Cenaze sahibi saygılı tavrını bozmadan kucağındaki tabutla mezarlığa yürüdü. Adamın beş

yaşlarındaki oğlunun, kayadan kayaya sekerken barsak düğümlemesi sonucu öldüğünü sabah duymuştu.

Doktorun, ebenin, ilâcın bulunmadığı Dersim'de iki-üç çocuğunu yitirmeyen aile de, bulunmazdı pek... Bilhassa soğuk kış aylarında kızamık salgınlarında bebeler mezara verilirken, göğüslerini parçalayan anaların çığlıkları uçan kuşları bile ağlattırdı.

Doğu Anadolu'da amansız ve yıkıcıydı kızamık...

Kapıyı açan Hisso'ya «benimle birlikte gel.» diye mırıldandı.

Hisso arkasından yürüdü. Odasına girdikten sonra Hisso'ya emrini verdi.

«— Demenan, Yusufhanlı, Kureysan, Bahtiyarlı rotan grupları ile tüm aşiret beylerine birer atlı sal. Her birine birer tek şeker, birer lokma ekmek ve birer keçe gönder. Buluşma günü cuma sabah vakti, Munzur sahillerinde olacak.»

Hisso aşiret beylerine gönderilecek torbaları hazırlatmak üzere odadan çıkarken, Kamber bir sedirin üzerine çökerek sigarasını yaktı.

Aşiretlere gönderdiği şeker, ekmek ve keçe külâh, Alevî âdetlerine göre toplantıya dâvet anlamı taşırdı.

Olayların tahmininden de ötede hızla geliştiğini düşündükçe vücudunu ter basıyordu. Başarı halinde aşiret beyliğinden bir devletin yöneticiliğine, aksi halde üç ayaklı sehpayı boylayacaktı.

Birden Besi'nin vahŖi güzelliği gözlerinin n-
ne geldi. O dakikada kutu deresinin kimbilir hangi
mağarasında saklanıyordu. Onunla birlikte ıssız
mağarada bulunma arzusunun ateŖi alev alev sardı
bütün benliğini...

* * *

Institut kurde de Paris

BİNBAŞI Kemal, Eğin'deki kumandanlık binasında çalışırken, nöbetçilere hiç kimseyi odaya almamalarını emretmişti. Komutanlık-taki bütün subayları nöbetçiler hariç olmak üzere evlerine göndermişti.

Dersim'de canavarı ininden çıkaracak olan devlet, 2510 numaralı iskân kanununun 10 uncu maddesi önünde duruyordu. Keyifle bütün uzuv-larını harekete geçirerek gerindi. Genç Cumhuri-yet bu yarayı kökünden kazımaya karar vermişti demek...

Bu kanuna göre, icra vekilleri heyeti, aşiret-le reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanları veya yapmak isteyenleri aileleriyle birlikte yurdun herhangi bir kösesine tehcir edebilecekti.

Böylelikle bu saf ve cahil halkın iliğini kemi-gini, hayatını canını insafsızca emenler uzaklaştırı-lacaktı. Dersim'de asırlardanberi feodalizmin deva-mı için, huzur kurulmasına karşı çıkan canavar bu kanunla ininden çıkarılmış olacaktı.

Sonra Dördüncü Umumî Müfettiş General Ab-dullah Alpdoğan'ın kendisine gönderdiği gizli emri belki otuzuncu defa okuyarak ezberledi. Bunu ta-kiben, gizli emrin yazıldığı kâğıdı yakarak, ocağın içinde küllerini dağıttı.

Gizli emirden öğrendikleri ile intikama susamış bir insan gibi kinle kavruldu bütün benliği...

Senelerce çeşitli cephelerde vatani için çarpışmış ve rahat gün görmemişti. Anıları, hâtıraları ve herşeyi kan ve gözyaşı ile yoğuruluydu. Ve birbirini takip eden savaşlar boyunca anasını, babasını, kardeşlerini, herşeyini Yunan'ın çekilirken yaktığı Salihli'de yitirmişti.

Üsküdar'da bir albay emeklisi ile evli ablasından başka hayatta hiç kimsesi yoktu. Arkadaşlarından çoğu, İnönü'de, Sakarya'da ve Büyük Taarruz'da şehid düşmüşlerdi.

Bu nedenle Genç Cumhuriyet, Binbaşı Kemal'in anası, babası, sevgilisi ve çocuklarıydı. Gazetelerde Gazi'nin nutuklarını, kalkınma haberlerini okuduğu zamanlar duygulanır, ağladığını kimseye göstermemek için ıssız köşelere kaçar, sevincinden oluşan gözyaşları ile mutlu olurdu.

Vatani ve halkı için herhangi bir tehlike sezindiğinde yüreği ürkmüş kuş yavruları gibi çarpar ve bir süre sonra da karşısına çıkacakları parçalayacak atılğan bir duruma gelirdi.

Vatanının en kuytu köşesindeki okulda, demiryolunda, fabrikasında harpte ölen arkadaşlarını görürdü.

Bu uzun boylu, esmer zayıf adam bir milliyetçi olarak, bu topraklarda yabancı isimli insan ve müesseselerin yaşayabileceğini düşünmek bile istemezdi. Türk topraklarında yaşayan herkes Türk gibi yaşamasını ve ona göre davranmasını bilmiyordu.

Türk topraklarında yaşayan herkes bir bütün-

dü. Türk-Kürt-Çerkes-Abaza ve hattâ Ermeni, Rum dahi birbirinden ayrılamazdı. Herkes Türkiye'nin yükselmesi için üzerine düşen sorumluluğu din, ırk, dil farkı gözetmeden yerine getirmekle yükümlüydü.

Binbaşı Kemal'in milliyetçilik anlayışına göre bütün Türk çocukları sporda, fende, sanayide, güzel sanatlarda, ekonomide, musiki ve edebiyatta seslerini bütün dünyaya duyuracak bir aşamanın içinde olmalı ve bunu, şartlar ne olursa olsun yükümlülük olarak kabul etmeliydiler.

Cumhuriyet hükümetinin Dersim konusundaki eğilimlerini çok iyi bilen Binbaşı Kemal, cehalet, sömürü ve sefaletin orta yerde nâra attığı bu topraklara kendi medeniyet anlayışını sokabilmek için, yeniden kanını seve seve dökebilirdi.

Kendi halinde bırakıldığı takdirde Genç Cumhuriyet için tehlikeliydi Dersim...

Pencereden dışarıya baktı. Güneş batmak üzereydi ve pembe ışıklarla tarıyordu gökyüzünü. Serin bir rüzgâr dağlardan kekik ve çiçek kokularını getiriyordu.

Bu gece Haydaranlı Aşiretinin reisi Hacınoğlu Hızır Ağa'yla önemli bir konuyu görüşecekti Şirzi köprüsünde... Emin bir adamını Hızır Ağa'ya göndermiş ve buluşup konuşmak istediğini iletmmişti.

Ancak Hızır Ağa bu görüşmeyi herkesten gizli tutacak ve kimseye en ufak birşey çitlatmayacaktı. Tesbit edilen parolayı söyleyerek köprüye girecek, kimliğini saklayacaktı.

Binbaşı Kemal de buluşma saatinde köprüye

giriş çıkışları durdurmuş olacak ve buluşma göz-
lerden uzak tam bir gizlilik içerisinde gerçekleş-
cekti.

Karanlık basınca karakoldan çıktı. Rüstem Çavuş ellerinde fener tutan iki atlı ile bekliyordu.

«— Siz fenerlerinizle önden ışık tutun. Ben geriden takip edeceğim.»

Set set yükselen bahçeler arasında at sürerek Fırat'a doğru inerken nehrin bir arslanın homurtusunu andıran gürültüsü de artıyordu. Erzincan'ı uykuda geçiren Fırat nehri, Eğin'e vardığında coşarak koşardı...

Kemaliye'de herkes evlerine çekilmiş ve herşey karanlığa gömülmüştü. Şirzi köprüsüne yaklaştıklarında iki asker yollarını kesti.

«— Köprüye giriş-çıkış var mı Hüseyin?»

Asker selâmla birlikte karşılık verdi.

«— Henüz kimse geçmedi kumandanım.»

«— Ben emir verene dek kimseyi bırakmayın.»

Feneri eline alarak tek başına atını köprüye sürdü. Kasketli bir gölge, köprüünün tahta korkuluklarına dayanmış olarak bekliyordu. Köprüye varınca atından indi ve karaltıya doğru yürüdü. Feneri kaldırıp baktı.

«— Sana zahmet verdik Hızır Ağa. Hoş geldin.»

«— Zahmet ne kelime kumandan... Emrettin geldik.»

Cebinden sigara paketini çıkarıp Hızır Ağa'ya uzattı. Karşılıklı sigaralarını yaktıktan sonra Binbaşı Kemal de köprü korkuluklarına dayandı.

«— Şu akan nehri görüyor musun Hızır Ağa? Bir zamanlar nice insanları kadın, erkek, çocuk, ihtiyar ayırdetmeden yutup götürdü. Nice insanlar atıldı bu köprüden.»

«— Nasıl hatırlamam Kemal Binbaşı. Hatırladıkça yüreğimizi dağlayan, acı hâtıralarımız bunlar.»

Kemal elini Hızır Ağa'nın omuzuna koydu.

«— Ülkemizin bir daha böyle badireler geçirmesini istemiyoruz Hızır Ağa. Bunu önlemek için ne yapmak lâzımsa, onu yapacağız.»

Hızır hafiften titredi.

«— Kararlıyız Hızır Ağa, kararlıyız.»

Hızır Ağa karşılık vermedi. Sigarasının ateşini sık sık içine çekerek, artmakta olan heyecanını boğmaya çalışıyordu.

«— Seni gece vakti köprü üstüne, yarenlik için çağırmadım ağam.»

«— Emrinizi bekliyorum kumandan.»

«— Aşiret beylerinin Munzur sahilinde yapacakları toplantıda neler görüşüleceğini bilmek istiyoruz.»

Hızır Ağa sırtına ok saplanmış gibi sarsıldı. Demek ki, aşiret beylerine yapılan toplantı davetlerini biliyorlardı. Bir korku benliğini sarmaladı birden...

«— Cevap vermedin Ağa.»

«— Bilemiyorum ki, çâşitlik, casusluk istediğiniz.»

Binbaşı Kemal feneri kaldırarak Hızır Ağa'nın yüzüne tuttu.

«— Burada çıkacak bir kargaşalığı icabında

kanla bastıracağız Hızır Ağa. Kanımızla, canımızla kurduğumuz bir devletin parçalanmasına göz yumar mıyız sanırsın? Fakat arada masum insanlar, kadınlar ve çocuklar ezilecek. Devletin bütünlüğü konusunda gözümüz karadır, herşeyi yaparız Hızır Ağa...»

Hızır Ağa, titreyen elleri ile bir sigara çıkarıp zorlukla yaktı. Kükürt gibi sapsarı kesilmişti yüzü.

Ufaldı ve şaşılmaştı gözleri birden...

Binbaşı Kemal'in dilinin altındakileri anlamıştı. Devleti tehlikeye düşürdükleri an, bölge insanları, ölümden çok tedhişten korkmalıydılar. Tedhiş, bir hamur gibi yoğuracaktı insanlığı...

Ve ortada yanık kokan, kül yığımindan başka birşey kalmayacaktı.

«— Emirlerinizi bekliyorum Binbaşı.»

«— Munzur sahili toplantısına gideceksin. Konuşmaları ve kimlerin katıldığını öğrenmek istiyoruz. Alişer'in Suriye'deki temaslarının sonucunu mutlak bilmek isteriz.»

Hızır Ağa ağlamaklı gözlerle binbaşıya baktı.

«— Bağlılık için yemin isterlerse ben yalan yere yemin edemem kumandan.»

«— Düşünmek için vakit istersin. Toplantıda da fikrini söyleme. Sadece dinle.»

Hızır Ağa çaresiz boynunu büktü.

«— Beğenmedim bu işi ama, çaresiz yapacağız.»

Binbaşı Kemal de taşı gediğine koymanın zamanının geldiğini anlamıştı.

«— Yeni kanundan haberin yok galiba Hızır Ağa. Ağalar, beyler, seyitlerin hepsi aileleri ile birlikte Trakya'ya sürülecek. Hizmette kusur etmezsen burada kalacaksın.»

Hızır Ağa çaresizlikle başını önüne eğdi.

«— Sen merak etme kumandan.» diye mırıldandı.

«— Haydi var git. Akıllı bir adamsın, bu görüşmeyi anana bile anlatmazsın.»

Hızır Ağa ayaklarını sürüyerek yürüdü. Sanki bütün uzuvları nıuşmuş, beyni delik-deşik olmuştu.

Köprüden çıkıp yürüdüğü sırada arkasını dönüp Kemal'e baktı. Ay ışığının köprüye akseden buğuları arasında rımıldamadan âbide gibi dimdik duruyordu.

* * *

Institut Kurde de Paris

SEYİD Rıza Munzur suyu kenarına serili halının üzerine bağdaş kurup oturduktan sonra, karşısında elleri bağlı bir durumda bekleyen aşiret beylerine baktı.

Yirmi kişi kadar gelmişlerdi.

Her yer insanın iliklerini donduran bir sessizlik içindeydi. Munzur'un zirvesinde kar lekeleri parılıyordu. Köpüklü dalgalar halinde akan Munzur suyunun insan ruhunu duygulandıran şarlıtlarından başka ses duyulmuyordu. Zaman, zaman pike yapan atmaca, kartal gibi kuşların varlığı ile çalıdıplerinden keklık sürüleri panik halinde havalanıyorlardı.

Görüşme daha açılmamıştı.

Kamber kaçamak nazarlarla Seyit Rıza'nın üçdört metre gerisindeki yüksek kayanın üzerine baktı.

Besi, bütün azametiyle kayanın üzerinde dimdik ayakta duruyordu. Uzakta bulunan bir koyun sürüsüne iştahla bakan bir dişi kurdu andırıyordu. Gösterişli bir mevzeri çocuk gibi kucaklamıştı.

Gözleri bir ara Besi'nin gözleri ile karşılaşınca bakışlarını kaçırıldı çaresiz. Bakışları bir ara Alişer'e kaydı. Gözleri fıldır-fıldır dönen bu genç, cin gib: adamdı. Seyit Rıza'nın sağ tarafına oturmuş-

tu. Arada sırada eğilerek Seyitin kulağına birşeyler fısıldıyordu.

Alişer Seyit Rıza'nın önem verdiği bir danışmanıydı. Herhangi bir eylem söz konusu olduğunda Alişer'in fikri mutlaka alınırdı.

Seyit Rıza'nın canı sıkkın görünüyordu. Bir ara Kamber'e sordu:

«— Tüm aşiretlere haber saldın mı? Niye tamam gelmediler?»

Kamber ayağa kalkarak saygılı duruma geçti.

«— Aşiretlerin hepsine emrinizi duyurdum efendim. Belki mühim maruzatları zuhur etmiştir.»

Seyit Rıza gözlerini yumarak anlamsız başını salıadı. Sonra titrek bir sesle toplantıyı açtı.

«— Ey Dersimliler, nasıl oldu da sizler 300-400 seneden beri kimseye teslim olmadığınız halde askersiz, leşkersiz gelen Abdullah Paşaya teslim oldunuz? Yeni nizam her birimizi Trakya'nın birer köşesine parasız pulsuz sürecektir. Gidiş bu gidiştir. Tunceli kanunu, Dersim'i tehcir için yapılmıştır. Hükümet yarın sizden vergi ve asker alacak, tarlalarınıza şerit vuracaktır. Köylerde ekmek ve odun vesika ile dağıtılacaktır. Keçilere verilen meşe yaprağı bile vesikaya bağlanacaktır. İçinizde karakol ve okul yapılmasına rızanız var mıdır?»

Demenan aşireti reisi Cebrail, hışımla ayağa kalktı.

«— Seyit hazretleri haklı konuşursunuz. Bu gidiş Dersim'i ortadan kaldırmaktan başka bir gaye taşımaz. Birleşelim ve silâha sarılalım.»

Cebrail Ağa yerine oturduktan sonra Alişer kalktı.

«— Seyit Rıza hazretlerinin, fikirlerine olduğu gibi katılıyorum. Ancak şu hususa dikkati çekmek isterim. Hükümet dış meseleleri dolayısıyla çok meşguldür. Bizi askerle ıslah etme gücünü kendinde bulsaydı, bunu çoktan yapardı. Bu sebeple içimize karakol yapmalarına silâhla karşı çıkmamız gerekir.»

Kayanın üzerinde ayakta durmakta olan Besi birden söze karıştı.

«— Ağalar, beyler, aşiretler birliğini kuramadığınız takdirde asırlarca yaşadığımız bu topraklardan sizleri sürecekle, ve malınızı elinizden alacaklar. Bu şekilde oturup miskin miskin beklerseniz Trakya'da torba takıp dilenirsiniz.»

Haydaranlı Hacınoğlu Hızır Ağa'nın sanki yüreğine mızrak saplanmıştı. Konuşulanları dinledikçe zihni iflâs ediyor ve kendini düşünmeye zorlamak için alnını avuçluyordu.

Bir ara Binbaşı Kemal'in Şirzi köprüsü üzerindeki kararlı çehresi ve söylediklerini hatırlayarak titredi. Bu adamların felâket gelip, kapılarını çalmıştı amma, binlerce insanı da peşlerinden sürüklemek istiyorlardı.

Herşeyi göze alarak sendeliyerek ayağa kalktı.

«— Hükümet ağır bir taşır ağalar. Bu taşı kaldıramayız. Kaldırsak bile altında kalırız.»

Sözünü tamamlamadı ve bir silâh Munzur'un eteklerinde yankılar yaptı. Mermi, Hızır Ağa'nın ayağının dibinde toprağı delmişti.

Besi silâhını havaya kaldırmış bir durumda bağırıyordu.

«— Boynuna tasmayı takana dek bekleyecek misin? Silâh elinde olduğu sürece özgürsün. Aksi halde uşaksın, yanaşmasın, kölesin. Biz bu dağlarda doğduk, büyüdük. Bu dağların temiz havası ile ciğerlerimizi temizledik. Öldüğümüzde vücudumuzu bu topraklar örtecektir. Biz dağ insanları özgürlüğümüze, ekmeğimiz suyumuz kadar tutkunuz. İster evine gider, avradınla boynuna takılacak tasmayı beklersin, ister silâh elinde şerefine ölürsün.»

Hızır Ağa kendini savunmaya davrandı.

«— Yanlış anladım Besi Hatun. Mantığımla konuştum. Çok iyi biliyorum ki, orduları ile son sistem silâhları ile yüklenip bu meseleyi kısa sürede kesip atacaktılar. Perişan olacak Dersim insanı, perişan...»

Besi, Munzur'un karla kaplı zirvesini gösterek haykırdı:

«— Bu dağlara mı gelecek Gazi Paşa? Bu aşılmaz uçurumları, geçitleri mi ele geçirecekler? Top tüfek işler mi bu yalçın kayalara? Sen ne biçim konuşursun Hızır Ağa?»

Alişer ayağa fırladı bu kez.

«— Bu topraklar Kürtlerindir. Biz burada, kendi devletimizi kuracağız. Bu gayeden sakın korkmayın. Bütün dünya bizlere arka çıkacaktır. Çok değil, bir yıl şu dağlarda dayanalım, ikinci yıl Kürt devleti kurulmuş olacaktır.»

Sonra kelimelerin üzerine basa basa konuşmasını sürdürdü.

«— Böyle uyuşuk uyuşuk beklersek Trakya'da yayla yoğurdunu, ayrandan ayrılınca dağların

sert havasına dayanamıyarak sertleşen çökeleği çok ararız.»

Demenan aşireti reisi Cebrail sakalını avuçlamış bir halde boğuk boğuk hıçkırıyordu.

«— Bu topraklardan sökemiyecekler bizi. Ölürüm bu topraklar için ölürüm. Buralardan bizi sürmeye kimsenin hakkı yok...»

Hıçkıra hıçkıra çömeldi ve avuçladığı toprağı yüzüne çarparak boğuk boğuk inledi.

«— Hakkı yok! Yok! Yok! Yok!»

Sonra ayağa kalktı ve toprağa bulanmış olan yüzünü Seyit Rıza'ya çevirerek, oğlu Keko'yu gösterdi.

«— Sen emret, şu oğlumu yoluna kurban edeyim. Canımız senin yoluna kurban olsun.»

Seyit Rıza da duygulanmıştı o'nun konuşmasından. Gözlerinden akan yaş yanaklarından süzülerek sakalını ıslatırken çevik bir hareketle ayağa kalktı.

«— Burada, birlik olacağımıza, isyan işareti verildiğinde silâha sarılacağımıza yemin edelim. Yemin edin ve mukaddes Munzur suyundan birer yudum için.»

Bunu takiben aşiret beyleri Seyit Rıza'nın önünden teker teker geçtiler. Seyit, sağ elinin başparmağını onlara doğru uzatıp çekiyor ve öperek takdis ediyordu.

Takdis edilen aşiret beyleri Hazreti Hüseyin adına yemini tekrarladıktan sonra, Munzur suyunun kenarında diz çöküyor ve bir yudum içerek yemini perçinleştiriyorlardı.

Hızır Ağa şaşkın bakarken Besi'nin seslenişi ile doğruldu.

«— Sen yemin etmiyecek misin Hızır Ağa?»

«— Ben düşünüp taşınmadan, Hazreti Hüseyin adına yemin etmem Besi Hatun. Düşüneceğim, çünkü aşiretimin mesuliyetini boynumda taşıyorum.»

Alişer, Hızır Ağa'nın gözlerinin içine bakarak yılan tıslaması gibi güldü.

«— Düşün bakalım. Bir de bakarsın ki, Edirne yahut Tekirdağ'da Hızır Ağa torba takmış dileniyor.»

Besi, Hızır Ağa'ya bir kaplan gibi dik dik bakıyordu bu kez...

«— Yazık senin gibi ağalara. Başına da zaman zaman fötr takarmışsın.»

Hızır Ağa hiç bir şey söylemedi, başını eğdi. Ters lâf etse kurşunu alınının orta yerine yiyeyeceğini ismi gibi biliyordu.

İsyanın ilk tohumlarının atıldığı o günün heyecanı içinde kimse de Hızır'a acımadı.

Çürük bir dişin sahibine ıstırap verdiğini Hızır bilirdi. Ve bu ıstırap çürük dişin, dişçide kesin tasfiyesi ile sona ererdi.

Dersim de, Hızır Ağa'nın gözünde artık inkişaf etmekte olan bir bünyenin sökülecek dişinden başka bir anlam taşııyordu.

* * *

BİNBAŞI Kemal Batı Dersim'deki boğazı geçip Sin köyüne geldiğinde, köy çepeçevre askerler tarafından kuşatılmıştı. Köyün içinde incin top oynuyordu sanki...

Başiboş dolaşan bir kaç tavuğun dışında kimseler görünmüyordu. Harçık deresine doğru uzanan tarlalarda çalışan marabalar da sanki yer yarılıp içine girmişlerdi.

Önlerinden geçtikleri evlerin, zaman zaman aralanan perdelerinde korkulu gözlerin parıldadığını Kemal sezmişti. Meydanlık bir yerde, inşaatta harıl harıl çalışan askerleri gören Kemal, yanbaşında atını sürmekte olan Yüzbaşı Sıtkı'ya sordu.

«— Köylerinde karakol ve okul yapıyoruz. Köylüden yardım eden çıkmadı mı?»

Yüzbaşı Sıtkı kayıtsız güldü.

«— Yardımlarından vazgeçtik, bizi zebani gibi görüp kimi evlerine, kimi dağlardaki mağaralarına kaçtılar. Tarlalarda çalışan marabalar bile sıvıştılar. Ahaliye fena dolduruş yapmışlar, suratımızı dahi görmek istemiyorlar.»

Binbaşı cebinden çıkardığı bir mendille yüzünün terini sildi.

Aşırlarca şehylerin, şıhların sultasında inim inim inleyen bir yere devlet ilk defa olarak simge-

sini dikiyordu. Ve yoksul bırakılmış bir halk kendi askerini istilâci düşman askeri gibi karşılıyordu.

İsyân etti bu haksızlığa. Halkına gerçekleri anlatabilme hırsı ile sabırsızlanıyordu.

«— Rüstem Çavuş!» diye seslendi.

Karakol ve okul yapımı için tuğla örmekte olan askerlerin başında duran başgedikli koşup geldi.

«— Köy halkını evlerinden çıkarın bakalım. Şu meydanda konuşacağım onlarla.»

Rüstem Çavuş yanına kattığı beş askerle birlikte en yakın eve doğru koştu. Ancak köylüler evlerinden çıkmamakta direniyorlardı. Öfkelenen askerler de kimisini kollarından tutup iteliyorlar, bazıları da sövüyorlardı.

«— Pis kızılbaş! Mum söndürüp bacımın konyuna girmeyi günah saymazsın da, köyünüze karakol, okul gelince mi günah olur?»

Binbaşı iliklerine kadar titredi birden. Böylesine ayrılık tohumları saçıldığında yapılacak okulun, yolun, köprünün ne değeri kalırdı ki? Sakallı köylüye hareket ederek sürükleyen askere doğru bağırdı.

«— Senden bir parçadır o! Harakete devam edersen patlatırım gözünü!»

Binbaşının yüzüne bakan askerin sanki ödü koptu. Gözleri indifa eden yanardağın lâvlarını andırıyordu.

Meydana zorla iteklenen kadın, erkek ve aksakallı ihtiyarlar kahredici bir eziklik içinde korkudan büzülmüşlerdi. Çoğu çıplak ayaklı, üstü başı dökülen garip kişilerdi. Korkak ve eziktiler.

Binbaşı Kemal atının üzerinde, bir sefalet ve

fukaralığın simgesi olan insanlara baktıktan sonra yapılmakta olan okulu gösterdi onlara...

«— Devlet bu binayı senin çocuğunun okuması, subay, doktor, teknisyen olması için yaptırıyor. Kış aylarında binlerce bebeyi mezara vermemen, senin yetişmiş çocuğunun onurlu bir işte çalışması için bizi buraya gönderdiler. Sen Türksün, eroğlu er Türksün. Gazi Paşamız, İsmet Paşamız, hükümetimiz, kumandanlarımız sana hizmet için bizi buraya gönderdi. Bizle birlikte devletin bütün medenî vasıtaları Sin köyüne girecektir. Yarın buraya öğretmen, ebe ve sağlık memuru sana hizmete gelecektir. Vatani düşmandan kurtardık denize döktük biz. Şimdi senin düşmanlarını buradan atacağız. Artık Alevî diye horlanmayacaksın. Bütün dinî inançlarınızda serbestsiniz. Kimseden korkmadan inancınızla iyiliği, doğruluğu bulacaksınız.»

Bu sırada genç bir köylü kolunu kaldırdı.

Konuşmasını kesen Binbaşı Kemal, «söyle derdini kardeşim» diye seslendi.

Gözleri fıldır fıldır dönen palabıyık delikanlı habire yutkunuyor ve yiğit yüzünde gülümsemeler uçuşuyordu.

«— Sözüme heç suç gelmez değil mi?» diye ezilerek sordu.

«— Serbest konuş, neden çekinirsin?»

Delikanlı ezile büzüle devam etti.

«— Gumandan affet gayri. Şurada elli adamı toplamış deminden beri lâf edersin. Bunca er, kançık içinde üç-beş kişi konuştuğun lisanı bilir. Anlamadan koyun gibi dinliyorlar. Bunu söylemek istedim.»

Kemal yer yarılıp içine girmişti sanki. Eli ayağı buz kesmişti. Karşısında yalın gerçeği yansıtan düşkün kalabalığa bir süre sessiz baktıktan sonra dudakları kımıldandı.

«— Öyleyse emrimi duyur. Herkes kadın, erkek karakol ve okul yapımında çalışacak.»

Delikanlı önce şaşkın duraladı. Binbaşının yüzüne şöyle bir baktı. Şakaya gelir tarafı bulunmadığını anlamış olacak ki, köylülere dönüp birşeyler söyledi. Bazılarının inşaatta çalışmaya itiraz ettiğini, Kemal ses tonlarından anlıyordu. Lâflarının arasında Seyit Rıza'nın ve Cebrail'in bahsi geçiyordu. Ancak korkunun etkisi ile çaresiz inşaatlara yürüdüler.

Bir süre sonra da inşaat çavuşlarının yönetiminde tuğla, harç ve Harçık deresinden su taşımaya koyuldular. Zaman geçince de işleri daha gönülden yapıyorlardı. Bir saat içinde askerlerle senli-benli olmuşlardı.

Binbaşı Kemal, çalışan insanlara dalgın dalgın bakıyordu. Demek Şihların, azbet beylerinin tasfiyesi ile çalışan ve örnek bir toplum olabileceklerdi bu yoksul insanlar.

«— Rüstem Çavuş yanına on kadar asker al da yakındaki mağaralardan ne kadar adam toparlayabilirsen getir bakalım.»

Rüstem Çavuş askerlerle birlikte Harçık dere-sine koşarken, Binbaşı Kemal gülümsedi birden.

İşe çavuşları katırlarla yük yük erzak getiriyorlardı. Atından inip onlara doğru yürüdü.

«— İstedğim erzak tamam mı?»

Çavuş selâm çakarak karşılık verdi.

«— Paşa hazretlerinin tüm isteklerinizin yerine getirilmesi için levazım kumandanına gönderdiği emir sabah geldi binbaşım... Emirlerinizi bekliyoruz.»

Binbaşımın yüzünde sevinç uçuşturdu birden. Başını çevirip harç taşımakta olan delikanlıya seslendi.

Delikanlı pire gibi sıçrayarak koşup geldi.

«— Akşam yemeğini askerler, köylüler ile birlikte yiyecekler. Kadınlarınızdan yemekten anlayanlar, işçilere yardım edecekler.»

Delikanlı yanından uzaklaşırken arkasından seslendi.

«— Tüm yemekler ordudan. Ayranlar sizden. Harçık suyunun kenarına kadınlar sofraları düzenlesin. Ancak sofrada içki içilmeyecek.»

Sonra ağır adımlarla Harçık deresine doğru yürüdü. Doğa bütün vahşiliğine rağmen güzelliği ile göz kamaştırıyordu. Bakışlarını gürül gürül akan derenin hemen yanında yükselen dağ üzerinde gezdirdi. İnsana yaşamı sevdiren kekik kokuları arasında, yeşil ve sarının her tonu ile bitki örtüsü göz kamaştırıyordu. Yamaçlarda tatlı çingirdak sesleri arasında davarlar yayılıyordu.

Ayağının dibine kadar gelen kara bir kuzuyu sevgi ile öperek kucağına aldı. Çoban korku ile karışık bir saygıyla o'na bakıyordu. İnce uzun boylu, esmer, yiğit bakışlı bir gençti. Geniş omuzları yanısıra beli çok inceydi.

Birden gözü elindeki kavala takıldı. Kucağındaki kuzuyu bıraktı birden...

«— Benim için çalar mısın?»

Çobanın yüzü güneş gibi aydınlandı.

«— Bu koyunlar senin mi?»

«— Bunlar hep ağanın. Toprağı da, merası da, malı da, mülkü de hep ağanın. Benim kavalımdan başka malım yoktur.»

Bunu söyledikten sonra sahildeki kayalardan birinin üzerine oturdu ve kavalını üflemeğe koyuldu.

İlkin yavaşça çıktı ses. Sonra bir meleyiş halinde dalga dalga kayalıklarda yankılandı. Ses, anınsından ayrı düşmüş bir kuzunun seslenişini andırıyordu. Öyle bir tatlı ses yankılanıyordu ki, yavru lamamış koyunlar bile bir yavru hasreti ile meleşiyorlardı.

Gözlerinden sanki yaşlar akıyordu koyunların.

Binbaşı Kemal nefesini tutmuş bir durumda soluksuz dinliyordu çobanı. Çoban bir ara kavalının feryadını öyle bir dillendirdi ki, koyunların bazıları, yavrusunun imdadına koşar gibi öne fırlayarak başlarını diktiler.

Binbaşı Kemal başka yerde söyleseler mümkünü yok inanmazdı. Koyunlar meleşip ağlaşarak gelip çobanın ayaklarının dibine yatmışlardı.

Çoban yerinden doğrulmuş, hayvanların boyunlarına sarılmış gözlerinden öpüyordu o kez... Bir ara kendi gözünün de sulandığını farkederek elinin tersi ile kuruladı. Bu uysal ve kabiliyetli insanları fukara ve cahil bırakan düzene daha da kinlenmişti.

Kadınlar da çere kenarında sofraları kuruyorlardı. Yanından geçen bir askere seslendi birden.

«— İnşaatta çalışanlar işi tatil etsinler. Herkesi temiz-pak burada bekliyorum.»

Asker selâm çakıp uzaklaştı.

Uzun bir süre Harçık suyuna gözleri takıldı kaldı. Uğrunda yüzbinlerce genç insanın, kanını döktüğü genç cumhuriyet feodalizme karşı eyleme geçiyordu artık. Devlete sadık bile olsalar şih, seyyit, ağa görmek istemiyorlardı bu topraklarda. Eylem, feodalizmi her geçen gün inkişaf eden bir toplum haline dönüştürecekti.

Ve bunun için de yine insanlar öleceklerdi

«— Beğenmedin mi gumandan?»

Çobanın sorusu ile silkinde düşlerinden.

«— Koyunlarla birlikte beni de ağlattın yiğit.»

Köylüler sofralara kap-kacak taşıyorlardı ki, Rüstem Çavuşun mağaralardan toparlayıp getirmekte olduğu insan gruplarına baktı.

Köyde yaşayanlardan daha geri, fukara bir insan harabesiydi bunlar. Üstleri başları dökülüyor ve kahredici bir ezikliğin içinde hamur gibi yoğuruluyorlardı sanki...

Kadınlar ince ve uzun bir marsığı andırıyorlardı. Çocuklar ise bir şempanze gibi eciş bücüstüler. Deri-kemik halinde yanık kalmışlardı.

Binbaşı Kemal'i bunları, kendi toprağının insanları olduğunu hatırlamak dahi kahretmeye yetmişti. Bu düşkün insanlara bakarken bir yönde de, utancından yerin dibine geçiyordu.

Rüstem Çavuş selâm çakarak önünde durdu.

«— Mağaralardan zorlukla çıkarabildim Binbaşım. Ağalarından ödleri kopuyor bunların.»

Binbaşı Kemal: «Ne sanıyorsun. Ağadan başka kapılanacak yer mi bilirler?» diye mırıldandı.

Köylüler de aralarında aksakallı dedeleri olduğu halde gruplar halinde yamaçtan düzlüğe iniyorlardı. Bazıları askerlerle dost olmuşlar, işaretle anlaşıyorlardı.

Çoğunluğunu Egeli ve Trakyalı gençlerin oluşturduğu askerlerle Doğunun bu garip insanların kısa sürede kaynaşması Binbaşının gözlerini parlatmıştı.

«— Kan bu, çekiyor.» diye düşündü.

Demek ki, bu insanlar arasındaki ayrılık gayrılığı düzen yaratıyordu. Bu insanlar sağlam bir toplumun kopmaz parçaları olabilirlerdi.

Birden esmer delikanlının seslenişi ile silkindi.

«— Söyle bakalım Reşo.»

Reşo ezilip küzülüyordu.

«— Köylüler, marabalarla aynı sofraya oturamazık derler.»

Kemal'in kaşları çatıldı. Hayalleri cam gibi kırılıp saçılmıştı birden...

«— O ne demek oluyor?»

«— Benim suçum yok kurban. Beni elçi koydular. Kapımızda tarlamızda çalışan marabalarla aynı sofrada oturmak namlarına aykırı düşermiş. Maraba kulu, ancak onlar sofradan kalktıktan sonra kalanları yemiş.»

Kemal bıyık altından güldü bu işe...

«— Onlardan ancak koçan kalır geriye. Onu da, keçiler yer.»

Sonra gözdağı verebilmek için avaz avaz bağırdı.

«— Söyle o ağa bozuntularına ,emrime karşı geleni falakaya çektiririm.»

Reşo, binbaşının gazaplı bakışlarından korkup kaçtı. Bu adam şakaya gelmez gözü karanın biriydi...

Sofralara sini, sini etli pilâvlar dökülmüş ve yağlı ayranlar getirilmişti. Rüstem Çavuş baş tarafa önce kadınlarla çocukları oturttu. Kadınlar da, maraba kadınlarından uzak kalmak için gayret ediyorlardı. Ancak çocuklar ayrılık gayriliğe aldırış etmeden avuç, avuç etli pilâvlara öyle bir giriştiler ki...

İkinci kısma da askerler, köylüler ve marabalar karışık oturdular. Zoraki oluşturulmuş bir manzaraydı bu. Bir eziklik içinde kahrolan marabalar topraklarında çalıştıkları insanların yanına oturmayı saygısızlık sayıyorlar ve ayakta dikilmekte ısrar ediyorlardı. Bunun için de Rüstem Çavuş bazılarının omuzlarına yumruk vurarak çökertmek zorunda kalmıştı.

Binbaşı Kemal de belindeki kayışı gevşeterek baş köşeye kuruldu. Kimseler daha yemeğe el sürmüyorlardı. Bu arada iki maraba kalkıp kaçacak oldu sofradan...

Kemal: «Otur!» diye gürledi. Garipler çaresiz çöktüler. Çarpan yüreklerini avuçlarıyla bastırarak başlarını eğdiler.

Kemal bakışlarını sofrada bulunanlar üzerinden ayırmadan Reşo'ya seslendi.

«Var sen, gel, yanıma çök.»

Reşo keçi gibi sıçrayıp, yanına varıp çöktü.

«— Reşo sen benim söylediklerimi değiştirmeden, birşey katmadan aynen tekrarla. Sizler bu Cumhuriyetin insanlarıdır. Elbette töreleriniz gereği, büyüklerimize saygıda kusur etmeyecek, küçüklerinizi seveceksiniz. Fakat, burada yediğiniz ekmeğin devlet için ekmeğidir. Kimse, kimseden çekinmeden bu ekmeği burada yiyecektir. Burada herkes benim gözümde birdir. Benim ülkemin insanlarıdır. Zengin-fakir ayırmam bu sofrada ben.»

Sonra herkesi karnını doyurmaya davet etti. Kimi tahta kaşıklarla yemeğe gayret ediyor, kimi etli pilâvları avuçluyorlardı.

Yadırgamadan, tiksindenmen seyrediyordu bunları...

Çünkü bu insanlar Türkiye'nin insanlarıydı. Başka dünyalardan gelip yerleşmemişlerdi oraya.

Karnı acıkmıştı. Tahta kaşığı kavrayarak etli pilâva iştihanın cluşturduğu hışımla saldırdı. Önüne getirilen yağlı ayranı bir dikişte yuvarladığında yaşamının güzel birşey olduğunu düşündü.

Yanıbaşında karnını doyurmakta olan Reşo'ya baktı.

«— Nafia bu köye yol yaptırıyor. Harçık köprüsü yapımına da haftaya başlanacak. İnşaatta çalışmak isteyenlere birer lira yevmiye verilecek.»

Reşo bunu çevre lisanı ile tekrarlardı. Marabalar tahsin çekip sevinçle haykırdılar. Binbaşının verdiği bu habere sevinmişlerdi. Reşo konuştuğunda silkinip doğruluyorlardı.

Bunlardan biri, birden ayağa kalktı. Yüksek sesle Reşo'ya birşeyler söyledi.

«— Diyor ki, binbaşı buradan çekip gidecek ve Cebrazil gelecek. Beni toprağından atarsa ben han-

gi ağanın yanına kapılanayım. İyi lâf eder amma, sonunda güneş batacak ve karanlık üzerimize bir zulmet gibi çökecek. Binbaşı buradan gidecek mi diye soruyor.»

Binbaşı Kemal marabanın endişelerini anlamıştı. Ağa kapısından başka bir ekmek kapısı bilmeyen bu insan nereye kapılanacağını soruyordu.

«— Söyle ona Reşo, bu vatan bizimdir, biz gırmeyeceğimiz gibi yarın da buraya başkaları gelecek. Yollarını, köprülerini yapacaklar. Hattâ ev yapmaları için yardım edecekler. Artık vahşi hayvanlar gibi mağaralarda, inlerde barınmayacaklar. Boğaz tokluğuna ağaya kul köle olmayacaklar. İş güç sahibi olup çocuklarını okutacaklar ve günlük hayatlarında da, öztürkçe konuşacaklar.»

Kemal lâfını bitirince, maraba saygılı durumunu bozmadan birşeyler anlattı.

«— Diyor ki, biz devlete âsi kullar değiliz. Askere gitmeyiz, çünkü ağa göndermez. Toprağında, çiftinde çubuğunda çalıştırıp davalarını güttürecektir. Ancak işe yaramaz kullarını, hastaları, güçsüzleri askere sevkettirir. Gönderir ki, askeriye kazanında yiyip içip semireler. Semiz boğa gibi güçlenip döneler ve işe koşulalar. Çapulculuk yapmaya da Dersim'de ekmek yoktur. Çapula gönderir, sonra başı sıkılında bir kaç adamı kendi eliyle teslim eder cendermeye. İki adam harcar, meseleyi savuşturur. İşte böyle gumandan, biz hapse, dama da ağa hatırına gireriz.»

Binbaşı susması için adama işaret etti.

«— Söyle Reşo bu adama. Ben bunları biliyorum. Bilmeseydim, cumhuriyet hükümeti beni bu

raya göndermezdi. Ben bunları bildiğim için buradayım. Dersim toprağı ağanın tapulu malı, insanı da, ağanın kul ve kölesi olmaktan kurtarılacaktır. Bu böyle biline.»

Başını kaldırıp yamaca baktı. Tüm Sin halkı kancığı erkeğı, Harçik'e akmıştı. Kimi gözünün yaşını kurular, kimi sevinçle haykırırdı.

Reşo, «Binbaşım hızır görmüş gibi sana niyaz ederler.» diye mırıldandı.

Zayıflıktan çene kemikleri derisini delecekmiş hissini veren bir kadın o'na doğru ellerini kaldırmış yüksek sesle dua okuyordu.

**«Hüde te kadim bike!
Hüde te bihile!
Hüde te muzım bike!»
Tanrı seni daim etsin.
Tanrı seni bağışlasın
Tanrı seni yüceltsin.»**

Binbaşı Kemal Reşo'ya seslendi.

«— Söyle bu kadına, ben de o'nun çocuklarının subay, doktor, teknisyen olması için dua ediyorum.»

Reşo, binbaşının söylediklerini kadına tekrarladı. Kadının gözlerindeki sevinç kıvılcımları yanıp söndü.

Asker, köylü, marabanın birlikte yemek yemeleri, insanların bakışlarını bile değiştirmişti. Eziklikten bir nebze kurtulmuş olmanın gururu ile aralarında zaman zaman şakalaşarak gülüşüyorlardı.

O zamana dek, ağalar da, davetler yapar, yemekler yenilir, yağlı ayranlar içilirdi. Sofralara kazan kazan pilâvlar taşınır, lenger lenger yoğurt getirilirdi.

Biçare marabalar sofraya ancak konuklar kalktığında üşüşür, kalanı onlar sıyırdırlardı.

Ağaya da, hayır dualarını eksik etmeden...

Binbaşı Kemal birden neşeli bir sesle bağırdı.

«— Askerimle nişan yarışı yapacak yiğit aramızda var mı?»

Kalabalık arasında belirli bir uğultu dalgalandı. Kendi aralarında konuştular ve bir süre sonra Reşo sıkılgan yaklaştı.

«— Sınav için beni seçtiler binbaşı.»

Yarışma başlamadan önce alanın bir yanı boşaltıldı. Yüz metre ötede bir kayanın önüne nişan tahtası konduğu sırada da, orta yere şilteler getirildi. Binbaşı gidip şilteye kuruldu. Yanına da, ak sakallı iki dede ile diğer subay ve çavuşlar oturdular.

Binbaşı Kemal, «Muğlalı Hüseyin beri gelsin.» diye seslendi. Uzun boylu çakı gibi bir asker koşup geldi ve bir selâm çaktı.

İyi bir seyir göreceklarine sevinen halk el çırpıyordu o kez.

«— Hünerini göster bakalım Hüseyin.»

Hüseyin silâhı eline aldı ve geri dönerek ateş edeceği noktaya doğru yürüdü. Sonra seri bir hareketle nişan alarak tetiği çekti.

Nişan çavuşu koşup baktı ve binbaşıya bağırdı.

«— Tam göbeğinden oniki...»

Muğlalı asker tavus kuşu gibi kabarak yeri-
ne dönüp oturdu.

Sıra Reşo'daydı. Bıyık altından gülerek koşup kayaya dayalı nişan tahtasını kaldırdı oradan... Cebinden çıkardığı kibrit kutusunu kayanın üstüne koyduktan, üzerine de bir kesme şeker koydu.

Kemal hayretler içinde izliyordu bu hazırlığı..

Reşo tekrar tazı gibi koşup nişan alacağı noktaya dönünce, Binbaşı hayretinden oluşan bir merakla sordu.

«— Kayanın üzerine koyduğun da nedir Reşo?»

Reşo sırtıp, başını salladı.

«— Bizim buralarda nişan tahtasına kancıklar da kurşun sıkar. Kesme şeker ile kutuyu ziyan edeceğim.»

Seri bir hareketle diz çöküp arka arkaya iki tetik düşürdü.

Marabalar sevinçle haykırıştılar.

İlk patlatışta kesme şeker dağıldı gitti. İkinci patlayışta kibrit kutusu uçtu gitti.

Binbaşı Kemal'in gözleri, bu denli ustalık karşısında faltaşı gibi açılmıştı. Yüzüne sinek konmuş gibi yanakları seyiriyordu.

Sonra dalgın yerinden kalktı. Askerlere dere kenarında kurulmuş olan çadırlara çekilmelerini emrettikten sonra köylülere döndü birden...

«— Artık yuvalarınıza çekilin. Bundan sonra yalnız hükümete karşı sorumlusunuz. Ağa, bey, şih yok artık.»

Ölesiye yorgundu. Yüzbaşı Sitki'ya konak yerinde nöbetçilerin çoğaltılmasını emrederek çadırına girdi. Soyunup yer yatağına dar attı kendini.

Seyit Rıza'nın bir ihtilâl çıkarması halinde, dağ insanlarının bu denli nişancılıklarından önemli ölçü-

de faydalanacaktı. Bunları düşündükçe gönlü bula-
nıyordu.

Yatağında bir sigara çakıp yaktı.

Bu denli nişancı insanlarla yalçın dağlarda ola-
cak savaş çok uzar ve kayıp verilir. Aldığı istih-
barata göre bu fitne ateşi gelecek baharda mutlak
patlayacaktı. Bu vakte kadar seyit, şıh, ağa, mara-
ba ilişkileri sarsılmalıydı.

Bunun için devlet halkın ayağına hizmet gö-
türmeli, asırların oluşturduğu yaraları sarmalıydı.

Bir ara İstanbul'daki kardeşi ile yitirdiği aile-
sini hatırladı. Ayrılık acısı yüreğinde kor olup ya-
nıyordu. Gözyaşları yastığını ıslatırken kendini uy-
kuya kaptırırverdi.

Ertesi sabah uyandığında tanyeri ağarıyordu.
Yıldızlar henüz ışıyordu. Seri bir hareketle giyinip
çadırından çıktı. Nöbetçiler çadırlar arasında devriye
geziyorlardı. Harçik suyu kenarında elini yüzünü
yıkadıktan sonra Sin köyüne doğru yürüdü. Nöbet-
çilerden biri peşinden gelecek oldu.

«— İstemez, nöbetinde kal» diye o'nu yerinde
bıraktıktan sonra yamaca tırmanmaya başladı. Ya-
macın tam orta yerinde bir düzlüğe varınca durdu
ve doğayı dinledi. Burada dört bir taraftan akan
akarsuların yaz-kış kesilmezdi türküsü...

Gece, gündüz kırlarda, kaval ve saz sesleri yan-
kılanır, ağaçların gölgesinde oyunlar oynarlardı
bölgenin insanları.

Gündüzler yorucu, geceler neşeli olurdu Der-
sim'de...

Böyle düşünerek köye yaklaştığı sırada bir çığ-
lık duydu birden... Belindeki tabancasını yokladı-
ktan sonra meşe ağaçlarının arkalarına gizlene gizle-

ne köye sokulmaya çalıştı. Yaklaştıkça çığlık, homurtu ve küfürler alabildiğine artıyordu.

«— Pohunu yirim ağam pohunu!»

«— Ule yedirdiğim içirdiğim haram sana ule!»

İri kıyım bir adam yere yığıldığı bir delikanlıya ağzından köpükler saçılarak kırbaçla vuruyordu. Sonra yerdeki adamı bırakıp, seyirci köylülere silletokat girişti.

«— Ule, Kemal Paşanın bir zabıtine teslim oldunuz he! Yedirdiğim içirdiğim topunuza haram olsun.»

Binbaşı Kemal biraz daha yaklaşıncı küfür eden adamın Cebraîl olduğunu gördü. Olanları duyunca gece dememiş koşup gelmişti. Yirmi kadar da tüfekçi getirmişti.

Yanına asker alıp gelmediğine hayıflandı birden...

Bu sırada Cebraîl, yerlerde sürünmekte olan Reşo'ya kuvvetli bir tekme daha savurdu.

«— Başına Tujik Babadan, Zel'den Bobyazdan bin belâ yağsın.»

Reşo toz-toprak içinde kanla karışık salyalarını toprağa tükürerek yakarıyordu.

«— Yapma ağam, pohunu yirim!»

«— Ule sen bir poh yidin. Aşiretimi niçin peşin sürüklersin. Kemal Paşalının parasına mı tamah edersin.»

Binbaşı Kemal daha fazla dayanamadı. Gizlendiği ağacın arkasından çıkarak onlara doğru yürüdü.

Reşo'yu ağzından köpükler saçılarak tekmelemekte olan Cebraîl tüfekçilerden birinin işareti ile

başını çevirip baktı. Korku dolu bakışlarla eli birden beline gitti.

«— Hiç tavsiye etmem. Çünkü gravat takmaya tahammülün yok. Yağlı ipi nasıl geçirirsin boyununa.»

Cebrail Ağanın parmakları insiyaki olarak boğazına gitti bu defa...

Binbaşı Kemal tüfekçilere baktı.

«— Mavzerlerinizi atın.»

Tüfekçiler, «ne yapalım» der gibilerden ağalarının yüzlerine baktılar. Cebrail de bir an irkildi. İtibarını ayağa düşüren şu zabiti nam olsun diye kurşunlatamaz mıydı.

Kemal o'nun duraklamasından düşüncelerini sezmişti.

«— Anlaşılan sehpayı beklemeye sabrın yok. Hükümet kurşunuyla gebermek istersin.»

Böyle söylüyordu amma, benliğini sarmalamakta olan korkuyu da, saklamakta zorluk çekiyordu. Bu korkusunu sezdikleri an, alının orta yerinden kurşunlardı.

Birden sevinçle kabardı yüreği...

Çepeçevre askerler tarafından kuşatılmışlardı. Tüfeklerin namluları nişan vaziyetinde Cebrail ve adamlarına yönelmişti.

Cebrail'in de gür kırçal bıyıkları düşmüş, başı omuzları arasında kaybolmuştu âdeta...

Köy birden korkunç bir sessizliğe gömülmüştü. Bir köpek uluyor, zaman zaman da bir horoz ötüyordu kümeslerden...

Kemal, yediği tekmelerden yerde iki büklüm kıvranan Reşo'nun elinden tutarak kalkmasına yardım ettiği sırada bir öfke kavurdu içini...

Reşo'nun dayaktan yüzü gözü şişmişti. Ağzından burnundan kanlar geliyordu. Birden bir veba salgını gibi içini kaplayan öfkenin etkisiyle, Cebrail'i delik-deşik etmek geçti içinden. Ama neye yarardı ki...

Geberdikten kısa süre sonra cahil halkın bey-ninde bir kahraman haline getirilir ve ölüsü dirisinden daha tehlikeli olurdu.

Rüstem Çavuş tüfekçilerin mavzerlerini topladığı sırada kinle gülerek, Cebrail'in belinden tabancasını çekip aldı. O'na öyle bir oyun edecekti ki, çocuklar bile hatırladıklarında güleceklerdi.

Birden köylülere seslendi.

«— Evdeki avratlarınız da, gelsin. Şenliği çocuk-çocuk seyretmenizi isterim.»

Bunu söylerken gözü az ötelerinde duran bir merkebe ilişti. Bıyık altından gülerek gidip merkebin yularını çözüp aldı.

Kıpkırmızı kesildi gözleri Cebrail'in. Gözleri çakmak çakmak yanarak umutsuzca bağırdı.

«— Öldür beni binbaşı! Kullarımın önünde küçük düşürme beni! Kulun kölen olayım yapma!»

Yanağında patlayan korkunç bir tokadın etkisi ile şaşırdı birden. Kaybolan bir rüyayı kovalar gibi yalvardı bir kez:

«— Öldür beni! Öldür beni!»

Yalvarıyor ve gelişi güzel savrulan yumruklardan korunmak için başını kolları arasına alıyordu.

Kısa bir sürede bütün gösterişi çekip gitmiş, korku engerek gibi yerleşmişti yüreğine...

Ölümden çok tedhişten korkuyordu bu defa...

Binbaşı Kemal soluya soluya haykırdı:

«— Tak şu yuları!»

Cebrail yıldı artık. Gözyaşları yanaklarından süzülürken, dudaklarını ısırarak yuları eline aldı.

Perişan bir halde yuları ısırıldığı sırada kendisini izleyen insanların kiminin gülüştüğünü, kiminin ağlaştığını duyarak kahroldu o an...

Yıllarca toprağında, kapısında kul olan insanlar onunla eğleniyordu artık.

Kemal amansız bakışlarını Reşo'ya çevirdi.

«— Çık şu adamın sırtına.»

Reşo ummadığı bu emir karşısında panik halinde yalvarmaya başladı. Korku ve dehşet, bir mezar taşı gibi üzerine kapanmıştı.

«— Kulun kölen olayım. Pohunu yiyem binbaşı! Azat et beni bu işten!»

Kemal ikinci kez bağırды

«— Çık sırtına dedim!»

Kemal'in gözlerine bakan Reşo daha da korktu ve çaresiz ağasının sırtına sıçradı birden.

Bir anda ışıklar koptu, kahkahalar yükseldi. Yaşlılar ise, bu sahneyi görmemek için avuçlarıyla yüzlerini örtmüşlerdi.

Cebrail'in iri ter damlaları akıyordu yüzünden. Boynundaki damarlar gerildikçe geriliyordu. Zaman zaman gözlerini açıyor ve bitkin bir sesle:

«— Yapma binbaşım, yapma!...» diye yakarıyordu.

«— Şu meydanı on defa dolanmadıkça, Reşo'yu indirtmem sırtından.»

Düşünüp itiraz edecek durumda değildi. Sırtındaki adamla meydanı dolanmaya başladı. Zaman zaman üstündeki ağırlık nedeni ile ayakları virgül

şeklini alıyor ve iri vücudu sınırlı sığrayışlarla sarılıyordu.

Hiç bir şeyin anlamı, hiç bir şeyin değeri yoktu onun için. Arada bir durduğunda tekmeleniyor ve tekrar koşmaya çabalıyordu. Haline ağlaşanlar yanı sıra lâf atanlar da vardı.

«— Eşşegin inadı tutanda, kuyruğundan tutmazsan yürümez.»

«— Tekmeleyin ki, inadı kırıla.»

Binbaşı cezayı kâfi görmüştü.

«— Yeter artık.» diye seslendi.

Cebrail Ağa, Reşo'yu sırtından indirdikten sonra, çevresindeki insanların muzip bakışlarından kurtulmak için umutsuzluk içinde elleriyle yüzünü örterek bağırdı.

«— Tanrı huzurunda senden namus davacısıyım binbaşı!»

O zamana dek ezik duran Reşo artık dayanamadı ve boğuk boğuk haykırdı.

«— Bre boynu vurulacak, kefeni dürülecek ağa! Milletin malını pulunu yağmalar, şu insanecikleri köle gibi güdersin de, yine Tanrı adı ağzından eksik olmaz.»

Binbaşı Kemal o'na aşağılayıcı bir nazar attıktan sonra Rüstem Çavuş'a seslendi.

«— Şu herifi okul inşaatında çalıştıracaksın. Dalga geçerse kır belini.»

Sonra arkasına iki asker takarak Harçık suyunu doğru yürüdü. Bir sigara çıkarıp yaktığı sırada, yaptığı eylemin dürüstlük olmadığını düşündü.

Kişisel olarak insan onuruna ve özgürlüğüne saygıdan da, ötede âşıktı. Cebrail Ağanın ağzına verdiği yular Anadolu'nun bağrına hançer gibi sap-

lı feodalizme yönelikti aslında.. Bunun bilinci ile de, insan onuruna saygı duygularını içinde boğmuştu.

Harçık suyuna inince bir kayaya yaslanarak doğanın tarif edilmez güzelliğini seyre başladı. Avratlar Harçık suyunda ağ gibi kullandıkları tülbentlerle alabalık avlıyorlardı. Bunları güneşte kurutup, kışın darı ekmeklerine katık edeceklerdi.

Bir ara Harçık deresine köprü yapıldığında, çevre köylerinin daha da büyüyeceğini düşündü. Böylelikle köyler kolaylıkla Erzincan ve Elâzığ'a bağlantılı olacak ve gelişeceklerdi. O günkü durumda kışın kabaran Harçık deresinden geçilmesi mümkün değildi. Sin boğazına ise kar yığılır bahara kadar gidış geliş olmazdı. Bu nedenle çevre insanları kışlıklarını yazdan temin ederlerdi. Davarının bir kısmını boğazlayıp kavurma eder, tuluma doldururdu.

Birden baharı andıran bir sesle irkildi.

«— Dalmış gitmişsin binbaşı. Ocağımıza incir dükcek çareler mi ararsın? Yoksa İstanbul'da kalmış bir sevgilinin özlemiyle mi yanıp tutuşursun?»

Güzelden de, ötede nakış gibi işlenmiş gibi karşısında duruyordu. Benliğini saran ürpermeyi yenmeye çalışarak gülümsedi.

«— Elbette var bir istediğimiz. Deminden beri o'nu düşünürüm.»

Nahide muzip bakışla gülümsedi:

«— Dersim'in damı sayılan Tujik Baba ziyaretine çık. Sultan Hızır'a adak verip yalvar.»

Binbaşı Kemal'in çehresinde gülücükler uçtu.

«— Ne dileyeyim Tujik Babadan?»

Nahide acı acı gülümsedi:

«— Kalbinden ne geçirdiğini tüm Dersim biliriz. Amma ne söyleyeceğini anlatayım sana. Gece

ay ışığında Munzur kaynağında Bismillah çekip Tujik Babaya sesleneceksin! Ya Tujik, Ya Hızır! Oniki imam hatırına benden imdadını esirgeme. Tujik sultanların, Harzem Şahların başını yiyen Dersim'in başını da, ben yiyeceğim diye niyaz edeceksin.»

Gözlerindeki parıltılar alev alev dökülüyordu. Binbaşı Kemal üzerinde durmadı söylediklerinin, hafif bir sesle sordu:

«— Sen ne niyaz edersin Nahide?»

Nahide'nin yüzü pembeleşti birden...

«— Yakınında olduğum halde benden çok uzak duran bir yiğidin, erim olmasını dilerim.»

Kemal'in kalbi paralanacakmış gibi atıyordu.

«— Baban yaşındaki bir adamı mı?»

«— Biz dağ insanları, başından tırnağına kadar açık sözlüyüz binbaşı. Bizde yalan riyâ yoktur. Sevdik dedikse, sevmişizdir, anla bunu!»

Gözleri kor gibi yanmasına rağmen bakışları tatlıydı.

«— Dersim'in başına ne çoraplar öreceğini bil-meme rağmen, yüreğimdiki ateşi küllendiremem binbaşı.»

Kemal daha fazla dayanamadı, yaklaşıp kızı omuzundan tuttu. Bütün benliğini saran bir duygunun etkisi ile sarhoş gibiydi. Kızı öpecek oldu birden...

Nahide çapkın bir gülüşle kendini geri attı.

«— Uslu dur, bir gören olur okumuş.»

Kemal kayıtsız omuz silkti.

«— Görsünler ne olurmuş ki?»

Nahide çalımli konuştu.

«— Ben ağa kızırım. Ağa kızına el süreni sağ komazlar burada.»

Kemal güldü:

«— Başlığımı veririm. Dert mi bu?»

«— Aşiretimin kıymetlisiyim. Gücün yetmez binbaşı.»

Soluya soluya konuşuyordu genç kız.

«— Ben birşeyi almaya karar verdim mi mutlaka alırım Nahide.»

Genç kız iç geçirdi:

«— Beni de alan mı?»

«— Güzelsin, soylusun amma, bana göre çok küçüksün Nahide.»

Nahide'nin gözleri yaşardı birden.

«— Bilirim, süslü zabıt kızları dururken bir dağlıyı nidecen? Yanıma katıp adam içine çıkaramam diye düşünürsün.»

Binbaşı Kemal sıkılmıştı, konuyu değiştirdi birden.

«— Burada ne ararsın Nahide?»

«— Köyden Şikeftan yaylasına çıkarız. Kervanımız şu kayanın arkasında mola verdi.»

«— Hızır Ağa da yaylaya çıkar mı?»

«— Babam Eğin'e davar satmaya gitti. İşini yapıp, tedarikini gördükten sonra Şikeftan'da bize katılacak.»

Binbaşının aşk konusundan kaçması genç kıızı huysuzlandırmıştı. Sinirleri alabildiğine gerilmiş, neredeyse çatlayacaktı. Karış karış Kemal'i tarıyordu gözleri. Gözlerini çapkınca kırptı bu defa.

«— Sözgeleşe sana birşey sorayım.»

«— Sor, bildiğimse, cevap veririm.»

«— Mümkün değil amma, sözgeleşe seninle söz kessek, bana eniştelige gelir misin?»

«— Eniştelige gitmek te, ne demek?»

Nahide parmağını ısırarak gülmesini saklamaya çalıştı.

«— Enişteliğe gitmeyi Dersim'de cümle âlem bilir. Dersim'de enişteliğe gitmek sözlü erkeğin, kızı evinde ziyaret etmesine denir. Çoğu zaman bu ziyaret kız babasının haberi olmadan yapılır ve sevgililer düğünden önce birleştirilir. Başlığın ödenmeyeceğine dair bir kuşku yoksa, yol alabildiğine açıktır. Yengeler, sağdıçlar hattâ kızın anası para hatırına yataklık yaparlar. Fakat oğlan fukarayla iş değişir. Kız kilit üstünde kilit tutulur. Babası, kardeşleri elde tüfek beklerler. Ola ki, kızın sözlüsü başlık parasına tamâh edip, başlık ödemesin diye kızı, düğünden önce babasının evinde mayalandırma-ya kalka...»

Kemal gevrek bir kahkaha attı kızın bu sözlerine.

«— Öyleyse ben de sözgelişi sorayım. Beni elde tüfek beklerler mi?»

Nahide kurnaz bir tavırla göz kırptı.

«— Bahşislerini verirsen beklemezler.»

Kemal'in yüzü birden ciddileşti.

«Öyleyse sana sorayım. Enişteliğe değil de, Şikeftan'a misafirliğinize gelsem sevinir misin?»

«— Gelmen için Sultan Hızır'a adak verip yaracağım binbaşı. Geldiğinde de, göle çakıl atıp bütün bir ömür sana sadık kalacağıma sadakat andı içeceğim.»

Binbaşı Kemal'in içindeki duygular artık alabildiğine kabarmıştı. Genç kızı elinden tuttu ve karşılıklı bakiştılar. Sanki bir mânâ âleminde yekvücut uçuşuyorlardı.

Biran o'na en güzel aşk şiirlerini söylemek geç-

ti içinden. Tadına doymaz bir sevinç içinde başaramadı bunu.

Elele tutuşarak kervanın mola verdiği yere doğru yürüdüler. Başında boşi denilen bir sarık bulunan kervan başı onlara doğru koşuyordu.

«— Aman sultanım, her yere adamlar saldık, ararız seni.»

Nahide o'nu duymadı bile. Gözleri Kemal'in üzerinde kenetlenmiş gibiydi. Büyülenmiş gibi katırın sırtına binerken gökyüzünde uçuyordu sanki...

* * *

Institut kurde de Paris

SEYİT Rıza Munzur suyu kenarında sakalını sıvazladıktan sonra, karşısında saygılı bir tavırla elleri göğüslerinin üzerinde ayakta duran aşiret reislerine baktı. Tüm aşiret beyleri Munzur suyu kenarında yapılacak toplantıya katılmışlardı.

Mavzerini bir çocuk kundağı gibi kucaklamış olan Besi'ye hayrankâr bir nazar attıktan sonra dudakları hafifçe kıpırdadı.

«— Ağalar, beyler artık anlaşılmıştır ki, Gazi Paşa binbir belâları ile birlikte pusuda yatmaktadır. Dersim'i yıkmak, kökünü kazımak için türlü tertipler hazırlanmaktadır. Sanmayın ki, niyetleri bizi haraca bağlamaktır. Elâzığ'a astığı astık, kestigi kestik bir paşa getirdiler. Şah Hızır'ın Dersim'i Tunceli adıyla şehir yapıp Ankara'ya bağladılar. Dersim'in bütün çevresine asker yığdılar. Baharda da Dersim'e saldıracaklarını artık uçan kuşlar bile öğrendi. Kullarımız can ve mal kaygusuna düşmüşlerdir. Yollarda, köylerde çevirdikleri marabalarımızı yol, köprü ve okul inşaatlarında çalıştırırlar. Karşı koyanı döverler söverler. Kullarımıza taş, toprak çektirirler. Maksatları aşikârdır. Dersim'in sahibi seyitleri, beyleri, ağalarını Trakya'nın her bir köşesine dağıtıp sürüm sürüm süründürmektir.

Cebrail'e yaptıkları muamele tüm Dersim'e indirilen bir şamardır. Yollar, köprüler ne sebebe kurulmaktadır. Panayıra, pazara inen marabalarımızı Türkçe konuşmaz diye niçin döver söverler. Dersim'i kökten değiştirmektedir muradları...»

Seyit Rıza dudakları arasında bir dua mırıldanarak konuşmasını bitirdiğinde toplantıda bulunanlar kara kara düşünüyorlardı. Kimi sinirden sakalı bıyığı ile oynuyor, kimi ağladıklarını göstermemek için önlerine bakıyordu.

Cebrail konuşmak üzere ayağa kalktığında göz kapakları kızarmış ve vücudu sinirli sığırayışlarla alabildiğine kasılıyordu zaman zaman...

«— Toprağında çalışan, kapımda beslenen kullarımın önünde rezil etti beni Kemal Paşalı... Utanç ve zillet bir silindir gibi ezdi beni. Bir ara kendimi Tujikten atmaya aklımdan geçirdim. Ancak kinim bana yaşam gücü verdi. Artık boş sözlerle vakit geçirmek beyhudedir. Silâha sarılalım. Bizi Dersim'den ve kullarımızdan hiç bir güç ayıramıyacaktır.»

Cebrail'den sonra söz alan yaşlı bir aşiret be-yi, Seyit Rıza'ya titreyerek bir soru yöneltti.

«— Dersim Anadolu'nun göbeğindedir. İsyân başladıktan sonra bu gözü kara adamlar buraya kuş uçurtmazlar. İngiliz ve Fransız yardımı olacak mı?»

Aşiret beyinin gözleri konuştuğuça şaşılıyordu.

«— Siyasettir bu, her türlü döneklık olur. İş alevlenip, ihtilâl Dersim'i saran da, satmasınlar bizi. Sonra Kemal Paşalılar mezarımızı bize kazdırırlar.»

Besi birden çığlık çığlığa haykırdı.

«— Korkunun ecele faydası yok ağam. Çamurumuz Tujik Baba toprağından oluşmuş, ak süte

benzer Munzur suyu ile yıkanmıştır tenimiz. Gitmeyeceğiz buradan gitmeyeceğiz.»

Seyit Rıza derinden gelen bir sesle söze karıştı.

«— Tanrı heç keremini esirgemeye sizden. Ancak tedbir alınmıştır. Suriye'den vaad edilen silâh ve mermi gelmiştir. Misafirimiz İzzettin, isyan başladıktan sonra İngiltere'nin meseleyi Cemiyeti Akvam'a götüreceği yolunda teminat ta vermiştir. Ancak sizler de tedbirde artık kusur etmiyesiniz. Kullarınız güze malını davarını pazara, panayıra indirip satsınlar. Parasını tüfeğe, kurşuna yatırsınlar. Keçisini, kısır ineğini kesip kavurma edip tuluma doldursunlar. Dağlardan keklik avhıyarak tuzlayıp çömleğe batırsınlar. Herkes oba, oba dolaşap Kemal Paşalının Dersim nizamını kökünden kaldırıp ataçağını kullarına söyleye. Herkes can ve mal derdine düşse ki, Dersim'de birlik ola...»

Seyit Rıza sözünü bitirince Kamber ayağa kalkarak söz istedi.

«— Cumhuriyet idaresi müslümanların padişahını, halifesini çoluk çocukları ile birlikte yabancı diyarlara sürmüştü. Biz isyanı başlattığımızda padişah ve halifenin de davacısı olduğumuzu ilân edersek, Türkiye içindeki cumhuriyete karşı olan unsurlar ile Arap ülkelerinin desteğini temin etmiş oluruz. Bu yapılmadığı takdirde isyanın fikir yönü zayıf kalır diye düşünüyorum.»

Seyit Rıza hafifçe gülümsedi o'nun bu sözlerine.

«— Şeyh Sait te senin dediğin gibi hareket etmiş ve batağın içine girmişti. Halife yüzünden Kemal Paşaya sancak açması Alevî Kürtlere ters gelmişti. Yavuz Sultan Selim'den beri Kürdistan'da Alevî kanı döken Osmanlı padişahını devirdiği için

mi Kemal Paşaya bayrak açalım demişlerdi. Fakat Şeyh Sait onları dinlememiş «Kemal Paşasının ayaklar altına aldığı islâmlığı, küffar diyarına sürdüğü islâm halifesini kurtarmaya and içmişimdir. Ben islâm davacısı olarak bayrak açan da, tüm Osmanlılar peşimden gelecektir.» diye isyanı başlatmıştı. Sonunda Şeyh Sait te cellât elinde gözleri açık gitmiştir. Hattâ bir Dersim beyi de, Kemal Paşa müslümanı, hıristiyanı, sünniyi, aleviyi dininde serbest bırakmıştır. Aleviliğe yasak koymadığı için mi, sünî halifenin davacılığına kalkarız diye Şeyh Sait'e haber salmıştı. Sen isyanın fikir tarafı üzerinde duruyorsun. Bunun üzerinde durma. İsyân için şartlar olgunlaşmıştır.

Seyit Rıza lâfını tamamlayınca aşiret beylerine sordu.

«— Dersimli seyitler, şeyhler, ağalar, azbet ağası ihtiyarlar, aramızda Kemal Paşaya sancak açılmasına karşı çıkan var mı? Önümüzdeki kutsal baharda huruca geçmeden önce, Sultan Hızırdan şefaet, Şeyh Ahmet Yesevi'nin torunlarından ant dilemek için toplanmış bulunuyoruz.»

Munzur suyu başında tüm soluklar kesilmişti. Derenin şırıltısı ve hayvan horklarından başka ses duyulmuyordu. Sakalı göbeğinde heybetli seyitler, şeyhler, ağalar birbirlerinin ağzına bakıyorlardı.

Birden ayağa kalkan Alişer'in çığlığı sessizliği yırtarak hayvan horklarına karıştı.

«— Dersim'i Kemal Paşalıya bırakırsak, aşiretlerimizin başına Tujik Babadan bin belâ yağar.»

Seyit Rıza da vakit geçirmeden ayağa kalkarak aşiret beylerine döndü.

«— Kemal Paşalıya sancak açmak dileyenler, Munzur suyuna çakıl atıp ant vereler.»

Sonra su kenarına doğru yürüdü ve dua okuyarak oniki çakıl attı Munzur suyuna... O'nun arkasından Besi, Alişer, Kamber, Cebrail ve diğer aşiret beyleri ant çakıllarını suya attılar. Bunu takiben hepsi de su kenarında:

«— Ya cennetmekân Hüseyin! Ya imam!» diye bağırarak avuç avuç su içtiler.

Törenden sonra Seyit Rıza, «Kara Süleyman berekâtı üzerinizde olsun.» diyerek aşiret beylerini takdis etti.

Aşiret beyleri şartsız bir teslimiyet halinde diz çöküp oturduktan sonra Besi mavzerini kaya dibinde bırakıp kocası Seyit Rıza'ya doğru yürüdü.

Seyit Rıza'nın dizleri dibinde duran sazı aldıktan sonra çevik bir hareketle yüksek bir kayanın üzerine sıçradı. Gözlerini bulutlar arasında kaybolan Munzur dağının zirvesine doğru dikerek tiz sesiyle haykırdı.

«— Erlerinin yiğitliği destanlara yazılan, gelinlerinin güzelliği türkülerde söylenen Dersim için çalışıyorum sazımı.»

Sonra sazı dillendirip oniki imam ağıdını söylemeye koyuldu. Soluklar kesilmiş bir halde, tüm gözler Besi'ye dikilmişti.

Dağdan esen sabah rüzgârı göz pınarlarından dökülen yaşları zerrelere halinde Munzur'un zirvesine yükseltiyordu.

* * *

BİNBAŞI Kemal Harçık suyuna vardığında işçiler harıl-harıl köprü yapımında çalışıyorlardı. Pah-Kahmut nahiyelerini birbirine bağlayacak olan köprü bir yıl sonra da betonarmeye dönüşecekti.

Testere, keser ve çekiç sesleri Harçık'ın su şırıltılarını bastırıyor ve dereye büyük kazıklar çakılıyordu. Çevrede makineli tüfeklerle mevzilenen askerleri gören Kemal gülümsedi. Bölgede kalkınma hareketleri dahi, silâh kuvvetiyle yapılabiliyordu. İşçiler, ustalar her an basılma tehlikesi ile karşı karşıya idiler.

Dün gece de jandarmalar, yapılmakta olan yolu kazmalarla bozmaya çalışan beş Dersimliyi yakalamışlardı. Adamlar dayağa, köteğe rağmen kendilerini bu yola sevkeden ağalarının isimlerini vermemişler ve terörden baygın düşmüşlerdi.

Köprü tamamlandıktan sonra Hozat - Erzin-can - Elâzığ arasında otobüs ve kamyonlar kolaylıkla işleyebilecek, bereket ve canlılık gelecekti çevreye...

Atını dereye sürerek karşı sahile geçti. Yamacı tırmanarak Sin köyüne doğru yürüdü. Karakol ve ilkokul binası bir hafta önce tamamlanmıştı. Bu

tek katlı, beyaz badanalı iki bina köydeki taş yapıların yanında köşk gibi duruyorlardı.

Atından indikten sonra nöbetçilerin selâmlarına karşılık vererek, karakoldan içeri girdi. Odada bir hafta önce çıkmış İstanbul gazetelerini okumakta olan teğmen ayağa fırlayarak «hazırol» durumuna geçti.

«— İşler nasıl teğmen?»

Teğmen canı sıkkın karşılık verdi.

«— Biraz karışık gidiyor.»

«— Ne oluyor yine?»

«— Seyit Rıza, Reşo ile üç köylüyü afaroz etmiş. Halk korku ve panik içinde. Öğretmen de sabah gelip göreve başladı amma, kimse çocuğunu vermek istemiyor.»

Binbaşı Kemal, «Gel benimle» diyerek karakoldan fırladı. Reşo'nun karakoldan yirmi metre uzaklıktaki evine doğru koşar adımlarla yürüdü.

Nerede ise, yıkılacakmış hissini veren taş evin kapısının önünde siyah bir taş dikilmişti. Kapı eşiğinde gözleri çapaklı, şiş dalaklı, çöp bacaklı üç çocuk kurumuş darı ekmeğini kemiriyorlardı.

Binbaşı Kemal bu afarozun gerçek nedenini iyi bilirdi. Seyit tarafından afaroz edilen kimsenin evinin kapısı önüne siyah bir taş dikilir ve afaroz edilen kişi ile kimseler görüşmez, selâm bile vermezlerdi.

Üstelik bucak bucak kaçarlar ve Seyid'in hışmına uğrayan kimseye ne birşeyler verirler ne de, alırlardı. Böylece bütün düzeni alt-üst olan ve aklık tehlikesi ile karşılaşan kimse, büyük hediye ve paralar vererek afarozun kalkmasını dileyebilirdi. Bu hediye ve parayı temin için, aynı zamanda birer

tefeci olan ağalarına başvururlardı. Sonunda afaroz kalkardı amma, adameğiz da, eşkiyalığa itilmiş olurdu.

Binbaşının hırsından ağzı köpürmüştü.

«— Ben afarozun nasıl kalkacağını bilirim.» diye soluya soluya konuştu. Dikilmiş olan taşı çizmeleri ile tekmeliye tekmeliye devirdi.

Bir çift öküzün çektiği kağınyı sürmekte olan zift suratlı bir avrat gözleri yuvalarından fırlayarak haykırdı o kez...

«— Çarpılırsın zabıt, çarpılırsın!»

Binbaşı Kemal o'nu umursamadan taşı kaldırıp iki metre ötedeki hayvan pisliğinin üstüne fırlattıverdi.

Gürültüye Reşo da, kapının önüne fırlamıştı.

Binbaşığı birden karşısında görünce saygılı bir tavırla ellerini önünde bağladı.

«— Reşo seni inanıyor musun bu saçmalıklara?»

«— Bu denli inanmıyorum kumandan amma, tek başıma nasıl yaşarım?»

«— Dedeyi evinden alın bakalım. Ne der bu işe?»

Teğmen iki askerle birlikte fırlayıp gitti. Az sonra da sakallı bir ihtiyarı koltuklarından tutup sürükleyerek getirdiler.

Dede korkusunu belli etmemek için sakalının telleri ile oynayarak bir dua mırıldanıyordu. Gözlerinden ateş saçılan binbaşının yüzüne bakmadan bakışlarını başka yönlere kaydırıyordu.

«— Nedir bu afaroz işi be adam!»

Alevî dedesi yutkundu.

«— Seyit Hazretlerinin buyruğu, ben karşı kamam efendim.»

«— Çocuklarınızı niçin okula yazdırmazsınız?»

Köylüler de kadını, erkeği evlerinden çıkararak çevrelerinde kümelenmişlerdi. Heyecansız, anlamsız kupkuru gözleriyle koyun gibi bakıyorlardı.

Dede önüne bakınca daha da kızarak omuzlarından sarstı onu...

«— Sana söyledim be herif! Çocuklarınızı okuldan niçin saklıyorsunuz?»

Alevî dedesi bitkin mırıldandı.

«— Seyitlerimiz çocuklarımızın Kemal Paşalı terbiyesi ile yetişmesini istemezler. Kancıkları da, mektebe göndermemek için başlıksız kocaya verirler.»

Binbaşı Kemal bu cevabı bekliyordu. Birden kesip attı.

«— Yarın sabaha kadar çocuklar, öğretmene teslim edilmezse, seninle birlikte birkaç herifi daha Edirne'ye postalayacağım. Sonra bu afaroz taşlarını kaldırıp Harçık suyuna atın, gözüm görmesin.»

Dedenin gözlerinden yaşlar akıyordu.

«— Herşey birden olsun, istiyorsun evlâdım. Bunlar ağır ağır olur.»

Binbaşı Kemal gülümsedi.

«— Onüç yıl oldu, az mı?»

Dede son kez yalvardı bu defa...

«— Bari kancıkları okula alma kumandan.»

Binbaşı önce cevap vermedi. Atına doğru yürürken de kesip attı.

«— Kız çocukları da okula gönderilecek. Çocuklarını okula göndermeyi, taşaronun yanına taş kırmaya göndereceğim.»

Uzaklaşacağı sırada da, teğmene seslendi.

«— Yarına dek emirlerim yerine gelmezse, bu adamla dilediğin beş kişiyi Edirne'ye postala.»

Atını tekrar Harçık köprüsü inşaatına doğru sürdü. Dereye vardığında benliğini tatlı duygu yeniden sarmaladı.

Çok genç olmasına rağmen seviyordu o çapkın kızı. Gözleri Harçık çevresini tarıyarak o'nu aradı bir kez...

Birlikte sırtlarını dayıyarak konuştukları sarı kayaya bakarken yüreği sızladı. İşleri bir yoluna koysa Şikeftan'a çıkıp hasretini dindirecekti. Ancak kızın çok genç olduğunu düşündükçe içine sıkıntılar basıyor ve kaygılanıyordu.

Harçık köprüsünü geçtiği sırada jandarmaların otuz kadar marabayı iteliye kakahya götürdüklerini gördü.

Başlarındaki çavuşa seslendi birden.

«— Nereye götürüyorsunuz bu adamları?»

«— Taşaron yolun tamamlanması için adam istedi. Tarlalarda çalışan marabaları topladık.»

Binbaşı Kemal'in kaşları çatıldı.

«— Döve döve mi götürürsünüz?»

Çavuş kendini savundu.

«— Kendi rızaları ile gelmiyorlar kumandan. Taşaron yolun yaz sonuna dek bitmesi için adam istedi.»

Kemal gözleri alev alev yanarak bağırdı.

«— Sen taşaronun emrinde değilsin çavuş. Kırbaçla adam çalıştırarak yol yapımını müstemleke idareleri yapar. Taşaron bunlara para veriyor mu?»

Çavuş yutkunup önüne baktığı sırada bir atlı dörtnala yanlarına yaklaştı. Kıyafetinden ağa olduğu anlaşılan orta yaşlı kırçal bıyıklı adam, atından inerek binbaşının ayaklarına kapandı birden...

«— Ben senin at uşağınım. Ben senin hizmet-kârınım.»

Tekerlemeli lâflar halinde yalvarıyordu adam. Binbaşı adamın derdini sezmışti. Marabalarının serbest bırakılmasını istiyor ve diller döküyordu.

Kemal sertlendi birden:

«— Defedin şu herifi yanından!»

Adam direnip, yalvarmasını sürdürmek istediye de, atının yuları eline verilip sille tokat binbaşının yanından uzaklaştırıldı.

Adam gittikten sonra Kemal marabalara sordu:

«— Niçin çalışmak istemiyorsunuz?»

İçlerinden biri ezile büzüle öne çıktı.

«— Ağam kış bastırmadan evimizi, barkımızı onarmak gerekir. Tarlalar açılıp sürülmek ister. Kış için yiyecek tedariki ister. Yol inşaatında çalışırsak çocuklarımız aç kalır.»

Binbaşı gözleri alev alev yanarak sordu:

«— Taşaron para vermiyor mu?»

Maraba, jandarma çavuşuna korkulu bir nazar attıktan sonra, «Asker tayınına çalıştırıyorlar» diye mırıldandı.

Kemal, bu sırada yanlarından geçen kamyonun şoför mahallinde taşaronu gördü.

«— Taşaron efendi gel bakalım!»

Kamyon az ötelerinde durdu ve taşaron koşarak yanına vardı. Kasketli, çizmeli, iri kıyım insan azmanı bir herifti.

«— Emret kumandan.»

«— Yevmiesiz, parasız, pulsuz ancak esirlerin çalıştırıldığını bilmez misin?»

Taşaron yutkundu:

«— Çalıştıracak amele bulamıyorum efendim.»

«— Erzincan'da, Elâzığ'da yüzlerce insan işsiz dolanır durur. Kahvelerde oturup boş lâf edeceklerine yol köprü inşaatında çalışsınlar. Neden amelleri Erzincan'dan, Elâzığ'dan toplamyorsun?»

Taşaron cevapsız önüne baktı:

«— Bura insanlarını korkutup, bir tayına çalıştırmak çıkarlarınıza uygun geliyor değil mi? Daha önce ağalara kelle başına para ödeyip maraba çalıştırıyordunuz. Şimdi de, bizim ağaları ezmemizi fırsat bilip, bütün bütün bu zavallı insanları çıkarlarınız doğrultusunda ezersiniz.»

Kartal gibi bakışları ile taşaronu ezerek avaz avaz haykırdı.

«— Biz ağalarla, şehylerle amansız bir savaş veriyoruz burada. Bunu, bu fukara insanları ağanın yerine biz ezelim diye yapmıyoruz. Ağanın yerine sen keseni doldurasın diye ben burada bekçilik yapmıyorum. Çalıştıracağın insanlara para vereceksin. Vermezsen, ben senden zorla alıp onlara vereceğim.»

Taşaronun gözlerinde hain parıltılar yanıp söndü.

«— Emredersiniz» diyerek kamyonu doğru yürüdü.

Binbaşı Kemal bu defa marabalara seslendi.

«— Sizleri kim zorla çalıştırmak isterse, bana gelin. Dinlerim derdinizi. Eğer çalışmak isterseniz, karşılığında para verilecektir. Çalışmak istemeyen de kimseden korkmadan tarlasına, obasına dönebilir.»

Marabaların simsiyah çehreleri gülücüklerle aydınlandı birden. Aralarında serbestçe tartışmaya başladılar o kez...

Kemal ayrılırken çavuşa dik dik baktı:

«— Taşaronun değil, benim emrimdesiniz çavuş. Bunu unutma!»

Yaşlı bir maraba bütün içtenliğiyle haykırdı.

«— Pohunu yirim gumandan!»

O'nu duymadı bile, dalıp gitmişti.

Demin ağayı marabaların yanında sille-tokat kovuşu sebepsiz değildi. Biliyordu ki, bir ağa bir Dersimli için bütün haklarını devletin elinden, hattâ zorla alan bir kahramandır. Dersimlinin hükümet kapısında bir işi olduğu zaman ilk başvuracağı kapı ağa kapısı olurdu. Ağa önce köylüyü dinler, kafasında işin mümkün olup olmadığını kestirirdi. Eğer işin uygun olduğuna aklı yatarsa eliyle köylünün omuzuna vururdu.

«— Ağan senin için hükümet konağını bile yakar. Sen tasalanma.» derdi.

Sonra hükümet konağına gitmek üzere yola koyulurlardı. Yol boyunca ağa köylüyü doldururdu.

«— Yapmazsa işini, gaymagamı vururum ha!» diye yüksekten atardı.

Hükümet konağına varınca ağa:

«— Sen şurada nefesleniver.» diye köylüyü dışarda bırakır, kendisi de, kaymakamın yanına girerdi. İçerde de, kaymakamın eline ayağına kaplanır, yalvarırdı. Köylünün işi halledilip, Dersim'e dönerlerken ağa da anlatırdı işi nasıl yaptığını...

«— Herif önceleri inad ediyordu. Gırtlığına sarılıp silâhı çekince, korku belâsı yapıverdi işini...» derdi.

İşi halledilen köylü de köyünde, ağanın dediklerini gözüyle görmüş gibi üstelik bire bin katarak her söylenene inanan saf dağ insanlarına anlatırdı.

«— İşimi yapmasaydı, ağam gaymagama kur-

şunu basacaktı.» diye de, böbürlenirdi.

Gerçekten makam sahiplerinin görevlerinin icabı yaptıkları hizmetler ağanın elinde korkunç bir silâh olmuş, ağa cahil halkın bel bağladığı bir makam haline gelmişti.

Binbaşı Kemal de, bu nedenle haklı bir istekte bulunmasına rağmen ağayı sille tokat yanından uzaklaştırmıştı. İsteğini yapması halinde ağa, marabaların gözünde bir kahraman durumuna yükselecek ve belki de obada:

«— Sizleri obanıza geri vermeseydi, binbaşığı vuracaktım.» diyecekti.

Binbaşı Kemal, devletin eylemleri karşısında ağaların beylerin sindiklerini ve ortalığı bir sessizliğin kapladığını düşünerek gülümsedi.

Bu sessizliğin fırtınadan önceki sessizlik olduğunu adı gibi biliyordu.

* * *

K AMBER, Kutu deresi geçidine vardığında göklere doğru yükselen yalçın dağların kayalıklarında bir el silâh patladı.

Kutu deresine girebilmeleri için parola soruyorlardı.

Tek eliyle tuttuğu mavzerini arka arkaya üç el ateşledi. Tepelerindeki kayalıklardan bir silâh sesi karşılık verince, atını geçide doğru sürdü. Tüfekçileri de arkasından atlarını sürdüler.

Atlarını sürdükleri yerde ancak iki atlı yanyana geçebilirdi. İki taraflarında da, insanın içini ürperten yalçın kayalar göğe doğru uzanıp gidiyordu ve yarı karanlıkta yol alıyorlardı.

Buldukları yerde mevzilenen dört silâhlı, düzenli orduları güçlük çekmeden durdurabilirdi. Kutu deresine giden başka yol da yoktu. Oraya varabilmek için de doğanın müstahkem mevki olan karanlık geçitten geçmek gerekliydi.

Bir süre sonra geçitten çıktılar ve ortalık aydınlandı. Bir süre yamaç aşağı indikten sonra kutu deresi boyunca yol almaya başladılar.

Kutu deresinin iki yanı çadırdan geçilmiyordu. Kadın, erkek, ihtiyar, çocuk yeni bir yaşamın içinde mücadele veriyorlardı.

Dersimliler Kutu deresine yaz aylarında hayvanları ile çıkarlar, güç vakti de hayvanları semirmiş olarak dönerlerdi.

Bunu düşününce gülümsedi birden.

Bu kış pek obaya dönülmeyeceğe benzerdi. Çoluk-çocuk Sultanbaba dağı mağaralarında kışlayacaktı.

Atını seyisine bıraktıktan sonra, adamlarına istirahatata çekilmelerini söyledi. Yürüyerek Sultanbaba dağları yamaçlarına tırmanmaya başladı.

Suriyeli İzzettin'le toplantı Beşpınar mağarasında yapılacaktı. Toplantıda Seyit Rıza, Alişer, Cebrail, Hızır Ağa ile kendisi bulunacaktı.

Beşpınar mağarası Sultanbaba dağlarının en büyük barınaklarından biriydi. Önünden geçtiği mağaraların içi de, dışı da insan ve hayvan kaynıyordu.

Baharda isyan gerçekleşeceğine göre, insanlar hayvanları ile kucak kucağa kışlıyacaklardı mağaralarda. Beşpınar mağarasına vardığında kapıdaki iki nöbetçi toparlanarak selâm verdiler. İçeri girdiği anda yüreği parçalanacakmış gibi öyle bir attı ki.. Beti benzi sarardı..

«— Hoş geldin Kamber Ağa.»

Besi karşısında bir güzellik sembolü olarak duruyordu. Yanında başka kimseler de yoktu. Benliğini saran bir saygı ile başını eğdi.

«— Halin durumun nasıldır Kamber Ağa?»

Kamber, titredi birden.

«— Bekârlıktan başka şikâyetim yoktur, sultanım efendim.»

Besi'nin gözlerinde bir ışık yanıp söndü. Zeki

kadın, bu cevabı ile Kamber'in hangi konuya girmek istediğini sezinlemişti.

Sesi sertleşti birden:

«— Kürdistan kurulana dek elimize, belimize, ve dilimize hâkim olacağız Kamber Ağa. Başka türlü, mümkünü, çaresi yoktur bu işin.»

Bir kez daha erimişti Kamber. Ancak benliğini kavuran şehvet bir ihtiras halinde her tarafını sarmalıyor, ve o'nu boğacak gibi oluyordu.

«— İnşallah!» diye mırıldandı.

Kısa bir sessizliği takiben kendini topluyarak sordu.

«— Seyit Hazretleri daha tesrif etmediler mi?»

«— Alişer ile birlikte konuğumuz İzzettin Efendi'ye savunma yerlerimizi gösterir. Az sonra gelirler. Hele sen bir yol otur.»

Kamber, halı serili sedirlerden birinin üzerine çöküp oturdu. Açık vermemek için bakışlarını Besi'den kaçırmaya gayret ediyordu. Hizmetkâr kadının getirdiği ayranı içerken kaçamak bakışlar atıyordu amma, içinden geçenleri belli etme endişesiyle de ödü kopuyordu. Bunun hayatının sonu olabileceğini adı gibi biliyordu.

Mağaranın kapı ağzında ayak sesleri duyunca doğruldu. Seyit Rızâ, misafiri ve Alişer ile birlikte içeri giriyorlardı.

Selâmlaşıp Seyit Rıza'nın yerine oturmasını beklediği sırada yan gözle İzzettin'e baktı. Kırk yaşlarında ve temiz bakımlı bir yüzü vardı. Siyah sakalı boyanmış gibi parlıyordu.

Türkçeyi, Kürtçe, Arapça ve İngilizceyi çok iyi konuşan bu adamın bir İngiliz ajanı olduğunu Alişer, Kamber'e önceden söylemişti. Ayrıca Suriye-

deki tekkeler ve Kürt kulüplerine girer çıkarmış.

Kamber, mantığı ile İngiliz altınları ile beslenen bu kuruluşların, Dersim gibi eski bir isyan yuvasının ortadan silinmesine razı olamayacaklarını bildirdi. Bu inancı Seyit Rıza ve Alişer de paylaştıklarından isyanın başarı ile sonuçlanacağına muhakkak nazarı ile bakıyorlardı.

İçeri Hızır Ağa'nın girmesiyle düşüncelerinden sıyrıldı birden. Hızır Ağa da, Seyit Rıza'nın ayağına kapanarak yeri öptükten sonra sedirin üzerinde diz çöküp oturdu.

Daha sonra Alişer söz aldı:

«— Türk hükümeti bizleri parçalamak için kurnaz hareket ediyor. Ağa topraklarının marabalara dağıtılması işine karşı bir fikirle çıkmazsak, aşiretler aralarında parçalanacaktır. Aşiretler kendi aralarında bile toprak kavgasına girmiştir. Bu zaaf-ları ortadan kaldırmadıkça ihtilâl ateşini yakamayız. Aksi halde teker teker temizlerler bizleri.»

Seyit Rıza toprak lâfını duyunca bütün bütün azmıştı. Dizlerine vura vura konuşuyordu.

«— Dersim'de bugüne dek aşiret malının kullara dağıtıldığı hiç görülmemiş duyulmuş mudur? Bu toprak işi Dersim'in içine fitne sokmaya çalışan bir düzenden başka birşey değildir. Toprak marabaya dağıtılan da, aşirette birlik düzen kalır mı? Bugüne dek bize itaat eden kullarımız mal hirsına kapılıp azmaz mı? Bazı kullarım daha şimdiden ağalık hakkımı, haracımı vermez oldular.»

Seyit Rıza soluk alıp sakalını sıvazladıktan sonra konuşmasını sürdürdü.

«— Bizi birbirimize düşürüp, Dersim'in nizamını bozup, aşiretleri dağıtmak isterler. Bu takdir-

de rahatça Dersim'i ele geçirecekler, Hızır'ın, Nevruz'un diyarında oniki imamın destanı duyulmaz olacak.»

Kamber başını sallayarak o'nu dinlerken içinden de başka şeyler düşünüyordu. Bilirdi ki, Dersim'de Şeyhten, ağadan başkasının yüzü gülmezdi. İnsanların aç, sefil, perişan dolaştıkları Dersim'de bu düzeni saklayacak kılıf aranıyordu.

İzzettin birden söze karıştı:

«— Meseleyi toprak açısından değil de, din açısından ele alır, obalara seyitleri salarsınız. Kemal Paşalının diğer Osmanlı padişahlarından farkı olmadığını, maksadının Alevileri kırmak olduğunu her yerde yayarsınız. Bu korku kullarımızın yüreğindeki toprak sahibi olma arzusunu yok eder. Bize gelince, ihtilâlinize dışardan yardımcı olacağız. Silâhlarınız temin edilmiştir. Bu topraklarda Kürt devletinin sınırlarını ihtilâlinizde dökeceğiniz kanlar gizecektir.»

Kamber'in bakışları bir an Besi'ye kaydı. Bir projektör gibi yanan gözbebeklerinden iplik iplik yaşlar akıyordu. Birden ayağa fırladı:

«— Dinle İzzettin Efendi, dinle, diye haykırdı. Kürdistan'ı akıtacağımız kanlarla kuracağız. Artık tüm Dersim parasını mavzere, kurşuna yatırıyor. Tarla açmak, evini onarmak için para saklayan kullarımız, tarlasını, evini olduğu gibi bırakarak mavzer kurşun arıyor artık.»

İzzettin söze karıştı birden:

«— Silâh yardımı yapılacak.»

Besi sesini daha da yükseltti:

«— Yardım yapılırsa da, yapılmasa da, Dersim'li evlerinin duvarlarının dökülmesine, damlarının sökülmesine aldırmadan silâhını alacaktır. Biz böy-

le günlerde malımızın, hayvanlarımızın telef olmasına aldırmayız. Silâhtan parayı pulu esirgemeyiz.»

Kamber'in Besi'ye olan hayranlığı giderek artıyordu. Genç kadın konuşurken yumruklarını sıkıyor ve ağzından burnundan lavlar fışkırıyordu sanki...

Seyit Rıza birden konuşmaya girdi:

«— İzzettin Efendi birkaç gün sonra Suriye'ye dönmek ister. Kendisine soracağımız birşey var mı?»

Kamber hemen ayağa fırladı:

«— Üç gün önce cenuptan kim oldukları bilinmeyen dört kişinin buralara geldiği ve birkaç mühür kazdırdıktan sonra dağlık sahalara gittikleri söyleniyordu. Kimdir bu adamlar?»

Biran irkilen İzzettin zoraki gülümsedi.

«— Bundan ancak Seyit Rıza hazretlerinin malûmatı vardır. Başkalarının bilmesi mahzurlu görülmüştür. Bu soruyu sormamış olun.»

Kamber çaresiz boyun kırıp oturduğu sırada Seyit Rıza da toplantının bittiğini söyledi.

Kamber kendini mağaradan dışarı attı birden. Kutu deresine inerken alabildiğine ürperiyordu. Artık yaşamının sonuna varıyordu. Kendi mantığı ile tasarlanan eylemler tam bir çelişki halindeydi.

Dersim yok olmaya koşuyordu âdeta...

Ve Dersim insanı kendine hazırlanan tuzaklardan habersiz, çoluk çocuğunun ekmek parasını mavzere, kurşuna yatırıyordu.

Köpüklü şelâle halinde Kutu deresine doğru akan bir pınarın başında durup, yüzüne avuç avuç su çarptı. Soğuk suyun etkisiyle ferahlamıştı. Pınarın başına çöktü ve tabakasından çıkardığı sigarayı yakarak dumanlarını havaya savurdu.

Yirmi metre ötede keçilerini otlatan çobanın çaldığı kavalın nağmeleri dalga dalga yamaçlara yayılarak kekliklerin çıkardığı ritimli sese karışıyordu.

Benliğinden taşan yaşam sevgisi, mantığında oluşan korku ile budanıyordu Kamber'in...

Bir ara Şirzi Köprüsünden atılan insanların korkunç çığlıkları kulaklarında yeniden yankılar yaptı (*). Aradan koskoca yirmi yıl geçmişti amma, yüreğinde kabuk tutan yara yeniden kanıyordu artık.

* * *

(*) Nefret Köprüsü (Şirzi).

BİNBAŞI Kemal, Hozat kışlasının kumandanlık odasında çelişkili düşüncelerin etkisi altındaydı. Emir erinin getirdiği süt dolu bardağa dalgın baktı.

«— Başka bir emriniz var mı kumandanım.»

O'nu duymadı bile. Emireri binbaşının cevap vermemesi üzerine, sabah sabah haşlanmamak için sessizce çıkıp gitti.

Az sonra generalin yanına çıkacaktı. Generalin de Hozat'a ne sebeple geldiğini tahmin edebiliyordu. Birkaç gün önceki olayı hatırlayarak acı acı güldü.

Köprü inşası için köylerden zorla adam topladığını haber almıştı. İnşaat yerine gittiğinde marabaları karınca gibi çalışırken görmüştü. Kimi kazmayla toprak kazar, kimi taş kırar, kimi hayvanların iki yanına yükledikleri sandıklarla dağdan taş indirirlerdi.

Bunlar arasında da kırbaçlı jandarmalar dolaşırdı. Arada bir kırbaçlarını şaklatarak biçareleri sırtlarındaki harç tenekeleriyle koştururlardı. Küfürler, bağırtilar dolu dizgin gidiyordu. Devletle ağalar arasında eziliyordu biçareler.

Benliğinden taşan kızgınlıkla çavuşu çağırıp sormuştu.

«— Burası esir kampı mı?»

Çavuş ezile büzüle, «Süleyman yüzbaşı emretti» diye kekelemişti. Ne kadar sıkılırsa kötülükler atbaşı yarış ediyordu Dersim'de...

Ve Süleyman Yüzbaşı ile jandarmaların, marabaların önünde çatışmıştı. Adam yolların, köprülerin Dersimliler için yapıldığını, çalışmaya mecbur olduklarını söyler durur ve inat ederdi.

«— Elbette boğaz tokluğuna çalışacaklar. Kimin için yaptırılıyor bu yollar, köprüler ve okullar. Bizden aldıkları yevmiyeleri mavzere kurşuna yatırır bu adamlar. Bu adamlara bugün için yumuşak davranamayız. Üzerlerinde şeyhlerin, ağaların etkisi hâlâ sürüp gider. Toprak reformundan da bir fayda beklemiyorum. Arapgir, Hozat, Eğin ve çevresinde Ermenilerden kalan toprakları bu adamlara dağıtmıştık. Devlete vergi, şeyhe, ağaya haraç ödemekten bıkip topraklarını ağalara vermediler mi? Marabalığa dönmeye can atmadı mı bu adamlar? Şeyhleri, ağaları buradan sürmekle de bir sonuç alamayız. Kendini sömürecek şeyhi de, ağayı da içlerinden çıkarır bu adamlar.»

Binbaşı Kemal yakışıksız bulmuştu bu sözleri. Ancak adam Nuh diyor peygamber demiyordu. Sonunda da, karşılıklı küfürleşecek derecede birbirlerine girmişlerdi.

Kapının vurulması ile düşüncelerinden sıyrıldı. Paşanın kordonlu yaveri yüzbaşıydı gelen...

«— Paşa hazretleri sizleri bekler binbaşım.»

Çevik bir hareketle ayağa fırladı. Kışlanın uzun koridorunda yürürken birşeyler döndüğünü hissediyordu. Generalin odasına varınca kapıyı vurup bekledi.

«— Gir» diye gür bir sesin duyulması ile açıp girdi ve topuklarını vurarak esas duruşa geçti. Generalin çatık kaşları daha da gergindi. Odanın içinde bir iki gezindikten sonra Binbaşı Kemal'e sert sert baktı.

«— Köprü, yol inşaatlarını baltalar, marabaları köylerine geri gönderirmişsin binbaşı.»

Binbaşı Kemal bir an irkildi. Demek ki, Süleyman Yüzbaşı ile müteahhit ikilisi şikâyet etmişlerdi kendisini...

«— Ben, devletin bayındır işlerini baltalamadım paşam. Ben bu durumdan istifade etmek isteyen fırsatçıların çıkarlarını korumakla görevli bir subay değilim. Köylerden, obalardan jandarma kuvvetiyle biçare insanları toplayıp, kırbaç altında boğaz tokluğuna çalıştırmak isterler. Türkiye'de çalışacak insan mı yok. Yakın şehirlerde binlerce insan kahvelerde ömür tüketir. Müteahhit bunları tutup kamyonlarla buraya getirebilir. Fakat jandarma kuvveti ile boğaz tokluğuna adam çalıştırmak çıkarlarına uygun gelir ve bizi de, âlet etmek isterler.»

General pür-dikkat dinliyordu Kemal'i...

«— Dersim, isyana sancılıdır paşam. Biz aha-liye zulüm edersek, adaletsiz davranırsak, bunlar da şeyhlerinin, ağalarının peşlerinden silaha sarılmazlar mı? Müteahhit bu köprüleri, yolları yapmayı kabul etmiş ve sorumluluk altına girmiştir. İşçisini, kalfasını, ustasını kendi bulacaktır. Bunları temin edeceğim diyerek bu işleri kabul etmiştir. O'na bedava çalışacak işçi bulmak bizim görevimiz değildir.»

General gülümseyerek konuyu değiştirdi birden.

«— Sana karşı gelen Yüzbaşı Süleyman'ı buradan alıyorum. Nasıl gönlün oldu mu?»

«— Siz sağolun paşa hazretleri.»

«— İsyan halinde bölgenin sâkinleri bu adamlara katılır mı?»

Binbaşı Kemal başını salladı:

«— Zulüm yapmazsak hayır.»

General, Binbaşı Kemal'in yanına yaklaştı ve omuzuna dostça vurdu.

«— Sana güvenim sonsuzdur binbaşı. Şikâyet ve dedikodulara da inanmamıştım. Buraya sırf sana kuvvet vermek için geldim. Burada her konuda tam yetkilisin. İhtiyaçların eksiksiz karşılanacaktır. Aleyhindeki dedikodulara da, kulaklarını tıka. Bunlar çıkarları bozulan heriflerin marifetleridir. Unutma ki, arkada ben varım.»

Binbaşı Kemal'in yüzü aydınlandı birden.

«— Bu Allahın dağlarında kendimiz için ömür tüketmiyoruz. Bütün uğraşlarımız körpe cumhuriyet içindir.»

Selâm verip odadan çıkıyordu ki, generalin seslenişi ile olduğu yerde durdu.

«— Yarbayım.»

Hayretle dönüp generale baktı. Çatık kaşlı, aksi bakışlı adam tatlı tatlı gülüyordu.

«— Müjdeni ilk benden duymuş ol. Bu 30 Ağustosta yarbaylığa terfi ediyorsun.»

Heyecan ve sevinçten boğulacak gibi oldu birden.

«— Millet sağ olsun.» derken bir yerde de halkına olan duygularını dile getiriyordu. Hizmet duy-

guları kabarmış olarak odasına girdi. Tabanca kılıfını beline sardıktan sonra, kolundaki saate baktı. Akşama dek Eğin'de bulunması lâzımdı.

Aldığı habere göre, Suriyeli İzzettin, geceyi Eğin'de geçirdikten sonra Arapgir yolu ile Malatya'ya dönecekti. Şirzi köprüsünden geçeceğini Hızır Ağadan öğrenmişti.

Hazırlanıp kışladan çıktı. Askerler kamyonunda sefer kıyafetinde bekliyorlardı. Şoföre Eğin'e hareket etmesini söyledikten sonra kendisi de yanına oturdu. Yol boyunca sigaranın birini yakıp diğerini söndürüyordu. Halka zarar vermeden bu fitne ateşinin nasıl söndürüleceğini düşündükçe daha da çıkmazlara saplanıyordu. Hiç bir dünya fikri bulunmayan bu saf ve cahil insanları seyitlerin, ağaların elinden kurtarmak çok zordu.

Dinsel ve yöresel duyguları asırlarca insafsızca sömürülmüştü halkın... Ve halkın bu duyguları körpe cumhuriyetin bağrında infilâk edecek bir dinamit haline getiriliyordu.

Eğin jandarma komutanlığı binasına vardıklarında akşam oluyordu. Binaya girdiği sırada Rüstem Çavuş yanına yaklaştı. Heyecanlı ve tedirgin görünüyordu. Odasına girdikleri sırada da, meseleyi çıtlattı.

«— İkinci vakti gelip Suluhana yerleşti binbaşım.»

Binbaşı Kemal heyecanla çenesini kaşdı. Kuş, tahmin ettikleri zamandan önce ökseye düşüyordu. Ancak bir konu üzerinde önemle duruyordu.

«— Bu adamı, kimseye duyurmadan, oradan nasıl kaldırabiliriz çavuş?»

Çavuş, «Zor bir iş bu. Beraberinde on adam var.» diye mırıldandı.

Kemal bir çıkmazın içinde bocalayarak pence-reye doğru yürüdü Kendini düşünceye zorlamak için habire alnını ovuşturuyordu. İzzettin hiç kim-senin haberi olmadan handan kaldırılmalıydı.

Rüstem Çavuş birden gülümsedi:

«— Handaki tuvalet geri tarafta ve sapa yer-de. Olur bu iş.»

«— Bu herifler sığmaya bile, muhafız nezare-tinde giderler Rüstem.»

«— Şimdi hana yolcu kıyafetinde altı gözüpek asker sokacağım. Herifi tuvalete giderken birden bastırır, size getiririz.»

Binbaşı Kemal biran düşündükten sonra:

«— Olur, ancak yanındaki adamlar ve handaki yolcular herifin alındığını görmemeli. Aksilik halin-de yarın sabahı bekliyeceksiniz. Seçeceğin adamların da ağzı sıkı olacak.»

Rüstem Çavuş selâm çakıp odadan çıkacağı sı-rada bir kere daha tenbih etti.

«— Herifi kimseye göstermeden Şirzi köprü-sünün 500 metre gerisindeki korucu kulübesine ge-tirin. Ben sizi orada bekliyeceğim. Herşey gözler-den uzak olacak.»

Rüstem Çavuş çıktıktan sonra koltuğuna çöke-rek kendini düşüncelerine terketti. Korucu da biraz sonra dağ köylerine bir göreve gönderilmiş olacak ve kuiibe de boş kalacaktı.

Bir ara dalar gibi oldu. Gözkapakları gittikçe ağırlaşıyor ve gözlerini açık tutmakta zorluk çeki-yordu. Tuvalete gidip küpten bakraç ile aldığı su-yu yüzüne çarparak kendine gelmeye çalıştı. Ölesi-

ye yorgundu. Ancak İzzettin'den öğreneceklerinin önemini düşündükçe kendini toplayabiliyordu.

Karakoldan çıkıp, kapı önünde bekleyen atına bindi. Emireri peşinden gelmek istediye de, karakolda beklemesini söyleyerek atını Şirzi istikame-tinde sürdürdü. Yeşilin her tonu ile belirlediği meyva bahçelerinin arasından geçerek Fırat'a inerken neh-rin bir aslanın kükreyişini andıran gürültüsü de o nisbette artıyordu.

Şirzi köprüsü üzerinden atla geçen üç köylünün selâmlarına karşılık verdikten sonra yol boyunca atını sürdürdü. Beşyüz metre ötede yoldan çıkarak eli metre uzaklıktaki korucu kulübesine doğru atını sürdürdü. Atını kapının önündeki direğe bağladıktan sonra, kapıyı anahtarla açıp içeri girdi. İçerde ses-sizlik, temizlik ve intizam atbaşı yarış ediyordu.

Sedirin üstüne uzanarak yorgunluğunu atma-ya çalıştı. Korku yüreğinde bir gece bekçisi gibi dolaşıyordu. İzzettin'in kaçırıldığı duyulacak olsa, herşey berbat olurdu.

Düşünceleri arasında hızla akıp gidiyordu sa-atler. Güneş Harmanlık dağının zirvesinde kaybo-lurken pembe ışıklarla tarıyordu gökyüzünü.

Kupkuruydu ağzı, yutkunamıyordu. Masanın üzerindeki sürahiye birden boğazına dikti. Sürahi-yi yerine koyarken, «Allahım, sen Türkiyeme güzel günler göster.» diye içtenlikle mırıldandı.

Sonra yeniden kendi âlemine daldı.

«— Biz iman sahibi, temiz ahlâklı toplumuz. Elbet Allah bizden yana olacak.» diye düşündü.

Açık pencereden serin bir rüzgâr dağ kokusunu

getiriyordu. Karanlıklar içinden gelen ağustos böceklerinin ritimli seslerini dinledi bir ara.

İki saat sonra kulübeye doğru yaklaşan atların seslerini duyarak dikkat kesildi. Heyecan ve meraktan yüreği göğüs kafesinin içinde hora tepiyordu sanki...

Kapının önünde köylü kıyafetindeki Rüstem'le adamları, kolları bağlı bir adamı attan indiriyorlardı. Ağzını da, bir bezle bağlamışlardı.

İçeri getirip ağzının tıkaçını çözdüler. Karşısına getirilen adamı öfke ile süzdü. İri ter damlaları akıyordu yüzünden. Kemal, adamın gözlerinde korkunç bir ışığın yanıp söndüğünü ancak görebildi.

«— İzzettin ile mi tanışıyoruz?»

Adamın gözlerindeki ışık bir kez daha yanıp söndü ve cevap vermedi.

Aynı anda suratında patlayan korkunç bir tokatın etkisiyle gözleri yuvalarından fırladı.

«— Sana sorduk ulan!»

İzzettin, Kemal'in gözlerine bakınca daha da korktu. Karşısındaki adamın yüzünde kin, öfke, sevgi, merhamet gibi kavramların zerresi yoktu. Ruh-suz, kupkuru bir ceset gibi bakıyordu ona...

Başını «Evet» der gibi salladı.

«— Sana şimdi küçük bir hatırlatma yapacağım. Munzur sahillerinde yapılan and toplantısında su için içmediğini sana soracağım. Çünkü toplantıda konuşulanları senden iyi biliyorum. Beşpinar mağarasında yapılan toplantıda ne mel'anetler çevirdiğini de sormayacağım. Çünkü biliyoruz. Nereden gelip, nereye gittiğini de sormayacağız. Çünkü biliyoruz.»

Adamın suratına bir tokat daha patlattıktan sonra haykırdı.

«— Ahmakoğlu ahmaklar! Şeytanın dölleri! Bu memleketi sahipsiz mi sandınız?»

Dünya sanki İzzettin'in başına yıkılmıştı. Ürkümüş bir kuş yavrusu gibi anlamsız bakıyordu Kemal'in yüzüne. Umutsuzluk içinde sonunun geldiğini anlayarak gözlerini yumdu.

«— Sana sadece üç sorum var. Birincisi, Beşpınar mağarasında Ermeni dönmesi Kamber ağasının sorup ta cevabını alamadığı bir soru. Cenuptan gelip te, Pertek'te mühür kazdırıp dağ köylerine giden dört mel'un kimdir?»

İzzettin cevap vermeden önüne baktı.

«— Seni konuşturmaya kararlıyım. Beni teröre mecbur bırakma.»

İzzettin uğultu halinde bir sesle:

«— Suriye'deki Kürt kulüplerinden para ve altın getirdiler.»

Binbaşı Kemal gülümsedi. Bu kulüpleri Fransa paraca desteklerdi. Antakya'yı kaptırmamak için Türkiye'yi içinden vurmaya deniyordu demek.

«— Silâhlar hangi yolla geliyor?»

İzzettin biran durdu. Bunu açıklamak istemiyor gibi bir hali vardı. Birden çelmelenerek yere yıkıldı. Karnına yediği bir tekme ile uluyarak odanın içinde fııldak gibi döndü. Bağırılmaktan sesi kısıldığı bir anda bütün gücünü yitirerek «yeter» diye soludu. Karşısındaki gözü kara adamdan yılmıştı.

Binbaşı Kemal sırtüstü yatan adamın göğsünü ayağı ile bastırarak ikinci kez sordu:

«— Silâhlar nerede?»

«— Deve kervanı ile geliyor. Bir hafta sonra Elâzığ'da karşılayacaktım.»

Kemal, heyecandan dudaklarını ısırды. Demek sürüler halinde Suriye'ye nasıl koyun kaçırihyorsa, aynı yoldan da silâh sokuyorlardı.

İzzettin ise, bütün bütün yıkılmıştı. Karşısındaki adamların isyana hazırlananların içine casus soktuklarını düşündükçe güçlkle zaptediyordu gözyaşlarını.

Kemal, yerde yatan adama bakarak zehir gibi bir kahkaha attı:

«— Baharda başlayacak olan isyan, ana rahminden düşen bir ceninden farksızdır artık. Adım atışlarını dahi biliyoruz. Parçalayamayacaksınız Türkiyemi...»

Sonra ayağını adamın göğsünde daha da bastırdı.

«— Sen İngiliz servislerinde çalıştın değil mi?»

Suriyeli ajanın gözleri kaymış ve yanakları bütün bütün çukurlaşmıştı. Bütün emeklerinin boşa gittiğini düşündükçe kahroluyordu.

«— Herşeyi biliyorsunuz.» diye inledi.

«— Baharda mı başlayacak bu iş?»

«— Biliyorsunuz, niçin sorarsın?»

Kemal o'nun perişan haliyle alay etti:

«— **Biliriz ya, Irak'ta Kürt asıllı Bekir Sıtkı Paşa ile Kürt subaylara hükümet darbesi yaptıran İngiltere'nin bizler için de ne düşündüğünü biliriz. Senin satılmış Bekir Sıtkı Paşa ile olan ilişkilerini de biliriz. Silâhların yalnız Suriye'den değil de, Irak'tan da sokulacağını biliriz.**»

Sonra belindeki kılıftan tabancasını çıkararak namlusunu İzzet'e doğrulttu. İzzettin umutsuzca bağırды:

«— Benden alacağını aldın, canımdan ne istersin?»

Kemal'in gözünde bir ışık yanıp söndü:

«— Benim de, bir vatanım var değil mi İzzettin Efendi?»

Tok bir silâh sesini takiben İzzettin'in alınının orta yeri kızardı ve gittikçe büyüdü. Başı yana düştü birden.

Kemal kayıtsız, namlusundan dumanı tüten tabancasını kılıfına yerleştirirken, Rüstem'e seslendi.

«— Bu leşi kimseye göstermeden Fırat'a atın.»

Rüstem Çavuş, İzzettin'in cesedini adamları ile birlikte dışarı taşıırken Kemal sedire çöküp oturdu. Bir sigara yakıp dumanlarını havaya savururken içi içine sığmıyordu artık.

Silâhlar yağdan kıl çeker gibi Elâzığ'da ele geçirildikten sonra Seyit Rıza daha çok beklerdi emperyalist yardımlarını.

Bu öyle bir operasyon olacaktı ki, koskoca silâh yüklü deve kervanının ele geçirilişini görevliler ile Allahtan başka kimse bilemeyecekti.

«— Sonun geldi Dersim. Seyitlerinle, Şeyhlerinle, ağalarınla, çapulcularımla sonun geldi Dersim.» diye mırıldandı.

Suriyeli ajanın cesedini Fırat'a attıktan sonra, kulübeye dönen Rüstem Çavuşla adamları o'nu sedirin üzerinde gülümser bir vaziyette uyur buldular...

* * *

BİNBAŞI Kemal bir süvari bölüğü ile Şikeftan yaylasına vardığında Hızır Ağanın eli ayağı tutuldu birden...

«— Obama şeref getirdin.» diye şaşkın döner dururdu.

Teğmene obanın açığında çadırları kurmasını emrettikten sonra Hızır Ağanın çadırına girdi. Üzerinde halı örtülü sedire iliştikten sonra, ne yapacağını bilmeyen şaşkın ağaya takıldı.

«— Eh yayık ayranından içeriz elbette.»

Hızır Ağa telâşla dışarı fırladı. Bakraçla ayran getirirken eli ayağı titriyordu. Kemal'in peşinde askerlerle gelişin pek hayra yormamıştı. Kemal ayranı içtikten sonra o'nun telâşlı haliyle eğlendi:

«— Hele yanıma bir ilişiver. Obanı ziyarete geldik. Telâşlanacak bir durum yok.»

«— Hoş geldin sefa geldin. Hayırlar olsun kumandan.»

«— Size de hayırlar olsun. Yolunuz tamamlanıyor. Dersim, Elâzığ'a öyle bir bağlandı ki buranın çehresi değişecek. Çapulculuk yapmıyacak Dersim insanı. Okulunuz, doktorunuz olacak. Kış günleri kızamıktan bebelerinizi mezara vermiyeceksiniz.»

Hızır Ağa, «Allah Kemal Paşanın devletine ze-

val vermesin.» diye mırıldanmıştı ki, içeri Teğmen Sıtkı girdi. Selâm verip «hazır ol» durumuna geçti.

«— Çadırlar kuruldu binbaşım. Başka bir emriniz var mı?»

«— Erat konaklama yerinden ayrılmasın. Hayvanların bakımı yapıldıktan sonra herkes istirahate çekilecek.»

«— Başüstüne.»

Teğmen gittikten sonra Hızır Ağa «Hayrola» der gibilerden baktı.

«— Dağ köylerine uğradım da, seni çiğneyip dönmek istemedim.»

Hızır Ağa kısık bir sesle sordu:

«— Oduncu avratlar meselesi için mi?»

«— Beş-on kadını sırtlarında odun taşırlarken jandarmalar yakalamış. Ruhsat sormuşlar, olmadığımı görünce karakola götürüp eziyet etmişler. Bu nedenle buralara düştük işte.»

Hızır Ağa sıkıntıyla başını kaşdı. Meseleyi çok iyi biliyordu. Köyün erkekleri «Kancıklarımızın ırzları tehlikede.» diyerek karakolu basmaya kalkışmışlardı. İhtilâl ateşini körüklemekte olan Seyit Rıza'nın arayıp ta bulamadığı malzemelerden biri olacaktı bu... Durumu bir atlı ile Binbaşı Kemal'e duyurmuştu.

Kemal'in de olayın geçtiği köye gelişi çok şenlikli olmuştu ve köyden köye fısıldanıyordu jandarmalara atılan meydan dayağı...

Kemal köye varınca daha teri soğumadan karakolda dövülen kadınları dinlemişti. Çoğu türkçeyi bile doğru dürüst konuşamıyor, ağlaşıp, ağıtlar ya-kıyorlardı. Kadınlar kışın bebelerinin donmaması

için derenin getirdiği dalları, çalı çırpıyı topladıklarını ileri sürerlerdi.

Kemal, meseleyi biraz deşince kadınların doğru konuştuklarını, yakalandıklarında üzerlerinde balta bulunmadığını öğrenmişti. Üstelik dövölüp sövölmuşlerdi.

Ve köy erkekleri silâhlanıp karakolu basmaya kalkışmışlardı. Jandarmalar da, kadınların gece vakti ormana girip taze ağaçları kesip eşeklerle taşıdıklarından şikâyet ederlerdi.

Her iki taraf ta doğru söylerdi amma, rüşvet verildiğinde, orman kesimine ses çıkartılmadığını da Kemal bilirdi. Ve köyün ortasında onbaşı dahil, jandarmalara öyle bir meydan dayağı çektirmişti ki... Sonra jandarmaları tabur mutfağında angaryaya sürmüş, yerlerine de başkalarını getirtmişti.

Seyitlerin köy köy doluşarak halkı ihtilâle kıskırttıkları bir ortamda bu meydan dayağını gerekli görmüştü Kemal...

Böyle düşündüğü sırada çadıra orta yaşlı bir kadın girerek Hızır Ağanın yanına oturdu.

Kemal de, «anası geldi amma, kızı nerede?» diye düşünüyordu. Gözünü çadırın girişinden ayıramıyordu. Kurnaz Hızır Ağa o'nun arandığını hissetmişti. Kemal'e göstermeden karısına bir göz kırptı.

Kemal de bir ara sormayı denedi.

«— Senin çocuğu yaylaya getirmedin mi Hızır Ağa?»

Hızır Ağa karısının gözüne baktıktan sonra isteksiz karşılık verdi:

«— Yine Munzur gözesine çıkmıştır. Son günlerde bir tuhaf oldu. Çok üzölüyoruz haline.»

Kemal de fırsatı kaçırmadan konuya girdi birden...

«— Senin kızı kendime hayat yoldaşı yapmak isterim. Bilmem rızan var mı?»

Hızır Ağanın karısı kaba etine çuvaldız batırılmış gibi doğruldu. Fırtınanın bu kadar ani bastıracağını ummamıştı. Bir dua mırıldanarak kocasının yüzüne baktı. Hoşlanmamıştı bu tekliften.

Hızır Ağa da, bakışlarını karısından kaçırarak karşılık verdi:

«— Belli ki, bizim kızın gönlü sendedir. Ben o'nu kendi yaşıtında bir dağ insanı ile evermek isterdim amma, bugün için sana karşı koyacak güçte değilim. Hoş fidanımız da meyvaya donanmıştır.»

Biran durduktan sonra Kemal'in omuzuna vurdu birden...

«— Allah size bir yastıkta kocamayı nasip etsin.»

Hızır Ağanın bu sözlerinden sonra karısı ağlayarak dışarı kaçtı.

Hızır Ağa arkasından gülümsedi:

«— Kızımızı bir zabite vermek, bizim için şeref amma tayinin çıkan da, diyar diyar gezeceksiniz. Esastan buna tasalanır.»

Binbaşı Kemal birden ayağa kalktı.

«— Ben şöyle bir, Munzur gözesine uzanacağım.»

Hızır Ağa, o'nun maksadını anlamıştı. Bu nedenle birlikte gelmeyi teklif etmedi.

Kemal de ağır adımlarla ormana doğru yürüdü. Cıvı cıvı kuş sesleri kayalardan kayalara geziyordu. Ağaclar arasında dik bir meyili ağır ağır çıkararak doğayı dinledi. Önünden fırlayıp ağaclar

arasında kaybolan yaban keçisinin ardından bakar-ken bir bahar sevinci içindeydi.

Munzur gözesine vardığında mutluluğu alabil-diğine artmıştı. Oniki pınardan fışkıran masmavi sular, insanı güzelin de ötesinde, büyülüyordu.

Ve Nahide gözenin başında dimdik duruyordu. Bakışları ile Munzur'un zirvesini tanıyarak birileri ile konuşur gibiydi. Birden gizli bir kuvvetin etkisi ile geri döndü. Gözleri Kemal'inki ile kenetlendi.

«— Dualarım kabul edildi binbaşım.» diye hay-kırırken baharı andıran sesi gözeden fışkıran sula-rın şırıltılarında duygulu akisler yaptı.

«— Fatma anamıza, Ali babamıza gece gündüz yalvarırım binbaşı. Tujik babaya, Zel babaya adak-larım var benim.»

Binbaşı Kemal, Nahide'nin dağ rüzgârının et-kisiyle dalgalanan saçlarını eline alıp kokladı:

«— Seni, çok, çok evvelden tanıyor gibiyim Nahide.»

Nahide başını Kemal'in göğsüne yaslar-ken mırıldandı:

«— Ben de, seni çok önceden tanıyorum. Hat-tâ doğmadan önce de görmüş gibiyim.»

Elele tutuşarak akarsu boyunca yürüdüler. Kemal büyülenmiş gibi bütün duygularını doğaya terketmişti. İnsana yaşam gücü veren ılık bir rüz-gâr beraberinde kuş cıvıltılarını da getiriyordu.

Sık bir ormana girdiklerinde Nahide tatlı bir türkü tutturdı. Bibloyu andıran ağzından çıkan büyüleyici nağmeler, akarsuyun şırıltılarına karışa-rak anlamlı yankılar yapıyordu.

Kemal artık mutluluğun doruğuna varmıştı. Büyülenmiş gibi başı önünde konuşmadan yürüyor-

du. Nahide birden elini çekti ve kendini yeşil otların üzerine attı. Arzuyla yuvarlandı. Bakışları birbirine kenetlenmiş beklemekteydi.

Kemal'in bütün uzuvları titriyordu. Mantığında oluşan bir hisle uzaklaşmak istiyor, fakat ayakları beyninin emirlerine uymuyordu artık...

Artık bütün dünya karşısına dikilse tutamazlardı o'nu. Birden beyni boşaldı ve çılgınlar gibi atıldı.

Arzuyla kenetlendiler...

Acıyla zevki bir arada yoğuran küçük çığlıklar atarak, öyle bir doruğa vardılar ki... Sonra birden boşalıp ayrıldıklarında sınırsız bir sevgi içinde karşılıklı gülümsediler.

Dünyevî hesaplardan uzak, ne bir imam, ne bir papaz, ne de nikâh memurunun aracılığı olmadan Allah huzurunda birbirlerinin olmuşlardı.

HIZIR Ağa gece vakti obasında kurulan yer sofrasından kalkarken, yan gözle Nahide'ye baktı. Önündeki et kızarmasına daha elini dahi sürmemiştir. Arada sırada tahta kaşığı ayran tasının içine daldırarak oyalanıyordu. Sofra başındaydı amma, kendi mâna âleminde uçuyor gibiydi.

Hızır Ağa, hizmetkâr kadının uzattığı peşkirle elini kuruladıktan sonra sedire çıkıp kuruldu.

«— Zabit gideli beri, kız bozuldu.» diye düşünüyordu ki, karısı kulağına fısıldadı.

«— Herif kızı büyülemiş.»

Hızır Ağa sıkıntıyla içini çekti. Binbaşının kızına sahip çıkmasını beğenmemiştir. Artık yürürlükteki koşullar içinde karşı koyamazdı. Bu yolda bir mukavemet o'nu boynunda yağlı iple dolaşan Seyit Rıza'nın kucığına düşürürdü. Kızının binbaşı ile evlenmesi halinde de, ortaya çıkacak çeşitli problemlerle başı epey sıkılacaktı.

Bir çaresizliğin içinde, birden kızına çıktı.

«— Bu kadar servetin içinde, neresini beğendin bu kart herifin?»

Nahide birden ayağa kalktı ve hıçkırarak çadırdan dışarı kaçtı. Annesi kocasının yüzüne sertçe bakarak diklendi birden...

«— Artık olan olmuş. Üzerine varırsan kendini Tujik'ten aşağı fırlatır bu kız. Diyelim ki, hayırlı olsun.»

Karısını duymadı bile. Kafası karışık düşünce ve endişelerin etkisiyle zonkluyordu. Sedirden inip yürüdü.

Parlak ay ışığı düzlükte kurulan çadırlara ışık saçıyordu. Önünden geçtiği çadırların bazılarında kurulan hamaklardan bebe bağırtıları geliyordu. Köpüklü şelâle halinde yamaçtan akan dere kenarında da birkaç kadın türkü söyliyerek çamaşır yıkıyorlardı.

Cebinden tabakasını çıkararak bir sigara yak-tı. Ağaçlıkların bulunduğu yere doğru yürümüştü ki, bir tabancanın namlusu ensesine dayandı.

«— Ses etmeden yürü!»

Benliğini saran bir korkunun ezikliği ile karşı koyamadan yürüdü. Ağaçların arasından da üç adamın karaltısı ortaya çıkmıştı. Ellerindeki tabanca-ları o'na çevirmişlerdi. Yaklaştıkları sırada bunlar-dan birinin Kamber olduğunu seçebildi. Korkusu da-ha da, artarak sordu.

«— Bu ne demek Kamber Ağa?»

Kamber cevap vermedi. Yirmi metre ötede bu-lunan katırların bulunduğu yere doğru o'nu iteledi-ler. Mutlak bir teslimiyet içinde katıra binerek Kamber'i takibe başladı. Peşinden de katıra binmiş üç silâhlı o'nu takip ediyorlardı.

Ay ışığının aydınlattığı dar geçitlerde dağı tır-manıyorlardı. Önünde katırını sürmekte olan Kam-ber'e bir defa daha nereye götürüldüğünü sorduysa da, cevap alamadı.

«— Hayırdır inşallah!» diye mırıldandı.

İki saat sonra bir düzlüğe varmışlardı. Sıcak yaz havası geride kalmış, soğuk kış günleri bastır-mıştı sanki. Dondurucu bir soğüğün etkisiyle ilik-lerine kadar titredi Hızır Ağa...

Şeyh Hasanlar kolunun kutsal ziyaret yeri Kırmıl türbesine gelmişlerdi. Türbenin çevresinde ateşler yakılmış ve ortalık gündüz gibi aydınlan-mıştı.

Kırmıl türbesine yaklaşınca birden irkildi. Tür-benin önüne serilen bir postun üzerinde Besi oturu-yordu. Bir ilâhlar kraliçesi gibi yüzlü anlamlı ve güzeldi. Alımlı giysileri içinde gözleri kor gibi ya-nıyordu. Yanında oturan kocası Seyit Rıza'nın yü-zü ise bir cesedi andırıyordu.

Hızır Ağa, Besi'nin ihtişamı içinde saklıyama-dığı kinli bakışlarından daha da, yılmıştı. Yamba-şında ayakta duran Alişer'e, «Bu ne demek olu-yor?» der gibi baktı.

Alişer yılan tıslamasını andıran soluklarla sıırı-tıyordu. Bir mezarı andıran sessizliği Besi bozdu.

«— Şamlı İzzettin, Eğin'de kayboldu. Yer ya-rıldı da, içine mi girdi acaba?»

Hızır Ağa ellerini kavuşturarak fısıldadı:

«— Ben bilmem sultanım.»

Besi'nin çığılığı sessizliği parçaladı birden.

«— Sen bir casussun Hızır Ağa!»

Hızır Ağa, «hâşâ sultanım» diye itiraz edince Alişer o'nun lâfını kesti:

«— Suriyeli İzzettin'in Malatya'ya gideceğini, silâh kervanının geleceği günü yalnız Seyit efendi-miz, Kamber, ben ve sen biliyorduk. Acaba hangi-miz Kemal Paşalıya haber uçurdu.»

Hızır Ağa yıkılmıştı artık. Azrailin soluğunu ensesinde duyuyordu.

«— Hâşâ ben çâşit değilim.» diye inleyerek konuştu.

O kez Seyit Rıza'nın dudakları kıpırdadı.

«— Biz de, bunu çözmek için burada bulunuyoruz zaten. Hepiniz bu kutsal yerde, benim önümde yemin edeceksiniz. Ya Tujik! Ya Hızır! Oniki imam hatırına doğru söylüyorum ki, ben Kemal Paşalı için casusluk yapmadım diyeceksiniz. Önce sen yemin edeceksin Hızır Ağa.»

Hızır Ağa sapsarı kesildi birden. Elleri titriyordu. Dehşet içinde haykırdı:

«— Ben yemin edemem!»

Seyit Rıza sarsıldı birden. Fırtınada sağa sola eğilen kuru bir kavak ağacının gövdesini andırıyordu. Gözlerinde bir ışık yanıp söndü.

Hızır Ağa artık sonunun geldiğini anlamıştı. Gerçeği söyleyip onları deliye döndürmek istedi birden...

«— Herşeyi biliyorlar. Bütün fesat yuvalarınızdan haberdarlar. Suriyeli İzzettin şu anda cehennemde zebanilerin yanında. Cesedini de, kimbilir hangi çakal, kurt parçalamıştır. Silâh ve cephaneler de ellerinde, kimbilir hangi askerî depodadır. Sizleri artık sürmek istemiyorlar, tümünüzü seh-paya gönderip, öteki dünyaya gözleri açık postalayacaklar. İşitiyor musunuz beni? Her şey bitti! Her şey!»

Kamber güçlkle tutuyordu gözyaşlarını...

Birden Besi ayağa fırlayarak çılgık çılgığa haykırdı:

«— Sus! Hızır Ağa! Sus!»

İçindeki amaçsız öfke ile gelişi güzel hareketler yapıyordu. Sanki kaybolan bir rüyayı kovalar

gibiydi. Kıpıkrımızı kesilmiş, gözleri çakmak çakmak olmuştı. Tutkulu bir çırpınıyla Hızır Ağaya yalvardı.

«— Bak, avrad halimle yalvarıyorum sana Hızır Ağa. Hiç bir gizlimizi bilmiyorlar. Yalan söyledim, de! İzzettin Efendi Suriye'ye dönmüş, de! Yalvarıyorum, yalan söyledim de! Çocuğumuzu gömer gibi Dersim'e gömmiyeceğiz, de!»

Hızır Ağadan ses gelmeyince birden göz açıp kapayıncaya kadar üç tokat vurdu Hızır Ağaya.

«— Yalan söyledim de! Yalan!»

Son dayanağını kurtarmak istiyor gibiydi...

Hızır Ağa kupkuru anlamsız baktı o'nun yüzüne:

«— Doğru söyledim.»

Besi umutsuzluk içinde gözlerini yumdu.

«— Bağlayın şu herifi!» diye inledi.

Bu emri çabucak yerine getirildi ve bir kurbanlık koyun gibi Besi'nin ayakları dibine uzatıldı.

Besi'nin elinde iri bir bıçak ay ışığının etkisi ile pırıl pırıl yanıyordu. Birden Hızır Ağa'nın üzerine çullandı ve ata biner gibi sırtına oturdu. Saçlarını kavriyerek boynunu iyice gerdi. Altındaki bağlı adam can havli ile debelendiği sırada Alişer de ayaklarına bastı. Kamber bu feci manzarayı görmemek için başını çevirdi.

Besi, keskin bıçağı Hızır Ağa'nın boynuna değdirdiği anda haykırdı.

«— Ya cennetmekân Hüseyin, ya imam!»

Biranda fışkırdı kan. Suratı kıpkırmızı kesildi Besi'nin ve bütün vücudu titremeye başladı.

Kamber bir ara başını çevirip baktığında Hı-

zır Ağa'nın kesik boğazından durmadan gidip gelen bıçağı gördü.

Ve soluk soluğa kalan Besi'nin ifadesiz gözlerini...

Hızır Ağa'nın vücudu ardarda birkaç defa çarpındıktan sonra kaskatı kesilivermişti.

Besi ifadesiz gözlerle bir süra daha uğraştıktan sonra kafayı vücuttan ayırmıştı. Bıçağı fırlatıp attıktan sonra, cesedin üzerinden kalktı. Saçlarından tuttuğu kesik başı postun üzerinde oturmakta olan Seyit Rıza'nın ayakları dibine bıraktı.

Kamber'in yüreği param parça olmuş, dehşet içinde kalmıştı. Sigaranın birini yakıp diğerini söndürüyordu. Felâket orta yere çıkmış nâra attığı halde, atbaşı yarış ediyordu kötülükler. Ve kendisi de, bir selin içinde sürüklenip gidiyordu.

Bir ara baktığında Hızır Ağa'nın başsız vücudunu, ayaklarından bir ceviz ağacına astıklarını gördü. Çevresinde de ateşler yakmışlardı. Sonra kesik baş bir heybeye kondu.

Bu sırada Alişer, gelişi güzel dolaşan Kamber'e yaklaştı. Ağzından tuttuğu torbayı o'na uzatıyordu.

«— Bu işi de, sen tamamlayacaksın Kamber Ağa.»

«— Neyi tamamlayacağım?»

Alişer güldü o'nun bu sözüne.

«— Heybe Kemal Paşalı zabitin kapısının önüne bırakılacak. Görsün kendine hizmet eden hainin halini. Görsün ve yıkılsın!»

Kamber çaresiz, kendine uzatılan heybeyi alıp katırına yükledi. Seyid Rıza'yı selâmladıktan sonra yanına iki adam alarak yola koyuldu.

Yol boyunca düşünemiyordu bile olanları. Zihni iflâs etmişti artık.

Ertesi gün akşama kadar koca ırmaklar aştılar, çeşmelerin, kuyuların, kaynakların yanından, derelerin, çayların içinden geçtiler amma o hep susuktu.

Katırım üzerinde hayallerle cebelleşip duruyordu.

Akşam karanlığı basarken, Şirzi'ya vardılar. Köprüye girmeden önce kuytu bir köşede bir çukur açarak silâhlarını keçeyle sarıp gömdüler. Silâhlı olarak Eğin'e girmek tehlikeliydi artık.

Tekrar katırlara binip Şirzi köprüsüne doğru sürdüler. Köprü'nün üzerinde kimseler yoktu. İn-cin top oynuyordu çevrede...

Köprüye vardıkları sırada indiler ve katırları gemlerinden tutarak yürüttüler. Tam orta yere varınca Kamber birden durdu. Ay ışığında parlayan suların içinde sanki gölgeler gidip geliyordu.

Ve kocaman gözler yanıp söniyordu.

Yirmi yıl önceki Şirzi katliâmını anarak içi titredi Kamber'in... Suların içinde bütün tanıdık simaları görür gibi oluyordu. Birden gözü heybeye kayarak düşlerinden kurtulup silkindi. Köprüden çıktıkları sırada katırlara tekrar binerek Eğin'e doğru yol almaya başladılar.

Herşey derin bir uykudaydı. Arada bir uluyan çakalların iç titretici sesleri güneye doğru koşan Fırat'ın homurtusu arasında kaybolup gidiyordu.

Karakol uzaktan görüldüğü sırada, heybeyi adamlarından birine uzatarak kapıya bırakmasını söyledi. Adam heybeyi aldı ve karakolun kapısına bıraktığı gibi gerisin geriye koşmaya başladı.

Bu sırada bir nöbetçi jandarma, ayak sesini duyarak dışarı çıkmıştı. Kapı önüne bırakılan heybe ile dörtlüye uzaklaşanlar arasında bir süre bocaladı durdu.

Şaşkınlıktan kurtulduğu anda da, havaya ateş etmeyi akıl edebildi. Odasında kitap okumakta bulunan Yarbay Kemal ayağa fırladı birden. İlk anda Seyit Rıza'nın Eğin'e baskın verdiğini düşünmüştü. Tabancasını eline aldığı gibi dışarı fırladı. Bırakılan heybeyi eline almakta olan askere bağırdı:

«— Ne var? Ne oluyor?»

Heybeyi yerinde bırakan asker, «bunu bırakıp kaçtılar.» diye kekeledi. Nöbet sırasında bir ara içeri girdiğinden, haşlanacağından fena halde korkmuştu.

Kemal koşup heybeyi eline alıp, açtı ve baktı. Ve o anda sanki dünyası başına yıkıldı.

Heybenin içindeki kanlı başı tanımıştı. Gözleri açıldı ve uzaklara bakıyor gibiydi. Ağzından akan kanlara saman parçaları yapışmıştı.

Heybeyi yere bırakırken yıkılmış gibiydi.

«— Lânet olsun sizlere! Lânet!» diye bağırdı.

Hırsından amaçsız, binayı dört dönüyordu. Bütün meleke ve düşünceleri toptan iflâs etmişti. Düşünüp karar veremiyordu.

Birden Nahide'yi hatırlayarak yüreği yerinden koptu sanki. Karşısına çıkanları makineli ile biçme arzusu ile kıvranıyordu. Sonra mantığından oluşan bir merakla endişelendi.

Yanına gelen yüzbaşıya süvari bölüğünü kaldırmasını emrettikten sonra giyinmek üzere odasına koştu. Bir süre sonra da, bölüğünün başında Şikeftan'a doğru yol alıyorlardı.

Ertesi sabaha dek bir endişe selinin içinde boğula boğula at sürdü. Biran önce kanatlanıp uçmak istiyordu Şikeftan yaylasına..

Öğleye doğru bir pınar başında mola verdi. Asker ve hayvanları yorulmuş bitkin düşmüşlerdi. Kendisi oturmadan torbalarındaki kumanya ile karınlarını doyurmakta olan askerlerini dalgın seyretti. Yorgunluktan ölü gibiydi. Hemen uyuyacağını ve bir daha kolay uyanamayacağını sanıyordu. Sonra tekrar yola koyuldular. Şikeftan'a vardıklarında serin ikinci rüzgârı terlerini yalıyordu.

Ve obada herşey yanıp yıkılmıştı.

Kadınlar öldürülen erkeklerinin başında ağıt yakıyorlardı. Bir kısmı çocuklarını göğsüne bastırıp bağıra çağıra ağlıyorlardı. Viyaklıyordu çocuklar..

Kırılmış çanak çömlek, yanmış bez parçaları, yerlerde sürüm sürüm sürünmekteydi. Kahredici bir yalnızlık içinde, zaman zaman bir köpek uluyordu. Bir hayalet gibi adımları o'nu yerle bir edilmiş çadıra doğru sürükledi.

İçi parçalandı o an...

Nahide anasına sarılmış bir halde sarsıla sarsıla ağlıyordu. Başını kaldırıp Kemal'i görünce çukurlaşmış gözleri Hızır görmüş gibi aydınlandı. Ayağa fırlayıp sarıldı birden...

Kemal o'nun ipek gibi saçlarını okşıyarak teselliye çalışıyordu.

«— İnan bana, bunları yapanların başına bir gün Dersim'i geçireceğim. Sehpa sallandıklarını sana göstereceğim.»

Nahide sessiz sessiz ağlamaktaydı. O'nu annesinin yanında bırakarak, erkeklerden birini sorguya çekti.

Alişer obaya baskın vermiş ve yangın yerine çevirmişti. Beraberlerinde gelmek istemeyen marabaların bir kısmını kurşunlamışlar, bir kısmı da kaçmıştı. Obanın bütün hayvanlarını da, beraberlerinde götürmüşler, eşya, altın, bilezik namına ne varsa yağlamışlardı.

«— Dersim'i başınıza geçireceğim!» diye öfkeyle soludu Kemal.

Bu sırada Nahide yanına ürkek adımlarla yanaştı.

«— Babam ortalıklarda yok.» diye kekeledi.

Kızın narin parmaklarını avuçlarının arasına alarak gülümsemeye çalıştı.

«— Allah Devletin, Milletın ömrüne ömür kat-sın sevgilim. Babanın toprağı bol, mekânı cennet olsun.»

Ağlamaktan kurumuş girtlağında, yeni bir hıçkırık düğümlendi genç kadının. İstiraptan katılmış çehresinden kin fişkırıyordu.

«— Destemizin bağıni çözdükten sonra ocağı-mızı da söndürdüler.»

Kemal, Nahide'nin çenesinden tutarak gözyaşı ile ıslanmış yanağından öptü.

«— Biz Allah'ın huzurunda evlenmiştik Nahide. Şimdi seninle anneni Eğin'de bir eve yerleştireceğim. Resmî nikâhı da üç gün içinde tamamlarım. Üçümüz yuvarlanır gideriz.»

Bu sırada bir kadın yanlarına yaklaştı. Gözlerinden kıvılcıklar saça saça avaz avaz bağırıyordu.

«— Çektiklerimizin vebali senindir zabit! Aslan gibi erlerimiz bu zalimlerin elinde can verir, be-

belerimiz acıdan ölür de, niçin sesinizi çıkarmazsınız! Sabrın sonu selâmet der durursunuz.»

«— Aha, işte seâmet!»

Kemal yer yarılrsa içine girecekti sanki. Çevresini saran köylüler bağırarak kadını soluksuz dinliyorlardı.

«— Bizi perişan eden namerdin, niçin yuvasını dağıtmazsınız?»

Kadına cevap vermeden yanlarına gelen yüzbaşıya seslendi.

«— Buradaki insanları köyelerine götürün. Tümüne kızılâydan kışlık erzak ve giyecek verilecek. Köyelerinin çevresinde Seyit Rıza'nın, Alişer'in, Kamber'in nekadar toprağı, tarlası varsa, bu adamlara dağıtılacak ve tapuları verilecek.»

Yüzbaşı sert bir selâm çakıp uzaklaşırken, Rüstem Çavuş'u yanına çağırıldı.

«— Karım ile anasını hemen Eğin'e götürüp bir eve yerleştir. İhtiyaçları neyse hemen tedariklerini gör. Yarın dönünce karşılarım.»

Nahide, korku ile sordu:

«— Sen nereye gidersin?»

Kemal, sevgi ile çenesini okşadı o'nun...

«— Sin köyünde yapacak bir alay iş var. Birşeyden endişeleniyorum.»

Berberinde otuz süvari alarak Şikeftan'dan ayrıldı.

Hızla akıp giden saatler arasında Sin köyüne vardıklarında güneş batmak üzereydi.

Pembe ışıklarla tarıyordu gökyüzünü...

Köye girdiğinde geç kalmış olduğunu sezdi. Reşo'nun evinin önünde büyük bir kalabalık toplanmıştı.

Reşo'nun karısı çığlıklarla yeri göğü inletiyordu. Çoluk-çocuk ağlaşıyorlardı.

«— Dursun Onbaşı buraya gel!» diye bağırdı.

Dursun Onbaşı, yarbayın yanına varıp bir selâm çaktı.

«— Ne oldu Onbaşı?»

«— Reşo'yu, Seyit'in adamları evinde vurdu-
lar Yarbayım.»

Kemal'in hıncı bir anda, sel olup aktı. Hırsın-
dan dudaklarını kemirerek sordu.

Onbaşı da, anlattı.

«İkinci vakti evinin kapısını üç adam çalmış.
Kapıyı karısı açınca, «kocana bir maruzatımız
var. Taşra çağır da, gelsin.» demişler.

Reşo da kapı önüne çıktığı anda gırtlığına ye-
mişti kurşunu...

Karısı arkalarından çığlık çığığa ortalığı aya-
ğa kaldırmış amma, ikisi kaçmış, birini de ayağın-
dan yaralı yakalamışlar.

Yarbay, «Getirin şu herifi!» diye bağırdı.

Yaşanan olağanüstü günlerde yakalanan ada-
ma da olağanüstü bir ceza verilmesi gerekli olu-
yordu. Aksi halde köy ve çevre halkı korkuların-
dan Seyit Rıza'nın peşinden gidebilirdi.

Kemal böyle düşünüyordu. Devletin amansız
gücünü ve kararlılığını gösterecekti onlara...

Az sonra uzun boylu zayıf bir genç sürüklene-
rek önüne getirildi. Yüzünü buruşturmasından aya-
ğının yarasından ıstırap çektiği anlaşılıyordu. Üs-
tü başı dökülüyor ve delik deşik mintanından derisi
görülüyordu.

Yarbay Kemal getirilen adama acıdı birden.
Hiç birşeye sahip olmayan ve insanın yüzüne melûl

melûl bakan garibin birisiydi.

«— Niçin vurdunuz bu adamı?» diye kızgın sordu.

Adam umursamaz bir tavırla sakin cevap verdi.

«— Seyit Rıza hazretlerinin buyruğunu yerine getirdik.»

Çevrede toplanan insanlar arasında mırıltılar yükseldi birden. Seyit Rıza adının duyulması ile köylünün öfkesi de gevsemeye yüz tutuyordu.

Kemal, gözleri çakmak çakmak yanarak bağırdı.

«— Senin seytinin de, karısı olacak aşifte de, yanlarındaki ip, kazık kaçkını mel'unların da Allah belâlarını verecektir! Senin taptığın adamlar çok yakında darağacında murdar geberecek bir alay iblistir!»

Yaralı delikanlı dayanamadı ve isyan etti buna. Hançeresini yırtarcasına haykırdı:

«— Ya cennetmekân Hüseyin, ya İmam! Ya Hızır! Uşağımızı yerindirme! Düşmanı sevindirme! Bizi muzaffer kıl!»

Adam bağıırken, köylüler arasında dua mırıltıları duyan Yarbay Kemal de kararını çabuk verdi:

«— Onbaşı asın bu herifi.»

Bağırmakta olan Dersimliyi sürükleyerek az ötedeki bir ceviz ağacının dibine götürdüler. Alelacele bulunan bir çamaşır ipini yağlamadan, ilmik yapıp boynuna geçirdiler ve hemen sallandırdılar.

Az sonra ağaca asılı ceset serin akşam rüzgârının etkisiyle hafif hafif sallanıyordu.

Yarbay Kemal köylülere doğru avaz avaz haykırdı.

«— Gidecek misiniz bu adamların peşinden?» Kalabalık «hâşâ» diye uğuldadı. Hava değiş-

mişti birden. Kemal de bu fırsatı kaçırmadı.

«— Yarından itibaren buraya gelecek bir toprak komisyonu, Cebrail mel'ununun topraklarını, sürülerini sizlere dağıtacak. Sizin olacak bu topraklar. Tohumluğunuzu, aletlerinizi hükümet verecek. Şeyhe, ağaya ihtiyacınız yoktur sizin. İnsafsızca asırlardır sömürüyorlar sizi. Bugüne kadar haraç ve ağalık hakkı ile sizleri soyup soğana çevirdiler. Ardından da, size cesaret verip soyguna, çapula, kan dâvasına sürdüler. Bunların günahı, vebalini de sizlere yıktılar. Sen ağa hatırına hapislerde çürürken, dünyanın tüm nimetleri ile sefa sürdü bu alçak adamlar. Biz sizleri, Dersimli şeyhlerin, ağaların zulmünden kurtarmağa yemin etmiş insanlarız. Açtığımız yollar, kurduğumuz köprülerle, yaptığımız okullarla yeni bir nizam kurulacak burada. Kendi kendinizin efendisi olacaksınız. Aranızdaki fukaraları da gözetin. Fukarayı gözeteni Allah ta gözetir. Hızır gayretini artırır.»

Sonra ağaçta asılı cesedi gösterdi:

«... Kimin için öldü bu adam? Hangi gaye için öldü? Şeyhinin, ağasının hatırı için can verdi ama, arkasından bir damla gözyaşı bile dökmeyecekler ve yeni kurbanlarını üzerimize süreceklerdir. Sizler Türk soyundan gelen iyi ahlâklı düriüst insanlarsınız. Bunu bile bile, yalan söyleyen ve sana kürt diyen mel'unlara inanmayın. Dininizde, itikatlarınızda tam serbestsiniz. Cumhuriyetimiz kimsenin dinine, inancına karışmaz.»

Alkış ve bağırtilar arasında konuşmasını sürdürdü:

«— Bugünden itibaren burayı askerî birlikler-

le takviye ediyorum. Bu canavarları ininden çıkarıp darağacına gönderene kadar burada kalacak.» ...

Konuşmasını bitirdiği sırada, okulun öğretmeni yanına yaklaştı. Genç temiz yüzlü bir adamdı.

«— Benim de bazı şikâyetlerim var, dedi. Okula çocuklarını göndermek istemiyorlar. Göndermek isteyene de mâni oluyorlar. Bilhassa kız çocuklarını okula göndermemek için çocuk yaşta kocaya veriyorlar. Başlık bile istemiyorlar.»

Yarbay Kemal kaşlarını çatarak köylülere döndü:

«— Devlet olarak, çocukların okula gitmesi işine önem verdiğimiz bilmenizi isterim. Buna karşı koyana acımayacağız.»

Konuşmasını bitirdikten sonra da, «Bana sormak istediğiniz bir şey var mı?» diye sordu.

Bir köylü, «Gumandan maruzatım var.» diye ortaya çıktı.

Yarbay Kemal sesinin tonunu yumuşatarak:

«— Söyle!» dedi.

«— Sen böyle diyon amma, benim kafama göre, biz Dersimliler, şeyhsiz, ağasız edemeziz. Biz şeyhsiz, ağasız birbirimizi yeriz. Aramızdaki ihtilâfları kim giderecek?»

Kemal güldü o'nun bu sözlerine...

«— Yakında buraya tapu dairesi, nüfus dairesi, mahkeme ve hakim gelecek. Birbirinizi yemiyeceksiniz artık. Aranızdaki sürtüşmeleri de, okumuş hakimler halledecek.»

Bu defa başka bir köylü sordu:

«Bu ağalar buradan sürülecek diyorsunuz... Daha önceden de, ağalar sürgün edilmiş, fakat bu tedbirlerin hiç bir faydası görülmemiştir. Gidenlerin

yerlerine başkaları türemiştir. Hemen, hemen hepsi de, eskilerine rahmet okutmuşlardı. Benim endişem budur...»

Kemal yorulmuştu amma, o'na da cevap yetiştirirdi:

«— Sen devletin vereceği toprağa sahip çıkar-san, devlete dört elle sarılırsan, şeyh, ağa türemez buralarda. Cumhuriyet okulunun bulunduğu yerde şeyh ağa barınmaz. Bu nedenle çocuğunun okula gitmesini istiyoruz.»

Sonra köylülerin alkışları arasında atından inip karakola girdi. Onbaşının hazırladığı bir odaya girip kendini divanın üzerinde bıraktı.

Akşam karanlığı ile birlikte ıssızlaşmıştı köy.

Herkes evlerine çekilmişti. Sadece binanın çevresindeki nöbetçilerin ayak sesleri duyuluyordu.

Ölesiye yorgundu amma, bir türlü uyuyamıyordu. Gözlerini yummak istiyor fakat korkunç hayallerle cebelleşip duruyor ve düşünceye zorlanıyordu.

Bir ömür boyu boğuk boğuk durmadan ağlayanları ve ıstırap çekenleri görmemek için halkının şeyh ve ağa ile ilişkilerini koparıp atmaya zorundaydı.

Aksi halde uykusunun bittiği yerde halkının dayanılmaz acısı ile başbaşa kalacaktı...

* * *

İKİNCİ KISIM

1937 mart sonlarında Dersim...

Doğanın müstahkem yapılarından biri olan Kutu deresi yamaçlarında eriyen karlar seller halinde, taşı toprağı sürükleyerek akıyordu. Tüm Kutu deresi, doğanın azametini arttıran sel sularının boğuk gürültüsü arasında sinmişti.

Güneş doğmak üzereydi. Sultanbaba dağlarının zirvesinden kırmızımtrak buğular halinde erimekte olan karlar üzerinde tarıyordu ışıklarını...

Kamber, Aşıklar mağarasındaki deri yatağın-
dan doğrulurken, şöyle bir gerindi. Altındaki kat kat derilere rağmen, sertleşen vücudunu yumuşatmak için kolları ile bacaklarını rastgele oynattı.

Doğrulup, yanbaşında bir tahta sandığın üzerine iliştiirdiği ceketinden sigara paketini alıp, birini yaktı. Dumanlarını mağaranın loş havasına doğru savururken düşlerine terketti kendini...

Tüm Dersim insanı, çoluğu çocuğu ile zorlu günler geçirmişti Dersim'de. Ve yine her kış olduğu gibi yüzlerce bebe kızamığın pençelerinden yakalarını kurtaramamış ve analarının yaktığı ağıtlar arasında topırağa verilmişlerdi.

Koskoca bir kışı, insanlar, mağaralarda hayvanlarla kucak kucağa geçirmişlerdi. İnsan nefesi, hayvan dışkıları ve yemek kokuları ile harman olmuştu buralarda...

Bir kış boyunca Kutu deresi mağaralarında insanlarla hayvanlar, birlikte yiyip içmişler, birlikte ölmüşler ve birlikte doğurmuşlardı. Bu felâketler arasında insanlar büyük mağaralarda toplanmışlar ve seyitlerin, dedelerin önünde bütün kış tarikat icra etmişlerdi.

«— Erkencisin ağam.»

Emektar yaşması Hisso'nun seslenişi ile düşerinden sıyrıldı birden. Saygılı bir tavırla emre hazır bekliyordu.

Gülümseyerek Hisso'nun yüzüne baktı. Yerinden doğrulup giyinirken, Hisso da küçük bir bakraç içinde sütünü getirmişti. Bakracı kavrayıp boğazına diktiği sırada, karşı yamaçtaki mağaralarda peşi sıra silâhlar patlamaya başladı. At, katır ve davarların çıkardıkları korkulu sesler arasında tüyler ürpertici ulumalar duyuluyordu yeknesak...

Tüm mağaralarda yaşayan insanlar gibi Kamber de alışıkta bunlara. Dağ başlarında aç kalan kurtlar, sık sık sürüler halinde insanlarla hayvanların kucak kucağa barındıkları mağaralara dalarlardı. Çok sayıda insan ve hayvanı kurtlar parçalamıştı bu yaşam mücadelesinde.

Silâh sesleri alabildiğine artıyordu, ulumalarla birlikte...

Mavzerini alıp, mağaranın kapısına vardı. Karşı yamaçta erimekte olan karlar arasında gruplar halinde kurt sürüleri belirli sahalarda hareket halinde gözükmekteydi.

Kimi vurulan hemcinslerinin başına toplanmış parçalamaktaydı. Mavzerini kaldırıp bir mağaraya girmeye çalışan sürüye doğru ateşledi. İçlerinden biri can havliyle sıçrayıp, yıkılınca kan kokusundan çıldırان diğerleri o'nu göz açıp kapayıncaya kadar parça parça ettiler.

Kamber için de bu, bir sabah idmanı olmuştı bir bakıma. Her atışında bir kurdu deviriyordu. Zevk içinde zaman zaman duruyor, sönmekte olan sigarasından kuvvetli bir nefes çektikten sonra atışa devam ediyordu.

Bir süre sonra da bitişik mağaralardaki insanlar da, silâhlarını kapıp dışarı fırlamışlardı. Kurşununa acımayanlar karşı yamaca doğru namluyu doğrultup tetiğe basıyorlardı.

Erimekte olan karlar üzerinde sık benekler halinde kurt leşlerinin sayısı artınca, diğerleri de kaçmışlardı.

Kamber, isyan için biriktirilen kurşunların bu kış, harcadığını düşündü. Sonra yamaçtan inmeye davrandı.

Çizmeleri zaman zaman, yağın yağmurun kaygan bir hale getirdiği kayalar üzerinde kayıyordu. Düşmemek için tutuna tutuna yamaçtan indi.

Önünden geçtiği mağaraların önünde nöbet bekleyen silâhlı gençler, o'nu tanıyarak saygılı bir tavırla toparlanıyorlardı.

Ve mağaraların dip taraflarında kurulan ha-maklardan yükselen bebe çığlıkları, aynı yerde barındıkları davarların sesleri arasında anlamlı yankılar yapıyordu.

Kamber hayvanlarının barındığı mağara önü-

ne gelince durdu. Silâhlı nöbetçi, toparlanıp selâm verdi.

«— Bugün katır hazırla Hıdır.»

Kamber'in Hıdır diye konuştuğu genç mağaradan bir katırı eğerleyip çıkardı.

«— Yanınıza tüfekçi katam mı ağam?»

«— İstemem, tek başıma varırım.»

Fazla oyalanmadı ve katıra binip yola koyuldu. Başlayan gün, gerek Dersim gerek kendisi için bir dönüm noktasıydı. Bunu düşündükçe içini ürpertiler basıyordu.

Bütün Dersim aşiret beyleri, sabah Munzur sahilinde son toplantılarını yapacaklardı. Ve en önemlisi Muhindili Hüseyin Ağa bekleniyordu.

Hüseyin Ağa hükümet adına, bazı tekliflerle geleceğini, Seyit Rıza'ya bildirmişti.

Bunu düşünürken acı acı güldü.

Hüseyin Ağa da, Yarbay Kemal'in elde ettiği ağalardan biriydi. Üstelik te karşı vaziyet almış ve şimdi de hükümet adına tekliflerle geliyordu.

Yarbay Kemal'i anınca «kurnaz herif» diye homurdandı.

Çok kurnazdı bu adam ve ateşin üzerine benzinle gitmemişti. Toprak reformu, ağa zulmü, özgürlük derken daha isyan başlamadan Dersim'i içinden parçalamış ve aşiretleri bölmüştü.

Genç cumhuriyet için simgeydi bu adam...

Munzur sahiline varınca, sahilin kalabalık olduğunu gördü. Kendisinden önce gelen aşiret beyleri gürül gürül akan Munzur'un kenarında dalgın, amaçsız geziniyorlardı. Hepsi de, kendi âlemlerinde endişeli ve susuktular. Hayvan horkları ve Mun-

zur'un kar suları ile beslenen şırıltıları arasında sigaraların biri söndürülüp diğeri yakılıyordu.

Kamber dikkat edince, Seyit Rıza, Besi ve Alişer'in henüz gelmemiş olduklarını farkettiler. Yanına yaklaşan Cebrail'e sordu:

«— Aşiretlerin tümü gelecek mi bu toplantıya?»

Cebrail sikkındı. İsteksiz karşılık verdi:

«— Bazı soysuzlar sattılar bizi. Memenan'ın Hozmeraklı Hasan, yarbaya gidip bağlılık andı vermiş. Aşiret aşiret gezen Yarbay Kemal ağalara, «Sen de Munzur suyundan içtin mi?» diye sorarmış. Bizimkiler de yeminler ederek, «billâh bir katresini içmedik gumandan» derlermiş. Anlayacağın Bosfanın Vonaroç, Abbasların Rehber, Bahtiyarın Rotan grupları «biz yokuz, siz hükümetle anlaşmaya bakın» diyorlar.

Kamber can sıkıntısından başını kaşıdı. İşler çatallaşıyordu. On gün önce de Hozat'ta, cenup hududundan gelen bir adamın yakalandığı duyulmuştu. Bunu işiten Seyit Rıza'nın ağzını bıçak açmaz olmuştu. Bu adamın kim olduğunu Seyit Rıza onlara söylememişti amma, Kamber bunun Suriye'den Seyit Rıza'ya Fransa adına bir mesaj getiren ajan olduğunu biliyordu. Hükümette böyle bir ajanın yakalandığını açıklamamıştı. Antakya meselesinin sürüp gittiği şu günlerde...

Seyit Rıza, Hozat'ta yakalanan adamın kimliğini yakınlarına açıklamamıştı amma, son dayanağını kurtarmak amacı ile «umarım ki, konuşmaz» diye mırıldanmıştı.

Ve Kamber bıyık altından gülmüştü o'nun bu tesellisine.

İsmi gibi biliyordu ki, Yarbay Kemal'in eline düşen ajan tüm bildiklerini okumuştı. Bir ara kendini ajanın yerine koyarak dehşet içinde iliklerine kadar titredi.

Birden karşıdan atlıların geldiğini gördü. Seyit Rıza adamları ile geliyordu. Yaklaştıkları sırada Besi'yi de seçerek kalbi çarptı Kamber'in...

Seyit Rıza'nın başında yeşil renkli oniki dilimli bir kalpak vardı. Atından indikten sonra kendisini alevî usulleri ile selâmlayan aşiret beylerini takdis etti. Bir kayanın dibine üstüste konulmuş olan koyun postlarının üzerine bağdaş kurup oturdu. Yanına çöken Besi'ye hayrankâr bir bakış attıktan sonra sordu:

«— Mel'un daha gelmedi mi?»

Yusufhanlı aşireti beyi Kamer sinirli tiklerle homurdandı:

«— Canı cehenneme! Bakalım ne fırıldaklar çevirmiş?»

Kırış kırış, sakallı yüzünde gözleri kinle yanıp söniyordu. Bekledikleri süre içinde Besi saziyle oniki imam ağdını içli sesiyle okurken, uygulanan aşiret beyleri sessiz ağlamaktaydılar.

Sazın nağmeleri, Munzur suyunun şırıltıları ile birlikte dalga dalga sarmalıyordu çevreyi. Besi daha sonra bir alevî türküsünü söylemeye koyuldu:

«— Sabahın seher vaktinde, **Ali'yi gördüm, Ali'yi.**»

Dudaklardan dökülen içten dua mırıltıları, türkünün nağmeleri ile Hazreti Ali sevgisini içli bir şekilde dillendiriyor ve kalplerde yerleştiriyordu.

Kamber, tarifi imkânsız bir hayranlık içinde dinliyordu Besi'yi. Öl dese, ölebilirdi Besi için...

Amma şeklen yakınında olmasına rağmen, o çok uzaklardaydı ve ulaşamazdı. İçini kemiren bu tutkuyu bir ömür boyu sürdüreceğini düşündükçe kahroluyordu Kamber...

Ancak bu kadın aradaki büyük yaş farkı dolayısıyla fizik uyumsuzluğu içindeki kudretli kocasının manevî yönü ile sarmaş dolaştı ve kopamazdı. Bu yönü ile de, anlamlı bir cazibe kazanıyordu genç kadın...

Besi türküyü bitirdiği sırada, Munzur suyunun güneyinden nal sesleri duyarak başlarını kaldırdılar. Muhindili Hüseyin Ağa üç adamıyla birlikte geliyordu. Atından indikten sonra yüzü aşkın aşiret beyinin donuk bakışları arasında yürüyerek Seyit Rıza'ya yaklaştı.

Palabıyık, sakalsız gençten bir adamdı. Başına fötr şapkayı çok iğreti bir şekilde takmıştı. Seyit Rıza'nın yanına yaklaşınca şapkasını çıkarıp selâm ladı ve tekrar başına koydu. Kimseyi umursamıyan bir tavrı vardı.

Kamber o ara Besi'nin gözlerinde keskin bir ışığın yanıp söndüğünü farketti. Hırsından kucağında tuttuğu mavzerin çelik namlusunu parmaklarıyla ezmeye çabalıyordu.

Kuş civıltıları, hayvan horkları ve Munzur suyunun şırıltılarının duyulduğu bir sessizliği takiben Seyit Rıza'nın dudakları kıpırdandı birden...

«— Hükümet namına mı buraya gelirsin Hüseyin Ağa?»

Hüseyin Ağa durumunu bozmadan karşılık verdi:

«— Yarbay Kemal sizlere son bir fırsat daha tanımak ister. Kemal Bey der ki, tüm tertiplerin be-

lini işin daha başında kırdık. İngiliz, Fransız yardımını beklemesinler, çünkü çok kukvetliyiz diyor. Sizlerden taşınabilir mallarınızla, paranızla, pulunuzla hükümetin göstereceği yerde oturmanızı isterler. Çatışma olur da, adam ölürse bu meseleyi ancak darağaçlarında kapatırız derler. Elçiye zeval olmaz. Benim işim burada biter. Ne cevap götüreyim.»

Seyit Rıza, hırsından bıyıklarını yolmakta olan Alişer'e baktığı sırada, Besi hışımla ayağa fırladı.

«— Başına fötr şapka geçirmekle adam mı oldun Hüseyin Ağa? Sen bize atayurdumuzu terketmemizi isteyen Kemal Paşalının teklifi ile gelirsin. Sen sanır mısın ki, seni de, toprağında marabanla bırakırlar.»

Hüseyin Ağanın dudukları zoraki kıpırdadı:

«— Bilirim, bilirim amma, bu gözü kara adamların neler yapabileceğini iyi hesaplarım. Bu adamların kurdukları düzen ağır bir taştır. Bu taşı yerinden oynatmaya bizim gücümüz yetmez. Varın vazgeçin bu işten.»

Aşiret beyleri arasında mırıltılar yükseliyordu ki, Besi, Hüseyin Ağaya doğru yumruklarını sıkarak bağırdı:

«— Aranızda hiç babasını sehpadan alıp ta, gömen var mı? Mezar taşının kabrin üstüne kapanırken çıkardığı sesle bir çocuğun hıçkırıkları ile kucaklaşan duyguları. Diyarbakır cezaevinde yatan Şeyh Sait'li babama çok sevdiği tulum peynirini anamla birlikte götürdüğümde...»

Birden sustu ve Hüseyin Ağaya kinle baktı:

«— Sehpada sabah rüzgârının etkisiyle hafif hafif sallanan bir ölünün ayaklarını öptüğümde

öcümüzü yanlarına komayacağımıza and içmiştim. Sen şimdi de, paranızı, pulunuzu alın ve çekin gidin buradan diyorsun Hüseyin Ağa. Herşeyimizi kaybedebiliriz. Hattâ canımızı bile. Amma umutlarımızın bir kalemde yok olmasına asla razı olamayız.»

Elindeki mavzeri kaldırarak, erimekte olan karlar nedeni ile dereye akmakta olan selleri gösterdi:

«— Bahar gelir, karlar eriyip gider amma, bizim toprak tutkumuz yok olmaz. Hüseyin Ağa! Sonuna dek direneceğiz, Kemal Paşalı bunu böyle bile!»

Sessizlik içinde Hüseyin Ağanın yüzüne bir kartal gibi bakıyordu. Besi'nin bakışlarından rahat-sız olan Hüseyin Ağa kendini sayunmak istedi.

«— Bu topraklarda yeni bir düzen kuruldu Besi Hatun. Bu düzeni, boyunlarındaki idam fermanlarına rağmen kuran bu gözü kara adamlar, herşeyi yaparlar. Varın benim nasihatımı tutun ve hükümete dehâlet edin. Aksi takdirde kullarınız da ezilir.»

Alişer sınırlı bir hareketle Hüseyin Ağanın lâfını kesti:

«— Sen elçisin, sana nasihat gerekmez Hüseyin Ağa. Var şimdi, bir kâğıt kalem çıkar da, muhtıramızı Kemal Paşalıya ulaştır. Bu tüm aşiretlerin istekleridir. Bunlar kabul edildiğinde biz, Kemal Paşalıya silâh çekmeyiz.»

Muhundili Hüseyin Ağa cebinden bir not defteri ile bir kurşun kalem çıkararak Alişer'in sözlerini not etmeye başladı.

«— **Aşiret reisleri arasında kurulan birlik adına Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine şu muhtırayı veriyoruz. Muhtıradaki isteklerin tümünün ka-**

bulü halinde silâhları bırakacağız.»

1 — Burada yol yapılmayacak, köprü kurulmayacak.

2 — Aramızda karakol ve okul yapılmayacak.

3 — Silâh toplamak yolunda hareketlere girilmeyecek.

4 — Kaza ve nahiye olmayan yerlerde yeni teşkilât yapılmayacak.

5 — Vergiler eskiden olduğu gibi pazarlık usulü verilecek.»

Muhundili Hüseyin Ağa, Alişer'in söylediklerini not defterine eski türkçe olarak geçirdikten sonra Seyit Rıza'ya bakarak, «Bu kadar mı?» diye sordu.

Seyit Rıza, bağdaş kurduğu koyun postlarının üzerinde kıpırdanmadan Hüseyin Ağayı süzüyordu. Birden dudakları hafifçe kıpırdadı ve titrek bir sesle:

«— Aşiretler birliğinin isteklerini duydun. Cevabı 24 saat içinde isteriz.»

Hüseyin Ağa acı acı güldü:

«— Bu adamların, isteklerinizin birini dahi kabul edeceğini mi umarsınız?»

Sonra başını aşiret beylerinin toplu olarak bulunduğu yöne çevireceği sırada Besi silâhını çevirdi ona.

«— Başını çevirme Hüseyin Ağa!»

Hüseyin Ağa kekeliyerek, «Ne demek oluyor?» diye sordu.

«— Döndüğünde, yeni efendilerine yaranmak için toplantıya kimin gelip kimin gelmediğini çâşitlamak istersin belki.»

Hüseyin Ağa bembeyaz dişlerini göstererek gülümsedi:

«— İsyân halinde, aşiretlerin hangisinin katı-

lıp, hangisinin katılmayacağını isim, isim biliyorlar. Bana bu meselede ihtiyaçları yoktur.»

Sonra fötr şapkasını eline alıp, Seyit Rıza'yı selâmladığı sırada bir silâh patladı ve şapka Hüseyin Ağanın elinden uçtu.

Besi'nin elindeki mavzerin namlusu tütüyordu.

Bu hakaret karşısında, Hüseyin Ağanın burun delikleri öfkeden kabardı. Hakaretin avrad kişi tarafından yapılması gururunu feci şekilde yaralamıştı. Fakat can tatlıydı. Yere düşen delik şapkasına göz bile atmadan atlarının bulunduğu yere doğru yürüdü.

Hüseyin Ağa gittikten sonra Seyit Rıza aşiret beylerine döndü:

«— Bu muhtıraya verilecek cevabı beklemeye gerek yoktur. Çünkü niyetleri bellidir ve kabul etmeyeceklerdir. Şu dakikadan itibaren ilk isyan ateşini yakıyorum.» Ayağa kalktı ve mavzeri ile havaya üç el ateş ettikten sonra Seyvan aşireti reisi Hasso Seydo'ya seslendi:

«— Sen benim damadım Hasso Seydo, ve Kamerber Ağa adamlarımızla birlikte Sin karakolunu basacak ve askerî mühimmatı yağmalayacaksınız. Sen Demenan aşireti reisi Cebrail, Yusufhan aşireti reisi Kamer, Harçik suyu üzerinde bulunan Pah-Kahmud nahiyelerini birbirine bağlayan ahşap köprüyü yakacaksınız. Bahtiyar reisi Şahin, sen küçük askerî birliklerin bulunduğu yerlere baskın yapacak ve «vur-kaç» taktiği ile hareket edeceksiniz.»

Sonra ellerini açarak bakışları ile Munzur'un zirvesini taradı.

«— Yarabbi, bizi yerindirme! Düşmanlarımızı sevindirme! Bizi muzaffer kıl! Hazreti Muhammed

hürmeti için, Hazreti Ali hürmeti için bu duamı kabul eyle.»

Amin sedâları Munzur yamaçlarında yankılanırken, aşiret beyleri teker teker Seyit Rıza'nın önünden geçtiler, eğilip ayakları dibinde toprağı öptüler.

Cebrail silâhını havaya kaldırıp haykırdı o kez.

«— Ya İmam! Ya Hüseyin!»

Kamber'in eli ayağı boşanmıştı artık. Heyecandan, kucağında sımsıkı tuttuğu mavzerin namusunu öpüyordu. Birden kendine yönelik bir sesle irkildi:

«— Tedirgin görünürsün Kamber Ağa.»

Besi yanına yaklaşmıştı. Mavzerini sağ elinde kantarlar gibi tutuyordu. Kamber bakışlarını Besi'den kaçırmaya gayret ederek mırıldandı:

«— İhtilâl ateşi yakıldı. Ya devlet başa, ya kuzgun leşe...»

«— Böyle deme Kamber Ağa, böyle konuşsan günaha girersin. Biz kumar oynamıyoruz. İnançımız doğrultusunda eyleme geçtik. Ölümü göze alduğımızı peşin söylemiştim.»

Kamber'in gözlerinin içine bakarak konuşmasını sürdürdü.

«— Seferi duruma geçtik. Yarın batacak olan güneşi kimin görüp, kimin görmeyeceği belli değildir. Hakkını helâl eder misin Kamber Ağa?»

Kamber büyülenmiş gibi, «Helâl olsun» diye bildi.

«— Bizim de, sana hakkımız geçmişse, ananın ak sütü gibi helâl olsun.»

Besi'nin endamlı vücudunun arkasından, gizlemeye çalıştığı hayranlıkla bakarken kendinden geç-

mişti Kamber. Besi bu defa diğler aşiret beyleri ile ayrı ayrı helâllaşıyordu dualar ederek...

Bu sırada yanına Alişer geldi.

«— Seyit Rıza tüm aşiret beylerinin aşiretlerinin başına dönmesini ve kullarından helâllik almasını ister. Bu gece yarısından itibaren Hasso Seydo ile buluşacaksınız.»

Selâmlaşarak ayrıldılar. Atını Kutu deresi istikametine sürerken alabildiğine bezgindi. Daha isyanın başlangıcında tüm umutlarını yitirmiş ve kendini kaderine terketmişti.

Kutu deresine varıp, mağarasına girdikten sonra sedire uzanıp kaldı. Bir isteğini sormak için karşısına el pençe divan duran Hisso'ya dalgın baktı.

«— Dut rakısı ile kavurma, peynir getir.»

Hisso'nun sedirin önündeki tahta sandığa koyduğu rakı kadehini doldurup bir hamlede boğazına dikti. İçtikçe kendine gelir gibi oluyordu.

«— Memo'yu çağır gelsin.»

«— Emredersin Ağam.»

Az sonra Memo karşısındaydı. Ellerini kavuşturmuş bir halde karşısında duruyordu.

«— Otur bakalım Memo.»

Memo saygılı durumunu bozmadan sandığın kenarına ilişti. O'nun da kadehini ağzına kadar tarcasına doldurdu.

«— Şerefe, muhabbete, Memo!»

İkinci kadehi yuvarladıktan sonra Kamber birden sordu.

«— İsyân kararından haberin var mı?»

«— Elbet bilirim, siz ağalarımızı Allah başımızdan eksik etmesin.»

Kamber sırttı o'nun bu lâfına...

«— Koyduğum yerde otluyorsun Memo. Yirmi yıl önce de aynı lâfı söylemiştin.»

Memo boynunu büktü:

«— Başka mümkünü, çaresi var mı ağam?»

Kamber'in içini yeniden sıkıntılar basmıştı. Felâket ve ölüm orta yere çıkmış nâra atıyordu. Adam sağır mıydı, niye anlamıyordu Yarabbi!»

Sonra birden konuya girdi:

«— Memo senin oğulların şu sırada Erzincan'a gidip ekmeklerini orada arasalar, daha münasip olmaz mı? Analarını da, yanlarına ahırlar.»

Memo ağlar gibi gülümsedi:

«— Öyle şey olur mu ağam. Dersim'in şu sıra genç adama ihtiyacı var. Bu sıra Dersim'den çıkarlarsa yakışık alır mı? Ağasız ne yaparlar orada?»

Kamber güldü.

«— Canlarını kurtarırlar.»

Memo derin bir iç çekti.

«— Sen tasalanma beyim ,asıl buradan çıkar-sak gerçek mânada ölürüz. Haydi ağam bir kadeh çek te, kendine gelirsin.»

Kamber birden ayağa kalktı.

«— Mağaraları gezip insanlarımızla helâllaş-mak dilerim.»

«— Ağaların kullarının ayağına varması âdet değildir ağam.»

Kamber omuz silkti.

«— Canımızı pazara çıkardığımız şu sıra, örf'-ün, âdet'in lâfı mı olurmuş Memo?»

Birlikte mağaradan çıktılar. Soğuk iliklerini donduruyordu. Buz tutmuş kayalıklardan aşağı inerken kaymamak için zorlanıyorlardı.

İlk olarak Alişan'ın mağarasına girmek istedi

Kamber... Ama ne mümkün? Hayvanlarla insanlar iç içe barınıyorlardı burada. Mağaranın ön kısmında yedi yaşlarında bir erkek çocuğu iri bir çoban köpeği ile sarmaş dolaş yatıyordu. Onların hemen gerisinde on kadar keçi barınıyordu. Üç çıplak çocuk bunlar arasında didişiyorlardı. Her tarafları soğuktan pancar gibi morarmasına rağmen sağlıklı, canlı ve sevimli şeylerdi.

Alişan da, Kamber Ağanın keçileri üzerinden atlayarak mağaraya girdiğini görünce koşup gelmişti.

«— Şeref verdin ağam! Şeref!»

Bir marsığı andıran karısı da, panik halinde, ortalıkta sürünen kap-kacak ve paçavraları toplamaya koyulmuştu.

Kamber de onları fazla ezmedi.

«— Helâllaşmaya geldim Alişan. Yarını hangimizin göreceği belli değil artık' Allah seni ve çocuklarını korusun.»

Karşılıklı helâllastıktan sonra, Kamber mağaradan tüm duyguları kabarmış olarak çıktı ve derin bir nefes aldı.

Hayvan dışkıları ile insan nefesinin harman olduğu bu yerde kusacak gibi olmuştu. Bir mağaranın önüne geldiklerinde genç bir adamı sevinçten oynar gördüler.

«— Hayrola Hüseyin? Düşün mü, seyran mı var?»

Hüseyin diye seslenilen genç koşup Kamber Ağanın ellerine sarıldı. Gözleri pırıl pırıl yanıyordu.

«— Hayırlı bir gün ağam. Hayırlı bir gün!»

Kamber önceden adamın, isyan kararını hayr'a yorduşunu sandı.

«— Hayır bu işin neresinde Hüseyin?»

Hüseyin mağaranın içini işaret etti.

«— Hem karım, hem de ineğim aynı saatlerde doğurdular. Karım oğlan, ineğim dişi doğurdu.»

Kamber Ağa, «Hay Allah müstahakını ver-sin...» diye Hüseyin'in omuzuna bir yumruk indirdi.

Hüseyin bu defa yalvarıyordu.

«— Adını sen koy ağam, uğurlu gelirsin.»

Kamber tahammül edilmez bir kokunun sarmaladığı mağaraya girdi. Doğuran ineğin yavrusunu diğer hayvanlar ezmesinler diye çevresini tah-talarla çevirmişlerdi.

Hayvan doğanın oluşturduğu sınırsız bir şef-katle yavrusunu yalayıp duruyordu. Az ötede de kirli bir yatağın içinde yeni dünyalı, annesi ile sar-maş dolaş uyuyordu. Annesi ile çocuğu üşümesin-ler diye üzerlerine yorgan niyetine tozlu bir halı örtülmüştü.

Ağır koku içinde Kamber'in midesi neredeyse ağzına gelecekti. Çocuğun adını biran önce koyup, bu loş, kokulu yerden açığa çıkmaya can atıyordu.

Bir dua mırıldandıktan sonra:

«— Adını Tahsin koydum .Bahtı açık, ömrü uzak olsun.» dedi çocuğun başucuna iki altın bırak-tıktan sonra kendini dışarıya dar attı.

Temiz dağ havasını ciğerlerine kana kana çek-ti. Mağaraları teker teker gezip, yerine döndüğün-de bütün uzuvlarını yorgunluk sarmalamıştı. Şişe-deki son rakıyı da boğazına diktikten sonra derin bir uykuya koyverdi kendini...

Ne kadar sızdığını anlıyamadan, Hisso'nun dürtmesi ile sıçradı.

Bir gaz lâmbasını elinde tutmakta olan Hisso:

«— Vakit gece yarısını geçiyor. Tenbih etmiş-
tin, uyandırdım,» diyordu.

Annesi ve kardeşlerini Kadıgölünde görmüştü
rüyasında. Döküldüğü yerde bir pamuk tarlasını
andıran köpükleri içinde Kadıgölü bir zamanlar
o'nun cennetiydi... (*).

Tabanca kılıfını beline sardıktan sonra deri ce-
ketini giydi. Emektarı Hisso ile vedalaştıktan son-
ra mağaradan çıktı. Her taraf zifiri karanlığın için-
de eziliyordu. Erzincan'dan getirttiği el feneri bu
işlerde yarıyordu.

Feneri çıkarıp yaktı ve ışığından yararlanarak
yamaç aşağı inmeye çalıştı. Ayağındaki çizmeleri
toprağın don tutmuş olması nedeni ile kayıyor
ve yuvarlanmamak için mavzerini baston gibi kul-
lanıyordu.

Dereye indiğinde elli kadar atlı o'nu bekliyor-
du. Bir kısmının ellerinde tuttıkları meşaleler or-
talığı gündüz gibi aydınlatmıştı

Bir ara Memo'yu gördü.

«— Çocuklarını da getirmişsin.» diye lâf attı.
Memo iç geçirdi o'nun bu takılmasına...

«— Dersim için bin evlâdım feda olsun ağam.»

Kamber'in gözü bir ara Hüseyin'e ilişti. Elin-
deki mavzerin mekanizmasını yokluyordu. Bir ara
o'nu geri göndermek geçti içinden. Ancak aşiret
içinde bunu fenaya yoranlar çıkabilirdi.

Herkes birbirinin gölgesinden dahi şüphe edi-
yordu artık.

Vakit geçirmeden atlarına binip Kutu deresi
içinde yol almaya başladılar. Dağdan gelen kar su-

(*) Nefret Köprüsü (Şirzi).

larının etkisi ile dere iyiden iyiye kabarmıştı. At-ları bileklerine kadar su içinde yürüyorlardı.

Geçite vardıklarında Hasso Seydo ve adamları ile karşılaştılar. Daha da kalabalıklaşmışlar ve yüz kişiyi bulmuşlardı.

Bu anda tepelerindeki kayaların gerisinden bir silâh patladı birden.

Parola soruyorlardı.

Kamber mavzerinin namlusunu havaya kaldırarak altı el ateş etti. Buna yine yüksek kayalar-dan iki el ateşle karşılık verildi.

Yol serbestti ve geçebilirlerdi.

Yol boyunca Kamber en içli Eğin türkülerini söyledi durdu. Doğduğu yer olan Kadıgözü gözün-de, burnunda tütüyordu. Yolu bir düşse, Fırat'a gi-rip yüzecek ve çocukluk anılarını kana, kana ta-dacaktı.

Sin köyü yakınlarına vardıklarında silkindi bir-den...

«— Sen adamlarınla batı tarafından saldır. Ben Harçık yönünden gireceğim. Ben silâh atmadan köye girilmeyecek.»

Seyit Rıza'nın damadı başı ile, «anladım» diye işaret etti. Sonra ayrıldılar.

Kamber adamlarını dağıtarak Harçık yönün-den köye sokulmaya çalıştı. Alişer'in verdiği tali-mata göre köprü yakıldıktan sonra köye saldırı-caklardı. Böylece arkalarından takip edilmelerini önlemiş olacaktı.

Yeğenin cebinden saatini çıkarıp sigarasının ışığı ile zamanı tayine çalıştı. Nerdeyse sabah ola-caktı... Köyde ise, herşey karanlıklar içinde derin bir uykuda görünüyordu.

Birden Harçık deresi yönünden kıpkızıl alevlerin dalga dalga göğe yükselmekte olduğunu gördü. Silâh sesleri de duyuluyordu.

Cebraîl ile Kamer köprüyü yakmışlardı.

Mavzerini kaldırıp ateşlediği sırada da, atını dörtnala köye doğru koşturmaya başladı. Adamları da o'nu takiben çılğınlar gibi saldırdılar.

Harekât çok hızlı ve etkili gelişmişti. Karakoldan açılan ateş ile iki kişi düşüp kalmıştı amma, atılan bir benzin şişesi ile birlikte bir meşale binayı tutuşturmuştu.

Karakolun tutuşması ile uyku sersemi dışarıya fırlayan askerlere de, acıyan olmamıştı. Bir yayılım ateşiyle kapı önünde cansız kalmışlardı. Bir, ikisi de içerde diri diri yanmışlardı. Bitişikteki okul da bir kül yığını haline getirildikten sonra gözdağı maksadı ile birkaç köylünün evi de ateşe verilmişti.

Sin köyündeki bütün mukavemet kırılmıştı artık. Canını kurtaran askerler karanlıktan istifade ederek kaçmışlardı.

Kamber atından inerek beş tüfekçi ile birlikte cephaneliğe doğru koştu. Balta darbeleriyle birlikte kapı kısa sürede parçalanmıştı. Vakit kaybetmeden, cephane sandıklarının bir kısmını beraberlerinde yedek getirdikleri katırlara yüklediler, bir kısmını da teker teker atlılara dağıttılar.

Telâş ve heyecan içinde payına düşen bir cephane sandığı ile atına atladı Kamber. Bir tabur askerinin bir aylık ihtiyacını karşılayacak cephaneyi ele geçirmişlerdi. Yine Dersim'e eli dolu muzaffer dönüyordu.

Bir ara Sin köyünde ciddî bir mukavemetle

karşılaşmadıklarını düşünerek beyni karıncalandı. İşin içinde bir hinoğlu hinlik var mıydı acaba?»

«— Cephaneliği feda edecekler değiller ya.» diye düşündü.

Son günlerde alıngan ve şüpheli olmuştu.

Öğle üzeri Dersim'e döndüklerinde, Cebrail ile Kamer'in onlardan önce geldiklerini gördü. Adamları Kutu deresinin bir düzlüğünde davul zurna eşliğinde hora tepiyorlardı. Kendi adamlarına cephaneye kutularını depo olarak kullanılan bir mağaraya taşımalarını emrettikten sonra, Hasso Seydo ile birlikte Seyit Rıza'nın mağarasının bulunduğu yamaça tırmandılar. Kapıdaki nöbetçi ile haber gönderdikten sonra içeri girdiler.

Seyit Rıza, üzeri koyun postları ve halılarla örtülü bir sedirin üzerinde bağdaş kurmuştu. Yanında bulunan karısı Besi ile birlikte Cebrail ve Kamer'i dinliyorlardı. Pah-Kahmud köprüsünün yakılması anlatılıyordu.

Besi, Kamer'in içeri girdiğini görünce gözleri parladı.

«— Hoş geldin Kamber Ağa. Başarını az evvel duyduk. Allah senden razı olsun.»

Kamber yere kapanarak Seyit Rıza'nın ayakları dibinde toprağı öptükten sonra, bir köşeye çekilip oturdu.

Kamer, köprünün yakılmasını ballandıra ballandıra anlattıkça Besi'nin gözlerinde parlak ışıklar yanıp sönüyordu.

Sıra Kamer'e gelince o da, Sin köyü baskını olduğunu gibi anlattı.

Ancak Alişer düşünceli görünüyordu.

«— Anlattıklarınıza bakılırsa önemli bir mukavemetle karşılaşmamışsınız. Bu husus midemi

bulandırıyor.» diye endişesini açıkladı.

Seyit Rıza kaşlarını çatarak sordu.

«— Ne demek istiyorsun?»

Alişer çenesini avuçları arasına sıkarak devam etti:

«— Yakın zamana kadar gerek köprü çevresinde, gerekse Sin köyünde, çok sayıda asker vardı. Bunları niçin geri çektiler acaba?»

Seyit Rıza'nın damadı Hasso Seydo Alişer'e itiraz etti.

«— Cephaneleri olduğu gibi elimizde. Herhangi bir tertip olsaydı niçin bu kadar kurşunu göz göre bize bıraksınlar. Herşeyde bit yeniği aramıyın.»

Seyit Rıza dalgın konuşmaya girdi.

«— Alişer bir bakıma haklı. Bu adamların kafalarında bir düzüne tilki dolanır da, yine kuyrukları birbirine dokunmaz. Bu bakımdan, Alişer'in söylediklerini değerlendirip düşünmenizi istiyorum.»

Kamer, «Yine de, cephanelerin elimize geçmesi, büyük başarı.» diye mırıldandı.

Besi söze girdi:

«— Her işte, bit yeniği aramak ihtilâlin başına gölge düşürür. Ağalar, adamlarımız Pah-Kahmud arasındaki telefon ve telgraf tellerini de kesmiş bulunuyor. Kemal Paşalıya büyük bir darbe indirilmiştir. Bugün yaktığımız ateşle Hür Kürdistan devletinin temeline ilk harç'ı atmış bulunuyoruz. Sizleri hürriyet askerleri olarak takdis ederim. Şu saatlerde 7000 kilometre karelik bir saha içinde 100 bin insan Kemal Paşalıya karşı silâha sarılmıştır. Kurulacak yeni devletin müjdecisidir bu...»

Kamber, konuşmanın sonunda Seyit Rıza'dan izin alıp dışarı çıktığında, içerdeki görüşmelerde bir konunun aydınlığa çıkmadığını ve Seyit Rıza tarafından geçirildiğini çakmıştı. İhtilâlin devamınca Suriye'den yardım gelip gelmiyeceği belli olmamıştı. Üstelik Fransa ile Seyit Rıza arasında irtibatı sağlayacak ajanlar da ortalıkta görünmez olmuşlar ve ses sedâ kesilmişti.

İzzettin'in âkıbeti belliydi amma, diğerleri en ufak bir iz bile bırakmamışlardı. Memo'nun mağarası önünden geçerken boğuk boğuk ağhyanları duydu birden...

Sin karakolu önünde vurulan Memo'nun oğlunun cesedini adamlar at sırtında getirip babasına teslim etmişlerdi. Mağaranın ağzında yaşlı bir kadının göğsünü yumruklaya yumruklaya ağıt yakıyor ve beddualar ediyordu.

Yere serili bir halının üzerine boylu boyunca uzatılmış ölünün başında Memo'nun okuduğu dua zaman zaman hıçkırıkları ile kesiliyordu.

Gözleri ağlamaktan çukurlaşmıştı.

Kamber de ölünün başucunda diz çökerek bir dua okuduktan sonra Memo'nun omuzunu sevgi ile sıktı.

«— Ölenle ölüme Memo.»

Memo gözlerini yumarak mırıldandı.

«— Siz ağalarımız başımızdasınız ya! Buna da şükür.»

Kamber kendini tutmasa, bir tekme savurup devirecekti adamı. Herif felâketinde bile ağaya toz kondurmuyordu.

Sağır ve kör müydü, niçin anlamıyordu Ya-rabbi!

İçini çekerek dışarı çıktı. Ölen delikanlının iki sübyanı dünyadan habersiz bir kayanın üzerinde oynuyor ve birbirlerine neşeli çığlıklarla taşlar atıyorlardı.

Mağarasına çekilip yorgunluğunu üzerinden atmayı düşündüğü bir sırada Alişan'ın kan ter içinde kendisine doğru koştuğunu gördü.

«— Hayrola Alişan, mühim bir durum mu var?»

Alişan yanına varınca nefes nefese:

«— Sandıklar! Sandıklar!» diye soludu.

Nefesi bir nebze durulunca da, bir solukta anlattı.

Sandıklar cephanelik olarak kullanılan mağaraya taşınırken biri, taşıyanların sırtından düşerek parçalanmış...

Kamber kaşlarını çatarak söylendi.

«— Ziyamı yok, kurşunları başka sandığa korunuz. Bir daha dikkatli olsunlar.»

«— Kum ağam kum! Sandıklardan Harçik deresinin kumları çıktı!»

Dünya Kamber'in başına yıkılmıştı sanki. Düşmemek için sırtını kayaya yaslayarak toparlanmaya çalıştı.

Sonra birden hareketlendi ve robot gibi cephaneliğe koştu. Sandıklardan bir kısmı taşınmamış, açıkta duruyorlardı.

«— Açın şunları» diye inledi âdeta...

Açılan sandıklardan kumlar yere saçılıyordu. Daha fazla sabredemedi ve bir kayanın dibine diz çöküp başını avuçları arasına aldı.

Alişan o'nun sarsıla sarsıla, boğuk hırıltılar çıkararak ağlayışına şaşkın şaşkın bakakaldı. Bir-

seyler döndüğünü seziyordu amma, niteliğini kavrayamıyordu. Kamber'in yanına yaklaşarak o'nu teselliye çalıştı.

«— Ölüm yok bunun ucunda ağam!»

Kamber dalgın başını kaldırdı. Seyit Rıza fena halde yanıltılmıştı. İşin başında, «Hükümet meşguldür, asker gönderip bizimle meşgul olamaz.» diyordu amma mesele bunun tam tersi çıkmıştı.

Korkunç bir oyun oynanmış ve bir felâkete doğru postalanmışlardı...

Üstelik kendi eylemleriyle...

Bir süre sonra da Alişer de nefes nefes cephaneliğe vardığında Kamber'i taş gibi görünce delirmiş sandı.

İnsan kulağını tırmalayan isteri kahkahaları atarak:

«— Vay hergeleler vay!» diye haykırıyordu.

Alişer de, meseleyi anlayınca bir çaresizlik içinde acı acı güldü. Zekâsı ve mantığı ile tasarladıkları eylemin kasden kolaylaştırıldığını, bunun sonucunda da, bir tasfiye ortamının yaratıldığını geç te olsa sezmişti...

* * *

I 937 mart sonları. Güneş Munzur dağının zirvesinden kırmızımtrak buğular halinde toprağa ışık saçıyordu. Bitişik caminin minaresinde sabah ezanını okuyan imamın gür sesi Eğin'in bağlarında dalga dalga yayılırken Nahide uyumakta olan kocasını incitmekten çekinir gibi hafifçe sarsıtı.

«— Sabah uyandırmamı tenbihlemiştin hayatım.»

Kemal uykusunu gözlerinden atmaya çalışarak yavaşça doğruldu. Çoktan giyinmiş olan genç karısına sevgi dolu gülücüklerle bakarak ayağa kalktı.

Taşlıkta karısının tas ile döktüğü buz gibi suyu yüzüne çarptıktan sonra, yine karısının uzattığı havlu ile kurulandı.

Sonra sabah sofrasının hazırlandığı masaya oturarak çayını içmeye koyuldu. Eli sigara kutusuna uzanıp bir sigara alacağı sırada Nahide tatlı bir sesle çığlık attı.

«— Yapma hayatım! Bu gece de öksürmekten göğsün parçalanıyordu. Birşeyler ye de, sonra içersin sigaranı!»

Karşılığını beklemeden bir dilim ekmeğe yağ sürdükten sonra kocasının ağzına doğru uzattı.

Karısının uzattığı lokmayı ağzına atan Yarbay Kemal gülümseyerek göz kırptı.

«— Sen bana çocuk muamelesi yapıyorsun.»

Nahide kocasının elinden tutarak parmaklarını dudaklarına götürdü.

«— İstersen general ol, sen benim nazarımda çocuksun hayatım.»

«— O ne demek oluyor?»

Nahide baharı andıran bir gülüşle parmakları ile saymaya başladı.

«— Akşam rakıyı fazla kaçırıp, gece karyolada fırıldak gibi dönen sen. Yorganı atıp kendini üşüten sen... Gece içtiğin rakıdan ciğerin yapıp, kalkıp buz gibi suları içen sen... Sabahleyin aç karnına sigara içen sen...»

Sonra kocasına doğru kaşlarını çattı.

«— Daha sayayım mı?»

Kemal için için güldü. Günlük aile protokolunun sabahki bölümüydü bu...

«— İstanbul'daki ablam bu yaptıklarını du-yarsa, kıskanır.»

«— Niçin kıskanacakmış?»

«— Senelik iznimi geçirmeye ne zaman İstanbul'a gitsem, ablam bana çocuk muamelesi yapar. Yaşımız kırk'ı geçtiği halde gece gelir üzerimi ör-ter. İhlamur içerir. En fenası da, rakı şişesini önüm-den kaçırırdı.»

Nahide'ye göz kırparak devam etti:

«— Hoş, sen de ablamdan geri kalmıyorsun ya!»

Nahide birden ciddileşerek o'nun sözünü kesti:

«— Ne aklıma geliyor biliyor musun?»

«— Hayırlar olsun.»

«— Bir inanışa göre, insanlar dünyaya çeşitli

defalar gelirlermiş. İnsan ruhunun tekâmülü yükselmesi için çok defalar maddeye bulaşması zorunluymuş. Galiba ben önceki hayatımda senin anandım.»

Kemal bir kakhaha attı birden...

«— Yapma yahu!»

Nahide ciddi ciddi devam etti:

«— Mümkünü yok, ben senin anandım. Öksürürsün içim parçalanır. Rakıyı fazla içersin yüreğimin yağı erir. Yemek yemezsin, kızar içerlerim. Kışlada işin çıkar geç kalırsın, evde ağlar dolanır dururum. Bir el adamı için bu kahr'ın bir nedeni olmalı. Mutlaka ben senin anandım.»

Kemal muzip bir tavırla kaşlarını çattı:

«— Belki de teyzemdin!»

«— Alay etme sevgilim, bu sevgimin mutlaka bir temeli, geçmişi olmalı.»

Kemal giyinmek üzere ayağa kalkarken, karısının uzun simsiyah saçlarından tutup öptü.

«— Elbette zorlu bir tekâmülden geçerek, bu sevgi denizinde birleştik sevgilim.»

Nahide'nin gözlerinden yaşlar boşandı birden.

«— Bizi bu mertebede birleştiren Yüce Allaha hergün şükürler ederim. Elbette sana gelebilecek her türlü musibetten endişe ederim. Sen benim küçücük dünyamı sonsuz mutluluğa açan bir sevgisin.»

Kemal, Nahide'nin şişmekte olan karnını göstererek lâtife etti.

«— Bakalım, üç dört ay sonra pabucumuz dama atılacak mı?»

Belki onuncu defa karısını öperek evden çıktığında mutluluğundan uçacak gibiydi Kemal. Kapı önünde seyisinin getirdiği atına binerken, karısına son bir defa daha el salladı.

Garnizon kapısına vardığı anda, Yüzbaşı Selâmi telâşla dışarı fırladı.

«— Bir çocuğumuz oldu yarbayım! Bir çocuğumuz!»

Heyecanla, «Ne oldu?» diye sordu.

«— Bu gece ihtilâli başlattılar yarbayım. Sin karakolunu basıp beş askerimizi öldürmüşler. Köprüyü yaktıktan sonra Pah-Kahmud arasındaki muhabere tellerini kesmişler. Dağ köylerinin tümü ayaklandı yarbayım!»

Yarbay Kemal odasına girdikten sonra birden sordu:

«— Hangi aşiretlerin ayaklanmaya katıldıkları biliniyor mu?»

«— Haydaranlılar, Arıllılar, Şadilli, Demenan, Kureyşan, Lolan aşiretlerinin tümü ayaklandılar. Şam uşağı, Bahtiyarlar aşiretlerinin de bazı kolları katıldı. Diğerlerinden bir haber yok yarbayım!»

Yarbay Kemal, «Çabuk söylediklerimi not al ve bunu telsizle birliklere duyur.» diye sakin konuştu. Sonra ağır ağır yazdırmaya başladı.

«— Elâzığ ve çevresindeki birliklere çok acele... Birlikler bu emri aldıktan sonra derhal alârm durumuna geçecek ve «Sel Hareketleri» plânını eksiksiz uygulayacaklardır.»

Yüzbaşı Selâmi başını kaldırıp Kemal'e baktı.

«— Sel hareketleri mi dediniz?»

«— Evet, sel hareketleri plânı... Dersim'de eğitim, kalkındırma ve cezalandırma hareketlerinin tümüne birden sel hareketleri diyoruz.»

Yüzbaşı Selâmi telsiz emrini birliklere duyurmak üzere çıkarken, Yarbay Kemal başını avuçları arasına alarak koltuğa çöktü.

Bu işin sonu gelmişti artık. Askerî harekât çok seri ve hızlı geçecek ve Türkiye bölünmez, sıhhatli bir devlet olacaktı. Dersim'de asırlardan beri huzur kurulmasına karşı koyan canavar ininden çıkmıştı.

Ve canavarın sonu gelmişti artık...

Az sonra Yüzbaşı Selâmi geri dönmüştü.

«— Emir birliklere duyuruldu Yarbayım.»

«— Garnizondaki tüm motorlu, motorsuz birlikler, topçu bataryaları Dersim istikametinde yürüyecek. İltica edenlere ve teslim olanlara iyi muamele edilecek. Bunun aksini yapanlar cezalandırılacak. Yakalanan seyitler, ağalar, aşiret beyleri enterne edilecek, aileleri ve maiyetleri salıverilecek.»

Biran durduktan sonra ilâve etti:

«— Piyade birlikleri mukavemet yuvalarında göğüs göğüşe çarpışmaya girmekten kaçınacaklar ve mevzileneceklerdir. Bu durumda birlik kumandanları, kesin emri benden alacaklardır.»

Yüzbaşı Selâmi çıkıp gittikten sonra, artık endişe ve heyecanı taşıyordu Kemal'in... Kendi halına asırlarca önce musallat olan asalakları halkına zarar vermeden imha etmek zorundaydı. Gerçekte bu bir hükümet politikasıydı.

Bunu düşünürken bir ara babasını andı. Koyunlara musallat olan keneleri yok etmek isterken, kullandığı ilâcın dozunu kaçırmış ve tüm hayvanların ölümüne sebep olmuştu.

Dersim'de uygulanacak tüm sel hareketlerini de, buna benzetiyordu Kemal... Dersim insanına mümkün olan en az zararı verdirerek Anadolu'nun bağrındaki feodalizmi ezecekti.

Motorlu araçların çıkardıkları gürültülerle endişe yüklü düşüncelerinden sıyrıldı birden. Asker-

ler motorlu vasitalara binmiş olarak Ilıç köprüsünden geçerek Dersim'in bağına doğru ilerliyorlardı.

Bunlar dağ muharebeleri için eğitilmiş seçkin askerlerdi. Altı aydan beri de, eğitiliyorlardı.

Posta askerine istihkâm yüzbaşısını çağırmasını emrettikten sonra pencere kenarından dışarıya baktı.

Ilıç köprüsünü geçmekte olan motorize birlikler Dersim'in göbeğine doğru hızla yol alıyorlardı. Ağır ve hafif toplar, makineli tüfekler, havan topları, askerî kamyonlar geçit resmi yapar gibi Ilıç köprüsünü geçerek doğuya doğru ilerliyorlardı.

Odadan içeri giren istihkâm yüzbaşısının selâmını aldıktan sonra anlattı.

«— İmar müfrezeleri, yol yapa yapa asayiş müfrezelerini takip edecektir. Asayiş müfrezelerine sığınan Dersimliler, imar müfrezeleri tarafından açılan yollarda çalıştırılacak ve kendilerine yevmiye ödenecektir.»

Sonra garnizondan çıkarak küçük askerî araca bindi. Şoföre otomobili Hozat istikametinde sürmesini söyledi. İki askerî araç ta onun otomobilini takip ettiler. Bunlarda ellerinde otomatik tüfekler bulunan tam teçhizatlı askerler bulunuyordu.

İki saat sonra, gökten sağnak gibi yağmur boşanıyordu amma bir dağ köyüne varmışlardı. Sürekli silâh sesleri duyarak otomobilleri durdurdular.

Köy bir takım asker tarafından çevrilmişti. Köyün çevresindeki kayalıklarda mevzilenen insanlar yağmur altında askerlerin üzerine ateş ediyorlardı.

Koşarak yanına gelen teğmene sordu.

«— Ne oluyor?»

«— Köye yaklaştığımız sırada, birden ateş ettiler. Bir asker de yaralandı kumandan.»

Bu sırada korkunç bir gök gürültüsünü takiben şimşek çaktı ve köyün içine yıldırım düştü.

Ne olduklarını anlayamadan evlerden birinin tutuştuğu görüldü. Köyün içinde kadın ve çocuk çığlıkları yeknesak duyuluyordu. Az sonra da kayaların ardından, değneğin ucuna takılmış beyaz başörtü sallandı.

«— Teslim olacaklar. Korkutmadan yaklaşın, sert harekette bulunamı cezalandırırım.»

Kemal de, otomatik tüfeğini alarak köye yaklaşmakta olan askerlerin peşinden yürüdü.

Çamurların içinde bata çıka köye girdiklerinde, otuz kadar insanı meydanda toplanmış gördüler. Genç, ihtiyar ve çocuklar ellerini kaldırmış olarak beklemekteydiler.

Dayak yemiş gibiydiler ve korkudan soluyarak yağmur altında bekliyorlardı. Yarbay Kemal çocuk ve kadınların evlerine gitmelerini söyledikten sonra, başı omuzları arasında kaybolan bir ihtiyara bağırırdı birden...

«— Niçin askerlerin üzerine ateş ettiniz? Niçin?»

İhtiyar rüya görür gibi şaşkındı. Birden koşup Kemal'in ayaklarına kapandı.

«— Bize istediğini yap. Avradlarımıza, sübyanlarımıza dokunma gumandan. Allah rızası için dokunma.»

Kemal fırtınaya uğramış gibi şaşırılmıştı.

«— Ne demek istiyorsun baba! Açık konuş!» diye bağırırdı.

Kemal sıkıştınca da, ihtiyar anlattı.

Bir süre önce köye cenup hudutlarından yeşil sarıklı dört seyit gelmiş. Köye gelecek olan askerlerin erkekleri yollarda taş kırmaya süreceklerini, kadın ve çocukları da, umumhanelerde çalıştıracaklarını söylemişler.

Kemal anlamıştı bu adamların kim olduklarını. Bunlar Suriye'ye dönerken yakalanmışlar ve ko-
nuşturulduktan sonra da icaplarına bakılmıştı.

Zehir gibi güldü birden...

«— Söylediğiniz herifleri yakaladık ve cehenneme postaladık. Şu anda cehennemde zebanilere hesap veriyorlar.»

İhtiyar korku ve dehşetin oluşturduğu panikle ayaklarını öpmeye davrandı. Omuzlarından tutup yerinden kaldırırken söylendi Kemal...

«— Kimsenin ayağını öpmeyesiniz diye biz burada ömür tüketelim. Sizler ne düşünürsünüz?»

Askerlere yangını söndürmeleri için emir verdikten sonra tekrar ihtiyara döndü.

«— Beni evinde misafir etmiyecek misin baba?»

İhtiyar öne düşüp evine götürdü. Korkusu bir nebze hafiflemiş ve lâf etmeye başlamıştı.

«— Kulun kölen olayım zabıt efendi. Buraya niçin gelirsiniz?»

Kemal eve girip sedire çöktükten sonra karşılık verdi.

«— Kimsenin kimseyi ezmediği, herkesin alın teri ile ekmeğini kazandığı bir düzeni buraya sokmak için burada bulunuyoruz.»

İhtiyar dudak kıvırdı onun sözlerine...

«— Asırlardır, sünnîlerin, alevîlerin hakkını hukukunu kolladığı görülmüş şey değildir. Bu yolda gayretin sebebi ne ola?»

Kemal içerlediğini belli etmeden karşılık verdi.

«— Baba, uyan artık çoktan sabah oldu! Cumhuriyet idaresi hiç kimsenin dinine karışmıyor artık. Herkes ibadetinde tam serbesttir. Sizler Hazer Türklerinin soyundan gelen Türk çocuklarısınız. Ankara'daki Kemal Paşa sizin de başınız. Hükümet sizin de hükümetiniz. Asıl düşmanın beni sana hasım gösterendir. Uyan artık baba!»

İhtiyar boynunu büktü:

«— Biraz anlıyorum evlâdım. Amma bu kadar büyük mânalı şeyleri, bu kadar kısa zamanda nasıl anlarız.»

Kemal'in gözlerinin içine yalvarırcasına bakarak devam etti:

«— Sen de, biraz bizi anla evlâdım.»

Kemal gitmek üzere ayağa kalktı.

«— Önce herkes silâhını teğmene teslim etsin. Çalışmak, para kazanmak isteyenlere imar müfredelerinde yığınla iş var. Çalışmak istemeyen de, serbesttir.»

İhtiyarın gözlerinden yaşlar boşandı birden.

«— Silâhımızı şimdilik alma evlâdım. Vahşi hayvan var, düşman var. Bu dağ başında silâhsız ne yaparız?»

«— Silâhlar, kazma ve kürekle değiştirilecek.»

İhtiyarın cevabını beklemeden dışarı çıktı. Konuştuğu insanlar niçin kendisini anlamıyorlardı.

Bu insanların tümü de, sağır ve dilsiz miydiler Yarabbi!

İç sıkıntısı ile Munzur dağının zirvesindeki karlara bakarak yumruklarını sıktı birden.

Otomobillerle Sin köyüne geldiklerinde, yakılan köprüünün yerine bir yenisinin yapılmakta oldu.

ğunu gördü. İşçiler, kalfalar ve ustalar yağmur altında arı gibi çalışıyorlar, çekiç, testere sesleri Harçik deresinin akarken çıkardığı şırıltılara anlam katıyordu.

Ancak oraya varana dek, beş altı köyün boşaltıldığını işiten Kemal kahrolmuştu.

Korku barınak değiştirtmişti insanlara...

Sadece başıboş köpeklerle tavukların dolacağı köylerin halkı panik halinde dağlara kaçışmışlardı.

Bomboştur evler, çit çıkmıyordu.

İnsanlar yanlarında çocukları, keçileri, tavukları, inekleri ile birlikte oradan oraya savrulmuşlardı.

Devlet - Ağa mücadelesinin ceremesini Anadolu insanı çekiyor ve binlerce insan deli gibi dağlara kaçıyorlardı.

Kemal biliyordu ki, onlar için hiç bir şeyin anlamı, değeri yoktu artık. Bir ölüm sessizliği yerleşmişti ortalığa...

Kemal içini çekerek elinin tersi ile gözünü kuruladığı sırada, Yüzbaşı Selâmi arabanın yanına gelip selâm verdi.

«— Dağlara doğru kaçmakta olan, sivil kafilelerden bazılarını çevirip köyelerine geri gönderdik.»

«— Zorları neymiş?»

«— Korku yarbayım korku! Köy köy dolaşır, halkı fena dolduruşa getirmişler.»

Kemal araçtan çıkarak Harçik suyu kenarına yürüdü. Peşinden gelmekte olan Yüzbaşı Selâmi'ye birden sordu.

«— Ferhat Uşağı beylerinden Cemşit'i buldunuz mu?»

«— Bulduk efendim. Sin garnizonunda emrini-
zi beklerler.»

«— Bu herifle burada konuşmak isterim. Al
getir.»

«— Başüstüne yarbayım.»

Yüzbaşı Selâmi yanından ayrıldıktan sonra ba-
kışları yeniden akmakta olan Harçik suyuna sap-
landı. Mutlaka ilticaları sağlamalı, ve halkının za-
rar görmesini önlemeliydi. Bunun için de başka
ağalara tâviz vermek zorunda kalıyordu. Gerçekte
tâviz konusu, sel hareketlerinin gayesine ters dü-
şüyordu. Aslında ölen ölü kalan da insan gibi ya-
şardı. Ölen, kalan sel hareketleri için önemli de-
ğildi.

Mesele Cumhuriyet devrimlerinin yürüme-
siydi.

Bir ara böyle düşündüğüne utandı birden.
Kendi sosyal mantığına göre, devrimler halka rağ-
men değil, halkla birlikte yürümeliydi...

Ayak sesleri üzerine başını çevirip baktı.

Cemşit Ağa, Yüzbaşı Selâmi ve iki silâhlı as-
kerin arasında geliyordu.

Hışım la bağırды birden:

«— Bu halkın hali nedir? Neden dağlara ka-
çarlar?»

Cemşit Ağa'nın gür bıyıkları korkudan sark-
mış ve gözleri bütün bütün çukurlaşmıştı.

«— Bu fitneye katılmadım gumandan.» diye
kekeledi.

«— Doğru söylersin amma, bu memlekette bir
sehpa kurılmaya görsün. Kimin için çalışaca-
ğımı ben bile kestiremem Cemşit Ağa! Aklını başı-
na al!»

Ağa'nın vücudu sinirli bir sığırayışla kasıldı birden.

«— Tövbe gumandan tövbe!» diye gözleri yaşla dolarak inledi.

«— Bir haberin tüm Dersim'de duyulmasını isterim. Hangi aşiret beyi bize iltica ederse, Munzur suyu toplantılarına katılsa bile onu cezalandırma yoluna gitmeyeceğiz.»

Cemşit'in kafasında bir şimşek çaktı birden...

Yarbayın isyancıları içinden vurmak istediğini sezmişti.

«— Anlıyorum gumandan.» diye karşılık verdi ve biran tereddüt ettikten sonra sordu:

«— İltica eden ağaların da, toprakları müsadere edilecek mi?»

Kemal bıyık altından güldü onun bu sorusuna.

«— Cemşit Ağa, zaman öyle bir zamandır ki, toprak değil, kellenin kurtarılacağı zamandır. Bunu aklından çıkarma.»

Cemşit Ağa gözlerini kırpyordu durmadan. Karşısındaki insanın kararlılığından ödü kopmuştu.

«— Emir sizden, hizmet bizden.» diye inledi âdeta.

Yarbay Kemal anlatmaya devam ediyordu.

«— Dağa çıkan aşiret beyleri şunu bile ki, Seyit Rıza onlardan önce bize iltica edebilir. Bu takdirde dağda kalanlar isyan teşvikçisi durumuna düşer ve asılırlar.»

Cemşit Ağa'nın bakışları kaymış ve «bu şeytan gibi adama nereden çattık» diye düşünüyordu.

«— Köylerdeki halk yerinden oynamamalı. Bunu senden bekleriz Ağa.»

Ağa, artık bütün bütün teslim olmuştu.

«— Emir senden, hizmet benden.» diye kekelediği sırada Yarbay Kemal Harçık köprüsüne doğru yürüdü.

Çekiç ve testere sesleri müzik nağmeleri gibi kulaklarında tatlı akisler yapıyordu.

Tüm endişelerini atarak gülümsedi.

* * *

Institut Kurde de Paris

20 HAZİRAN 1937 tarihinde Kutu Deresinin en sarp köşelerinden biri olan «Keçi Sekmez» kayalarında müsademe altı saattir devam ediyordu.

Kamber terden vıcık vıcık olan avucunu dizine sürterek kuruladıktan sonra saklandığı kayanın ardından aşağılara bakmaya çalıştı.

Üçyüz metre aşağılarındaki geçitin gerisinde belirli bir hareket vardı. Askerler seri hareketlerle sürünerek dar bölgeye yayılmaya çalışıyorlardı.

Güneş te, tam tepelerinde boza pişiriyordu sanki. Yanıbaşındaki Alişan'ın dürtmesi üzerine kendini sakınarak uçurumdan aşağı baktı.

Beş asker sürüne sürüne geçitin tam ağzına varmışlardı. Adamları ile birlikte geçiti yeniden kurşun yağmuruna tuttular. Kayalara çarpan kurşunların sekerken çıkardığı seslerle kulak zarları yırtılıyordu âdeta...

Kamber, birden gerisindeki Memo'ya bağırdı.

«— Geçiti tutamayacağız Memo. Birazdan havan atışına başladılar mı, başımızı dahi kaldırmayız.»

Memo:

«— Kayaları yuvarlayalım mı Ağam?» diye sordu.

Kamber biran düşündü. Uçurumun tam başına önceden iri kayaları getirip koymuşlardı. Ancak elindeki bu kozu, askerler geçite girdikleri sırada kullanmak istiyordu.

Susuzluktan kurumuş olan dilini zorlukla oynatarak «şimdi kalsın.» dedi. Yanıbaşındaki mata-rayı kaldırıp başına dikti. Su sıcaktan çoktan haşlanmıştı. İçmeyerek ağzını çalkaladı ve tükürdü. Cebinden büyük bir bez çıkarıp terini siliyordu ki, makineli tüfek yağmuru saklandıkları kayalardan parçalar kopardı...

Kayalara yağmur gibi çarpan kursunların çarptıkları yerlerde çıkardığı vınlamalar Kamber'in sinirlerini alabildiğine germiştir. Neredeyse kopacaktı.

Avaz avaz bağırdı birden:

«— Yeter be! Yeter!»

Bunu söylediği anda bir havan obüsü tepelerinde bir kayanın üzerine düşerek parçalandı.

Kamber yeri öpercesine kapaklandı.

Diğer kayaların dibinden uğultu şeklinde inlemeler duyuluyordu. Bir kaç adamı şarapnelin parçalarından yaralanmıştı herhalde...

Onlara nasıl yardım göndereceğini düşündüğü sırada, üzerindeki kayaya ikinci, üçüncü, dördüncü obüsler çarptı.

Başını kolları arasında yüzüstü sakladığı sırada, sağ bacağına bir sıcaklık hissetti...

«— Bir bu eksikti.» diye homurdandı.

Obüslerle birlikte, makineli tüfekler de, tarıyordu Keçi Sekmez kayalıklarını.

«— Kayaları vadiye yuvarla Memo!» diye haykırdı.

Memo beş silâh ile birlikte sürüne sürüne uzaklaştı oradan...

Mermi ve obüs yağmuru alabildiğine devam ediyordu. Keçi Sekmez kayalıklarını tutamadıkları takdirde, Kutu Deresi de, düşmüş olacaktı.

Yirmi dakika sonra, sanki altlarındaki kayalar zelzeleye tutulmuş gibi sallandı ve tonlarca ağırlığındaki taşlar önlerine çıkan ağaçları da devirerek, korkunç gürültülerle vadiye yuvarlanmaya başladı.

Yoğun toz bulutu havaya kalkmıştı ve gözgözü görmüyordu. Geçite düşen kayaların meydana getirdiği toz duman arasında küfür ve haykırışlar duyuluyordu.

Mermi ve obüs yağmuru da kesilmişti birden..

Kamber ayağındaki sancıya rağmen başını kaldırıp, vadide olanları seçmeye çalıştı. Nafileydi...

Yoğun toz bulutundan hiç bir şey görülüyordu.

Bu sırada ateş hattına sürüne sürüne beş kadının yaklaşmakta olduğunu gördü. Yarahlılara bak-bakla görevlendirilen avradlardı bunlar...

Bunlardan birine ayağını göstererek yanına gelmesini işaret etti. Yanına yaklaşınca bunun genç irisi bir çocuk olduğunu gördü.

İri siyah gözleri korku ile parılıyordu.

Belinden sarkan kılıfından çıkardığı bıçağı ile Kamber'in şalvarının ayak kısmını boydan boya kesti. Yanında getirdiği mataradaki alkolle, yarının üzerindeki kanları itina ile temizledi. Bir kaşık ucu büyüklüğündeki obüs parçası baldır adalesine yapışmıştı. Yarası soğudukça korkunç sancıyordu.

Entarisinin heybe büyüklüğündeki cebinden ucu sivri bir kerpeten çıkarıp bunu alkolle yıkadı.

«— Canın yanacak amma, dayanacan he!»

Dayanmayıp ta ne yapacaktı? Başını «evet» der gibi salladı. Çocuk yaştaki bu avradın yanında küçük düşmek istemiyordu. Yanıbaşındaki bir kaya çıkıntısını mengene gibi kavradığı sırada, sanki ayağı koptu sandı.

Boğuk bir feryad boşandı ağzından...

Acıdan yumduğu gözlerini açtığında, kızın yeniden kanayan ayağına Dersim'de yetişen danaburun tütününü basmakta olduğunu gördü. Sonra kayıtsız bir tavırla entarisinden kopardığı parçayı bacağına, damarlarını boğmadan ustalıklı sardı.

«— Elim tez değil mi ağam?»

Genç kızın gülmesini unutmuş çehresine bakarak mırıldandı.

«— Elin dert görmesin. Haydi sen mağarana dön.»

Yeniden mavzerini alarak vadiye şöyle bir göz attı. Toz bulutu dağılmıştı amma, kimseler görünmüyordu. Korkutucu bir sessizlik vadiye yerleşmişti.

Yanına çağırdığı bir tüfekçiye yerini teslim etti.

«— Ben istirahate çekiliyorum. Hücum başlarsa bir adamla bana haber sal.»

«— Endişelenme ağam, gözümü dört açarım.»

Mavzerini baston gibi kullanarak yürümeye çalıştı. Diğer beş yaralıyı da avradlar kollarından kaldırmışlar yürütmeye çabalıyorlardı.

Kendisi de güç belâ büyük demir mağaraya vardı. Mağaranın önünde Hisso, Durdu Bacı ile birlikte ağlaşıyorlardı.

«— Ne oldu Hisso?»

«— Deminki ateş sağanağında keçiler ürküp kaçtılar. Etrafa adamlar saldım amma, henüz bir haber yok.»

Kamber'in içini sıkıntılar basmıştı artık.

Kaçan hayvanlarla yanındaki insanların gıda ihtiyaçlarını bir süre karşılayabilirdi. Bu umutları da uçup gitmişti.

«— İnşallah yakalarlar.» diye iç geçirdi.

Mağaranın içi de başka bir âlemdi. Çoluk-çocuk, kadın, ihtiyar içiçe yerlerde sürünüyorlardı. Kadınların kimi kucağındaki çocuğu uyutmaya çalışıyor, kimi çökecek veya susam yağı yedirmeye çalışıyor, kimi çocukların pislettikleri yeri temizlemeye çalışıyordu .

Mevzilerde nöbeti biten erkekler de bunlar arasında uyumaya çalışıyor ve horultular mağarada akisler yapıyordu. Kapalı mağara insanların tüm endişelerini örtmüştü.

Kamber mağaranın nefes ve terden oluşan havasına dayanamadı ve kapı ağzında kendine uzanacak bir yer aradı. Burada hiç olmazsa temiz hava alabilirdi.

Mavzerini yanına koyup, bakışlarını gökyüzüne kaldırdı. Sanki yardım istemek için bulutların arasında birini arıyor gibiydi...

Herşey mahvolmuş ve herşey Kamber'in tâbiri ile terso gitmişti. Başlattıkları isyanla birlikte karşı askerî harekât da ummadıkları bir şekilde hızlı ve etkili gelişmişti.

İsyanın başlangıcında Seyit Rıza 7 000 kilometre karelik bir sahada elli bin insanı devlete kar-

şı ayaklandırmayı başarmıştı. Ancak motorize askerî birliklerin Elâzığ'dan kalkarak üç koldan Der-sim üzerine yürümesi ve sürekli ilticalar karşısın-da çember daralmıştı.

Çember darala darala 140-150 kilometrelik bir saha içinde sıkışıp kalmışlardı. Başlıca sıkıştıkları yerler Kutu Deresi, Kızıldağ çevresi ve Sultanbaba dağlarıydı.

Ve yiyecekleri de gündün güne eriyordu.

Bir ara mağaranın içine bakınca gülümsedi. Yarasını saran genç kız bir köşede cebinden çıkar-dığı aynaya bakarak uzun siyah saçlarını tarıyordu.

Arada sırada da kendi gibi çocukluk çağını he-nüz atlatan esmer bir delikanlıya göz kırpiyordu.

Bebe viyaklamaları, erkek horultuları ve koca-mışların iniltileri arasında hızla akıp gitti saatler.

Güneş batıda Munzur dağlarının arkasından batmak üzereydi. Pembe buğular halinde tarıyordu gökyüzünü. Serin bir rüzgâr kırların, ormanların kokusunu çok uzaklardan getiriyordu.

Sonra gece bastırdı yeniden ve mağaradaki vi-yaklamalar ile iniltiler teker teker kesildi. Kamber zaman zaman mağaranın içinden cırlak bir çocuk sesinin yükseldiğini ve annesinin pıspışları arasın-da yavaş yavaş eridiğini duyuyordu.

Bir sigara çıkarıp yaktı ve dumanını kuvvetle ciğerlerine çekti. Peşlerine takılan insanlarla bir-likte bir felâkete doğru dolu dizgin gidiyorlardı.

Bakışları tekrar mağaranın içine kayınca bir kez daha gönlü bulandı Kamber'in...

Herkes kendi köşesine büzülmüştü. Kimisi hor-luyor, kimi gözleri açık düşünmeye dalmıştı.

Birden gülümsedi Kamber...

Yarasını saran genç kızın, bu karışıklık içinde hepsinden önemli işi vardı. Yatağını deminki delikanlının yanına yaklaştırmış, kimsenin dikkatini çekmeden oynamaktaydı.

Kamber için saran tatlı bir duygu ile uykuya kaptırdı kendini.

Aralıksız silâh sesleri ile uyandı Kamber. Gözlerini ovalıyarak ayağa fırladı birden.

Sabah oluyordu ve güneş ışınları kırmızımtrak şelâleler halinde yayılıyordu yeryüzüne... Yeni bir gün daha silâh sesleri ve insan çığlıkları ile başlamıştı. Mağaranın içinden yükselen çığlık ve uğultulara aldırmadan topallıya topallıya koşmaya çabaladı. Uçurumun hemen kenarındaki büyük bir kayanın ardına attı kendini...

Orada beş kişi daha keskin bakışlarıyla maki-neli tüfekte ateş edilen noktayı tespit etmeye çalışıyorlardı.

Çocuğunun adını Tahsin koyduğu Hüseyin'e seslendi:

«— Nereden mermi sallıyorlar?»

Hüseyin çaresizlik içinde başını salladı.

«— Başımızı kayanın gerisinden çıkaramıyoruz ki, anıhyak ağam. Nereden şüphelenirlerse çuval çuval kurşunu acımadan boşaltıyorlar.»

Dersim'in en namlı atıcılarından Ferhat'a doğru seslendi Kamber.

«— Ferhat, hele bir yanıma var.»

Ferhat yirmi beş yaşlarında ceylan gibi çevik ve atak bir gençti. Uzun boylu olması yanı sıra belli yılan gövdesi gibi inceydi. Keçilerin bile tırmanmadığı düz kayalara tırmanırken bir eliyle de, kararlardan ateş eder ve tuttururdu.

Geçen yıl da düğününü Kamber Ağa yapıp evermişti onu...

Ferhat bir yılan gibi sürüne sürüne yanına vardı.

«— Emret Ağam.»

«— Ferhat, ateş halindeki birliklerin yerini seçemiyoruz. Aşağı inip çevreye bir göz at.»

Ferhat önce bir durakladıktan sonra karşılık verdi.

«— Buyruk senin ağam.»

Ferhat fazla oyalanmadı. Bir sıçrayışta kendini yamaca doğru fırlattı. Kamber makineli tüfek tarrakaları yanı sıra Ferhat'ın hızla aşağı doğru yuvarlandığını duyuyordu.

Bir süra sonra gürültüler kesildi. Kulak kabartıp sessizliği dinleyeceği sırada, yamacın alt taraflarında bir obüs kulakları sağır eden bir gürültü ile parçalandı.

Sonra bir ölüm sessizliği içinde, çok aşağılardan akan Murat suyunun şırıltılarını dinlediler.

Kamber'in gözlerinden iplik iplik yaşlar akıyordu ve yüreği bir kez daha kabarmıştı. Kendi eliyle evlendirdiği ve çok sevdiği gözüpek bir delikanlıyı ölüme göndermişti.

Kendi kendine lânetler savurdu Kamber.

Yanıbaşında bulunan Alişan'a bir teklif yaptı.

«— Belki, yaralanmıştır fukara. Tüfekçiler aşağı doğru kurşun yağdırsınlar. Biz yamaca atlayıp kurtarmaya bakalım garibi.»

Alişan bu teklife itiraz etti.

«— Ayağım sakat ağam. Ben tek başıma kurtarırım biçareyi...»

Tüfekçilere, vadiye doğru sağnak halinde ateş açmalarını söyledikten sonra, Kamber sızlayan ayağının acısına aldırmadan ayağa kalkıp dik araziden aşağı fırlattı kendini.

Bir top gibi yuvarlanarak düştüğü sırada, yanından geçtiği kaya çıkıntısına sarılarak kendini arkasına attı.

Bacağı dayanılmaz şekilde sancıyordu.

Henüz toparlanmıştı ki, makineli tüfek yeniden çalıştı ve gizlendiği kayadan iç parçalayan ısıklar çalarak parçalar kopardı.

Kamber mavzerini sıkı sıkıya tutmuş bir vaziyette isabet almamaya çabalıyordu. Toparlanıp baktığında, Alişan'ın da beş metre ötesinde bir bodur ağacın dalları arasına gizlendiğini gördü.

«— Bulduğun yerden kıpırdama Alişan! Gizlendiğin ağaç dalı seni korumaz!»

Alişan korkulu bakışlarla başını salladı.

Kamber'in gözleri bir anda korkuyla açıldı. Alişan'ın ağacın dalları arasında uzattığı mavzerin namlusu güneş ışınlarının etkisi ile ayna gibi parlıyordu.

«— Tüfeğin namlusunu geri çek Alişan! Yeri ni belli ediyorsun!» diye bağırmişti ki, makineli tüfeğin mermileri sağnak halinde, önce ağacın gövdesini, sonra da Alişan'ı biçti...

Alişan kendini ele veren silâhının üzerinde bir iki debelendikten sonra kaskatı hareketsiz kaldı. Ancak Kamber makineli tüfek yuvasının yerini keşfetmişti. Arka arkaya altı el tetiğe bastı ve dere yatağından duyabildiği küçük çığlıklarla beraber ölüm makinesi de sustu. Tepelerindeki mevzilerden

de ateş ettiği noktaya yüze yakın namludan kurşun yağıyordu.

Makineli tüfek yuvasının bulunduğu yer öylesine taranmıştı ki, değil insan, karınca bile sağ kalamazdı artık.

Kamber, Alışan'ın uzandığı yere gözü kayınca boğuk bir hıçkırık gırtlığında düğümlendi. Şirzi'da canını kurtarıp, Dersim'e vardığında ona kol kanat geren eski bir dostu da kaybetmişti nihayet...

Sürünerek yanına yaklaştı ve yüzüstü çevirerek gözlerini kapamak istediye de başaramadı. Göz, möz kalmamış, kafatası parçalanmış ve beyini akmıştı zavallının...

Bir boğuntu sarmıştı içini...

Bakışlarını çevrede gezdirerek Ferhat'ı aradı. On metre aşağılarında bir kaya çıkıntısına takılmış yüzüstü yatıyordu. Kendini bir kayadan diğerinin arkasına ata ata Ferhat'ın bulunduğu yere inmeye çabaladı.

Tepesindeki mevzilerden devamlı koruma ateşi yapılıyordu. Ferhat'ın yanına yaklaştığında ölünün şeklinden daha da korktu.

Ağzı, dili, dişleri erimişti sanki... Gözleri patlamıştı. Ağzında kocaman bir tünel vardı.

Bütün melekeleri felce uğramış ve alt-üst olmuştu Kamber'in... Yardım ister gibi çevresine baktı. Yanına sürünerek yaklaşmakta olan Memo'yu görünce bir nebze cesaretlendi.

Memo tepeden tırnağa cesaret kesilmiş bir halde yanına yaklaşınca soluya soluya konuştu.

«— Yaralı bacağıyla canına kasdın mı var

ağam? Bu kadar kulun varken ölümü mü ararsın burada?»

Bunu söylerken gözü birden Ferhat'ın ölüsüne kayarak irkildi. Memo'nun da gönlü bulanmıştı.

«— İnsan ne korkunç hâle geliyor» diye söylendi.

Kamber, Ferhat'ın yelek cebinden sarkan altın zinciri karısına vermek üzere elini uzattığı sırada bir kâğıt parçasına parmakları takıldı.

Alıp baktığında eski Türkçe yazı gördü, ve okuduğunda akrep sokmuş gibi irkildi.

«— Cemsit Ağama

Askerler altı gündüz Keçi Sekmez kayahklarını bütün güçleri ile zorluyorlar. Fakat Seyit Rıza ile karısı ve Alişer, Pokir dağının şimal yamaçlarındaki mağaralarda bulunuyorlar.»

Kamber'in iri ter damlaları akıyordu yüzünden. Ve bütün bütün yıkılmıştı. Demek en yakın adamlarını dahi satın almayı başarmıştı Yarbay Kemal. Bu şartlar altında kime güvenebilirdi ki...

Sinirleri alabildiğine gergin olarak, Ferhat'ın ölüsünün üzerine bir balgam attı.

«— Kıyamete dek, bu suratla kal inşallah!»

Memo'nun yardımı ile yamaca tırmanarak mevzilere vardığında, kendisini kimsenin bulunmadığı tenha bir yere bırakmalarını söyledi.

Serin bir yerde sırtını kayaya verip, kendini dinlemeye çalıştı. Sinirinden titriyordu.

Düğününü kendisinin yaptığı en yakın adamlarından biri kendisini satmıştı. Boğuk boğuk hıçkırarak benliğinde çöreklenen zehiri boşaltmaya çalıştı.

Akşam üzeri on metre ötesinde bir türkü söyleyen bir delikanlının sazının nağmelerine kulak kabarttığına hafiflemişti.

«Sabahın seher vaktinde, görebilsem yarimi...»

Sonra saz sustu ve ağır bir sessizlik yayıldı çevreye...

Dersim'in kalbi durmuştu sanki...

* * *

Institut Kurde de Paris

YARBAY Kemal elinde tuttuğu dürbünle Keçi Sekmez kayalıklarını taradı. Kayaların arasında belirli, belirsiz insanlar hareket halinde görölüyorlardı.

Günlerdir devam eden muharebelere rağmen askerlerini kutu deresine sokmayı başaramamıştı. Makineli tüfek ve havan obüsleri Allah'ın dağlarına işlemiyordu.

Gerçekte, Başvekil İsmet Paşa ve diğer vekillerin şark seyahatlerinin yaklaştığı şu günlerde Kutu Deresinin düşmesi siyasal bir önem kazanıyordu. Yollar, köprüler ve okulların birbiri peşi sıra açıldıkları Dersim'de Kutu Deresinin düşmesi gerekliydi.

Fakat isyancılar doğanın şartlarından çok güzel ve bilinçli olarak yararlanıyorlar ve taarruz halindeki askerî birliklere ağır kayıplar verdiriyorlardı.

Kuşatılmış yerlerden her gün toplu ilticalar oluyor ve bunlar yol yapımında çalıştırılmak üzere imar müfrezelerine teslim ediliyorlardı.

Manyetolu telefonu çevirerek bataryayı aradı.

«— Keçi Sekmez kayalıklarını sürekli ateş altında tutun.»

Bir süre sonra makineli tüfek ateşi ile birlikte havan atışı da başlamıştı. Dağ, taş yanıyordu sanki... Ateşin devamını bir süre kayıtsız seyrettikten sonra, bölüğü birden hücumla kaldırdı. Kesif havan ve makineli tüfek ateşinin etkisi ile kayaların ardına sinen isyancıların karşı ateşi de hafiflemişti. Elindeki dürbünle askerlerin kutu deresine giden dar boğaza yaklaşmalarını heyecanla seyretti. Ancak yüksek kayalardan atılan münferit atışlarla iki asker düşüp kalmışlardı.

Bölüğün öncü birlikleri de bu sırada dar boğaza girmeyi başarmışlardı.

Yarbay Kemal dürbünle Keçi Sekmez kayalıklarını taradığı bir sırada kanı dondu birden. Çılgınlığa yanındaki borazancıya bağırırdı.

«— Ricat! Ricat borusu çal!»

Borazanın sesi Keçi Sekmez kayalıklarında duyulan silâh seslerine karşarak yankılandı.

«— Ricat! Ricat! Ricat borusu!»

Borazancı boyun damarlarını şişirerek bütün nefesini boruda topladı bir kez daha...

Kemal Keçi Sekmez kayalıklarının boğaza bakan dar tepesinde yığılı kayaları oynatmaya çalışsan insanları görmüştü. Birliklere korkunç bir tuzak hazırlanıyordu.

Borazancı üçüncü kez çaldığı sırada, tepedeki tonlarca ağırlığında kayalar korkunç gürültülerle boğaza yuvarlanmaya başladı. Kesif bir toz bulutu kaldırarak birbiri peşi sıra yuvarlanan kayalar önlerine çıkan herşeyi silindir gibi ezmişler, boğaza da tıkamışlardı.

Vurulacağına aldırmadan deli gibi koştu boğaza

za doğru... Bölük geri çekilmişti amma, on asker kayaların altında ezilerek can vermişlerdi.

Bir öfke bürüdü içini birden... Tüm Dersim'i sıraya dizip kurşunlatmak istedi. Gözlerinden yaşlar akararak kayaların kapattığı boğaza doğru yumruklarını sıktı:

«— Çocuklarımı yedin! Ben de seni yiyeceğim hain Dersim!»

Sapsarı kesilmişti, elleri titriyordu.

Obüs atışı da aralıksız devam ediyordu. Kayalara çarpan mermiler korkunç çığlıklarla parçalanıyordu.

Hava kararmak üzereyken «ateş kes» emri verdi ve alaya döndü, çadırına çekildi. Elbiselerini çıkarmadan toz - toprak içinde yatağına sırtüstü uzandı. Bir sigara yakıp dumanlarını havada doğru savurdu. Kutu Deresini günlerdir düşüremiyorlardı.

Hükümet te, yaz sonuna kadar bu meselenin kesin bir şekilde tasfiyesini istiyordu ondan... Güz gelip kar düştükten sonra askerî harekât bu dağlarda imkânsız hale gelir, Seyit Rıza'ya da gerilla eylemleri için imkân hazırlanmış olurdu.

Aklından geçen bir nükteye kendisi de güldü.

«— Yaz sonuna kadar bu işi bitiremezsek, kışın da Rıza ile kar topu oynarız.» diye mırıldandı.

Ancak, Kutu Deresinin geçit vermeyen dar boğazlarına güvenen Seyit Rıza'ya kendisinin de sürprizi vardı.

Bunu hatırladıkça kıs kıs gülüyordu Kemal... Daha son kozunu oynamamıştı. Kendi tâbiri ile

anaların ne tosunlar doğurduğu görülecekti amma, bu Dersim'in sonu olacaktı.

Bu sırada içeri bir asker girdi. Yemeğini getirmişti. Elinde tuttuğu tepsi ile yanına yaklaştığı sırada Kemal başını kaldırıp baktı.

Ve gözleri dehşetten yuvalarından fırlarcasına askerin ayaklarına ok gibi takıldı. Çılgunlar gibi yerinden fırlayarak askerin üzerine atıldı.

Tepsi, yemek dolu tabaklarla birlikte gürültü ile düştü. Askerin arkasından belini sımsıkı kavramıştı amma, adam korkunç çevikti.

Kemal'in ayaklarına ters bir çifte atarak, eğilip boynunun üzerinden aşırıldı. Aynı anda da, belindeki bıçağı çekti. Zayıf gaz lâmbası ışığında bıçağın parıltısı ile Kemal'in de yüreği ağzına gelmişti. Ve son anda da canını kul payı kurtarabildi.

Asker, yere düşürdüğü Kemal'in üzerine bıçağı saplayacağı sırada başına ve ensesine üç namlu birden dayandı.

Çadırın önündeki nöbetçiler yetişmişlerdi. Adam çaresizliğin oluşturduğu boğuk bir feryatla elindeki bıçağı yere attı.

Kemal saç-başı dağılmış bir halde yerinden doğrulurken, uğradığı şok'un etkisi ile körük gibi soluyordu. Nöbetçilere küfretmemek için dişlerini sıktı.

«— Bu adam içeri girerken gözünüz kör müydü ulan!»

Nöbetçiler şaşkın, şaşkın kollarından kısıkvrak yakaladıkları askerin yüzüne baktılar.

Saçları kısa kesilmiş ve suratı sakalsızdı. Üzerinde temiz - pak bir asker elbisesi vardı.

«— Ayağındaki çarıkları görmediniz mi kör herifler!»

Nöbetçilerin gözleri adamın ayaklarına dikildi bu defa... Üzerine bir asker elbisesi geçirip, ordugâha sokulmuştu amma, çarıkları olduğu gibi ayağında duruyordu.

Sonra yakalanan adama sordu.

«— Adın ne ulan?»

Adam kayıtsız cevap verdi.

«— Koç Uşağı kolundan Şahin oğlu İdris.»

«— Ayaklarındaki çarıklara dikkat etmeseydim, beni taburcu ederdin amma, sen sonra ne olurdun?»

«— Ben mühim değilim kumandan.»

«— Seni Besi kaltağı mı gönderdi?»

Kemal, birden geri çekilmeseydi tekmeyi karın boşluğuna yiyordu. Darbenin boşuna gittiğini gören delikanlı bu defa şüursuz, deliler gibi haykır-maya başladı.

«— Kaltak değil o! Anamız! Anamız!»

Başına, göğsüne ve beline yediği yumruk ve tekmeler arasında defalarca tekrarlardı bunu... İncecik yaşlar yanaklarından boynuna doğru süzülüyordu.

Kemal acı acı gülüyordu.

«— Senden bize hayır yok İdris.»

Gürültüye Rüstem Çavuş koşup gelmişti. Avaz avaz bağırان adamı görünce birşeyler döndüğünü sezinleyerek hain hain nöbetçilere baktı.

Kemal Rüstem Çavuş'a adamı gösterdi.

«— Bizim bu adamla uğraşacak vaktimiz yok.

Çünkü çok işimiz var. Hesabını gördükten sonra, leşini Kutu Deresi boğazına bırakın. Besi kaltağına da bizim bir armağanımız olur.»

Adam sille tokat çadırdan çıkarılırken son kez haykırdı.

«— Ya İmam! Ya Hüseyin!»

Çadırdan 200-300 metre öteye sürüklendikten sonra üç el silâh sesi karanlığı yırttı ve haykırışlar birden kesildi.

Sonra Rüstem Çavuş gelip selâm verdi.

«— Tamam komutanım.»

«— Mutfağa gidip, ahçıbaşıyı sorguya çek. Bu herifin eline tepsiyi nasıl vermişler. Benim posta Dursun hangi cehennemde?»

Yarım saat sonra Rüstem Çavuş tekrar geldi. Posta Dursun'un çıplak cesedi boynundan bıçaklanmış olarak dereye bulunmuş. Öldürdükten sonra elbiselerini giyen adam ahçıbaşıya gidip «ben yarbayın emrine yeni girdim.» demiş...

Kemal hırsından soluyordu. Nerdeyse nöbetçileri ufalıyacaktı.

«— Kapı nöbetçilerini üç gün katıksız hapisle cezalandır. Bir daha nöbet sırasında gözlerini dört açarlar. Yerlerine de dikkatli adamlar koy.»

Rüstem Çavuş selâm verip çıktı.

Yarbay Kemal gaz lâmbasının ışığını iyice açtıktan sonra karyolasına uzandı ve Atatürk'ün «Büyük Nutuk» unu bıraktığı yerden okumaya koyuldu.

İki saat sonra da gözleri ağırlaştı birden, başı yana, kitap da göğsünün üzerine düştü. Sabah şafakla birlikte kalkıp, akarsu kenarında yüzünü

yıkarken güneş te Sultanbaba dağlarından henüz doğmaktaydı.

Yıldızlar henüz benek lekeler halinde gökyüzünde seçilebiliyordu.

Yarım saat sonra da, Keçi Sekmez kayalıkları top, havan ve makineli tüfek mermileri ile dövülüyordu. Kesif ateş altında obüs parçaları yağmur gibi saçılıyordu çevreye...

Güneş Sultanbaba dağlarının üzerinde yükselmişti ki, bu defa bir taburu, Kutu Deresine taarruza kaldırdı. Önde bulunan takım, boğazı kapatmış olan kayaları bir cambaz gibi tırmanıp boğaza girdiği sırada, Kemal de çevik bir hareketle koştu. Elindeki hafif makineli tüfeğe rağmen boğazı kapatmış olan kayaların arasından kendine geçecek bir aralık bularak sıyrıldı.

Tepeden yapılan atışlarla beş asker başlarındaki teğmenle birlikte düşüp kalmışlardı. Kemal de paniğe kapılmadan bir kayayı siper alarak elindeki otomatik tüfekle ateşe başladı.

Ancak kayaların gerisinde saklanan Dersimli-leri vurması çok zorlu. Tâciz atışı yapabiliyordu amma, kendisi en ufak bir hedef gösterdiği takdirde, keskin nişancı olan bu adamların onu öteki dünyaya postalamaları işten bile değildi.

Yüksekten ateş etmeleri de, isabet yönünden isyancılara önemli avantaj sağlıyordu. Parmağının ucunu gösterse vururdu bu adamlar...

Bu sırada ağır makineli tüfeği taşıyan beş askerden ikisi vurulmuş, üçü de kan ter içinde tüfeği yanına getirebilmişlerdi.

Kayanın gerisine makineli tüfek kurulurken, Yarbay Kemal bağırdı.

«— İşinizi hedef göstermeden bitirin. Uzaktan toplu iğneyi dahi vurur bu adamlar.»

Kısa sürede ağır makineli tüfek çalışmaya başlamıştı. Karşılarındaki mevzilere göz açtırmıyordu.

Aynı dakikalarda Keçi Sekmez kayalıklarının boğaza en hâkim noktasında, bir kaya dibinden dereye ateş etmekte olan Kamber, Memo'ya can havli ile bağırdı :

«— Memo, boğaza girdiler, çabuk takviye gönderinler. Kutu Deresi düşüyor.»

Memo, hızlı koşan çıplak ayaklı iki çocuğu haber vermek üzere koştururken, Kamber adamlarına bağırdı.

«— Mümkün mertebe, boğazı gözleyin. Kesif ateşten istifade edip, Kutu Deresine kaymak istiyorlar.»

Bunu söylerken bir askerin kayanın ardından çıkıp, diğerinin arkasına saklanmak gayretinde olduğunu gördü.

Nişan aldığı gibi tetiğe bastı Kamber. Ve asker kayanın ardından çıkar çıkmaz gırtlığından yedi kurşunu. Saklanmaya çalıştığı kaya dibine varmadan düşüp kaldı.

Kutu deresine pike yapmakta olan akbabalara doğru başını kaldıran Kamber Ağa homurdandı.

«— Leş kolluyorlar, cenâbet hayvanlar!»

Boğazın hemen bitimindeki kaya yığınlarının ardından da, makineli tüfek ateşinin başladığını gören Kamber artık iyice umudunu yitiriyordu.

Vurulmamaya gayret ederek, karşı ateşe zorlukla karşı koyabiliyorlardı. Bu sırada iki adamı da daha iyi nişan alabilmek için doğrulduklarında biçilmişlerdi. Tam tepelerindeki güneş de alabildiğine ortalığı kavurduğundan susuzlukları da artmıştı.

Kamber'in şakakları zonklıyor, ağzı kabarıyordu.

Yanına sürünerek yaklaşan çıplak ayaklı sıska bir kadının elindeki matarayı görünce, az daha sevinçten haykıracaktı. Matarayı kadının elinden kaparak bir dikişte yuvarladı.

Bir nebze kendine gelince diğer mevzilerdeki iniltileri duyabildi.

«— Suuuu!... Suuuu!...»

Susuzluk, sıcak ve umutsuzluk her köşede boy gösteriyordu.

«— Sen geri dön. Bütün avradlar tüfekçilere su dağıtsın. Zavallıların ciğerleri kavruluyor.»

Kadın henüz uzaklaşıyordu ki, kayaların dibinde ölümle köşe kapmaca oynayan insanların gözleri umutla açıldı.

Ve bir sevinç feryadı dolıştı siperden siper... Gözler umutla açıldı ve yorgun vücutlar bir anda dipdiri kesildi.

«— Seyit Rıza geldi!»

«— Ya İmam! Ya Hüseyin!»

«— Besi anamız geldi!»

Kamber bir heyecan şokunun etkisi ile öyle bir kasıldı ki, kafasını az daha kayaya vuruyordu.

Besi kucağındaki mavzerle sürüne sürüne yanına yaklaşmıştı. Şalvar giymiş, üzerine de siyah

renkli basit bir ışık geçirmişti. Uzun siyah saçlarını, siyah bir başörtü ile sıkıca sarmıştı. Ayağında da, çarık vardı.

Kamber hayranlıkla Besi'nin yüzüne baktı. Yanakları al al olmuştu.

«— Çok sıkılıyorlar değil mi Kamber Ağa?»

Kamber, Kutu Deresi boğazına bir göz atarak acı acı güldü.

«— Kurşuna acımıyorlar ki, çuval çuval harcıyorlar. Halbuki ben, kurşun israf olmasın diye hedef görmeden ateş etmelerini yasakladım.»

Lâfı ağzında kaldı Kamber'in... Obüsler korkunç çığlıklarla tekrar kayalara çarpıp parçalanmaya başladı.

İsabet almamak için birlikte yüüstü kapandılar. Kamber, Besi'nin sıcak nefesini duyuyor ve vücudu arzu ile kıvranıyordu. Bir ateş sarmıştı vücudunu ve benliğinden kopan eylem arzusunu frenlemek için zorluk çekiyordu.

Çeyrek saat sonra ateş kesildi ve bir sessizlik Kutu Deresi yamaçlarına kâbus gibi çöktü birden...

Kamber, yakın mevzilerden birinde delikanlıların hep birlikte söylediği on iki imam ağıdını duyunca şehvet hırsından sıyrıldı bir anda. Allah'a daha yakın olma arzusu ile, içtenlikle söylenen bir dua mırıltıları döküldü dudaklarından...

Besi bu anda başını kaldırmış ve kocası Seyit Rıza'nın kendisine hediye ettiği dürbünle dar boğazı tetkik ediyordu.

Kamber, kadının yüzünde korku ve endişenin zerresinin bulunmadığını görerek, hayranlığının zirvesine varıyordu.

Besi, Kamber'in yüzüne bakarak bir süre sessiz kaldı. Uzun bir süre düşündükten sonra kararlı bir sesle:

«— Küçük bir birlik boğazda mahsur kalmış durumda. Onları kurtarmak için kurşunlarına acı-mıyorlar.»

Sonra tıslar gibi güldü Besi...

«— Bırakın da, bir miktar asker daha girsin Kutu Deresine. Sonra boğazı kapar içerdekileri toptan imha ederiz.»

Bu fikir Kamber'e de uygun gelmişti. İtiraz etmeden Besi'nin isteğini yerine getirmek için mevzilere doğru bağırdı:

«— Ateş kesin! Girsinler dereye! Yeni emre kadar ateş etmek yok!»

Kamber'in emri ağızdan ağıza, bütün siperleri kısa sürede dolaştı. Vadiye yeniden sessizlik çökmüştü.

Kamber bu ara sordu.

«— Seyit Rıza Hazretleri ne taraftalar?»

«— Alişer ile birlikte kayalıkları gezerek, kul-larına cesaret veriyor Kamber Ağa.»

Sonra Kamber'le ilgilenmeden dürbünü ile Kutu Deresi boğazını gözlemeye koyuldu. Bir eli ile dürbün, diğer eli ile mavzer tutan bu kadın toz toprağın içinde anlamlı bir cazibe kazanmıştı.

Sonra bakışlarını Kamber'e çevirdi birden.

«— Demek Cemşit Ağa bizi sattı ha Kamber?»

Kamber göğüs geçirdi birden.

«— Yalnız Cemşit Ağa mı? Uzuntarla, Höz-merek, Munzur sahili toplantılarına katılan niceleri

bizi yalnız bırakıp, gidip Kemal Paşalı'nın ayağına kapandılar.»

«— Sen korkuyor musun Kamber Ağa?»

Kamber, Besi'nin sorusu ile irkildi birden. Sonra omuz silkip gülümsedi.

«— Benim Azraille yirmi küsur yıl önce buluşmam lâzımdı. Kaybedecek hiç bir şeyim yok benim. Amma senin için endişe ederim Besi hatun.»

Besi'nin kaşları çatıldı birden.

«— Ne demek istersin Kamber Ağa?»

Kamber, Besi'nin bakışları karşısında yutkundu.

«— İnan, ölümden korkmuyorum Besi hatun. Ancak senin için üzülürüm. Ellerine geçtiğin zaman sana hakaret ve eziyet edecekler. Bunu düşündükçe kahroluyorum.»

Besi, Kamber'i üzüntülü bir edayla dinliyordu. Sonra anlamlı bir tarzda gülümsedi.

«— Sen beni tanımamışsın Kamber Ağa. Benim değil dirimi, ölümü dahi teslim alamıyacaktılar. Cesedimi dahi bulup, hakaret etme fırsatı vermiyeceğim bu gözü kara adamlara.»

Kamber gittikçe kabaran bir hayranlıkla dinliyordu Besi'yi. Birden bütün benliğini saran dayanılmaz bir duygunun etkisi ile boşandı.

«— Seni seviyorum Besi! Seviyorum seni!»

Besi'nin gözlerinde ışık yanıp söndü. Kamber'in itirafı karşısında kılı bile kıpırdamamıştı.

Samimi ve yumuşak bir sesle mırıldandı.

«— Sevgin, fani bedeninden uzak dursun Kamber Ağa.»

Kamber'in bomboştu kafası ve kolları tutmuyordu sanki. Başını saygıyla eğerken tutkusunu da, bir kez daha kalbinin derinliklerine gömdü.

Korkunç ateş sağanağı bir kez daha başlamıştı. Kayalara çarpıp parçalanan obüslerin ısıkları, gizlenen insanların dua ve ağıtlarına karışıyordu.

Kamber, Besi ile birlikte toprağa yapışır gibi uzandılar. Sınırlar alabildiğine gerilmişti ki, tüfekçilere su taşıyan kadınlardan biri fazla dayanamadı ve çıldırdı.

Boğuk bir feryat atarak, saklandığı kayanın üzerine fırladı ve kendini uçurumdan fırlatıp attı. Üçyüz metre yukardan sivri kayalara hızla düşen vücuttan çıkan son çığlıklar, yamaçlarda yürek parçalayan akisler yaptı.

Bu olay da Besi'yi etkilememişti. Dürbünüyle boğazı gözlerken sevinçle mırıldandı.

«— Kutu Deresine asker kaydırıyorlar. Amma Kutu Deresine değil, eceline geliyor bu adamlar.»

Kamber öylesine serserim bir haldeydi ki, zorlukla konuşabiliyordu. Başını sadece robot gibi salladı.

Besi'nin haykırışı ile silkindi Kamber.

«— Yeteri kadar asker dereye girdi. Kamber Ağa. Ateş başlasın artık.»

Kamber'in «ateş» emri kayadan kayaya yıldırım gibi dolaştı ve boğaza bakan yamaçlardan namlular yeniden kurşun yağdırdı .

Yamaçlardan ateş açıldığı sırada Yarbay Kemal gizlendiği kaya aralığında tehlikeyi sezmişti. Peşine taktığı iki takım askerle Kutu Deresine doğ-

ru ilerlemekte olan Yüzbaşı Selâmi'ye avazı çıktığı kadar bağırdı:

«— Canından bezmediysen, olduğun yerde mevzilen! Tuzğa düştük!»

Yüzbaşı Selâmi, askerlerini kaya diplerine ve çukur kenarlarına dağıttı birden. Kendisi de bir toprak yarığına yapışır gibi uzanarak korunmaya çalıştı.

Yarbay Kemal de gizlendiği yerden çevresine bir göz attı. Vaziyet hiç de parlak değildi. Boğazı geçtikleri sırada alayla bağlantılarını kesmişlerdi. Onlara değil, boğazı geçmeye çalışan takviye birliklerinin üzerine mermi yağdırıyorlardı artık. Bir süre sonra da kendilerini imha için harekete geçeceklerdi.

«— Bütün askerler mevzilendikleri yerlerden kıvıldamayacak. Bu adamlar iğneyi deliğinden vururlar. Pisi pişine yurulmayın.» diye bağırdı.

Sonra birden hatırlayarak seslendi:

«— Tuvalet ihtiyacı olanlar bile, buldukları yerde işlerini görsünler.»

Fena halde kapana kısıldıklarını düşünerek, hırsından dizlerini yumrukladı. Kazasız, belâsız karanlık bassa, yarınki sabahın getireceği sürprizin neticesini hesaplayabiliyordu.

Çaresizlik içinde çevresine bir kere daha baktı. Her an iki ateş arasında kalabilir ve imha edilirdi. Askerlerden bir takımı, buldukları savunma durumuna göre batıya, bir kısım askeri de doğu yöreden gelecek taarruza göre hazırladı.

«— İki ateş arasında kalırsak bir saatten fazla dayanamayız.» diye düşündü.

Topçu bataryalarının da, ateşi kesilmiş ve vadi derin bir sessizliğe gömülmüştü.

Sessizlik içinde beklerken yavaş yavaş karanlıklar sarmalamaya başlıyordu boğazı... Akşam oluyordu...

Kemal kibritinin ışığını ceketinin içinde saklayarak bir sigara yaktı.

Baştanbaşa bulutlar sarmıştı gökyüzünü. İnsanı teselli edecek bir tek yıldız bile görünmüyordu. Öylesine koyu bir karanlık çökmüştü ki ortalığa, göz gözü görmüyordu artık.

Birden çığılığı andıran bir kahkaha ile irkildi. Karşı yamaçtan geliyordu ses. Ve bir kadını sahibi...

«— Zabit Kemal! Zabit Kemal!»

Elindeki otomatığe sımsıkı sarılarak cesaretini topladı.

«— Ne istiyorsun?»

«— Bunun kurtuluşu yoktur. Askerini, neferini boşuna kırdırma. Teslim olursan, seni Kürt devleti ordusunun başına getiririz.»

«— Konuş Besi! Konuş! İçim açılıyor!»

«— Kürt devletini kuracağız yarbay! Kürt devletini kuracağız! Karşı gelemiyeceksiniz!»

Kemal saklandığı kayanın arkasından avaz avaz haykırdı.

«— Sen devlet değil, zamparalarının yatağını kurarsın. Ben de gelem mi Besi?»

Karşı yamaçtan küfür ve haykırışlarla birlikte ateş açıldı birden...

Kemal yerlerini tespit için kızdırıyordu onları.

«— Besi! Besi!»

Sesi karanlığı yırtarak vadide yankılar yaptı.

«— Teslim olacın mı?»

«— Yanındaki izbandut gibi heriflerle ne yapıyorsun Besi? Herhalde bu karanlıkta adamların falna bakıyorum demeysin. İp, kazık kaçkını kocana, boynuz mu taktırırsın?»

Sözünü bitirmişti ki, bir kurşun yağmuru saklandığı kayanın üzerini keskin ısıklarla yalayıp geçti. Karşı yamaçtan duyulan kadın ağlayışını ve erkeklerin savurduğu küfürleri gecenin sessizliği içinde net duyabiliyordu.

Sonra birden hatırına gelerek bağırdı.

«— Besi! Besi!»

Buna bir erkek sesi karşılık verdi.

«— Ne var cehennem ifriti!»

«— Yanındaki kariya söyle, beni öldürmek için gönderdiği fedaiyi cehenneme taburcu ettik. Boşuna merak etmesin diye söylüyorum.»

Karşı yamaçtan cevap gelmedi bu karşılığa...

Gökyüzünü saran bulutlar gittikçe koyulaşmış ve yağmur çiselemeye başlamıştı. Rüzgâr olanca kuvveti ile esiyor ve yağmur yüklü bulutları Kutu Deresinin üzerine yığıyordu.

Az sonra da, gök delinmişti sanki...

Yarbay Kemal büzüldüğü yerden «bir bu eksikti.» diye homurdandı. Dar bir boğazda sıkışmış olarak sabaha dek, banyo yapmak ta vardı hesapta.

Bir kahkaha çınlattı vadiyi...

«— Allah büyüktür zabıt efendi. Rahmet sabaha dek yağsa, günahlarını yıkayamaz senin.»

«— Bu rahmet, sen temizlenesin diye yağar, cenabet karı...»

Bu anda Kamber, sırsıklam olmuş bir halde, Besi'nin ayaklarına kapanmış yalvarıyordu:

— Yalvarırım Besi Hatun! Dönelim! Adam bizi çileden çıkarmak için hakaret ediyor!»

Besi'nin yaşlar akan gözündeki kin parıltıları, koyu karanlığın içinde yanıp söniyordu. Karşıda gölgeler gidip geliyordu karanlığın içinde. Ve düşman, tam karşısında kapana düşmüş bir bozkurdu andırıyordu.

Kamber bir kez daha yalvardı:

«— Öylesine kapana girdiler ki sabah gün ağarsın bir teki kurtulamaz elimizden. Dayanamıyorum hakaretlerine. Yalvırırım gidelim buradan.»

Alişer yağın yağmurun ağırlaştırdığı puşusunu sıkarak başına takarken mırıldandı:

«— Herif çok bilinçli. Moralimizi bozup bizi gece saldırısına zorlar. Zorlar ki, sabaha kadar hepimizi kira...»

Besi'nin omuzları, yağmur suyunu içe içe, vücuduna yapışan elbiselerinin ağırlığı ile daha da düşmüştü.

Tükürür gibi:

«— İblis!» diye mırıldandı.

Deredeki ses bir kez daha haykırıyordu.

«— Besi! Besi!»

«— ? ? ?»

«— Sesin sedan çıkmıyor Besi. Yanındaki heriflerle iş mi aldın yoksa?»

Besi nefret yüklü olarak haykırdı.

«— Allah belâını versin!»

Kamber ağlamaya başladı o kez...

«— Besi Hatun, kendine acımıyorsun, bana acı. Dayanamıyorum, yalvarırım dönelim.»

Besi hıçkırıklarını boğmaya çalışarak tekrar yamaca tırmanmaya koyuldu. Kamber ve Alişer peşinden yürüdüler.

Seyit Rıza'nın mağarasına girdiklerinde onu, ucunda bir parmak kemiği bulunan altın bir haç'ın önünde dua ederken gördüler. Seyit Rıza duasını bitirdikten sonra haç'ı sandığına itina ile yerleştirdi.

Sonra doğrularak genç karısına baktı.

«— Tez üzerini değiştir avrad. Bu karışık günlerde hasta olur, döseğe düşersin sonra.»

Besi kocasının önünde saygılı bir tavırla başını eğdi.

«— Senin dualarımla bize birşey olmaz. Allah bize yarın Hazreti Ali kuvveti vere ki, Kutu Dere-sindeki düşmanı tepeliyek.»

Alişer söze karıştı.

«— Düşmanımız kapana girmiştir Seyit Hazretleri. Yarın sabah nasipse, cesedini ayaklarının dibine sereriz.»

Seyit Rıza bir dua mırıldandı.

«— Allah hepinize, Hazreti Ali kuvveti vere. Bu işin üstesinden gelerseniz, düşmanın kolu kanadı kırılmış olacaktır. Tüm kullarımdan cesaret ve fedakârlık bekliyorum.»

Sonra genç karısının yüzüne hayranlığını açığa vuran bir gülümseyişle baktı. Besi de sazını alarak kocasının yanına çöktü.

Oniki İmam ağdının insanı büyüleyen nağmeleri, mağaradan taşarak Kutu Deresi kayalıklarında düşündürücü akisler yaptı.

Sabahın ilk ışıkları Sultanbaba dağlarının zirvesindeki karlar üzerine düşerken, Besi gözyaşları ile suladığı sazının tellerine mızrabı ustalıkla dokunduruyor ve nağmeler dalga dalga yayılarak insanı büyüliyordu.

Sonra ağlamaktan kızarmış olan gözlerindeki yaşı, başındaki puşunun ucu ile kuruladıktan sonra, bununla saçlarını sararak sıkıca bağladı.

Sazını yerine koyduktan sonra ayağa kalkarak kocasının elini öptü. Kamber ve Alişer büyülenmiş gibi Besi'yi hayranlıkla izliyorlardı. Besi sandığın üzerinden aldığı mavzerinin mekanizmasını yokladıktan sonra fişekliğini omuzuna geçirdi ve koşarak mağaradan çıktı.

Yağmur dinmiş ve çiçek kokuları çevreyi kucaklamıştı âdeta...

Kamber, Alişer ile birlikte peşinden koşular. Keçisekmez kayalıklarına vardıklarında Besi dürbünüyle dereyi gözlemeye koyuldu. Kinle parlayan gözleri ile tıslar gibi gülüyordu.

«— Şimdi belânı buldun Kemal Paşalı. Bakalım anan bile gelse cesedini tanır mı?»

Sol kolunu kavaya kaldırdığı sırada kayalıklardan bir ateş sağnağı Kutu Deresine doğru ölüm kustu.

Vurulan askerler saklandıkları tümseklerin ardından fırlayarak toprağın üzerinde debelene debelene can veriyorlardı.

Yarbay Kemal, saklandığı kayanın arkasından birbiri peşi sıra vurulan askerleri görünce deliye dönmüştü. Başından ayak uçlarına kadar kin ke-silmisti hepten...

İki ateş arasında kaldıklarından sağlıklı bir mevzilenme yapamıyorlardı askerler... Gerçekte bütün geceyi yağmur altında, soğukta tirtir titreyerek geçirdiklerinden şaşkın gelişi-güzel ateş et-mekten öteye müsbet bir harekette bulunamıyor-lardı.

Kemal bir ara boğaza baktı. Alay yardımcıları-na koşmak için bütün gücü ile boğazı zorluyordu amma, kuşatılmış birliğin ölü sayısı da, her geçen saat artıyordu.

Alay kuşatılmış birliğin üzerindeki baskıyı kal-dırmak için bütün gücü ile boğaza yükleniyordu. Dağ, taş top ve makineli tüfek ateşine tutulmuştu.

Bu karışıklıktan istifade ederek boğaza giren askerler hızlı koşmalarına rağmen, yüksek kaya-larda mevzilenen Dersimlilerin attıkları kurşun-larla Kutu Deresine girmeden vurulup kalıyorlardı.

Besi de mevzilendiği kayanın gerisinden vahşi bir isteri ile kurşun yağdırıyordu Dereye... Ayak-larının altında çoğalan mermi kovanlarının üzerine basıyordu artık.

Yambaşında ateş etmekte olan Kamber bir ara yorulan parmaklarını dinlendirmek için durup Besi'ye baktı.

Gözlerini Kutu Deresinde mevzilenen asker-lerden ayırmadan, iyice nişan alıyor ve sonra te-tiği çekiyordu. Kurşunu israf etmemek için göster-diği itinaya, Kamber hayran kalmıştı.

Besi de bir ara durup Kamber'e baktı.

«— Niçin ateş etmiyorsun Kamber Ağa? Düşmanı ezecek zaman bugündür.»

Kamber gülümseyerek artık hareket etmeyen sağ elinin işaret parmağını gösterdi.

«— Bu parmak biraz dinlenmeli Besi. Yoksa kurşun ziyan eder.»

Besi de gülümseyerek parmağını gösterdi Kamber'e... Saatlerdir tetik çekmekten davul gibi şişmişti.

«— Benimki de tetiğe girmez oldu Kamber Ağa.»

Bu sırada sürüne sürüne yanlarına sokulan kürdan gibi bir kadın matarayı onlara uzattı. Besi matarayı alıp buz gibi suyla elini yüzünü yıkar-ken, Kamber gelen kadına baktı.

Çıplak ayaklarındaki nasırların dipleri kanıyordu.

Besi işini gördükten sonra kalan suyla işini görmesi için matarayı Kamber Ağa'ya uzattığı sırada bir homurtu duyarak birden irkildiler.

Besi, «Ne oluyor?» gibilerden Kamber'e baktığı sırada bir tayyare alçaldı ve Kutu Deresini boydan boya geçip, tekrar yükselerek gözden kayboldu.

Bunu ikinci tayyarenin dağın iki yamacını makineli tüfekle tarıyarak geçişini takip etti.

Kamber gizlendiği kayanın arkasında virgül gibi büzülüp kalmıştı. Bir ara gözünü açtığında, kendilerine su getiren avradın sırtüstü gözleri açık yatmakta olduğunu dehşetle gördü. Kalbura dönen celimsiz göğsü kandan kıpkızıl olmuştu. Gözlerini

dahi kapayamadan dünyasını değiştirip taburcu olmuştu.

Kamber, Keçiçekmez kayalıklarını savunan insanların çaresizlik içinde haykırıştıklarını duyuyordu.

«— Kartal! Dev kartal!»

«— Büyük kuş!»

Dağlarda, mağaralarda sürdürdükleri yaşantıları boyunca otomobil bile görmemiş olan insanlar uçan tayareleri görünce şaşıp kalmışlar ve ilk dakikalarda saklanmayı dahi akıl etmediklerinden çoğu biçilmişlerdi.

Dördüncü tayyare de Kutu Deresi yamaçlarına kurşun yağdırıp gittikten sonra, Besi saklandığı kayanın arkasından fırlayıp bağırdı.

«— Saklanın! Kurşunlara hedef oluyorsunuz!»

Kamber de cesaretlenip, saklandığı kayanın gerisinden avaz avaz bağırdı.

«— Saklanın! Ateş ediyorlar, saklanın!»

Beşinci ve altıncı tayareler geldiklerinde dağlardan mukabil ateş görmüşlerdi. Kayalıklardan tayarelere ateş açıldığı sırada da, boğazı geçmeyi başaran bir bölük te hızla Kutu Deresine indi ve mahsur kalan birliğe katıldı.

Besi gözlerinden yaşlar akarak saklandığı kayanın arkasında diz çöktü birden...

«— Kutu deresi düştü! Düştü Kutu deresi!» diye ağlıya ağlıya toprağı yumrukluyordu. Boğaza hâkim kayalıklarda mevzilenen silâhlı adamlarının çoğu birbiri peşi sıra hücum eden tayareler tarafından biçilmişlerdi.

Gözleri ağlamaktan kızarmış olarak Kamber Ağaya baktı ve içini çekti.

«— Dersim'in can damarı Kutu Deresi düştü Kamber Ağa. Tayyare hesapta yoktu. Bizi fena aldattılar Kamber Ağa.»

Kamber acı acı güldü. Konuşmuyordu. Yeni felâketi içine sindirmek ister gibi susmuş ve hareketsiz kalmıştı.

Bir ara silkinip, Besi'nin gözlerinin içine baktı.

«— Herşey bitti, herşey mahvoldu Besi. Sabah açtığımız ateşle çok kayıp verdiler. Bunun acısı ile bütün hınçlarını, peşimize katılan ahaliden çıkarcaklar.»

Besi bir dua mırıldanıyor, dehşet içinde:

«— Allahım! Sen bizleri koru!»

«— Anla Besi anla! Bu yenilginin ceremesini başkaları çekecek!»

Kamber başını kaldırıp Kutu Deresine bakınca daha da korktu. Alay bütün ağırlıkları ve tüm silâhları ile birlikte dereye girmişti. Üstelik sürekli takviye ve ikmal alarak mevzileniyordu da...

Besi'ye doğru haykırdı birden:

«— Birazdan bulunduğumuz yere doğru hücumla kalkacaklar. Yükseklerle çikalım.»

Gerçekten de, çevrelerinde parmakla gösterilecek kadar canlı adam kalmıştı. Besi bir an tereddüt etti ve sonra âni bir kararla koşmaya başladı.

Kan ter içinde Seyit Rıza'nın Sarıoğlan mıntıkasındaki mağarasına geldiklerinde ikisi de bitap düşmüşlerdi.

Mağaranın içinde Aşer, Cebrail, Hasso Seydo ve diğer aşiret beyleri yeni durumu tartışıyorlardı.

Besi koşup kocasının elini öptükten sonra yanına oturdu.

Demenan aşireti reisi Cebrail oğlu Keko ile birlikte toplu halde teslim olma fikrindeydi.

«— Bu müşkül şartlara rağmen direnirsek, halkı da, çoluk çocuğu da, kırdırılmış oluruz. Hiç kurtuluş ümidi kalmadı.» diyordu.

Kamber de terini silmeden Cebrail'in teklifine katıldı.

«— Kutu deresinde çok askerleri kırıldı. Savaşmaya devam edersek, bu gözü kara adamlar peşimize takılan insanları da kırarlar. Belki birkaçımızı asar, keserler amma, bunca insanı da kurtarmış oluruz.»

Seyid Rıza gözlerini yumarak başını avuçlarının içine aldı. Bir çıkış yolu bulabilmek için kendini düşünceye zorluyordu. Ancak buldukları yerden duyulan silâh sesleri arttıkça daha da, çıkmaza saplanıyordu.

Bu sırada üç tayyarenin mağaranın çok yakınlarından uçtuklarını, motorlarının gürültüsünden anlıyarak sustular. Atılan bombaların infilâkinden mağara sallandı ve tavanından taş parçaları düştü.

Kamber, «Sultanbaba dağlarını başımıza geçiriyorlar.» diye soludu.

Bir süre sonra tayyarelerin sesi kesildi. Kutu Deresinde makineli tüfekler aralıksız takırdıyordu.

Gürültü kesilince Seyit Rıza gözlerini yummuş olarak mırıldandı.

«— Ben aşiret beylerinin kararına uyarım. Ancak Dersimli kullarım bu gözü kara adamların elinde eziyet görmesin.»

Kamber söze karıştı hemen:

«— İşin başında omuzumuzu okşayan yabancılar gerçekte, bizi aldattılar, ve kendilerini çok güçlü gösterdiler bize... Güçleri olsaydı boğazları ve Antakya'yı Türklere kaptırmazlardı. Bilinen birşey varsa o da, karınca gibi ezileceğimize. Kellemizi feda ederek kullarımızı zulümden masun kılmak zorundayız. Ben teslim olma fikrindeyim.»

Kamer de Kamber'in görüşünü paylaşıyordu.

«— Bu adamların Cumhuriyet idaresini sürdürmek için yapmayacakları zulüm yoktur. Bunca ahaliyi kurşunlar da kılları kıpırdamaz. Dehalet edersek, peşimizden gelen ahaliye dokunmazlar.»

Sözünü bitirmişti ki, Besi gözleri çakmak çakmak fırladı ayağa. Titriyordu sinirden.

«— Neler konuşursunuz, Dersim'in seyitleri, ağaları. Günlerdir Dersim'in sarp kayalıklarını kanları ile sulayan kullarınızın ruhlarından da mı, utanmazsınız? Niçin döktük bunca masumun kanını? Asırlarca özlemine çektiğimiz Kürt Devleti için çekmiyor muyuz bunca eziyeti? Bir kuru can için çekilir mi bu zillet?»

Aşiret beyleri büyülenmiş gibi Besi'yi dinliyordu. Seyit Rıza'nın dudaklarından bir dua mırıltıları döküldüğü sırada Besi kelimelerin üzerine basa basa son sözünü söyledi.

«— Ölenler ölür, kalanlar da şrefi ile taşır bu bayrağı.»

Kamber bir ara itiraz edecek oldu. Ancak Besi ona söz vermedi ve devam etti:

«— Nerede yaptığınız yeminler? Çağıldayarak akan mukaddes Munzur suyu bir dillense, oraya at-

tiğiniz and çakılları kıyamete dek başınıza yağar. Teslim olmaksansa kendimi, Munzur gözesinden aşağı atmayı daha şerefli bulurum.»

Besi sinirinden titreye titreye kocasının yanına oturduğunda, Alişer de ona arka çıktı:

«— Ne yapsak, bu olanlardan sonra ne bize acırlar, ne de kullarımıza. Sonuna dek savaşmaktan başka çaremiz yoktur. Savaşı kışa kadar sürdürdügümüz takdirde davayı kazanacağımıza inanıyorum. Bu takdirde hükümet ile anlaşamazsak, gerilla savaşını sürdürürüz.»

Kamber fırlayıp kalkmak istedi yerinden. Sapsarı kesilmişti.

Alişer lâfını keserek sordu.

«— Sancılanmış gibi durumun var Kamber Ağa. Dilinin altındaki baklayı çıkart belki rahatlarsın.»

Kamber haykırdı o kez:

«— Yeter Alişer! Yeter! Duymak istemiyoruz! Nerede Fransız, İngiliz yardımı? Aylardır, şu dağlarda aç susuz kurşun sallarız. Kim ilgileniyor bizimle? Meseleyi ustaca dönüştürüp bizi Türkiye'ye çapulcu diye tanıttılar. Bütün Türkiye bizi çapulcu olarak tanıyor. Arka çıkanımız yok artık. Fakat iş bitince de, bizleri çapulcu olarak değil, siyasî olarak asacaklar.»

Tayyare motorlarının homurtusu duyulunca mağara zelzeleye uğramış gibi sallandı bir kez daha. Bomba çok yakınlara düşmüştü.

Kopan kayalar hızla dereye doğru koşuyor ve çığlıklar alabildiğine artıyordu. Besi o kez ayağa fırlayarak haykırdı:

«— Burada boş lâflarla birbirinizin kalbini kırarken, kullarınız da, dışarda kırılıyor. Ağalar, dilinizle değil, silâhınızla konuşun artık!»

Ve silâhını kaptığı gibi dışarı fırladı Besi.

Aşiret beyleri de, çaresiz peşinden sürüklendiler. Kamber'in ayakları beyninin emirlerini dinlemiyordu artık. Besi'yi takip ederek Keçisekmez kayalıklarına vardığında durumun daha da feci olduğunu gördü.

Adamlarından çoğu vurulmuşlardı. Kalanlar aç, susuz ve yaralı mücadeleyi umutsuz sürdürüyorlardı. Askerî birlikler Kutu Deresinden itibaren Sultanbaba dağlarının alçak yamaçlarındaki mağaraları tutmuşlardı. Buraları savunanların âkıbetleri meğhuldü ve askerler ateş desteğinde ağır ağır dağa tırmanıyorlardı.

Beş, on kadar askerin vurularak düştüğü sırada, birlikler ilerlemeyi durdurarak yeniden mevzilendiler.

Kamber: «Tayyareler gelecek galiba!» diye söylendi.

Yeniden uğursuz bir sessizlik çökmüştü Kutu Deresine...

Besi uzandığı yerden doğrularak Kamber'e lâf attı:

«— Çok mu korkarsın Kamber Ağa?»

Kamber isteksiz başını salladı.

«— Kendim için korkmadığımı söylemiştim Besi.»

Besi kaşlarını çattı.

«— Benim için endişelenme Kamber Ağa.»

Bir tayyarenin alçaldığını görerek susup, nefeslerini kestiler. Besi parmağı tetikte bir dua mırıldanarak bekliyordu.

Tayyare birden yan yatarak alçaldı ve yamaçlarda mevzilenen insanları tarayarak geçti.

Ve o anda Besi:

— «Ya cennetmekân!... Ya imam!...» diye haykırarak tetiği çektii.

Tayyare peşinde siyah dumanlar halinde kalın bir iz bırakarak, önce yükseldi ve sonra başaşağı dikilerek yamaca çakıldı kaldı.

Besi silâhını havaya kaldırmış bir durumda sevinç çığlıkları atarken düşen tayyare tutuşmuştu. Kısa bir süre sonra da kulakları sağır eden bir gürültü ile infilâk ederek parçalandı.

Kamber o anda Besi'nin omuzundan hızla kayıyarak kayanın arkasına çektii. Yakın çevrelerine tayyarenin parçaları sağnak halinde saçılıyordu.

Bu sırada Memo koşarak yanlarına geldi. Tepeden tırnağa heyecan içindeydi.

«Tayyareden bir adam atladi.» diye soluya soluya konuştu.

Besi bir sıçrayışta fırladı ayağa. Memo'nun işaret ettiğı yöne kartal gibi baktıktan sonra delicesine koşmaya başladı. Kamber, Memo ve beş silâhlı genç te peşinden koşular.

Nefes nefese dağa tırmandılar.

Pilot 100 metre ötelinde paraşütünü toplamaya uğraşıyordu. Üzerine doğru deli gibi koşanları görünce belindeki tabancasını aradı.

Bulamadı ve düştüğü yeri bulabilmek için bakışlarını çevresinde seri bir şekilde gezdirdi. Ta-

bancasından umudunu kesince, panik halinde yanında duran iri bir taşı avuçladı.

Kolu bir yay gibi kalktı ve taşı en önde koşan Dersimli'nin başına çaldı. Dersimli silâhını atıp kanlar fışkıran yaralı başını avuçlayarak düştü.

Ancak pilot toparlanma fırsatı dahi bulamadı. Besi'nin sivri bıçağı kulağı ile boynu arasına girdi ve fışkıran kan paraşütünü kızıla boyadı. Bu anda diğerleri de, üzerine çullanıp, yüklenmişlerdi. Altı bıçak hızlı ve kuvvetli darbeler halinde vücuduna girip çıkıyordu ardarda...

Genç pilot birkaç defa çırpındıktan sonra kasatı kesilmişti...

Kamber soluk soluğa ifadesiz gözlerle elindeki kanlı bıçağa baktı. Bütün vücudu titriyordu.

Gözü bir ara Besi'ye kaydı. Bir kin kasırgası halinde, bıçakla pilotun gözlerini oyuyordu. Hırsını alamıyan bir başka Dersimli de, ölünün burun ve kulaklarını kesti.

Kısa sürede ceset parçalanmış tanınmaz hale gelmişti.

Besi bıçağı yanbaşıma koyup ağlamaya başlamıştı. Uğultu halinde gökyüzüne bakarak hıçkırıyordu. Kamber ona bakarak içini çekti.

Kötülükler at başı yarış ediyordu Dersim'de... Ölülerin sayısı gibi... Ancak bunun yepyeni kötülüklere açık bir davetiye olduğunu kimse anlamıyordu.

Birden 30-40 kadar insanın buldukları yerden dağa tırmandıklarını gördü Kamber...

Telâşla onlara doğru koştu.

«— Ne oluyor, niçin kaçıyorsunuz?»

Sirtına bağladığı çocuğu ile dağa tırmanmakta olan çıplak ayaklı avrad yerden bir taş alıp savurdu Kamber'e...

«— Erlerimizi kırdırdınız. Çoluk, çocuğumuz perişan oldu, boynu vurulası ağalar!»

Besi ağlamaktan kızaran gözleri ile kadına şaşkın baktı.

İnanamıyordu gözlerine. Herşey bir anda yıkılıp mahvolmuştu. Tüm umutları ile birlikte.

Munzur dağının zirvesine doğru daha da yoğunlaşıyordu kaçanlar. Dersim insanı dehşetten çılgına dönmüş bir halde, ayakları parça parça olarak sarp dağlara tırmanıyordu. Ve ortalığa panik saçan bir uğultu sarp yamaçlarda yankılar yapıyordu.

«— Allahım kurtar bizi!»

«— Yetiş ya Hızır!»

«— Hacı Bektaş Veli Hazretleri aşkına sabır ver Ya Rab!»

«— Ya Cennetmekân Hüseyin!»

Yarbay Kemal, alaya kesin taarruz emrini verdiğiinde, Kutu Deresi ve Sultanbaba dağları cehennemine dönmüştü bir ara...

Birlikler çevirme hareketi içinde Sultanbaba dağının zirvesine doğru ilerlerken mağara mağara korkunç savaşlar oluyordu.

Ve bu savaşlarda isyan eden aşiret beylerinin peşlerine takılan insanlar kan ve ateş çemberi içinde kalmışlardı...

Yarbay Kemal, âni bir kararla irtibat yüzbaşısını çağırıp yanına.

«— Durum ne vaziyette!»

«— Ahali kitle halinde ateş hattını yararak iltica ediyorlar yarbayım. Fakat iki ateş arasında kalıp, ölenlerin sayısı kabarık.»

Kemal endişeliydi.

«— İltica edenlere kim kötü muamele yaparsa, ben de misliyle cezalandıracağım. Bu böyle biline.»

Yüzbaşı «Başüstüne» diye selâm çakarak, emrini duyurmak üzere yanından ayrıldıktan sonra Kemal de, muhafız takımı ile birlikte Sultanbaba dağına tırmanmaya başladı.

Yolu üzerinde vurulmuş olan askerlerin cesetleri sıhhiyeciler tarafından kaldırılıyordu. Gördüğü feci manzaralardan gönlü bir kez daha bulanarak gözleri yaşardı.

Kendi ülkesinin insanlarını bu feci durumlarda gördükçe dünyası kararıyordu. Her taşın altı ve her köşe asker, erkek, kadın, ihtiyar ve çocuk cesetleri ile haşır neşirdi.

İsyan etti bu duruma ve:

«— Lânet size! Lânet!» diye hıçkırdı.

Bu sırada 50 kadar Dersimli grubun Kutu Deresine indirilmekte olduğunu gördü.

Perişanlık ve sefalet kafilesiydi bu...

Açlık, susuzluktan bitkin bir durumda olmalarına rağmen, yaralılarının kollarına girmiş bir halde yürütmeye çalışıyorlardı. Aralarındaki kadınlardan bazıları Seyit Rıza'ya beddualar yağıdırıyor, bazıları da ağlamaktan bitap düşmüş bebelelerini göğüslerine bastırarak yürümeye çabalıyorlardı.

Yeni bir facianın havada dolandığını sezerek, umutlarını dudaklarındaki dua mırıltılarına bağlamışlardı.

Başlarındaki onbaşıyı yanına çağırdı hemen...

«— Nereden topladınız bunları?»

«— İltica ettiler kumandan. Kutu Deresindeki kampa götürüyoruz.»

«— Eziyet istemem. Kardeşlerinizdir bunlar.»

Sonra tekrar Sultanbaba dağına doğru tırmanmaya çabaladı. Bir mağaranın civarında mevzilenmiş askerleri görünce sokuldu.

Makineli tüfeği kurdurmakta olan teğmene sordu.

«— Ne yapıyorsunuz?»

Teğmen toparlanıp selâm verdi.

«— Mağaraya sığındılar yarbayım. Askeri yaklaştırmıyorlar, ateş ediyorlar.»

Yarbay Kemal kaşlarını çatarak bağırdı.

«— Makineli tüfekte mi çıkaracaksınız? İçerde kadın ve çocuk olduğunu da anlamadın mı sersem herif.»

Teğmen yutkunarak önüne baktı.

«— Kutu deresine kafesler içinde tavşanlar getirtmiştim. Beş nefer gönder de, alıp gelsinler bakalım.»

Teğmen selâm çakıp uzaklaştı.

Kemal de, yanına iki asker aldı ve kayaların arkasına gizlene gizlene mağaraya sokulmaya çalıştı. Elini ağzına götürerek mağaradaki insanlara doğru seslendi.

«— Hükümet sizlerin ağaların pençesinden, zulmünden kurtarmak için askerini buraya gönderdi. Sizlere ceza verilmeyecek. Bilâkis her aileye toprak dağıtılacak. Silâhlarınızı atarak dışarı çıkın.»

Buna karşılık mağaradan kesif bir ateş açıldı. Yarbay Kemal büyük altından gülüyordu.

«— Ben bilirim yapacağımı sizlere.» diye mırıldandı.

Yanındaki üsteğmen birden sordu.

«— Kusurumu bağışla yarbayım. Getireceğin tavşanları ne yapacaksın?»

«— Alevîler tavşandan korkunç öğrenirler. Nereye tavşan girerse alevî oradan şeytan görmüş gibi kaçır. Tavşanları mağaranın içine bir sala-yım da sen gör, kıyamet nasıl koparmış.»

Üsteğmen güldüğünü yarbaya göstermemek için yüzünü başka yöne çevirdi. Yarım saat sonra da, askerler tavşanları kafeslerin içinde getirmişlerdi. Kemal kafesleri üç askere uzattı.

«— Mağaranın ağzına kadar sokulup, hayvanları içeri salacaksınız.»

Askerler kafesleri alarak mağaranın içindeki-lere görünmeden sokuldular. Ağza yaklaştıkların-da kafesleri açarak tavşanları salıverdiler.

Sanki şeytan sürüleri onları yeryüzünden kaldırmak için mağaraya dalmışlardı. İnsanın içini titreten korkunç çığlıklar ve feryadlarla otuz kadar kadın, erkek ve yetişmiş çocuk birbirlerini çiğniyerek kendilerini mağaradan dışarı dar attılar. Dehşetten gözleri yuvalarından fırlarcasına haykırıp duruyorlardı. Sancılananlar, kusanlar vardı aralarında.

Yarbay Kemal sahneyi gülümseyerek takip ettikten sonra teğmene seslendi:

«— Hepsini enterne et ve Kutu Deresindeki kampa postala. Adamlarla alay ederseniz gözünü zü patlatırım.»

Böyle söylüyordu amma, kendisi de bıyık altından kıs kıs gülüyordu.

Ancak akli başka tarafa takılıp kalmıştı yine. Seyit Rıza'yı, Besi'yi ve Alişer'i henüz yakalayamamıştı. Bunlar ele geçmeden isyan bastırılmış sayılmazdı.

Muhafız takımı ile tekrar Sultanbaba dağlarına tırmanmaya başladı. Yükseklerde kesif silâh sesleri duyuluyordu. Yolları üzerinde de, iltica kafilelerine rastlıyorlardı.

İltica eden bir grup Dersimliyi götürmekte olan onbaşıyı çevirerek sordu.

«— Yukardan ne haber?»

«— Mukavemet tüm kırıldı yarbayım. Yer yer sarp mağaralarda direniyorlar. Yakında kurşunları tükenir.»

Kemal de biliyordu yakında kurşunlarının biteceğini. Hele kış ortasında dağ başında nasıl karın doyuracaklarını da, merak ediyordu.

Birden yirmi metre ötedeki küçük vadide üç kişi gördü. Yılanlı mağaralara doğru koşuyorlardı. Üçünü de önce erkek sandı amma, birinin başındaki puşu dağ rüzgârının etkisi ile çözülünce uzun siyah saçları dalga dalga havalandı.

Yanına on kişi alarak koştı birden...

«— Üzerlerine ateş etmeyin, diri istiyorum.» diye bağırdı.

Nefes nefese bir kayanın üzerinden diğerine atılarak yaklaşmaya çabaladıkları sırada bir kurşun yağmuru boşandı üzerlerine... Kemal derhal yüzükoyun kapanarak havaya ateş açtırdı.

Yanıdaki onbaşıya da bağırdı.

«— Yılanlı mağaralara gidiyorlar çevirin.»

Onbaşı doğrulup koşacak olduğu sırada «of» çekmeye bile vakit bulamadı. Devrilip kaldı.

Kurşunu tam alından yemişti.

Kemal soğukkanlılığını kaybetmeden, askerlere bağırdı.

«— Adamları ateş çemberine alın, diri istiyorum!»

Kesif mermi yağmuru ile kaçanlar bir kayanın dibine sindiler.

Kemal üç askeri daha yüksek bir kayanın üzerine tırmandırarak, adamların kaçma ihtimalini de ortadan kaldırdıktan sonra seslendi.

«— Hiç bir kuvvet sizi elimden alamaz. Teslim olun.»

Bu çağırığa cevap gelmedi. Bir kaya yığını kendilerine siper etmiş bekliyordı.

«— Besi! Besi!»

Buna bir kadın sesi karşılık verdi.

«— Ne var şeytanın dölü!»

«— Teslim ol! Kurtuluş umudun yok artık!»

Buna bir kadın sesi karşılık verdi.

«— Boşuna umutlanma yarbay! Sen beni diri teslim alamıyacaksın!»

Kemal irkildi birden. Aylardır Besi'yi sağ teslim alıp, sehpaye postalamak arzusu ile zor günleri geçirebilmişti.

Bu düşünce ile sesini yumuşattı birden...

«— Senin suçun hafif Besi. Az ceza ile yırtarsın.»

«— Diyarbakır'da asılan babama da böyle konuşmuşlardı yarbay.»

Kemal ne cevap vereceğini düşünürken, birden Besi'nin kayanın arkasından fırlayarak tekrar dağa tırmanmakta olduğunu gördü. Diğer iki adam saklandıkları yerde kalmışlardı.

«— Saklanan heriflerle meşgul olun.» diye bağırdı ve üç askerle birlikte kadının peşine düştü.

Koştukları sırada bir kavak ağacının arkasına gizlenen Besi, bir kurşun daha salladı ve Kemal'in önünde koşmakta olan asker devrildi.

Kemal birden yere attı kendini. Ve bir kaya dibine doğru süründü. Elindeki otomatik tüfekle Besi'nin saklandığı kavak ağacının çevresini taradı. Kurşunların çarptığı yörede bir toz bulutu havaya kalktı.

«— Besi uğraştırma beni.»

Bir kurşun, Kemal'in saklandığı kayaya çarparak keskin bir ıslıkla başka yöne sekti.

«— Çocuk mu kandırırsın yarbay? İsteseydin kalbura çevirirdin beni. Niyetin sağ ele geçirip, eziyet etmektir. Sana bu fırsatı vermeyeceğim.»

Kemal cevap vermedi. Kadını kızdırıp kurşun-

larını harcattıktan sonra yakalayabilirdi. Bu amaçla seslendi.

«— Besi, zamparaların seninle birlikte gelmediler. Bu kadar vefasızlık olur mu?»

Besi dağda çın çın öten bir kahkaha attı.

«— Çok kurnazsın yarbay. Yorulma kızmaya-çağım. Seni çok iyi tanıyorum artık.»

«— Besi, senin için isterik bir karı diyorlar!... Doğru mu?»

Hıçkırıkla karışık bir feryad ile birlikte, Kemal'in saklandığı kayaya iki kurşun daha çarptı.

«— Erkeksen başının biraz ucunu göster yarbay. Karı gibi kayanın ardında niçin gizlenir, namusuma dil uzatırsın.»

Kemal gevrek bir kahkaha attı.

«— Erkekliğine erkeğiz amma, enayi değiliz. Şüphen varsa, yanına gel Besi.»

Besi bu sırada saklandığı yerden fırlayıp tekrar kaçmaya davrandı. Onun hareketini gözden kaçırmayan Kemal de peşinden koşmaya davrandı.

Besi olduğu yerde döndü ve mavzerini kaldırıp ateş etmek istediye de, tetik düştü sadece. Kurşunları tükenmişti.

Herşeyin sonu olduğunu anlıyarak tüfeğini fırlatıp attı, haykırarak koşmaya başladı. Çılgınlar gibi haykırıyordu.

«— Ya cennetmekân Hüseyin! Ya İmam! Sana geliyorum!»

Kemal iki askerle birlikte peşinden koştu. Be-

si arada bir duruyor ve eğilip yerden aldığı taşları üzerlerine savuruyordu.

Sonra Kemal'in de ummadığı bir sahne meydana geldi. Besi, çok dik bir kayaya cambaz gibi tırmandığı anda zafer kazanmış muharip gibi çılgınlık çılgınlığa haykırdı.

«— Kaybettin Yarbay! Kaybettin!»

Hemen arkasında, korkunç bir uçurum alabildiğine uzanıyordu.

Kemal olduğu yerde çakılıp kalmış ve kayanın üzerinde dimdik kendisine bakmakta olan genç kadının güzelliğini hayranlıkla seyrediyordu. Kadını daha iyi görebilmek için iki adım daha attı.

Yüzünün bütün hatları, kulakları, burnu, ağzı ve çehresi bir tabiat harikasıydı. Topuklarına kadar uzanan simsiyah saçları, dağ rüzgârının etkisi ile dalgalanıyordu.

Besi kendisine hayran hayran bakan Kemal'e doğru acı acı gülümsedi.

«— Bu iş burada biter yarbay. Cesedimi dahi teslim alamıyacaksın. Seni bu zevkten mahrum bıraktığım için mutluyum.»

Kemal kadındaki irade gücü karşısında büyülenmişti sanki... Bir şeyler söylemek lüzumunu hissetti.

«— Sen de beni anla artık Besi. Ben de bir inanç insanıyım. Yüzbinlerce çocuğumuzun kanları ile kurduğumuz bir devletin, artık sancısız yaşaması için kavga veriyoruz...»

Besi'nin gözlerinde düşmanca bir ışık yanıp söndü.

«— Seni harcattıktan sonra, bu ihtilâl ateşini yakmalıydık. Hatâ ettik yarbay, hatâ!»

Kemal, kararlı bir tavırla gülümsedi.

«— Benim gibiler artık Türkiye'de bertaraf edilemez Besi. Her köye bir öğretmen gönderdiğimizizi sen de biliyorsun.»

Besi, içini çekti ve ona cevap vermedi. Gökyüzüne bakarak kollarını kaldırdı birden...

«— Ya cennetmekân Hüseyin! Ya İmam!»

Sonra kendini uçurumdan fırlatıp attı. Sivri kayaların üzerine düşüp parçalanana dek, feryâdi vadiye boğuk yankılar yaptı.

Kemal bir tuhaf olmuştu. Kadını yakalayıp, peşinden bir koyun gibi giden insanların önünde sehpaye gönderme çabası da boşa çıkmıştı.

Ve ilerde bu kadının ölüsü dirisinden daha tehlikeli olabilirdi. Bunun endişesi ile kahroluyordu.

Kutu deresine inene kadar beyni hep bu endişelerle boğuştu. Ancak bölgeye okul, köprü, fabrika ve baraj yapıldığı takdirde bu kadın tehlikeli olamazdı.

Kutu deresine inince karargâh yüzbaşısı gelip selâm verdi.

«— Aşiret beylerinden Kamber Ağa ile Hasso Ağa ve oğlu yakalandılar.»

«— Getirin.» diye mırıldandı.

Az sonra üçü de elleri arkalarından kelepçelenmiş bir durumda karşısına getirilmişlerdi.

Yüzleri kükürt gibi sapsarıydı. Gözleri ufalmış, başları omuzları arasında kaybolmuştu sanki.

Kamber Ağa, Yarbay Kemal'i görünce iyi bir haber alabilmenin umudu ile gözleri açıldı. Nefes nefese fısıldadı.

«— Yakalandı mı?»

Kemal kimi sorduğunu anlamıştı önsezisiyle...

«— Öldü.» diye mırıldandı.

Kamber Ağa kıpkırmızı kesildi. Gözleri çakmak çakmak oldu. Ağlamadı amma, umutsuzca tekrarladı.

«— Öldü! Öldü! Herşey bitti, mahvoldu!»

Kemal önemli bir hususu merak ediyordu. Seyit Rıza ne olmuştu? Bunu da Kamber'e sordu. Kamber dalıp gitmişti, onu duymadı bile... O'nun yerine Hasso Ağa karşılık verdi.

«— Tayyarelerin hücumunda panik oldu. Herkes bir köşeye dağıldı. Nereye sağlandığını bilmezlik.»

Kemal onlarla fazla oyalanmadı, yüzbaşıya döndü.

«— Bu adamları sabah Elâzığ'a sevket. Ancak hapishaneye sokmadan önce şehirdeki okulları, halkevlerini gösterin ki, kime karşı silâh çektiklerinin pişmanlığımı belki vicdanlarında duyarlar.»

Ağaların yüzlerine dik dik bakarak sözünü tamamladı.

«— Tabii varsa.»

Bunu söyledikten sonra iltica edenlerin barındırıldıkları kampa doğru yürüdü. Etrafı dikenli tel-

lerle çevrili geniş bir alanda, insanlar sürüm sürüm sürünüyorlardı. Kadın, erkek, çocuk, ihtiyar, yaralı ve hastalar içiçeydi.

Hepsi taş kesilmişti sanki. Soluk bile almıyorlardı. Konuşmuyorlar, sadece bakıyorlardı.

Ve çitin gerisinde bir kadın çocuğunu gömüyordu. Kendisine yardım eden iki erkeğin yanında boğuk boğuk ağlıyordu...

Kemal'in yüreğini sanki bir mengene sıkıyordu. Kamp kumandanını yanına çağırıyor hem.

«— Kadınları, çocukları ve ihtiyarları yarın sabah köylerine gönderin. Delikanlıları da imar müfrezelerine teslim edin. Senelerce çapulculuk için silâh tutan elleri, artık kazma kürek tutacak.»

Kamptan ayrılırken esmer yağız bir delikanlının sazı ile uğraştığını gördü. Üzerindeki lime-lime giysilerine rağmen dikkati çekiyordu.

Yanına yaklaştı hem.

«— Sen iyi kullanır mısın bu sazı?»

Delikanlı yerinden fırlayıp ayakta dikildi.

«— Duanla, emrinle iyi çalarım gumandan.»

Kemal, delikanlının zekâ fıskıran yüzüne bakarak gülümsedi.

«— Bu iş dua ile emirle olmaz. Sazı çalar, sebat eden çalar.»

Delikanlı boynunu büktü bu defa.

«— Ben de, bu karışıklık olana dek çalıştım.»

Kemal biran düşündükten sonra sordu:

«— Bu karışıklığı anlatan bir mani düzüp, çalabilir misin?»

Delikanlının yüzü bir anda aydınlandı.

«— Çalar ve söylerim gumandan.»

«— Çal bakalım, kendi durumunu da dile getir.»

Delikanlı toprağın üzerine bağdaş kurup çöktü. Ve çok tatlı bir saz nağmesi kulakları okşadı.

«Neredesin benim perişan Dersimim?

Bir nefret çılgığı halindesin!

Ne anam kaldı, ne kardeşim, ne karım

Sen benim tatlı güzel Türkiyem

Bütün umudum, artık sendedir.»

Yarbay Kemal'in gözleri doldu birden. Delikanlının pırıl pırıl zekâsına hayran kalmıştı. Okuturularp eğitilse toplumun pırlantası olurdu bu çocuk. İnsan canlısı bir delikanlıydı. Güldüğünde sevgi ve iyilik saçılıyordu yüzünden.

Bir anda kabardı sevgisi. Delikanlının güneşte yanmış temiz çehresine bakarak karşılık verdi.

Neredesin benim ezilmiş Türkiyem?

Bir yokluk çılgığı halindesin!

Yıkılıp, yakılmadık ne köy kaldı ne kasaba

Sen, benim çalışkan zeki delikanlım

Türkiye'nin umudu sendedir.

Kamp kumandanını bir kez daha yanına çağırıldı.

«— Bu delikanlıyı Elâzığ halkevine gönderin. Okutulup, yeteneğine göre yetiştirilecek.»

Rüzgâr tutmayan bir yerde kurdurttuğu çadırına doğru yürüdüğü sırada teğmen koşup geldi.

«— İstanbul'dan beş gazeteci geldi Yarbayım.»

Kemal silkindi birden. Umum müfettişin emri ile gazetecilere kalkınma bölgeleri gösterilecekti.

Ayrıca sel hareketlerinin amaçları anlatılacaktı.

Çadırının önünde beklemekte olan beş gazetecinin teker teker ellerini sıktıktan sonra içeri aldı. Beşi de yorgun ve uykusuz görünüyorlardı.

Emirerinin gazetecilere ayran dağıtmasını bekledikten sonra hatırlarını sordu.

«— Nasılsınız çocuklar? Yolculuk nasıl geçti?»

Uzun boylu esmer olanı yüzünü buruşturdu.

«— Geceyi Hozat otelinde geçirelim dedik ve perişan olduk. Otel değil, haşerat sergisi. Sabahlara kadar kaşındık.»

Yarbay Kemal güldü.

«Kışlaya gitseydiniz, kumandan sizi misafir ederdi.»

Gazetecilerden orta yaşlı olanı söze girdi birden...

«— Mahzur yoksa, size soru tevdi edebilir miyiz?»

Kemal, hepsine birer sigara ikram edip yakarken cevap verdi.

«— Herşeyi çekinmeden sorabilirsiniz. Açık ve net cevaplar alacaksınız.»

«— Seyit Rıza yakalandı mı?»

«— Henüz yakalanmadı. Fakat mağara ve kovuklarda uzun bir süre barınabileceğini sanmıyorum. Buraların kışı öylesine serttir ki, kurtlar bile yiyecek bulmak için köye, kasabaya inerler. Seyit Rıza da kışı dağda geçiremez.»

«— Besi ne oldu?»

Kemal biran durdu. Ne cevap vereceğini önce kestiremedi. Sigarasının dumanını içine çekerek soruyu soran gazetecinin yüzüne baktı.

«— Kocasını ölen bir Dersimli kadının attığı kurşunla öldüğünü duydum. Fakat cesedini bulamadık, arattırıyorum. Bu kargaşalıkta Dersim içinde çok düşmanı olan bir insanın, sağ kalacağını da ummuyorum. Bu cevabım aynen, değiştirilmeden ve hiç bir şey ilâve edilmeden yayınlanmasını istiyorum.»

«— İzzettin isimli bir Suriyelinin adı konuşuyor buralarda. Bu adam yakalandı mı? Yakalanmadı ise nerede saklanıyor bu adam?»

İzzettin adını duyunca Kemal şöyle bir doğrularak gülümsedi.

«— Bu adı ben de duydum. Fakat maalesef yakalanamadı. Bu adamın nerede olduğunu kendisini Suriye'den Dersim'e gönderen güçlere sormak gerekir. Herhalde onlar İzzettin'in ne sebeple Dersim'e gönderildiğini bildikleri gibi, nerede olduğunu da bilirler.»

«— Şu anda Dersim'de vaziyet ne merkezdedir?»

«— Sayın Başvekilimiz İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi kürsüsünden ifade buyurdıkları gibi bugün Dersim, Ankara caddeleri gibi huzur ve sükûn içindedir. Askerlerimiz ne kadar uçurum halinde, ne kadar çıkılmaz dağ varsa, Ankara sokakları gibi baştan başa geçmişlerdir.»

«— Sel hareketleri nedir?»

«— Dersim'i kalkındırma, halkını eğitme, iş bulma ve mütegalibeyi cezalandırma ile feodalizmi Anadolu'nun bağrında karınca gibi ezme hareketlerinin tümüne birden sel hareketleri diyoruz. Sel hareketlerinin sonucu Tunceli vilâyeti yeni esaslara göre kurulmuş ve başına geniş yetkilerle General Alpdoğan getirilmiştir.»

«— Harekâtın henüz kesin bir sonuca varmadığı anlaşılıyor sayın yarbay. Sultanbaba mağaralarında vuruşmaların sürüp gittiğini, buradan duyduğumuz silâh seslerinden anlıyoruz. Nisan ayından bu yana bu iş niçin uzadı?»

«— Arazinin çok sarp ve Sultanbaba dağı irtifainin Kutu Deresine göre, 3000 metre kadar olması, harekâtın yavaş yavaş ve kül halinde yapılmasını intaç etmiştir.»

«— Bu bölgede şikâvet ve soygun artık olmayacak mı?»

«— Şekâvetin ilk sebebi olan iktisadi dertleri ortadan kaldırmak gerekir. Bunun için de halkın elinden silâhları toplayacağımız gibi onlara iş bulacağız. Halkımıza çalışma olanakları sağlayacağız. Yollar, köprüler ve mektepler kuruluyor görüyor-

sunuz. Cumhuriyet mahkemeleri de halkımıza burada adalet dağıtacaktır. Yeni idare Tunceli'deki köylü halk için umulmaz bir saadet devri olmuştur. Ağaların sultanı, baskısı da ortadan kalkmış, köylüyü esir gibi kullanan, malını yok pahasına alan tefeciler mahvolmuşlardır.»

Yarbay Kemal'in sözünün burasında gazetecinin biri hemen atıldı:

«— Sayın kumandan, siz Tunceli'nin meselelerine sınıfsal açıdan mı bakıyorsunuz? Hükümet erkânı da, seyitlerin, beylerin baskısının ortadan kalktığını söylüyorlar. Bu arada da, ağaların toprakları, topraksız köylülere dağıtılıyor.»

Yarbay Kemal birden irkildi ve soruyu soran gazeteciye dik dik baktı.

«— Ne demek istiyorsun?»

«— Bir bürokrat olarak, Tunceli halkının meselelerine sınıfsal açıdan mı bakıyorsunuz dedim.»

Kemal önüne bakarak gülümsedi. Gazetecinin sorusundaki maksadı da anlamıştı. İçinden kalkıp adamı dövmeyi geçirdi amma, cevabını çoktan hazırlamıştı ve çatık kaşları ile zıtlaşan bir gülümseme ile karşılık verdi.

«— Tunceli halkının meselelerine milli toplum açısından bakıyoruz. Ve böyle bakmakta da devam edeceğiz. Tunceli'de feodalizmi yıkmakta ne kadar kararlıysak, Türkiye'nin de her meselesine de milli toplum açısından bakmakta kararlı olacağız.»

Gazeteci kıpkırmızı kesilmişti.

«— Bugün için tasfiye edilen ağalar, bir müd-

det sonra dönebilirler mi? Yahut toplum kendi içinden yeni ağalar, beyler çıkarır mı? Bunu sormak istemiştir.»

Kemal biran düşünerek soru sahibi gazetecinin gözlerinin içine baktı. Sonra ağır ağır ve kelimelerin üzerine basa basa devam etti.

«— Her meselenin çözüm şekli, gerçekte bir inanca dayanır. Eğer inancınız yoksa iki kere ikinin, dört olduğunu dahi ispat edemez yenik düşersiniz. Gerçekte bir toplumda kişiler inançlarını yitirirse toplum zayıflar ve bir fiskede devrilecek hale gelir. Bugün için, tasfiye edilen ağaların tekrar siyasal güç kazanarak dönecekleri yolundaki endişelerinize katılmıyorum. Dönmeyecekleri gibi, buralarda da yeni ağalar türemeyeceklerdir. Ağa olmak isteyenlerin başlarına belâlar yağacaktır. Bunu bir inanç olarak söylüyorum sizlere. Ancak, benden sonraki görev sahiplerinin bu inancı paylaşması kaydı ile...»

Bir başka gazeteci sordu:

«— Ağaların toprakları ne olacak?»

«— Dersim'de reis, bey, ağa ve şeyhlere ait kayıtlı kayıtsız bütün gayrimenkuller devlete geçmiştir. Devlet te, bunları topraksız köylülere dağıtmaktadır. Ayrıca devlet 2510 numaralı iskân kanununun 10 uncu maddesine göre, aşiretlere reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanları veya yapmak isteyenleri aileleri ile birlikte ülkenin münasip yerlerine yerleştirecektir. Yeniden ağaların türeyecekleri yolundaki endişeleriniz de bu bakımdan yersizdir.»

«— Seyit Rıza hakkında bilgi verir misiniz?»

«— Seyit Rıza şeyh Hasanlar kolunun baş se-yidiydi. Babası Seyit İbrahim'dir. Babasının ölü-münden sonra Hozat, Nazimiye, Margirt ve Ovacık arasındaki eski Dersim'in kalbi sayılan Kırmıl böl-gesine yıllarca tahakküm etmiş ve halkı insafsızca sömürmüştür. Bu bölgede Karaballı, Ferhat, Taçin ve Abbas uşağı aşiretlerine musallat olmuştur.»

«— Besi kimdir?»

Kemal biran durdu. Çenesini avuçlayarak dü-şündükten sonra dudak büktü.

«— Basit bir kadın. Seyit Rıza'nın genç karı-sı. Üzerinde durulacak ve olaylarda etkisi olan bir kişi sayılamaz. Fakat Aliser'den söz etmek isterim. Bu herif, Seyit Rıza'nın akıl hocasıydı. Bütün melânetler bu herifin kafasında planlanmıştır. Bütün eylemleri fikirle beslemeye kalkışmıştır. Satılık bir ajan olduğunu da söyleyebilirim.»

«— Dersim harekâtı sırasında iki tarafın ölü ve yaralı sayısını resmî bir ağız olarak açıklaya-bilir misiniz?»

Kemal cebinden küçük bir kâğıt çıkararak:

«— Tabii, diye karşılık verdi. Bugüne kadar iki subayımızı şehit vermiş bulunuyoruz. Subaylar-dan dört te yaralımız var. Erlerden 28 şehit, 46 ya-ralımız vardır. İsyanı katılan Dersimlilerden 265 kişi ölmüştür. Yirmi yaralıları vardır. Ayrıca 27 kişi yakalanmış, 849 kişi teslim olmuştur. Bu mik-tar benim tesbit edebildiklerimdir. Maksath söylen-

tilere kulak asmamamızı, gerçeğin benim söylediklerim olduğunu ayrıca belirtmek isterim.»

Gazetecilerden yaşlı olanı Yarbay Kemal'e Seyit Rıza'nın mağarasında bulunan altın işlemeli haç ile ortasında bulunan İmam Hüseyin'in parmağı meselesini sordu. Kemal gülümsedi.

«— İnsanların dini inançlarına saygılıyım. Bu soruyu cevaplandırmak istemezdim. Fakat sordunuz için ve gerçeğin ortaya çıkması bakımından açıklamakta bir sakınca görmüyorum. Altın suyuna batırılmış ziynetli bir haç elimize geçmiştir. Ortasında bir kemik parçası vardır. Bu kemiğin hangi mahlûka ait olduğu belli değildir. Bu haç meselesinin ardındaki esrarı ben görmüş bulunuyorum. Ermeni komitecileri vaktiyle Venk kilisesine altın suyuna batırılmış ziynetli bir haç koymuşlar ve ortasına da hangi mahlûka ait olduğu anlaşılamayan bir kemik parçası ilâve ederek İmam Hüseyin'in parmak kemiği diye Dersimli alevilere yutturmışlardır. Bu suretle hem din propagandası yapılmış, hem de Ermeni devleti kurulması gayretlerini, Aleviler ile Hıristiyanlar arasında bir yakınlık kurma çalışmaları ile pekleştirmek istemişlerdir. Bu haç'ı Savcı Hatemi beye teslim ettim. Ayrıca Seyit Rıza'nın üzerinde gümüş ve plâtin harflerle «Abaza uşağı Seyit Rıza'ya yadigârdır.» yazılı dürbünü de elimizdedir. Hozat'taki evinde yıldızname, Muhammediye ve yazma kitaplar bulunmuştur.»

«— Seyit Rıza isyana başlamak için dış yardım vaadi aldı mı?»

«— Suriye hududunun diğer tarafındaki tek-

keler, Kürt kulüpleri ve diğer menfi unsurlar Dersim gibi eski bir isyan yuvasının ortadan silinmesine razı olamazlardı. Bu nedenle ellerinden gelen melâneti yaptılar. Ancak biz Dersim'in kimlerden ve nerelerden destek alacağını, ve bu isyanın ucunun nerelere uzanacağını biliyorduk. Bunun bilinci ile uyanık ve tetikteydik.»

Sonra birden ayağa kalktı.

«— Şimdi siz gazeteciler, hazırladığım çadırlarda istirahat buyurun ve karnınızı doyurun. Yarın sabah sizleri ıslahat bölgelerine göndereceğim. İdaremizin halkımız için nasıl bir saadet devri olduğunu gözlerinizle görün ve resimlerini çekin.»

Gazetecileri çadırlarına gönderdikten sonra, nöbetçilere istirahat edeceğini ve içeri kimsenin girmemesini emrettikten sonra somyasının üzerinde sırtüstü uzandı.

Birbirini takip eden eylemlerle geçen bir günde ölesiye yorgun düşmüştü.

Fakat uyuyamıyor ve pis hayallerle cebelleşip duruyordu. Sanki gölgeler uçuyordu karanlığın içinde. Kan içinde vücutlar yaşam savaşının son çırpınışları içinde, düzensiz hırıltılarla hareketsiz kaskatı kalıyorlardı.

Mağaralardan askerlerin üzerine ateş eden insanlar... Birbiri üzerine cansız düşen askerleri... Ve bunların anaları babaları...

Kendisinin dahi önleyemediği ağır misilleme-

ler... Üzerinde lime lime giysilerle perişan insanlar... Kaderin kendilerine kurduğu tuzaklardan habersiz yalvarıp yakarıyorlardı...

Dipsiz bir karanlığın içinde gölgeler gidip geliyordu. Kemal'in gözlerinin önünde...

Bir ara doğrulup yastığını yokladı. Terden sırsıklam kesilmişti. Kupkuruydu ağzı, yutkunamıyordu. Kalkıp masadaki sürahiyi bir dikişte yarıladı.

Çadırından çıkıp bir ağacın altına doğru yürüdü.

«— Hava alalım biraz. Cesaretini kaybedeyim deme ha, ihtiyacın olacak.» diye mırıldandı.

Temiz dağ rüzgârı ferahlık vermişti ona. Ağacın dibine çöktü oturdu. Aydede Munzur dağının zirvesinde sanki gözlerini dikmiş ona bakıyordu...

Yaraya neşter vurulmuştu amma, bunun bedeli çok ağır olmuştu... Gazetecilere verdiği ölü ve yaralı sayısının sağlıklı olmadığını biliyordu amma, bir yerde ülkesinin çıkarları açısından yalan söylemeye mecbur kalmıştı.

Bir boğuntu kaplamıştı içini...

Kalblerin betondan daha sert olduğu bir ortamda insanlar birbirine acımiyorlardı artık. Esir düşen bir manga askeri kazıklara çakılmış bir halde bulmuşlardı...

Bu felâket, başka bir felâkete açık bir davetiye çıkarmış ve Kemal, bir köyün bütün erkeklerinin kurşunlandığını duyduğunda, artık çok geç kalmıştı.

Sonra kendi kendini teselliye çalıştı.

«— Güneşi gece yarısı aramaya kalkışmak beyhudedir. Bir memleketin son sancılarında, olacak bunlar.» diye içinden geçirdi.

Öz be öz Türk soyundan gelme halkının bir kısmını çok önceleri Türk - Kürt ve Sünnî - Alevî diye bölmüşlerdi. Hepsinden de önemli geri ve fukara bırakmışlardı.

Ve Anadolu'nun göbeğinde bu insanlar ihanetle kuşatılmışlardı... Amma ülkesinin çekmekte olduğu bu sancının son sancı olduğu yolunda katıksız bir inanca sahipti... Ölenler ölecek, kalanlar kalacaktı amma, bunun sonucu doğacak olan sağlıklı bir toplumun kişileri için, bütün bu olanlar, korkunç bir rüyadan öteye gidemeyecekti...

Tekrar çadırına dönüp deliksiz bir uykuya daldığında vakit gece yarısını geçiyordu.

Yarbay Kemal sabah şafak vakti uyandığında giyinip çadırdan fırladı. Emirlerinin tuttuğu testiden döktüğü suyla yüzünü yıkadıktan sonra, çadırın önünde iskemleye çöküp bacak bacak üstüne attı.

Kuş sesleri ve su şırıltıları ile sarmaş dolaştı Kutu Deresi... Dağ taş kekik kokuyordu buralarda. Amma bugün susuk ve içine kapalı bir hali vardı.

Sanki bağrında can veren insanların feryatlarını saklar gibi şırıldıyordu akar sular...

Dersimli delikanlılar imar müfrezelerine teslim edilmek üzere götürülüyorlardı. Anası, babası, bacıları ve çocukları ile vedalaşıp bir yolculuğa çıkıyordu gençler...

Gidenlerin geneleri titremeye koyulmuş ve kü-kürt gibi sararmıştı yüzleri... Ufalmiş ve şaşlaşmıştı gözleri...

Kaçmamaları için sıkı güvenlik tedbirleri altında götürülüyorlardı. Yarbay Kemal imar müfrezelelerinden kaçmanın ancak bıçak kemiğe dayanıp, hepten çaresiz kalınca başvuracakları son çare olduğunu düşündü.

Kaçtıkları takdirde av hayvanları gibi kovalanacaklarını kamp kumandanı hatırlatmıştı kendilerine. Gerçekte de, vahşi dağların tepesinde kurt ve çakal ulumaları arasında koskoca bir kışı geçirmek kolay değildi.

Kemal bir ara başını kaldırdığında karşısında Nahide'yi görerek sıçradı, oturduğu sandalye gü-rültü ile devrildi.

Nahide'nin gözleri çakmak çakmaktı.

«— İki aydır yüzünü dahi göremez olduk...» diye boğuk bir sesle hıçkırarak kocasına sarıldı.

Yaralı bir kuş gibi çarpıyordu yüreği.

Birlikte çadıra girdiler ve Nahide'nin yüzü değ-di biran kocasınınkine... Kemal genç karısına öyle bir yakındı ki, sadece tertemiz alnını görüyordu. Bir süre gözleri kapalı kaldılar.

Bakışlarını kocasının gözlerinden ayırmadan fısıldadı genç kadın:

«— Artık senin yanından ayrılmak istemiyorum. Bırak bu mesleği, toprağımızda çalışalım.»

«— Niçin? Niçin?»

Nahide iç çekerek fısıldadı.

«— Yolcumuzun gelişi çok yakın.»

Kemal'in bir keder kapladı içini. Dayanamıyordu artık... Arzuları, idealizmi ile boğuşurken bir ses duydu. Yüzbaşı dışarı çağırıyordu.

Karısının bileğini bırakarak dışarıya çıktı. Rahatsız edildiğine canı sıkılmıştı. Asık bir suratla yüzbaşıya tersler gibi baktı.

«— Ne var, yine?» diye sordu.

Yüzbaşı bir selâm çaktıktan sonra, not defteri kâğıdına yazılmış bir pusula uzattı.

«— Kırganlı Cemşit Ağa ile Muhindili Hüseyin Ağa gönderdiler.»

Kemal heyecanla kâğıdı kapıp aldı ve okudu:

«— Kumandan, Seyit Rıza ele geçmeyen aşiret beylerini bugün ikinci vakti, Munzur suyunun Halvori kesimine çağırır. Ellerinden öperiz.»

Seyit Rıza'yı delip geçecek en gizli sırrı elindeydi artık. Heyecandan titreyen parmakları arasındaki kâğıt parçasını cebine soktukten sonra, yüzbaşayı تنها bir köşeye çekti.

«— Dinle beni, gizli olacak bu iş. Halvori'nin sarıldığını çakallar bile anlamamalı. Bir takım askeri, mağara ve kovuklarda öyle bir saklayacaksın ki, şeytan bile parmak ısıracak.»

Yüzbaşı «Sen tasalanma, erleri birer ikişer Kutu Deresinden çıkaracağım» dedikten sonra ayrıldı.

Çadıra döndüğünde, Nahide çarpıcı bir bakışla mırıldandı.

«— Sayın yarbayım daha Dersim'in başını yiyememiş!..»

Kemal bakışlarını karısından kaçırarak «Gitmem lâzım» diye mırıldandı.

«— Senin de eve dönmen gerek.» diye ilâve etti kuru bir sesle.

Karargâh çavuşuna karısını bir vasıta ile Eğin'e göndermesini söyledikten sonra yanına aldığı iki erle birlikte Kutu Deresinden ayrıldı.

Yol boyunca atının üzerinde, çadırda bıraktığı karısının ağlamaklı hayali ile cebelleşti durdu. İki aylık bir ayrılıktan sonra, on dakika bile bir arada konuşma fırsatı bulamamışlardı.

Sultanbaba dağının zirvesine, askerler katırların sırtlarına yükledikleri küçük topları ile tırmanıyorlardı. Mukavemet yuvaları doğa şartlarına rağmen yerle bir edileceklerdi.

«— Her şey düzeler, yeter ki Türkiyem var olsun.» diye düşündü.

Munzur suyu kenarında bir saat kadar yol aldıktan sonra Halvori kesimine vardılar. Burada akarsuyun her iki kesimi de girintili çıkıntılı kayalıktı.

Üstelik in cin top oynuyordu. Saklanmak da bir bakıma kolay olacaktı. Bir ara yüzbaşı yanına vardı.

«— Hayvanları saklayacak büyük bir mağara bulduk.» dedi ve bir askerle birlikte kendi hayvanlarını da oraya gönderdiler.

Yüzbaşı endişeliydi :

«— Pusu kurulduğunu anlarlar da gelmezlerse?» diye sordu.

Kemal gülümsedi.

«— Artık pusulayı şaşırdılar, mutlaka geleceklerdir. Sultanbaba dağlarında tüm adamları ele geçmesine rağmen, bir araya gelip toplantı yapmaya çabalıyorlar.»

Kemal de yüzbaşı ile birlikte Munzur suyuna hâkim bir noktadaki kovukta mevzilendiler.

Uzandığı yerde sigaranın birini yakıp diğerini söndürürken düşünüyordu Kemal. Parça parça olmuşlardı Dersim aşiretleri... Bu toplantıda da aşiretleri bir araya getirmeye çalışacaklardı.

Güneş tepelerine vardığında ihtiyatsızlık ettiğini düşündü. Saatlerce beklemek üzere gelmişti amma, aceleden yanında su getirmemişti.

Yanıdaki yüzbaşının durumu ondan farklı değildi. Teri bile akıyordu artık.

«— Burası fırına döndü.» diye mırıldandı.

Bir ara fişeginin kurşununu emmeye koyuldu serinlesin diye... Kemal de az ötelinde akan Munzur suyuna hasretle baktı. Gidip saatlerdir içini yakan susuzluğunu giderebilirdi amma, mevzilenmiş olan askerlerine kötü örnek olurdu.

«— Askerler mataralarını yanlarına aldılar mı?» diye sordu.

Yüzbaşı çatlamış olan dudaklarını zorlukla oynattı.

«— Takip kolay olsun diye, tüm ağırlıklarımı bıraktırmıştım.»

Yüzbaşının yüzüne sertçe baktığı sırada rüzgârın olanca hızıyla esmekte olduğunu farketti. Baştanbaşa kopkoyu bulutlar sarmıştı gökyüzünü...

Ve sağnak birdenbire boşandı...

Munzur kesiminde bu sık sık olurdu. Seller dağların, taşların tozunu toprağını y¼klenip Munzur'a g¼t¼r¼yordu.

Bir ara g¼k ¼atladı sanki... Korku¼ bir g¼k g¼r¼lt¼s¼ Munzur'un vadilerinde ¼rk¼t¼c¼ akisler yaptı. Kemal de yakınlarında, ¼akal ulumaları duyararak ¼rperdi.

Y¼zbařı saklandıkları kovuğun ¼n¼ne ¼ıkıp sırt¼st¼ yatmış ve ağzını a¼mıřtı .¼atlamıř dudaklarını toprağa değmemiş yağmur suyu ile ıslatıyordu.

Sonra sırsıklam bir halde Kemal'in yanına s¼r¼n¼p s¼ylendi.

«— Yarım saat ¼nce katresi yoktu. şimdi de her tarafı seller bastı. Kararı yok mu bunun?»

Saatler ilerledikçe Kemal'in sinirleri alabil-diğine geriliyordu. Arada sırada ¼evreyi inleyen g¼k g¼r¼lt¼s¼ de y¼ređini hoplatıyordu.

Bu arada i¼inde bulunduğu şartlarla zıtlaşan tuhaf şeyler de d¼ř¼n¼yordu. Doğacak ¼ocuđunu, ablasından mektup getiren postacının Eğin'deki evinin kapısını ¼alıřını ve hattâ İstanbul'daki, Fenerbahçe - G¼neř ma¼ının sonucunu...

Tuhaftı bunlar amma, sel sularından korunduğu kovukta bunları d¼ř¼nebiliyordu.

Paşa olup olmayacağını dahi aklından ge¼irdi. Munzur suyunu g¼zlerken...

Bunları d¼ř¼n¼rken birkaç saniye ya s¼rd¼ ya s¼rmedi ve nal sesleri kulaklarında yankılar yaptı.

Üç atlı Munzur sahiline inmişlerdi. Sağnak halinde yağın yağmurun altında sahilde bir aşağı bir yukarı endişeli gezinip duruyorlardı.

Yarbay Kemal bir göz atınca gelenleri tanıdı. Alişer ve Cebrail'di... Atından inip karşı sahili gözleyen total adamı tanıyordu.

Bir süre sonra karşı sahilden bir ses duyuldu:
«— Cebrail Ağa! Cebrail Ağa!»

Kemal yüreği çarparak titredi. Seyit Rıza'nın sesiydi bu. Fakat onun karşı sahilde kalabileceğini aklının ucuna dahi getirmedüğinden o yönde teribat almamışlardı.

Oysa ki, sağnak nedeni ile Munzur kabarmıştı.

Cebrail avuçlarını birleştirip, ağzına götürerek karşı sahile doğru seslendi.

«— Emret Seyit Hazretleri.»

«— Yanındaki Alişer mi?»

«— Evet!»

«— Besi'den bir haber alamıyorum. Nerede olduğunu araştırdınız mı?»

«— İzine rastlamadık, öldüğünü de duymadık. Sultanbaba dağlarında mahsur kalmış olabilir. Fakat sokulamıyoruz, dağ taş asker dolu...

Seyit Rıza Alişer'e seslendi bu defa:

«— Aşiretler arasındaki husumet artık son bulmalı Alişer. Dersim yok oluyor, niçin ayrılık gayrılık güderler aşiret beyleri.»

Alişer susup önüne baktı. Cebrail karşı sahile doğru avaz avaz bağırdı.

«— İlticalardan şikâyetçiyim Seyit Hazretleri. Dağ köyleri akın akın hükümete iltica ediyorlar. Karşı koyana askerler merhametsiz davranıyorlar. Çete harbini sürdürecektir adam bulamıyoruz.»

Alişer onun lâfını tamamladı bağırarak:

«— Dağ köylerinde saklanmak çok güç. Kaçakların yakalandığı köylerin insanlarına çok zulüm yaparlar. Kullar adam saklamamak için köylerini boşaltıp iltica ederler. Bazı köylerde arama yapan askerler kaçakların saklandıkları yerleri söyletmek için kulları döver söver, olmadık eziyet yaparlar.»

Seyit Rıza ıstıraptan kısılan sesi ile bitkin sordu:

«— Bu adamlar Dersim'i artık tüm dağıtacağına benzerler. Dağlarda saklanıp yakalanmamamın çaresini araştırırım. Yakalanmazsak, kullarımız sürülmemek için dağa çıkarlar. Bahara da çete harbini başlatırız.»

Kemal bulunduğu kovuğun içinde, «bu kadarına dayanmam» diye mırıldandı. Ancak, önce kaçmasına imkân bırakmadan Seyit Rıza'yı vuracaktı. Tabancasını kaldırdığı gibi tetiği çekti.

Fakat tutturamadı. Silâh sesi ile Seyit Rıza şaşkın bakarken, Kemal ikinci kez tetiği çekti. Bu sırada Seyit Rıza'nın yanındaki adamlardan biri, kendini feda ederek efendisinin önüne geçti ve göğsünden vurularak düştü.

Seyit Rıza da iki adamı ile birlikte kayalıklar arasında gözden kayboldu.

Alişer ile Cebrail de daha silâhlarına sarılma-

ya fırsat bulamadan kendilerine çevrili namluların deşeti ile kollarını kaldırmışlardı.

Yürürken topallayan adamları da kendini hızla akan Munzur suyuna fırlatıp atmıştı. Ancak suyun içinde daha ikinci kulacını atarken delik-deşik edilmişti.

Arkasında kırmızı bir iz bırakarak sulara kapılmış olan cesedin arkasından bakan Kemal, Cebraile sordu.

«— Kimdi bu adam?»

«— Topal Memo derler adına. Kamber Ağa'nın aşiretinden.»

Kemal alabildiğine yağın yağmurdan kahverengi bir görünüme bürünen Munzur suyunu işaret ederek Alişer'e lâf attı birden...

«— Munzur suyu toplantıları, uğur getirmedi size. Hele şu Halvori toplantısı.»

Alişer fener gibi yanan gözlerini Kemal'den ayırmadan yılan ışığını andıran bir fısıltı ile gülmüseddi.

«— Senin gibi şeytanın balunduğu yerde, uğur mu kalır?»

Kemal dik dik Alişer'e baktı.

«— Hele, canların pazara çıkarıldığı günlerde!»

«— Kuru bir can için küçülüp sana yalvarmayacağım. Boşuna ümitlenme.»

Uykusu gelmiş bir maymun gibi büzülmüş olan Cebraile, korku ile Alişer'e bağırdı:

«— Benim ölmeye niyetim yok ağa. Adamı tahrik edip te benim de başımı yeme.»

Alişer başını kararlı salladı.

«— Ben ne yaptımsa, Dersim için yaptım. Ancak yenilgimizin ceremesini Dersimli halk ödüyor. Buna kahırlanırım...»

Kemal'in gözlerinin içine yiyecek gibi bakarak sözünü tamamladı Alişer:

«— Bir düzeni, insan öldürerek koruyamazsın Kemal bey.»

Kemal bu kısa sürede kararını vermişti. Alişer'i vuracaktı. Bu zeki ve kararlı adamın cezaevinden kaçması halinde Tunceli yeniden kana bulanırdı. Üstelik bir numaralı hedef Seyit Rıza, henüz ele geçirilememişti.

İnsanın iliklerini donduran bir gülüşle Alişer'e karşılık verdi:

«— Bir yerde haklısın. Fakat haşerat imha edilir, bilirsin bunu.»

Tabancasının tetiğini çekerken de sözünü tamamladı.

«— Türkiyem için.»

Alişer, ancak elini alına götürebildi ve yüzüstü düşüp kaldı. Ayakları sel suları ile ıslanan toprağın üzerinde belirsiz karalamalar yaptı.

Cebirail, Yarbay Kemal'in gözlerinin içine ağlamaklı bakıyordu.

«— Kuşçuk canıma kıyma. Kurbanın olam.»

Kemal alay etti onunla.

«— Yok canım, sana dokunmam. Mahkemede hesap verecek adam da lâzım.»

Cebrail'in dizleri tutmuyordu artık. Yağmur altında, kollarına giren askerler tarafından sürüklenerek götürülürken kaybolan rüyayı arayan bir insanın şaşkınlığı içindeydi.

Her şey inanılmaz bir hızla gelişmiş ve hızlı bir sonuca bağlanmıştı.

* * *

Institut kurde de Paris

12 EKİM 1937... Erzincan'ın doğu yöresinde pek te gösterişli sayılmayan jandarma karakol binası çarpıcı günlerinden birini yaşıyordu. Önünde sıra sıra askerî araçların dizildiği karakolun çevresinde dolaşan silâhlı askerlerin gözleri Kemah yolundaydı.

Önemli bir kişinin geleceği belliydi amma, her kim olduğunu da kimse kesinlikle bilmiyordu.

Soğuk ilikleri donduruyor ve hava kar kokuyordu âdeta... Ağır ve ölgün bir havaydı.

Yarbay Kemal belki yirminci kez saatine bakarak, sabırsızlığını bastırmak için bir sigara çıkarıp yaktı. İçeri giren askerın küçük sobasının ateşini tazelemesini dalgın seyretti.

Doğu Anadolu'nun amansız kış'ı erken çıka-gelmişti.

Pencere kenarına geldiğinde, bahçede ağaçların döktüğü sararmış yaprakları isteksiz toplamakta olan asker birden hareketlendi.

«— İşin sonuna geliyoruz.» diye düşündü Kemal...

Dağlarda saklanmakta olan Seyit Rıza kendisine adam göndererek teslim olacağını bildirmişti. Ve teslimin Erzincan girişindeki jandarma karakolunda gerçekleşmesi saptanmıştı.

Yaz ayları boyunca, Kutu Deresi, Kızıldağ çevresi ve Sultanbaba dağlarında mağara mağara sürüp giden çarpışmalar artık sona ermişti. Dersim'in en aşılmaz yeri olan batı yöresini çevreleyen Murad nehri ile yalçın dağlar aşılmıştı.

Asırlardır devlet içinde devlet gibi hareket eden bir düzen onu 1937 Türkiyesinde sürdürmek isteyenlerin başlarına geçirilmişti. Teslim olanlar artık çekinmeden Seyit Rıza'nın kendilerini aldatmışımı söyleyebiliyorlardı.

Odadan içeri giren posta askerinin seslenişi ile birden düşüncelerinden sıyrıldı.

«— Yemeğinizi getireyim mi yarbayım?»

Bir kez daha saatine baktı. Öğle olmuştu. Benliğinden taşan heyecan ve telâş nedeni ile ağzına bir lokma koyacak hali yoktu.

«— İstemem, bir çay getirin kâfi...»

Askerî birlikleri arkadan vurmak için çete harpleri yapmışlardı Dersimliler. Ve bu çete harplerinin ceremesini sivil halk ödemişti. Gerek dinsel inanışları, gerekse korkudan, asker takibinden kaçan isyancılara, yataklık yapan ne kadar köy varsa bir insan kalmamacasına sürülmüşlerdi.

Ve bu vahşi dağlarda ne kadar askerinin kırıldığını düşündükçe yüreğinin yağı eriyordu. Devlet kudreti ile asırların oluşturduğu dinsel bağlılık arasında sürüm sürüm sürünmüştü insanlar. Bu amansız mücadelede yolları dolduran sürgün kafilelerinden oluşan dramatik olaylar Yarbay Kemal'i etkilemişti bir yerde...

«— Olmayacak, bir daha olmayacak.» diye mıldandı kendi kendine...

Bu özü sözü doğru, dürüst ve yetenekli insanları hangi güçlerin siyasal amaçlarına âlet ettiklerinin bilinci içindeydi Kemal.

Sel hareketleri de, bir yerde devrimlerin parçasıydı. Asırlardır sürüp giden eşkıyalığın köküne kibrit suyu dökülmüştü.

Birden karakolun bahçesinde koşuşmalar duyarak kendini topladı.

Seyit Rıza iki adamı ile birlikte teslim olmaya gelmişti. Kendini göstermeden pencere kenarından karakol bahçesine bir göz attı. Yüzbaşı ihtiyatlı davranıp, Rıza'nın ve adamlarının üzerini arattırıyordu.

Seyit Rıza nereden bulmuşsa başına bir fötr geçirmişti. Yepyeni şapka, Rıza'nın üzerindeki eski ceket, yelek ve dizleri parçalanmış pantolonunun bir yerde âhengini bozuyordu.

Kemal tekrar masanın başına geçip oturdu. Sâkin görünmeye gayret ediyordu. Az sonra yüzbaşı çıka-geldi.

«— Getireyim mi yarbayım?»

Kemal şöyle bir düşündü.

«— Seyit Rıza'yı içeri al. Kendisine soracaklarım var. İki adamını da tutuklayın.»

Yüzbaşı Seyit Rıza'yı getirmek üzere odadan çıkarken arkasından seslendi.

«— Bütün askerî birliklere telsizle şu haberi verin. Bir numaralı hedef ele geçmiştir.»

Yüzbaşı, Kemal'in gözlerinin içine bakarak sevinçle gülümsedi.

«— Ve Antakya anavatana kavuşuyor yarbayım.»

Kemal'in gözleri dolu dolu oldu bir anda. Yüzbaşıya cevap vermeden dudaklarını ısırды önüne bakarak...

Dersim'de dökülen kanlar bir yerde de, Antakya için akmıştı. Genç Cumhuriyet kendisine kurulan tüm tuzaklara rağmen Antakya'yı emperyalizmin pençesinden çekip alıyordu.

Seyit Rıza'nın odaya getirilişini yerinden kıpırdamadan dalgın seyretti. İhtiyar adama karşısında bulunan iskemleye oturmasını işaret ettikten sonra onu şöyle bir alıcı gözle süzdü.

Parmak kalınlığındaki gür kaşları, altındaki gözlerini yummuş olarak, elinde tuttuğu fötr şapkayı sinirli hareketlerle ezip büzüyordu. Yorgunluğun etkisi ile oturduğu sandalyenin üzerinde arada bir sallanıyordu.

Bir yıkıcı sessizlik içinde Seyit Rıza başını kaldırarak Kemal'e baktı.

«— Beni hemen Ankara'ya gönderiniz. Gazi Paşa ile görüştürmeye söz vermişsiniz.»

Kemal başını salladı.

«— Bunca zaman nerede saklandığımı merak ediyorum. Dağlarda aramadık in bırakmadık.»

Seyit Rıza içini çekerek mırıldandı.

«— Bu yaştan sonra kaderde, kovuklarda vahşi hayvanlar gibi saklanmak varmış. Günlerdir Ovacık'ın dağ ve ormanlarında barındım. Daha önce-

den Munzur'un karlı tepelerinde kovuklarda saklandım. Susam yağı ve çökeleğimiz bitince, yiyecek bulmak için dağdan ormana indik. Bir adamımı ayı parçaladı. Diğerleri de bu meşakkate dayanamayıp kaçtılar. İki sadık adamımla birlikte Ovacık ormanlarından Kemah yoluna çıkıp buraya vardık işte...»

Kemal bıyık altından güldü.

«— Bu kışı Munzur'un kovuklarında geçiremeyeceğinizi biliyorduk Seyit Hazretleri.»

Seyit Rıza birden sinirlendi.

«— Bana Seyit Rıza demeyiniz. Bay Rıza diye hitap etmenizi istiyorum.»

Kemal alaylı bir tavırla başını salladı.

«— Hakkınız Bay Rıza. Seyitlik, şeyhlik, ağalık Türkiye'de artık tarihe karışmıştır. Tıpkı Der-sim gibi...»

Seyit Rıza sandalyenin üzerinde sanki balyoz yemiş gibi sallandı. Muhafızı omuzundan tutarak düşmesine mani oldu.

Yumruklarını dizleri üzerinde bastırarak kendini topladı ve omuzunu tutan askere doğru «sağol» diye mırıldandı.

«— Pokir dağının şimal yamaçlarında vuruşmalar devam ederken, adamlarından birinin karısı seni öldürmek istemiş.»

Seyit Rıza'nın gözlerinden bir parıltı geçti birden. Gülümsemeye çabalayarak karşılık verdi:

«— Kalbimizin içine kadar adam sokmuşsunuz. Herşeyimizi kalıntılara kadar bilirsiniz de, niçin sorarsın?»

Kemal onun şikâyetini duymamazlıktan gelecek devam etti.

«— Pokir dağının şimal yamaçlarında başa baş, dişe diş muharebeler oldu. Kocası ölen bir kadın bunca felâketi senden bildi ve üzerine bıçakla saldırdı. Fakat başaramadı ve adamların da bıçareyi oracıkta öldürdüler.»

Adam konuyu değiştirdi birden.

«— Bana söz vermişsiniz. Ankara'ya gönderecektiniz. Gazi Paşa'ya diyeceklerim var.»

«— Konuşacak epey zamanımız olacak. Ancak benim de öğrenmek istediklerim var. Meselâ İzzettin efendi gibi konular.»

Seyit Rıza'nın yorgun gözleri korkuyla açıldı. Kemal devam ederek sordu:

«— Kürt devleti kurulması fikrini İzzettin getirdi değil mi?»

Seyit Rıza dudaklarını kemiriyordu. Bitkin bir sesle karşılık verdi.

«— İzzettin efendi evime keldi ve üç gün kaldı. Anladım ki, maksadı siyasideir. Rica ettim ve babamdan vasiyetliyim. Biz böyle işlere karışmıyoruz. Burada siyaset yok çapul var dedim. Yol gösterdim gitti.»

«— Mektup meselesi ne oluyor?»

Seyit Rıza şaşırılmış göründü.

«— Ne mektubu kumandan?»

Kemal alay ederek güldü.

«— Antakya'daki alevîlere, Türkiye ile birleşmekten kaçınmaları yolunda bir tavsiye mektubu.

Böyle bir tavsiye mektubunu sen İzzettin'e verdin. Yabancı bir devletin köpeği olan İzzettin de buna karşılık sana yardım vaadinde bulundu. Gerçekte herif bir taşla iki kuş vurmak istiyordu. Hem Antakya'daki ahaliden bir kısmını avuçlarının içine almış olacaktılar, hem de Türkiye'yi içinden vurmuş olacaktardı. Sen de bu mektubu İzzettin'e verdin Rıza...»

Seyit Rıza «hâşâ» diye mırıldandı. Kemal devam etti.

«— İsyanın Kürt devleti kurulması yolunda bir mücadeleye dönüşeceğini biz önceden biliyorduk. Alişer ve Besi bu meselenin en hızlı savunucularıydı.»

Seyit Rıza, Besi adını duyunca biran titredi. Gözlerinden iki damla yaş sakalına döküldüğü sırada Kemal devam etti.

«— Hani şu keçilerden bile kışkırdığım Besi' me. Sen işlerin hızla eyleme dönüşmesinden ürküydün amma, genç karın sana cesaret veriyordu. Alişer me'linu da meselenin fikir yönünün mimarı geçiniyordu.»

Seyit Rıza acı acı güldü bu defa.

«— İçimize casus sokmuşsun kumandan. Her şeyimizi bizden daha iyi bilirsin. Ancak hiç olmazsa, ölen insanlar için biraz saygılı konuşmanı senden rica ediyorum. Bu hakaret ve eziyet devam ederse size hayır getirmez. Ben ölürüm, başka Seyit Rıza'lar çıkar.»

Kemal bir anda taş kesildi sanki. Günlerdir düşüncelerini ve mantığını zorlayan ve içinden çı-

kamadığı bir sorunun karşılığını terlemeden almıştı.

Seyit Rıza da yaptığı hatâyı anlamıştı. Yarbay Kemal'in taş kesilmiş, ürkütücü yüzüne sabırla bakarak hatâsını tamire çalıştı.

«— Bir Seyit olarak işin mânevi yönünü kastediyorum.»

Kemal dalgındı. Bir süre hareketsiz düşündükten sonra, Seyit Rıza'nın gözlerinin içine doğru öldürücü bir bakış fırlatarak mırıldandı.

«— Sana teşekkür ederiz Bay Rıza.»

Seyit Rıza gözlerinden yaşlar akararak yalvardı.

«— Ahali bunca felâketten bezmiştir kumandan. Benim hatâlı bir lâfıma inanıp ta, bunca insana zulüm yapma. Bu ahalinin gözü yılmıştır artık. Bir daha silâhı eline alıp devlete karşı çıkmaz.»

Kemal, Seyit Rıza'ya cevap vermedi. Yüzbaşıya seslendi:

«— Bu adamı en seri vasıta ile Elâzığ'a sevkedin.»

Rıza birden panik halinde bağırды.

«— Söz vermiştiniz, ben de teslim oldum. Gazi Paşa'ya anlatacaklarım var.»

«— Söyletmeyin götürün!»

Seyit Rıza Elâzığ'a gönderilmek üzere odadan çıkarılırken, Kemal telefonla Erzincan'da bulunan dördüncü umumî müfettiş General Abdullah Alpdoğan'ı aradı.

Bir süre sonra General Alpdoğan karşısındaydı.

Yarbay Kemal, Seyit Rıza ile olan görüşmesi-

ni anlattıktan sonra konuyu, adamın tehdidine getirdi.

«— Daha önceden ileri sürdüğünüz endişelere, bugün ben de katılıyorum generalim. Bazı kararları bizi üzecek te olsa uygulamak zorundayız. Asırlar boyunca dinsel bağlarla tutsak olan insanları bir sene içinde tam özgür duruma getiremeyiz, ve halk bir yerde asırlardır içiçe bulunduğu feodalizmi arar. Bugün teslim olan Seyit Rıza bile, ahalinin dinsel bağlarının gücüne ve yeni yeni isyanların çıkacağına inanır. Müsadenizle tehcir planını uygulayacağım.»

«— Başüstüne» diyerek telefonu kapattıktan sonra emri yazmaya başladı. Buna göre, Harçık dereesi ile Munzur suyu arasındaki alanda ikamet edenler Trakya ve Ege havalisinde münasip yerlere yerleştirileceklerdir.

Hiç bir şekil ve surette iki aile bir araya getirilmiyecekti.

Kemal buna ait gerekçeyi şöyle yazıyordu:

«— Asırlarca üretimden uzak kalan bu insanlar, yaşamlarını çapulculukla sürdürmüşler ve ticaretlerinin kaynağı çapul olmuştur. Tehlikeli olmasına rağmen insan ruhunu da bir yerde tatmin eden heyecanı oluşturan çapul bu insanların ihtiyaçlarını kolay teminde bir vasıta olmuştur. Bu bakımdan yıllarca yaşamlarını çapulla sürdüren insanların kısa sürede üretime dönmesi imkânsızdır. Yurdun herhangi bir yerinde dahi, birden fazla ailenin bir araya gelmesi halinde de tekrar aynı yolla yaşamlarını sürdürmek isteyecekleri tabiidir. Bu

bakımdan tehcir uygulamasında nahiye ve kazalara birer, illere de, en çok üç ailenin yerleştirilmesinde itina gösterilecektir. Yeni iskân bölgelerine yerleştirilen aileler üretim ve imar çalışmalarına daha doğrusu para kazanmaya zorlanacaklardır. Çocuklarının okullara alınmasında bu insanlara öncelik tanınacaktır. Munzur suyu ile Harçık deresi arasında kalan sahada yaşayan herkes yeni iskân bölgelerine kar düşmeden intikal etmiş olacaktır. İlgili valiler, kaymakamlar ve nahiye müdürleri bu emri sorumluluklarının ışığı altında uygulayacaklardır.»

Emri yazdıktan sonra muhabere üsteğmenini odasına çağırdı.

«— Tüm ilgililere ve askeri birliklere en kısa sürede duyurulacak.»

Üsteğmen kâğıdı alıp okuduktan sonra Kemal'in yüzüne irkilerek baktı.

Kemal önüne bakarak mırıldandı.

«— Bazı kararlarımızın sonuçları insan olarak bizi üzse bile, bunu eksiksiz uygulamak zorundayız. Daha gençsin, bilmen gerekir üsteğmen. Türkiye çeşitli tuzaklardan kurtulup bugüne gelebilmişse, bunu mantıkla, geçici hislerini ayırabilen ve görevini mantığının emrettiği şekilde yapan çok az sayıdaki insanlarına borçludur.»

Gözleri boğum boğum yaşla dolmuştu ve keder yüklüdü yüzü... Ağladığını üsteğmene göstermek için ayağa kalkarak yüzünü pencere istikametinde çevirdi.

«— Emri tüm ilgililere duyurun üsteğmen.»

Üsteğmen emri muhabere bölüğüne götürmek üzere odadan çıkarken, Kemal'e son bir defa daha baktı.

Pencerenin önünde gökyüzüne doğru başını kaldırmıştı. Sanki yukarılarda birisini arıyor gibiydi.

* * *

Institut kurde de Paris

K AMBER, mahkeme salonuna dönüştürülen, sinema salonunda sanıklara ayrılan yere ilıstikten sonra bakışlarını dinleyici sıralarında gezdirdi.

Dinleyicilerin meraklı bakışları üzerlerinde doluyor ve zaman zaman fısıltılar duyuluyordu salonda... Sinema salonunun pencereleri açıldı ve Elâzığ'ın temiz havası rahatça içeriyi dolduruyordu. Ve şölen yeri gibi aydınlıktı içerisi...

İçini kemiren endişeleri arasında biran dinleyicileri bir leşin başına üşüşen akbabalar gibi gördü. Gerçekte kendisi de son iki gece sıkıntı ve korkudan uyuyamamıştı.

Sabaha karşı da derin bir uykuya, herşeyi unutturan uykuya yuvarlanmıştı. Kendisini mahkemeye götürmek üzere uyandırmaya geldiklerinde uykunun en derinliklerindeydi.

Kezaevinin anahtar düğümünün şıkırtısı ,sürgülerin boğuk gıcirtısı Kamber'in yüreğini gitgide kabartmıştı.

Kürsünün tam arkasında duvara asılan büyük boy bir bayrak salonun azametini daha da artırmıştı. Kamber bir ara bakışlarını kader arkadaşlarına çevirdi.

Seyit Rıza ve oğlu Hüseyin... Damadı Seyhanlı aşireti reisi Hasso Seydo. Yusufhanlı aşireti reisi Kamer ve oğlu Fındık... Denemanlı aşireti reisi Cebraill ve oğlu Hasan... Kureysanlı Ulukiye oğlu Hasan ve Mirza oğlu Ali ile kendisi...

Tüm idamlıklardı bunlar...

Ve arkalarında göbeklerine varan sakalları ile oynayan ihtiyarlar, endişeli gençlerden oluşan kalabalık bir sanık grubu...

Sessiz, içlerine kapanık bir halde mahkeme heyetinin salona gelmesini beklemekteler. Arada sırada buldukları yeri çevreleyen silâhlı muhafızlara korkulu nazarlar atıyorlar... Kimisi de salona girdiklerinde çözülen kelepçelerinin bıraktığı sızıyı yok etmek ister gibi bileklerini habire ovuştur-maktalar.

Birden «dikkat» komutu ile salonda büyük bir sessizlik oldu ve herkes ayağa kalktı. Hâkimler heyeti salona girmiş ve yerlerine oturuyorlardı.

Üç hâkim ve savcı Hatemi bey... Bir de, daktiloya kopyalı kâğıdı itina ile yerleştiren zabıt kâ-tibi...

Kamber'in bakışları savcı Hatemi'ye kaydıkça içini ürpertiler basıyordu. Adam, avını yakalamış bir kartal gibi tepeden bakıyordu sanıklara... İşini iyi bitireceğinin gönül rahatlığı içinde, halinden memnun bir durumu vardı.

Fakat mahkeme başkanı ve iki üye solgun ve bitik görünüyorlardı. Belli ki, bu kadar sanığın ka-barık dosyalarını gece-gündüz uykusuz okumuş-lardı.

Mahkeme heyeti, savcı, zabıt kâtibi, muhafızlar ve dinleyiciler... Duruşma açılıp yoklama yapıldıktan sonra mahkeme başkanının Seyit Rıza'ya hitap ettiğini ancak duyabildi.

Salon bir mezar sessizliğine gömülmüştü. Çıt çıksa duyulurdu. Tüm dinleyicilerin bakışları sendeleyerek ayağa kalkan Seyit Rıza'nın üzerinde toplanmıştı.

Ve soru cevaplar başlamıştı.

«— Adın ne?»

«— Babam Abbasi İbrahim. Anam Hatice. Adım Rıza. Yeni adım Bay Rıza.»

«— Kaç yaşındasın?»

«— Seksen yaşından fazlayım. Çocuklarımı sorma.»

Seyit Rıza'nın bu cevabında savcı Hatemi elindeki kalemle oynayarak gülümsedi. Sanki «yaşını çoğaltıp sehpadan kurtulmak istiyorsun amma, nafile elimden kurtulamazsın.» demek istiyordu.

Mahkeme başkanı Seyit Rıza'nın kaç çocuğu olduğunu bir kez daha sordu.

«— Yedi evlâdım vardı, hepsi gitti. Rençberim, okur yazarım. Şimdi elim titriyor, yazamıyorum.»

Savcı alay eder gibi bir kez daha gülümsediği sırada, mahkeme başkanı isyanın nedenini Seyit Rıza'dan sordu.

Kamber birden kulaklarına inanamadı. Seyit Rıza isyan olayını tüm inkâr ediyordu.

«— Biz böyle yerler görmedik. Hâşâ ben isyan etmedim. Sin karakolunu bastıkları zaman

adam gönderdim. Kimseyi görmemişler. Munzur suyu toplantılarına isyana mani olmak için gittim. Kavuşamadığınız yerlere el uzatmayın. Hükümet ağır bir taştır, bu taşı yerinden oynatamayız, vazgeçin dedim. Bu felâketi başıma getirenler oğlumun kaatillerinden müteşekkil Kırgan aşireti ile bazı kimselerdir.»

Mahkeme başkanı bu defa niçin teslim olmadığını sorunca Seyit Rıza biran durakladı. Kısa bir süre dudaklarını kemirdikten sonra karşılık verdi.

«— İşin başında teslim olmamı Besi önlemişti. Fakat Besi'yi dinlemeyip teslim olacaktım. Dedim ki, hükümet şimdi kızgın bir demirdir. Sükûnet bulsun sonra teslim oluruz.»

Bu sırada savcı Hatemi söz aldı ve Seyit Rıza'nın evine İzzettin isimli birinin gelip gelmediğinin sorulmasını istedi.

Seyit Rıza bu soruya hemen cevap verdi.

«— Geldi ve üç gün kaldı. Anladım ki siyasi-
dir. Rica ettim ve babamdan vasiyetliyim. Biz böyle işlere karışmayız Burada siyaset yok çapul var dedim ve yol gösterdim.»

Savcı gülümseyerek yerine oturdu. Kamber savcının bu konunun üzerine gitmemesine hayret etmişti.

Daha sonra sıra ile Kamer, Cebrail ve oğullarının sorguları yapıldı. Bunlar da «hâşâ» diyerek isyanı tüm inkâr geçiyorlardı.

Kamber de sorgu sırası kendisine gelince «Hâşâ, ben isyan etmedim. Asker gelince korkudan kaçtım.» dedi.

Mahkeme başkanı soruyordu.

«— Sen de Munzur suyundan içtin mi?»

Kamber «hâşâ» diye haykırdı.

Daha sonraki günlerde diğer sanıkların sorgularına devam edildi. Tüm sanıklar isyana katılmadıklarını ve Munzur suyundan içmediklerini gözlemlerini kırpmadan söylerken, savcı da bıyık altından gülüyordu

Bazı sanıklar da bir kelime dahi Türkçe bilmediğinden tercüman aracılığı ile ifade verebiliyorlardı.

Sonraki günlerde tanıkların dinlenmesine geçildiğinde Kamber de, artık bütün bütün yıkılmıştı. Her geçen gün adım adım sehpaaya yaklaşıyorlardı.

Tanık Muhindili Hüseyin dinlenirken «bu iş sehpaada düğümlenir.» diye düşündü Kamber...

Hüseyin Ağa Munzur suyu toplantılarını eksiksiz mahkeme heyetine okumuştı. Hükümet namına aşiretlere dehâlet tavsiye ettiğini fakat hakaret gördüğünü söylüyordu.

Genç, sakalsız palabıyık ve iri kıyım bir adamdı. Sinirli hareketlerle elinde tuttuğu fötr şapkaıyla oynarken çamurun kendisine de sıçramasından ürken bir hali vardı.

Başkan tanığa soruyordu:

«— Sen de Munzur suyundan içip, dereye çakıl attın mı?»

Hüseyin Ağa korkudan gözleri yuvalarından fırlarcasına cevap veriyordu

«— Hâşâ efendim! Bir damla bile içmedim.»

Kamber önüne bakarak acı acı gülüyordu.

Munzur suyu toplantılarında su içip, and çakıllarını atanlar bile hükümete dehâlet tavsiyesinde bulduklarını söyleyebiliyorlardı. Herkes kellesinin derdine düşmüştü.

Bir ara ağladığını farkettti.

Tanık Haydaranlı Hamza da aşiretlere nasihat ettiğini söylerken bakışlarını sanıklardan kaçırıp önüne bakıyordu hep...

«— Su içen yeminden dönmez diyerek, Munzur suyundan avuç avuç içtiler efendim.» diyordu.

Başkan yine soruyordu.

«— Sen içmedin mi?»

Tanık dehşet içinde karşılık veriyordu.

«— Hâşâ efendim, katresi boğazımdan geçmedi.»

Diğer tanıklar da, isyanın başlama yeri olan Pah nahiyesini basan, karakollara baskın yapan Cebrail ile oğlunun marifetlerini anlatıyorlardı

Verdikleri isimler arasında Kamber de vardı.

Seyit Rıza'nın damadı Hasso Seydo da askerî mühimmatı yağma edenler arasında adından bahsedince, parmaklarını dehşetle boğazına götürdü.

Kamber oturduğu sandalyenin üzerinde zorlukla durabiliyordu. Tanıklar meselenin kendilerine bulaşmaması için sanıkları bire bin katarak itham ediyorlardı.

Hattâ Seyit Rıza bile, suçu ölmüş karısı Besi ile danışmanı Alişer'in üzerine yıkma çabasındaydı. Buna göre kendini savunuyordu.

Ve Kamber biliyordu ki, bütün bunlar boşunaydı.

Bunca felâket ve ölen insanların ardından onlara «güle, güle» demiyeceklerdi.

Savcı Hatemi, aşiret beylerinin isyana başlamak üzere Uzuntarla, Hözmerek ve Munzur sahilinde üç mühim toplantı yaptıklarını ispat etmişti. Üstelik Seyit Rıza'nın aşiret beylerine gönderdiği mektuplar da mahkemede ortaya çıkarılınca Kamber yağlı ipin kokusunu bütün bütün almıştı.

Şirzi katliâmından paçayı kurtarmıştı amma, yirmi iki yıl sonra darağacında can vereceğini aklının ucundan dahi geçirmemişti.

Bunları düşünürken bir ara savcının ayağa kalktığını ve kendilerine doğru bağırdığını duydu

«— Her türlü dürüstlükten uzak olarak tüm eylemlerini inkâr eden bu adamlara sormak gerekir. Askerî birliklere karşı savaşımlar kimlerdi. Kimler aşiret reisleri arasında kurulan birlik namına hükümete muhtıra verdi?»

Salonda tüm sanıklar önlerine bakıyorlardı.

Savcı Hatemi elinde tuttuğu bir mektubu sanıklara doğru sallayarak bağırdı.

«— Seyit Rıza bu mektuptaki el yazısının kendisine ait olmadığını söyleyebilir mi? Bakınız, hükümete dehâlet eden aşiret beylerini, isyana teşvik için neler yazmış?»

«Ey Dersimliler. Sizler 300 - 400 seneden beri kimseye teslim olmadığınız halde askersiz, leşkersiz gelen Hüseyin Abdullah Paşaya nasıl teslim oldunuz?»

Savcı elinde tuttuğu mektubu Seyit Rıza'ya doğru salladı bir kez...

«— Sanığın tüm inkârına rağmen dinlenen tanıklar ve yazılı deliller Seyit Rıza'nın aşiretler birliğinin kurulmasına ilişkin gayretlerini gün ışığına çıkarmıştır. Cumhuriyete karşı kurulan tuzağın ön-

cülerinden olan Seyit Rıza masum halkı devlete karşı ayaklandırmak için tüm imkânlarını kullanmıştır. Askerî harekât sırasında yakalanan çapulcuların hepsi, kendilerini bu adamın kandırıldığını söylemişlerdir. Seyit Rıza, Tunceli kanunu Dersim'i tehcir için yapılmıştır. Hükümet yarın sizden vergi ve asker alacak, tarlalarımıza şerit vuracaktır. Köylerde ekmek ve odun vesika ile dağıtılacak. Hattâ, keçilere verilen meşe yaprağı bile vesikaya bağlanacak diye halkı tahrik ederken kime hizmet ettiğinin bilinci içindeydi Böyle hareket etmiştir. Çünkü kendisini maşa gibi kullanan dışardaki efendileri böyle istiyorlardı.»

Seyit Rıza yaşından umulmayan bir çeviklikle ayağa fırladı birden.

«— Hâşâ! Hâşâ! Ben silâhları seferberlikte kırduğumuz Ruslardan aldım. Hâşâ dışarı ile siyaset ile ilgim yoktur.»

Böyle diyordu amma, eli ayağı titriyordu.

Ve savunmalardan sonra Savcı Hatemi esas hakkındaki mütalaasını okurken Kamber de ölümün soğuk nefesini ensesinde duyuyordu.

Savcı; «Genç Cumhuriyete kurulan sinsi tuzaqlara yardımcı oldukları için bu adamların artık toplum içinde yerleri yoktur.» diyor ve haklarında Türk Ceza Kanununun 149/2 maddesinin tatbikini istiyordu.

Maddeyi de aynen okuyordu.

«— Her kim hükümet aleyhine halkı, silâh ve uyuşturucu, yahut boğucu veya yakıcı gazlar veya patlayıcı maddeler kullanmak sureti ile isyana ve Türkiye ahalisini birbiri aleyhine silâhlandırarak

mukateleyle teşvik eylerse yirmi seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Bu teşvik neticesi olarak isyan veya kıtal zühur etmişse buna sebebiyet veren veya âsilere kumanda eden kimseler hakkında ölüm cezası verilir »

Kamber oturduğu sandalyanın üzerinden devrilmek üzereydi ki, kendini zor topladı.

«— Ayıp ediyorum, insan bir kere ölür.» diye mırıldandı.

Bir ara karşılarında hesap verdiği genç devletin, Osmanlı İmparatorluğuna benzemediğini düşündü. Tasarladıkları bütün eylemleri önceden haber alan sıhhatli ve uyanık bir devletti bu...

Büyülenmiş gibi Savcı Hatemi'nin iddianamesini dinliyordu Kamber.

«— Tunceli'nin insanları dürüst, iyi ahlâklı ve çalışkandır, diyordu savcı. Bu insanlar asırlarca feodalizmin aman vermez pençesinde çoluğu ile çocuğu ile çağ dışı bir düzenin kulu kölesi olarak yaşam zevkinin bilincine varamamışlardır. Şeyhler, ağalar tarafından insafsızca sömürülerek yoksul bırakılmışlardır. Tunceli'nin yetenekli insanları yeni idare sayesinde artık özgür olacaklar ve yükselerek toplumun pırıl pırıl insanları olacaklardır.»

Ve sözünü tamamliyordu.

«— Her biri bir kıtaya bedel Türk askerinin artık bir damla kanının bile kendi toprakları üzerinde akmasına tahammül edemeyiz. Saadete kavuşmak Tunceli'nin hakkıdır »

* * *

BİTİŞ

«Ölüm cezasına çarptırılmasına ittifakla...»

Mahkeme başkanının hayatının sonunu ilân eden sözleri tokmak gibi vuruyordu beynine. Kamber Elâziğ cezaevinin tek kişilik hücrelerinde bu düşünceyle yapayalnızdı.

Korkunç, kanlı, sonsuz bir düşünce...

Tek düşündüğü, tek inandığı, tek bildiği üç ayaklı bir sehpa asılıp mundar gebereceği...

Eski somyanın üzerine çöküp bir sigara yaktı. Dumanını kuvvetle içine çekerken, hücrenin ıslak ve nemli döşeme taşlarına gözleri kaydı. Ağlamaktan duman içindeymiş gibi gözleri yanıyordu. Oysa hücrenin önünde bekleyen nöbetçi gardiyan bir ara onu saf saf teselli etmek istemişti.

Asılmanın zor bir şey olmadığını, ve acı duyulmadığını hattâ tatlı bir son olduğunu söylemişti.

Kamber adamı sabırla dinledikten sonra, sormuştu:

«— Sen kaç defa asıldın?»

Bir ara Besi'yi hatırlayarak cesaretlendi Kamber. Bir kayanın üzerinde sımsıkı kavradığı mavzerini gökyüzüne doğru kaldırarak haykırıyor gibiydi. Kadın haliyle bir noktada ölümü kurtuluş olarak karşılayarak, sehpa mundar gebermekten kurtulmuştu.

Ayağa kalkarak hücrenin kapısını tıkrdatıp, nöbetçiye tuvalete gitmek istediğini söyledi.

Kapı açıldı ve bir gardiyan ile iki jandarma arasında koridorda yürümeye koyuldu Kendisine öyle nazik davranıyorlardı ki, Kamber ürperiyordu bundan...

Yandaki binadan duyulan çekiç, testere seslerinden ürkererek yanbaşında yürümekte olan gardiyana sordu.

«— Nedir bu gürültü?»

Gardiyan kayıtsız başını salladı.

«— Cezaevi genişletiliyor. Konferans salonu, kütüphanesi, temiz yemekhanesi ve sinema salonu olacak.»

Sonra Kamber'in yüzüne bakarak içini çekti:

«— Fakat sen istifade edemiyeceksin.»

Tuvallette işini görüp tekrar hücrene dönerken koridordaki parmaklıklı pencere önünde durup, dışarıya baktı.

İşte güneş! Sonbahar ve hayat dolu tarlalar. Sabahları tatlı cıvıltılarla uyanan kuşlar. Bulutlar, ağaçlar ve yaşam zevki veren doğa...

Hiç biri kendisine ait değildi artık...

Hücrene döndüğünde bir sigara daha yaktı. Hücre kapısındaki kare şeklindeki gözleme deliğinde, yeniden nöbetçinin açık sabit gözleriyle karşılaştığında gülümsedi.

Çok önemli vazifeleri vardı Kendisini darağacına sağlıklı teslim etmek zorundaydılar. İntihar etmesine mani olmak için bu taş kutu içinde gece, gündüz gözlüyorlardı.

Başını dizleri arasına alarak yüreğinde çöreklenen korkuyu dağıtmaya çalıştı. Mahkeme onbir kişi hakkında idam cezası vermekle yetinmişti. Diğer isyancı Dersimliler muhtelif hapis cezalarına çarptırılmışlardı.

Seyit Rıza'yı yaşı bile kurtaramamıştı. Oğlu Hüseyin ile birlikte asılacaktı. Seyhanlı aşireti reisi Hasso Seydo, Yusufhanlı aşireti reisi Kamber oğlu Fındık, Demenanlı aşireti reisi Cebrail ile oğlu Hasan... Kureysanlı Ulkiye oğlu Hasan ve Mirza oğlu Ali ile kendisi...

Bir ara yirmi üç yıl önce Şirzi köprüsünde canını kurtardığına hayıflandı (*). Hiç olmazsa Fırat nehrinin hızla, köpürerek akan tertemiz suları içinde kaybolur giderdi. Fakat yağlı ipin ucunda gebermek Kamber'i rahatsız ediyordu.

Ama, bütün benliği ile sevdiği Besi'ye kavuşacaktı. Bedenini kötülüklerin atbaşı yarış ettiği dünyada bırakarak, Besi'ye kavuşacaktı.

Bunları düşünürken nöbetçi gardiyan hücreye girdi ve şapkasını çıkararak Kamberi selâmladı. Bütün vücudu ürperdi Kamber'in...

Yoksa bu sabaha karşı mı olacaktı bu iş? Ve gardiyan Bay Kamber diye hitap ediyordu.

Evet bu sabah!

Tüm gücünü toplayarak sakın görünmeye çalıştı.

Gardiyan sesini yumuşatmaya gayret ederek, akşam yemeğinde ne istediğini soruyordu.

«— Farketmez,» diye mırıldandı.

(*) Nefret Köprüsü (Şirzi)

Ancak gözleri buğulanmış ve vücudundan soğuk bir ter boşanmıştı. Kulakları uğulduyordu.

Gardiyan da üzülmüştü onun bu durumuna.

«— Hiç bir yaratık bu dünyaya kazık kakmamıştır.» diyerek onu teselliye çalıştı

Kamber bir ara utandı halinden. Besi örnek olmahydı ona...

İlk sarsıntısı geçip ruhu yeniden durulunca gülmüsedı. İnfazın bu kadar erken çıkagelmesi bekleniyordu esasen. Mahkeme kararının temyizi filân yoktu. Bölge müfettişleri mahkemelerin verdiği ölüm cezalarını onaylayabilirdi.

Ve Cumhuriyetten kendisine kadar nice idam sehpaları kurulmuştu peşi sıra... İzmir suikası ve Ankara'ya dek uzanan sehpalar... Şeyh Sait isyanı ve Diyarbakır'da kurulan sehpalar. Menemen hâdisesi ve kurulan sehpalar, Dersim ve sehpalar...

Ve kendisinin hatırlayamadığı nice olayın arkasından çıkagelen sehpalar...

Gardiyan, Kamber'in bakışlarından rahatsız olmuştu ki, sessiz çekip gitti. Yarım saat sonra bir tepsi ile çıkageldiğinde, Kamber'in bakışları taş hücrenin ıslak duvarları ile sarmaş dolaştı.

Bir parça tavuk eti, pilav ve hoşaftan ibaret son yemeğini somyanın üzerine koyarken, Kamber bakmadı bile...

Gardiyan bu ara boş bulunarak lâf etti.

«— Yemen lâzım, güçsüz kalır, hastalanırsın sonra »

Bunu söyledi amma, karşısındaki adamın saatlerinin sayılı olduğunu hatırladı ve utanarak bakışlarını Kamber'den kaçırdı.

Kamber de bunun üzerinde durmadı ve gardiyana kendisini yalnız bırakması için rica etti ve tepsiyi yere bırakarak yatağın üzerine uzandı.

Düşüncelerini endişelerinden uzaklaştırarak ölüme karşı cesur olmanın gerektiğini düşündü.

Ölüm! Gözleri kapandığında aydınlık ve ışık uçurumlarına doğru Besi'ye kavuşmak üzere yükselecekti ruhu... Ve çevresinde küçük kırmızı kıvılcıklar halinde binlerce ateş kuşları... Sonra, sonsuzluğa doğru ona yol gösterecek olan melekler...

Birden hücre kapısı gıcırdayarak açıldı ve Kamber saatlerdir uyuduğu somyanın üzerinden sıçrayarak kalktı.

Gardiyanın gerisinde ak sakallı bir imam duruyordu. Şaşkın bakarken imam iyi niyetli bir gülümseme ile başını salladı.

«— Oğlum, Allaha kavuşmaya hazır mısın?»

Başını salladı bir kez daha Kamber. İmam sandalyeye, Kamber yatağa oturdu.

Oğlum sözcüğü Kamber'in yüreğini açmıştı.

«— Oğlum, Allaha inanıyor musun?»

Kamber gülümsedi.

«— İnanmasaydım, gırtlığınıza sarılır kapı dışarı ederdim sizi.»

İmam bir dua okuduktan sonra Kamber'e bir kez daha sordu

«— İnanmıyor gibi bir halin var oğlum.»

Kamber, «rica ederim, beni yalnız bırakın.» diye mırıldandı.

«— Rica ederim, beni yalnız bırakın. Allah'la arama, bari hayatımın son dakikalarında girmeyin. Hesabımı hiç bir aracıya lüzum hissetmeden ancak Allah'a vereceğim.»

İmam dudakları arasından «dinsiz!» diye mırıldandı.

Kamber isyan etti birden.

«— Hayır! Hayır! Allah kendisine inandığıma tanıktır. Başka tanığa ihtiyacım yok benim.»

İmam: «Allah kusurlarımı affetsin...» diye mırıldanarak çekip gitti ve bir kez daha yalnız kaldı Kamber.

Omuz silkti arkasından. Cezaevinin ücretli din adamıydı bir bakıma... Görevi ölüme gidecek insana teselli vermek, cesaretlendirmektir. Hayatını, geçimini bununla kazanıyordu. İnsanları ölüme götüre götüre ihtiyarlamıştı. Belki de, insanın tüylerini ürpertecek bu işe alışmıştı. Karşısında insan ölürken yüreği titremiyordu. Darağacı onun için artık günlük konulardan biri olmuştu bir bakıma...

Birden hücrenin kapısı gıcırdayarak açıldı. Gardiyan ile iki jandarma girdi içeriye...

«— Bay Kamber, müdür bey sizi ister.»

Üçü de saygılıydı ve gösterdikleri saygı idam sehпасı kokuyordu.

Jandarmaların aralarında koridorlardan geçti ve merdivenlerden çıktı. Hafifçe aydınlanmış bir salona soktular onu. İçerde demin hücreğine giren imam, Savcı Hatemi bey, cezaevi müdürü, ve tanımadığı üç kişi daha vardı.

Kamber'in yüzüne bakarak konuşmalarını kestiler. Kamber kayıtsız görünmeye çalışmasına rağmen yüreği duracak gibi çarpıyordu.

Sonra iki adam arkadan yaklaştılar ve Kamber'in kollarını arkadan sıkıca bağladılar. İpin dü-

ğümleri hızla bileklerine dolanarak öyle bir sıktı ki...

Tam bir teslimiyet içinde itirazsız seyrediyordu ve etrafındaki adamlar alçak sesle konuşuyorlardı. Ürpertili rüzgârı andırır şekilde beyaz gömleğin başından geçirilişini donmuş bir şekilde seyretti. Savcı Hatemi'nin ağır ceza mahkemesinin hakkında verdiği ölüm cezası hükmünü okurken, Kamber onun yüzüne taş gibi bakıyordu.

Duyup anlayabildiği Türk Ceza Kanununun 149/2 maddesiydi. Bu sırada imam: «Gidelim oğlum,» diye seslendi.

Kollarına girip odadan çıkarıldığında adımları cansızdı. Seyit Rıza'nın hücresinin kapısı ardına kadar açıldı. Demek hakkındaki hüküm infaz edilmişti. Diğer hükümlü hücrelerinin önünden kaçarlar gibi sürüklediler onu...

Yüksek sesle dua eden Cebrail Ağa'nın sesini ancak duyabildi.

Kapı önünde cezaevi arabasına bindirilirken derin bir nefes alarak temiz havayı ciğerlerine çekti. Sabah henüz olmamıştı ve caddeler ıssızdı.

Arabada iki yanına jandarmalar ve karşısına da imam ilmişti. İmam ona cesaret verici sözlerle arada bir dua mırıldanıyordu. İnfaz ekibi de arabanın önündeki resmî plâkalı bir otomobile önceden hareket etmişti.

Hareket ettikleri sırada Kamber cadde boyunca dükkânların tabelâlarını okuyarak oyalanmaya çalıştı. Bir ara önünden geçtiği evlerde mışıl mışıl uyuyan insanları düşünerek içini çekti.

Kurumuş olan gözlerinden son yaşlar yanaklarına doğru süzülürken karşısındaki imam tatlı bir sesle «cesaret» diye fısıldadı

Hükümet meydanına vardıklarında bir uğultu koptu birden. Meydanı çevre bir insan kalabalığı kuşatmıştı. Aralarında da seyyar satıcıların bağır-tıları duyuluyordu.

Salepçiler, köfteci ve simitçiler, bir insan haya-tının sonunu seyredebilmek için uykularını feda eden meraklılara birşeyler satabilmek gayreti için-deler.

Kamber kendini topladı ve kollarına giren jan-darmaların yardımı ile arabadan indi. Meydan pro-jektörlerle gündüz gibi aydınlanmıştı. Jeneratörle-rin uğultusundan başka ses duyulmuyordu koca meydana...

Gözleri beş metre ötesinde kurulu sehpa ok gibi saplandı Kamber'in... Yüzünde nur kalmamış olan ceset görünümlü cellât, yanına sokularak ko-luna girmek istedi. Adamın yüzüne sertçe bakarak sehpa doğru kararlı adımlarla yürüdü.

Çingenenin ağzı leş gibi şarap kokuyordu. Her-halde görevini yapabilmesi için alkolün sağlayacağı cesarete ihtiyacı vardı.

Yanına yaklaşan infaz savcısı saklayamadığı heyecanı içinde son arzusunu soruyor Kamber yü-reği, yuvasından fırlayacakmış gibi çarparken zor-lukla kendini toparlayıp karşılık veriyor.

Ve içtenlikle son arzusunu söylüyor.

«— Bu sehpanın, Türkiye'de kurulan son sehpa olmasını Allahtan diliyorum.»

Savcı biran duruyor. Kamber'in gözlerinin içine bakarak:

«— Teşekkür ederim.» diye karşılık veriyor.

Yağlı ipin altına getirilen iskemleye cellâdın yardımını ile çıkarken sâkindi artık.

Herşey tamamen bitiyordu...

Sonra o uğursuz suratlı cellât başka bir iskemlenin üzerine çıkararak yağlı ipi boynuna geçirirken Kamber son kez haykırdı:

«— Ya İmam! Ya Hüseyin!»

Savrulan bir tekme ve devrilen sandalyenin gü-rültüsü ile aslı vücut, fırlıdak gibi dönüp çırpındıktan sonra hareketsiz kaldı...

BİRİNCİ CİLDİN SONU

Institut kurde de Paris

27 MAYIS SONRASI

SOSYAL ÇALKANTININ ROMANI

GREV KAZANI

2. BASKI

Yazar: **BARBAROS BAYKARA**

İşçi ve İşveren arasında her zaman geçen ve geçecek olan sürtüşmeler — Bunun getirdiği olayları yansıtan kitap

Yazar, bu tür olayları yaşamış olanlarla konuşarak, tartışarak bu eseri meydana çıkardı.

Institut kurde de Paris

**Yazar Barbaros Baykara'nın
Diğer Eserleri :**

KANAYAN TOPRAK

(3 üncü baskı)

1919 - 1922 nin Türk ve Yunan toplumlarının sosyal yapıları ve eğilimlerini inceleyen eser.
327 sahiye 15 TL.

KOSTANTİNİYE ALINDI (2. BASKI)

Gün, gün İstanbul'un kuşatılışı.
Fiati 10 TL.

Bu kitapları çevrenizdeki kitapçılardan isteyiniz.
Bulamazsanız pul karşılığı aşağıdaki adresten isteyiniz.

Akyar Kitabevi ve Yayınları
Ankara Cad. Güncer Han Kat 2.
Cağaloğlu — İstanbul
PK. 765 Sirkeci

BU BİR REKORDUR

5 ayda 3. BASKI

● 1914 — 1918

**TÜRK — ERMENİ
DRAMININ ROMANI**

NEFRET KÖPRÜSÜ

Ş İ R Z İ

BARBAROS BAYKARA

Savaş, katliam, ihanet ve salgınların
kırıp geçirdiği Doğu Anadolu insanının öyküsü
4 renk ofset kapak, 320 sahife, 20.— TL.

Genel dağıtım : **AKYAR KİTABEVİ** ve
YAYINLARI

Ankara Cad. Güncer Han, Kat.: 2
Cağaloğlu — İstanbul
P. K. 765 — Sirkeci

12 MART OLAYININ

GERÇEK ROMANI

SON OYUN

Yazan :

BARBAROS BAYKARA

**Kimin ajan, kimin anarşist, kimin solcu ve
kimin de ne olduğu bilinmeyen ortamın
romanı...**

Genel Dağıtım : **AKYAR KİTABEVİ** ve
YAYINLARI

Ankara Cad. Güncer Han, Kat.: 2

Cağaloğlu — İstanbul

P. K. 765 — Sirkeci

NASIL ŞOFÖR OLUNUR

Son trafik normlarına göre nasıl şoför olunur. Kamyondan motosikleet kadar ehliyet alacaklar için krome kapak ofset baskı, 110 sahife 750 kuruş.

Ayrıca kamyondan özel araba kullananlara kadar ehliyet alacaklar için trafik hukuku, Avrupa ve Türkiye yol haritaları trafik işaretleri eki ile ikinci bir kitap...

Trafik daire başkanlığı uzmanlarından Nihat Ülkekul tarafından hazırlanmıştır

180 sahife, 15.— TL.

Çevrenizdeki kitapçılardan arayınız. Yoksa sipariş verin. Ödemeli ve pul karşılığı gönderilir.

GENEL DAĞITIM :

Cağaloğlu - İstanbul, P.K. 765 — Sirkeci
AKYAR KİTABEVİ'nin lisan kitapları Avrupa'ya çalışmaya ya da seyahata gidenler için bir yol arkadaşı ve rehberdir.

LİSAN KİTAPLARI

Fransızca — Türkçe, İngilizce — Türkçe ve Almanca — Türkçe kitapları Avrupa yol haritalı ekleri ile birlikte kitapçılarda satılmaktadır.

Beheri 20.— liradır. Çevrenizdeki kitapçılarda arayınız Bulamazsanız ödemeli veya pul karşılığı isteyiniz.

Genel Dağıtım : **AKYAR KİTABEVİ** ve
YAYINLARI

Ankara Cad. Güncer Han, Kat.: 2
Cağaloğlu — İstanbul
P. K. 765 — Sirkeci

Institut kurde de Paris

BESİ GÖZLERİNDEN YAŞLAR AKARAK
SAKLANDIĞI KAYANIN ARKASINDA DİZ
ÇÖKTÜ BİRDEN...

«— KUTU DERESİ DÜŞTÜ! DÜŞTÜ KU-
TU DERESİ!» DİYE AĞLAYA AĞLAYA
TOPRAĞI YUMRUKLUYORDU. BOĞAZA
HAKİM KAYALIKLARDA MEVZİLENEN
SİLAHLI ADAMLARININ ÇOĞU BİRBİRİ
PEŞİ SIRA HÜCUM EDEN TAYYARELER
TARAFINDAN BİÇİLMİŞLERDİ.

FIYATI 20 LİRA

